

Сп Т 4512

т. 80 / 1987г.

СОФИЯ • 1992

Г О Д И Ш Н И К

НА

СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ
„СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

Том 80
1987

A N N U A I R E

DE

L'UNIVERSITE DE SOFIA
„ST. KLIMENT OHRIDSKI“

FACULTE D'HISTOIRE

Tome 80
1987

SOFIA • 1992

ГОДИШНИК

Н А

СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ
„СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

Том 80
1987

ANNUAIRE

DE

L'UNIVERSITE DE SOFIA
„ST. KLIMENT OHRIDSKI“

FACULTE D'HISTOIRE

Tome 80
1987

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

Доц. г-р *АХМЕД САДУЛОВ* (отговорен редактор),
проф. г-р *ВЕЛИЧКО ГЕОРГИЕВ*, доц. *ДИМИТЪР ПОПОВ*,
доц. *ГЕОРГИ БАКАЛОВ* (научен секретар), доц. *ДРАГОМИР ДРАГАНОВ*.

Г.С.У. Исторически факултет. Т. 80

Българска
Първо издание

Редактор Вania Радева
Художествен редактор Борис Драголов
Технически редактор Диана Барева
Коректор Надя Калчева

Изд. индекс 976
Формат 70х100/16
Печ. коли 12,25 Изд. коли 15,87

Университетско издателство „Св. Климент Охридски“

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

Р у м е н Д о н к о в - Сто години специалност история в Софийския университет „Св. Климент Охридски“	5
В е л и ч к о Г е о р г и е в - Катедра по българска история през първото столетие на Университета (1888-1988)	39
В е л и з а р В е л к о в - Старата история в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (1888-1988)	89
А н е т а И л и е в а - Създаване и развитие на Катедра по история на Византия и балканските народи (1972-1986)	97
Д и м и т ъ р П о п о в - Катедра по тракология	107
М и х а и л Й о н о в - Преподаванията по средновековна обща история в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (1888-1988)	115
М и л е н С е м к о в - Сектор по нова и най-нова обща история	133
Ч а в г а р Н а й г е н о в, И с к р а И л и е в а, Р у м я н а Р а д е н с к а - Изследвания и преподавания по руска и съветска история в Софийския университет: традиции и приемственост	149
Л ю г м и л Г е т о в - Катедра по археология	169
И в а н и ч к а Г е о р г и е в а - Преподаването по етнография в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (1888-1988)	177
Й о р д а н Ш о п о в, С т е ф к а П е т к о в а Архивистика и помощни исторически дисциплини	187

C O N T E N T S

R o u m e n D o n k o v - One Hundred Years of the Subject of History at the St. Kliment Ohridski University of Sofia	5
V e l i t c h k o G u e r g i e v - The Department of Bulgarian History During the First One Hundred Years of the University (1888-1988)	39
V e l i z a r V e l k o v - Old History at the St. Kliment Ohridski University of Sofia (1888-1988)	89
A n e t a I l i e v a - Creation and Development of the Department of History of Byzantium and the Balkan Peoples (1972-1986)	97
D i m i t e r P o p o v - The Department of Thracology	107
M i k h a i l Y o n o v - The Lectures in Medieval General History at the „St. Kliment Ohridski" University of Sofia (1888-1988)	115
M i l e n S e m k o v - The Sector of New and Newest History	133
T c h a v d a r N a y d e n o v, I s k r a I l i e v a, R o u m y a n a R a d e n s k a - Researches and Lectures in Russian and Soviet History at the University of Sofia: Traditions and Succession	149
L j u d m i l G e t o v - The Department of Archaeology	169
I v a n i c h k a G u e o r g i e v a - The Lectures in Ethnography at the University of Sofia (1888-1988)	177
Y o r d a n S h o p o v, S t e f k a P e t k o v a - The Archival Science and the Auxiliary Historical Disciplines	187

СТО ГОДИНИ СПЕЦИАЛНОСТ ИСТОРИЯ В СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

РУМЕН ДОНКОВ

На 1 октомври 1888 г. с откриването на Висш педагогически курс в София се поставя началото на висше образование в България. На следната година със закон висшият курс се преименува във Висше училище, а след още 15 години - през 1904 г. - в Университет.

Започнал в 1888 г. само с едно историко-филологическо отделение, днес, 100 години след началото, Софийският университет е модерен съвременен институт за подготовка на висши кадри в различни специалности. Израснал като автономно учреждение, Университетът в София винаги е бил мерило за нивото на образование, наука и култура в България.

В рамките на Университета още при самото създаване като висш курс се преподават исторически дисциплини, които, обединени в т.нар. „Исторически клон“, са първите крачки в изграждането на висше историческо образование. Пътят на специалност история в Университета следва общото му развитие. Два са основните периода в историята на Университета, в това число и на специалност история. Хронологическа граница между тях е установяването на отечествено-фронтовска власт в страната през 1944 г. и последвалата „културна революция“, която постави образованието, включително и висшето, на социалистически основи. В двата, почти еднакви по продължителност полувековни периода историческото образование и специалност история се развиват в противоположни по характер обществено-политически системи. Петдесет и шест години специалност история организационно е част от Историко-филологическия факултет (до 1892 г. историко-филологическо отделение). През втория основен период от 1944 до 1988/9 г. в структурно и функционално отношение специалността търпи сериозни промени. Първата голяма структурна реорганизация е от 1951 г., когато след отделяне на филологическите специалности се формира нов Философско-исторически факултет със

специалности философия, история и педагогика. Втората - по-съществена и, разбира се, с по-значими последствия е реконструкцията от 1972 г., когато в Университета се създава самостоятелен Исторически факултет. В него специалността се развива и до днес.

Историческите ретроспекции, преследващи институционното развитие на структурните части на Университета, не се радват на значим афинитет от страна на изследователите. В най-общ план това се отнася и за изследвания, свързани изобщо с историята на Университета. Наблюденията показват, че документалните източници за историята на Софийския университет по-пълно са представени за първите 56 години от съществуването му. За периода след 1944 г., независимо че в сгода е формиран фонд на Университета, отсъствието на учредженски университетски архив е причина за спорадичното му и непълно попълване. И ако тази изворова стерилност е типична за Университета, още по-оттегляваща е преценката за състоянието на документалните фондове на отделните факултети и специалности. Тази слабост се откроява отчетливо и в разработките в настоящия том, очертаващи развитието на отделните катедри на Историческия факултет.

Следващите редове са опит за общ систематичен преглед на развитието на специалност история. Те не вършат работата на указател, както и не претендират за отсъствието на пропуски. Безспорно липсата на организационно обособен Исторически факултет до 1972 г. принуждава развитието на специалността до тази година да се проследява в контекста на общоуниверситетската история или тази на факултета, чрез който специалността е била представяна.

Възприетият структурно-функционален подход при периодизиране развитието на специалност история задължава особено да се представи пътят, който извървя специалността от 1888 до 1944 г., след това от 1944 до 1972 г. и от 1972 до 1988 г.

* * *

Далеч преди откриването на Висшия педагогически курс, поставил основите на университетското образование, проблемът за необходимостта от висше училище се дискутира в средите на българската интелигенция и просветните дейци. Още през 1880 г. по предложение на Константин Иречек, тогава гл. секретар в Министерството на народното просвещение, в създадения „Основен закон за училищата в българското княжество“ е включен член 69, с който се повдига въпросът за откриване на висше училище или университет¹. През следващата година вече като министър на просветата в едно от изложенията върху учебното дело в княжеството Иречек отново поставя въпроса за откриване на специално висше училище. В края на 1884 г. народният представител Тодор Иванчев внася в парламента предложение за отк-

риване на висш педагогически курс, в който ще се подготвят учители за трикласните училища². Идеята не се реализира, защото проблемите около Съединението са причина за изоставяне на редица проекти, включително и този. За необходимостта от висше училище не поразили са убежденията и отвъд границата на княжеството, в Източна Румелия³. Въпреки че многобройните свидетелства за практическо разрешаване на нуждата от висше училище не кулминират в избистрена програма, идеите се движат около необходимостта от откриване на висши курсове по история, философия, литература и право. Несъмнена е нуждата от административно-бюрократични и учителски кадри за страната по тези специалности.

През 1887 г. дългогодишните дискусии в проекти, създадени на различни нива, се увенчават с първата практическа стъпка - в бюджета на Министерството на народното просвещение за 1888 г. се заделя сумата от 5000 лв. за педагогически курс в София. За провеждането му се изработва наредба, после втора, като авторите Иван Шишманов с екип от Министерството на народното просвещение и учителите от Софийската класическа гимназия Любомир Милетич и Иван Георгов се стремят бъдещият курс да има характеристика на висше училище⁴.

На 3 септември 1888 г. с обявление в Държавен вестник се съобщава за откриването на историко-филологическо отделение на Висшия педагогически курс⁵. Датата 3 септември 1888 г. и това официално съобщение би трябвало да се приемат за начало в историята на Софийския университет и висшето образование в България. Няколко дни по-късно са отпечатани, а през октомври и официално публикувани Временни правила за Висшия педагогически курс в София⁶. В тях се отбелязва, че курсът на първо време се открива с едно историко-филологическо отделение, което ще подготвя студенти в три главни дисциплини (специалности) - философия, история и славянска филология.

Открит на 1 октомври 1888 г., Висшият педагогически курс започва занятията си с четирима редовни преподаватели - Александър Теодоров, Любомир Милетич, Иван Георгов, Станимир Станимиров, и трима извънредни - Никола Михайловски, Йосиф Ковачев и Иван Данев. Броят на студентите е 43, от които 28 по история и 15 по славянска филология. Изборът на специалност е зависел от предпочитанията на студентите. Тези предпочитания определят и изключително историческата насоченост на висшия курс.

В първия учебен план за висше образование предметите са разпределени в две групи. Общите - педагогика, психология и социология (факултативно), са задължителни за двете специалности история и славянска филология. А за така наречения „Исторически клон“, или специалност история, Съветът на преподавателите на 30 септември 1888 г. обявява за задължителни дисциплини история на източните народи, начала на културата, обща славянска етнография и диалектология⁷. В програмата на курса се предвиждат две изпитни сесии и пре-

та за защита на дипломна работа. Без да получи силата на официално разпореждане, Съветът на преподавателите има идеята завършилите висшия курс да получават титлата лисансие⁸.

Лекциите по история във Висшия педагогически курс започват с история на източните народи. Четат се от Станислав Станиславов⁹. Другият основен исторически курс „Обща славянска етнография и диалектология“ се води от Александър Теодоров¹⁰. Не трябва да се забравя, че отсъствието на точна диференциация в задачи и предмет на отделните дисциплини (слабост, типична за българското образование в края на миналия век) предизвикват и в преподаванията на общите предмети силен „исторически уклон“. Това е допълнителна причина специалността история във Висшия педагогически курс да определя физиономията му.

Висшият курс е на пряко подчинение на Министерството на народното просвещение. Ръководството на курса е поверено на Съвет от редовни и извънредни преподаватели начело с председател, избран в края на учебната година измежду редовните. Той се утвърждава от министерството и представя Висшия педагогически курс пред обществото и властите, като „следи за срочното изпълнение на закони, правилници и министерски разпоредби относно курса“. В компетенциите на Съвета на преподавателите не влизат само учебни и дисциплинарни въпроси. Статутът му предвижда още „дебати по научни въпроси и разглеждане на научни съчинения“¹¹. Така още с първите си стъпки висшето образование у нас, включително това по история, си поставя за задача не само подготовката на учителски кадри, а и научни сили на местна национална почва.

Началото на първата учебна година е съпроводено с плахи стъпки по уреждане на учебния процес, с много грижи и вълнения на преподавателите, но заедно с това и с големи надежди. В Съвета на преподавателите се обсъжда проблемът за посещаемостта. За студентите, всички без изключение стипендианти, се въвеждат присъствени книги. За увеличаване мащабите на курса се полагат усилия чрез приемането на нови редовни студенти. В историческия клон на Висшия педагогически курс се приемат и първите извънредни студенти (волнослушатели)¹².

В края на 1888 г. в историко-филологическото отделение се полага началото на библиотечна сбирка чрез приемане на дубликатите от Народна библиотека. От друга страна, Министерството на просвещението осигурява литографен апарат, който размножава лекциите на преподавателите в курса¹³.

Цялата тази дейност, макар все още доста скромна, създава предпоставките за превръщане на курса във Висше училище. Въпросът се урежда само два месеца след откриването на педагогическия курс, когато проект за Закон за Висше училище, разработен от Иван Шишманов, е внесен на 7 декември 1888 г. в Народното събрание.

Законът е гласуван и приет без изменения на 8 декември 1888 г. и влиза в сила от 1 януари 1889 г.¹⁴ Той не определя отдели или факултети, като оставя широки врати за тяхното откриване. Законът не определя и срокове на обучението. В тон с европейските образователни системи предишният председател на Съвета на преподавателите се преименува в ректор със същите права и задължения. За пръв ректор на Висшето училище с все още единствено, историко-филологическо отделение е избран Александър Теодоров - Балан.

Независимо от липсата на средства и ниските преподавателски заплати¹⁵ Съветът на преподавателите прави усилия за привличане на първокласни лектори. Най-нуждаеща се от преподаватели е специалността история. След сондажи през март 1889 г. Висшето училище предлага договор на известния руски професор по обща история Михаил Драгоманов¹⁶. На мястото на Станимир Станимиров Михаил Драгоманов чете последователно курсове по История на източните народи, История на Гърция и История на северозападните народи.

Есента на 1889 г. към Висшето училище се открива и втори - физико-математически отгел. Съставянето на нови учебни планове дава възможност за разширяване на четенията и в специалност история. На 28 юли 1889 г. Министерският съвет одобрява предложението на Висшето училище за увеличаване курса на обучение на три години. Съобразно новия тригодишен учебен план за специалност история общи задължителни предмети стават: гръцки език, латински език, френски или немски език (факултативно), българска история, история на българската литература, педагогика, логика и психология. Специалните предмети също се увеличават. Те са: Всеобща история, Всеобща история на литературата, География и Етнография, История на философията¹⁷.

Увеличаването на общите и специални курсове позволява привличането на още един историк - Димитър Агура¹⁸, който от началото на втората учебна година чете Римска история. Напускането на Станимир Станимиров от 1 октомври 1889 г. отново поставя специалността история само с двама преподаватели - Димитър Агура и Михаил Драгоманов. Стремешът на Висшето училище да засили историческото направление чрез привличане на преподаватели откън дълго време не носи успех поради финансови ограничения. Ниското заплащане на преподавателския труд и високите изисквания към него не предразполагат българската интелигенция към безкористна пожертвователност. По тази причина четенията по българска история продължават да чакат своя лектор.

През цялата втора учебна година Съветът на преподавателите на Висшето училище обсъжда правилника за прилагане на новоприетия закон. След гласуването му правилникът със своите 79 параграфа, разположени в осем отдела (общи основи, ректор, преподаватели, Съвет

на преподавателите, приемане на ученици, учение и празници, изпити и свидетелства, училищна дисциплина), е първа стъпка за преход от висше училище към Университет¹⁹. Според него всяка година се избира ректор поред от отделенията, който е длъжен в края на учебната година да представя отчет пред министерството и Съвета на преподавателите. Последният вече е преименуван в Академичен съвет. Определено е времетраенето на учебната година (от 1 октомври до 29 юни), която се дели на два семестъра - зимен и летен. Изпитите по време на семестъра са контролни, а в края на обучението окончателни. След дълго обсъждане Академичният съвет решава да се създаде и длъжността декан и факултетни съвети, но по редица причини решенията влизат в сила чак в 1892 г.²⁰

През втората учебна година в специалността история се учат 36 студенти. Доброто представяне на студентите на годишните изпити и желанието за наука са аргументи, с които Академичният съвет в рапорта си до Министерството на народното просвещение pledира за увеличаване на обучението от 3 на 4 години. Предложението не получава отговор. То трябва да чака до 1894 г.

След три години учебни занимания през юли 1891 г. от Висшето училище излизат първите випускници. От 35 завършили историко-филологическото отделение 21 завършват специалност история.

Амбицията на Висшето училище да догонва европейските образци в образованието довежда през 1892 г. до откриването на трети юридически отдел. С промяна в правилника от февруари 1892 г. отделенията вече се наричат факултети. В Историко-филологическия факултет основна специалност продължава да бъде история. През тази четвърта година от съществуването на факултета студентите историци са 59 (I курс - 11, II - 20, III - 28)²¹. Подготовката им се осъществява по учебния план от 1889 г.

Нова стъпка в развитието на висшето образование и специалност история е законът за Висшето училище от 1894 г. В значителна степен той е дело на Константин Величков - широко известен като писател, общественик и културен деец - министър на народното просвещение в кабинета на Народната партия след 18 май 1894 г.

Законът за Висшето училище от 1894 г. се базира на натрупания опит и искане на Академичния съвет за юридическо оформяне, за самостоятелен статут на училището. В годишния си рапорт от юли 1894 г. до Министерството на народното просвещение преподавателите настояват училището да се постави на основи на каквито почитват немските университети, да се предвиди със закон разпределението на катедрите по факултети, да се избират декани, да се даде автономия на училището, като управлението му се поеме изцяло от Академичния съвет, чийто членове ще се избират от факултетните съвети. Назначаването на преподаватели да става само по препоръка на Академичния съвет въз основа на научна продукция.

Законът е приет на 22 ноември 1894 г.²² Според него Висшето училище се разделя на три факултета, а те от своя страна на клонове. С влизането в сила на този закон вече може да се говори за направление или специалност история и география и Историко-филологическия факултет без предишните условности.

Законът от 1894 г. определя по нов начин и преподавателския състав, давайки му академични титли, като го разделя на три категории - редовни професори, извънредни професори и доценти.

Правилникът за прилагане на закона от 1894 г. се изработва в продължение на две години и е утвърден от княза чак през октомври 1896 г.²³ В него се определят точно прерогативите на Академичния съвет, ректора, проректора, деканите и продеканите. За пръв път се въвежда и определя понятието катедра, като се поставя изискването (на практика пожеланието) съобразно европейския модел катедрата да се олицетворява от редовен професор. В правилника се определят и направленията, по които се дава образование в отделните факултети. В Историко-филологическия факултет освен история и география се обособяват славянска филология, литература, философия и педагогика.

Значителни промени се извършват и в учебните планове. В общия за Историко-филологическия факултет учебен план, приет през 1896 г., за направление история и география се определят като специални и задължителни дисциплините всеобща история, българска история, география, етнография и археология²⁴. Курсът ще се счита за завършен при осем признати семестъра или полугодия. Изпитите са полугодишни, академични и държавни. След полагане на последните пред специална комисия студентът на тържествен акт на училището (провежда се от 1890 г.)²⁵ се удостоява със званието магистър.

За стимулиране на научните изследвания за студентите историци от 1896 г. се въвежда задължителна курсова работа, чрез която да се демонстрира познаване на епоха, извори и литература при пълна свобода в избора на темата²⁶. За практическото осъществяване на това изискване се приема правилник за асистентите, а през април 1897 г. и правилник за новосъздадения исторически семинар²⁷. За последния в протоколите на Академичния съвет се отбелязва, че ще стимулира обсъжданията, четенията на реферати и създаването на самостоятелни научни изследвания в областта на всеобщата и българската история²⁸.

Увеличеният брой дисциплини и хорариум в специалност история и география в края на миналия век отново поставят с острота въпроса за преподавателите. След смъртта на Михаил Драгоманов през 1895 г. в специалността остават само редовният професор Димитър Агура и частният доцент по антична археология Вацлав Добруски. На мястото на Михаил Драгоманов през 1895 г. като извънреден преподавател, а от 12 декември 1896 г. като редовен доцент по българска история е назначен върналият се от специализация в Берлин Васил Николов Златарски. Няколко години по-късно в специалността,

след като на 1 юли 1899 г. е избран за редовен доцент, започва да чете лекции по всеобща история Гаврил Кацаров. Спорадичните и трудни за осъществяване назначения във Висшето училище не способствуват за бързото развитие на специалност история. Нуждата от млади научни кадри се увеличава значително, когато дългогодишните усилия за демократизиране на висшето образование през 1901 г. се увенчават с успех и се допускат в аудиториите и завършилите гимназии девойки²⁹. През учебната 1902/1903 г. в специалността има записани 24 студентки.

Лошото материално положение на преподавателския състав заставя Академичния съвет да вземе противоречащо на закона вътрешно решение и от 1902 г. да определи твърди щатни места за преподавателите. Заплатата, която Академичният съвет определя на редовен професор, е 7200 лв. годишно, на извънреден професор - 6000 лв., а на доцент - 4800 лв.³⁰. В следащите години, по-добре осигурени материално, преподавателите във Висшето училище се откъсват от учителското си положение, статутът им се оказва вече привлекателен и конкурсно заглавие.

В началото на 1902/1903 учебна година Историко-филологическият факултет вече има 12 катедри, обслужвани от 12 редовни професори, 6 доценти и 5 лектори. Историческите катедри в него са 5, от които две са смесени. Това са:

- Катедра по стара история и история на източните народи;
- Катедра по средна история;
- Катедра по българска история и история на балканските народи;
- Катедра по класическа филология и археология;
- Катедра по география и етнография³¹.

На 26 януари 1904 г. с указ се публикува нов закон за университета, който влиза в сила от 1 октомври 1904 г.³². С него Висшето училище се преименува в Университет. Факултетите остават три. Висшето историческо образование в България става университетско. Нарастват възможностите на Университета, в т.ч. и на Историко-филологическия факултет. През 1905 г. Академичният съвет приема наредба за осигуряване на специализации за изявени студенти³³. Първи стипендиант от специалност история по тази наредба е Светозар Георгиев, който между 1905/1909 г. специализира обща история в Берлин, Фрайбург, Грайсфилд и Мюнхен.

През 1906 г. в Историко-филологическия факултет се приема нов учебен план, който обособява историята като самостоятелна специалност, изваждайки от нея географската специализация³⁴.

От 1906 до 1972 г., когато се обособява самостоятелен исторически факултет, специалността ще се бори и на моменти ще разполага със значителна автономия¹ и хетерогенните структури, към които принадлежи. Тежненятия за обособяване на историческите специалности намират израз в Закона за народното просвещение от 1909 г., в който успоредно със заложеното увеличаване на катедрите в Исто-

рико-филологическия факултет от 16 на 18 е трансформирано и историческото образование чрез създаване на специалност по история и археология. Тя се осигурява от регламентираният още чрез закона от 1904 г. четири исторически катедри:

- Катедра по българска история;
- Катедра по история на балканските народи;
- Катедра по история и археология на източните и класически народи;
- Катедра по средна и нова история³⁵.

Законът за народното просвещение от 1909 г. бележи етап в образователната политика на българската държава. Дълго време той ще бъде основният нормативен документ, който регулира отношенията между културните институти в страната, тяхната вътрешна организация. На негова база в следващите години се издават многобройни наредби и правилници. След дълги дискусии през лятото на 1910 г. Академичният съвет на Университета приема „Общ университетски правилник“. Той има многопланов характер. Стремешът на академичните власти е да обхванат цялостно структурно и функционално всички дейности в Университета. Работата по университетския правилник продължава повече от година и половина. В нея са ангажирани и трите факултетни съвета под ръководството на деканите, които от своя страна са и последни редактори на проекта. В седем глави, в 85 параграфа са отразени правата, задълженията и изискванията към ръководните и изпълнителните органи на Университета, както и дейностите, осигуряващи нормално функциониране на учебно-преподавателската и научната работа на отделните звена.

Общият университетски правилник в своите предходни разпоредби отменя правилника от 1905 г. и обявява влизането си в сила от 20 септември 1910 г. По отношение на академичния състав правилникът въвежда задължително конкурсите, хабилитирането да става изрично чрез хабилитационен, а не дисертационен труд, учебната натовареност на професорите и доцентите се определя на не по-малко от 6 часа седмично.

Успоредно с Общия правилник се разработва и „Правилник за дисциплината в Университета“. Според него целите на студентите са „единствено занимание с учебна и научна дейност“. Новият дисциплинарен правилник забранява студентските събрания с политически характер, ограничава свободата на мнения по политически и дори общообразователни проблеми³⁶. Правилникът повдига много проблеми, особено за хуманитарните специалности. В тях ограниченият консервативен подход към научните дисциплини от страна на преподавателското тяло е причина за чести конфликти както в аудиториите, така и в кулоарите на Университета.

Твърде важен момент в развитието на Университета и неговия

най-изявен Историко-филологически факултет в първите години след преодоляването на кризата от 1907 г. е навлизането и изявата на т. нар. второ поколение научно - преподавателски кадри. В периода 1902-1912 г. след успешни конкурси в Историко-филологическия факултет са назначени Йордан Иванов, Стоян Романски, Боян Пенев, Георги Дерманчев, Богдан Филов. Това са научни работници и преподаватели, които в следващите две десетилетия ще дават тон в научния живот на страната. Не трябва да се забравя, че до 1911 г. все още Българската академия на науките съществува като институт чрез нередовни издания и ограничената дейност на Българското книжовно дружество.

През 1908 г. по предложение на Историко-филологическия факултет Академичният съвет на Университета се занимава с отдавна наболелия проблем за учебните помагала и научната литература. През 1908/1909 учебна година библиотеката на историческия семинар притежава само 1000 тома - крайно недостатъчни за подготовката на студентите или за сериозни научни изследвания³⁷. След разисквания през 1909 г. частично разрешаване на проблема се вижда в издаването на специфична „Университетска библиотека“, чийто правилник предвижда улеснения при издаване на преводна, учебна и монографична литература³⁸. Отбелязва се и възможността за научни изяви на студентите. Чрез „Университетска библиотека“ до 9 септември 1944 г. се издвяват и голяма част от преподавателите историци. Достатъчно е само да се споменат трите тома „Нова и най-нова история“ на доц. Георги Дерманчев, „Увод в изучаване новата и най-нова история“ от проф. Пьотър Бицили, „Византийски текстове“ - подбрани от проф. Петър Мутафчиев, и т.н.

През второто и средата на третото десетилетие на века за Университета и отделните факултети функционира общ учебен план, в който търпят промени не само учебните програми на отделните дисциплини. Тези промени не се отразяват на програмата за университетските изпити, която дава най-точна представа за получаваното образование. Последното изхожда от задължително четиригодишно, осемсеместриално обучение, чиито резултати се отразяват в два университетски изпита. Първият се осъществява след четири завършени семестъра, вторият - след осем. Записването за следване за всеки семестър има относителна самостоятелност. Оценките на университетските изпити са по петобална система, а провеждането им в писмен и усетен вид. Според програмата общите изисквания са при първия университетски изпит писмената работа да се зададе по обща тема от предметите, влизащи в изпитите. За втория университетски изпит студентите представят два месеца по-рано писмен научен реферат по своята специалност. Изпитната програма за специалност история е следната:

Първи университетски изпит. История на източните народи и на

Гърция, Средна история, Българска история, Обща география и обща славянска етнография, Латински и старогръцки (за некласици), един от новите езици. Втори университетски изпит - Римска история, Нова и най-нова история, История на един от балканските народи, География на българските земи³⁹.

Правилникът за университетските изпити изисква повтарянето им, ако по половината предмети оценките са слаби. За всяка от дисциплините в университетския изпит се регламентира време за провеждането му до 45 мин.⁴⁰.

Дисциплините в университетските изпити включват знания по широк кръг проблеми, обикновено разглеждани в отделни лекционни или практически курсове. Така изпитът по история на източните народи и на Гърция се базира на четения по стара история на източните народи в две части, политически теории в стара Гърция, история на Гърция, четене и обяснение на исторически паметници.

Балканските и Първата световна война разстройват изградената схема на историческо образование. Общата мобилизация от 17 септември 1912 г. е причина за преустановяване на занятията през зимния семестър на 1912/1913 г. Лекциите от зимния семестър с известни съкращения и промени се четат през летния, когато Университетът функционира със съкратен брой преподаватели и студенти. Историческите катедри се справят със задълженията си и предвидените по учебен план лекции⁴¹.

Началото на учебната 1913/1914 г. е значително по-спокойно и Академичният съвет взема решение да се признае по един войнишки семестър на свиканите под знамената.

От началото до края на Първата световна война Историко-филологическият факултет и специалност история продължават да функционират независимо от намаления брой часове и преподаватели. Не се наблюдават и отклонения от средния брой на завършващите специалността студенти⁴². По-скоро любопитно е да се отбележи шумът на девойките в Историко-филологическия факултет, в който за специалност история през учебната 1916/1917 г. се записват 3 студенти и 231 студентки.

Извън чисто преподавателската и научната дейност преподавателите от историческите катедри се включват активно и в популяризаторска работа. В годините на войната те се опитват да вдигнат духа на обезверените по фронтовете войници. Така Г. Кацаров изнася лекции за „Балканските народи в старо време“, В. Златарски - „Българо-сръбските отношения в старо време“, Светозар Георгиев - „Балканският полуостров в общата история“.

Краят на световната война и крушението на националните идеали предизвикват естествена либерализация и известна демократизация в образованието. Симптом за това е броят на записалите се студенти

в първата следвоенна година, когато за пръв и последен път в историята на Университета до Втората световна война в България се надхвърля цифрата 7000⁴³. За специалност история инерцията от военен време продължава и записалите се студенти са три пъти по-малко от девойките⁴⁴. Постепенно в следващите години съотношението се нормализира в традиционното 2:1. През целия следващ период между двете световни войни в специалността се записват средно годишно около 100 студенти, разпределени в четири курса. Независимо от промените в учебните планове и общата тенденция към ограничаване броя на студентите за специалност история той е почти константен.

На 16 януари 1919 г. Академичният съвет на Университета, използвайки измененията в закона за народната просвета, приема искането на Историко-филологическия факултет за увеличаване броя на историческите катедри от 4 на 6. Новата структура на специалността от 1919 г. вече включва:

- Катедра по българска история;
- Катедра по история на Източна Европа;
- Катедра източни и класически народи;
- Катедра по средна история;
- Катедра по нова и най-нова история;
- Катедра по археология и история на изкуството.

Две години по-късно, на 13 юни 1921 г., в рамките на факултета се отделя още една самостоятелна историческа катедра - по славянска етнография⁴⁵.

За осигуряване четенията по проектираните редица нови дисциплини в историческата колегия на Историко-филологическия факултет се вливат нови научни сили. През 1920 г. в Историко-филологическия факултет с договори постъпват редовния професор по археология и история на изкуството Никодим Кондаков, редовният професор по литература Михаил Попруженко и редовния професор по нова и най-нова история Ервин Грим. През същата година във факултета постъпва като редовен доцент към Катедрата по българска история г-р Петър Ников. Със създаването през януари 1921 г. на семинар по археология⁴⁶ се завършва периодът на значителни реконструкции на специалност история. Функциите на семинара по археология са както историческият. Общо двата семинара формират исторически институт, в рамките на който в периода между двете световни войни функционира специалност история.

Десетилетията след Първата световна война на Университета се отбелязват с постепенно замразяване на бюджетните средства. Това затруднява развитието му. Историко-филологическият факултет функционира чрез 6 института, 22 семинара и 2 лаборатории. За всички тях той разполага само със 17 стаи. Проблемът донякъде се разрешава чак през 1934 г., когато е осветена и открита новата сграда на Университета. В днешния Ректорат се настанява и най-старият

факултет на Университета.

Законът за просветата от август 1924 г. и последващият го нов „Общ университетски правилник“ не внасят съществени изменения в структурата на функционирането на специалност история⁴⁷. На базата на правилника през летния семестър на 1925 г. се изготвя нова изпитна програма и учебен план⁴⁸. Едно от малкото нови решения за Историко-филологическият факултет в правилника е процедурата по защита на докторати. Изискванията са вече поне две години дистанция между завършване на факултета и предаване на дисертацията. Преди защитата ѝ се въвежда усетен и писмен изпит.

В края на двадесетте години по закон броят на катедрите в Историко-филологическия факултет трябва да са 23, но на практика са открити 21. Само в 14 от тях титулярите са редовни професори⁴⁹. През целия период на университетско историческо образование в следосвобожденска България проблемът с недостига на преподаватели и тяхното затруднено израстване е основен.

През второто междувоенно десетилетие при по-добри условия след настаняването в новата сграда наред с В.Н.Златарски и Г.Кацаров в специалност история лекции четат П. Ников, Петър Мутафчиев, Св.Георгиев, П.Бицили, Венедикт Мякотин, през 1938 г. - П.Ников, през 1939 г. - Р. Попов, през 1943 г. - П.Мутафчиев. Традициите, които тези университетски историци създават както при подготовката на квалифицирани историци, така и на научното поприще, по време на Втората световна война и след нея са продължени от третата генерация млади университетски преподаватели - Христо Гандев, Христо Данов, Димитър Димитров, Иван Дуйчев.

В края на 30-те години Академичният съвет на Университета прави редица опити за разширяване на структурата и четенията в специалност история. В проектите за нов университетски закон през 1938 г. Академичният съвет предлага създаването на втора катедра по история на България, разделяне на катедрите по археология и история на изкуството, създаване на самостоятелна катедра по етнография⁵¹. Предложенията на Академичния съвет се обсъждат на различни нива, но скоро по-важни събития ги оставят на заден план. Единственият сериозен резултат, повдигнал авторитета на специалност история, е правилникът от 1938 г. за приемане на студенти. Приемането вече става конкурсно, като кандидат-студентите се състезават по диплома и с оценки в нея по обща и българска история, български език и латински език. От 1939 г. се изисква и средна минимална обща оценка 4.00⁵². Същата година се променя и системата на записване. През целия период до 1939 г. студентите от специалност история се записват независимо за зимен и летен семестър. За полагане на изпити и завършване на висше образование е достатъчно да се спазва изискването за набрани 4 или 8 семестъра. От есента на 1939 г. се въвежда записване не само за зимния семестър, но и за цялата година⁵³.

През първия основен период в развитието си до 1944 г. специалност история е в рамките на Историко-филологическия факултет. Консолидирането на факултета се осъществява в началото на века. Десетилетията между Първата и Втората световна война отбелязват за факултета формирането на традиции. Преподавателското тяло е с почти постоянен числов състав от 45 души, от които между 6 и 10 осигуряват специалност история. Статистиката на записалите се и завършващи студенти в специалност история показва, че средно на трима записали се двамата успешно завършват университетското си историческо образование.

През първия период от развитието си специалност история е поставена на добра основа. Историческата наука в България се развива изключително в Университета. Независимо от обективните слабости, присъщи на един начален период от развиващата се българска историография, университетските преподаватели оставиха изключително богато наследство, от което специалността, днешните методи на преподаване и исторически изследвания черпят постоянно.

* * *

Установяването на отечественофронтовската власт след 9 септември 1944 г. и нейната културна политика откриват нови перспективи пред Университета и Историко-филологическия факултет. На специалността история се възлагат големи надежди. Тя трябва да се превърне в извор за марксистическа просвета и наука, в център за подготовка на специалисти от нов тип.

Общото преустройство на културата и образованието в България е продължителен процес. За Софийския университет и специалност история то продължава до началото на 50-те години. Две основни характеристики определят динамиката на процеса. Първата е отражение на общата демократизация в развитието на обществените отношения в първите години след 1944 г. Тя отприщва творческите изяви и стимулира присъщата амбиция на българина към образование и наука. Втората група характерни черти на процеса е свързана с появата на многобройни, задържащи развитието фактори, сред които с трайно значение са неадекватната за системата традиция, инерцията, а не на последно място и допусканияте грешки.

Деветосептемврийският преврат през 1944 г. поставя началото на преходен исторически период на социално преустройство, включително и на висшето образование. Когато на 24 септември 1944 г. се открива първото заседание на Академичния съвет на Софийския университет, се взема безпрецедентно в историята на Университета решение. С него се отменят всички наложени по политически причини наказания от последните години.

Традиционно консервативният Академичен съвет на Софийския

университет, следващ десетилетия наред добрите образци на европейското висше образование, под напора на времето взема решения, които са в противоречие дори с нормативните документи, регламентиращи университетския порядък. На същото заседание той гласува да не се прилага чл.108 от дисциплинарния правилник (предвиждащ отнемане на студентски права) за „граждански мобилизираните студенти и тези, участващи в партизански отряди“⁵⁴.

Отстъпленията на общия и дисциплинарния правилник на Университета са наложени от изискванията на вече публикуваната „втора“ програма на Отечествения фронт от 17 септември 1944 г. Една от поставените за разрешаване задачи в нея е демократизирането на народното образование. Началото на този процес се слага с реорганизация на всички образователни структури и осигуряване на неограничен достъп до учебните заведения. Първата стъпка в това направление за Софийския университет и неговия Историко-филологически факултет е нареждането за удвояване броя на студентите⁵⁵.

Следствие на бомбардировките през летния семестър на учебната 1943/1944 г. факултетите на Университета са евакуирани. Ето защо през септември 1944 г. след обсъждане на обстановката и възможностите си Академичният съвет иска от Министерството на народната просвета да отмени решението на Министерския съвет за учебни занятия в провинцията. Отговорът е положителен и Министерството на народната просвета нарежда новата учебна година да започне от м. ноември в София. По редица причини, свързани с Отечествена война и дейността на Съюзническата контролна комисия в София (за административни нужди са реквизирани голяма част от университетските сгради), през зимния семестър се провеждат занятия само по някои дисциплини, като дори не се издава разпис на лекциите. Но ако учебния процес в началото на тази учебна година протича вяло и преподаванията са спорадични, то нарасналата активност на студентството отдолу и идеите за реорганизация на висшето образование отгоре задвижват университетския механизъм за сериозни структурни и идеологически преобразования.

В началото на ноември 1944 г. се издава „Наредба-закон за прочистване на учителския и преподавателски състав в народните основни и средни училища, учителските институти и в Университета и висшите училища и академии“⁵⁶. Следствие на неговите разпоредби от Университета са временно освободени преподаватели, афиширали профашистка дейност. Процесът на освобождаване на Университета от неудобни за новото време част от преподавателското тяло се провежда на няколко етапа, като първият е между януари и февруари 1945 г. В него активно участва Българският общонароден студентски съюз и Общостудентският отечественофронтowski комитет. По тяхно искане от началото на 1945 г. се възприема и

становището за задължителна препоръка от местните ОФ комитети за бъдещи кандидат-студенти и преподаватели⁵⁷.

Деветосептемврийската промяна заварва специалност история в Софийския университет в рамките на Историческия институт към Историко-филологическия факултет. Специалността е изградена като копие на значителна част от европейските исторически департаменти на редица университети. Преподавателският екип е съставен от учени, днес оставили трайни следи в българската историческа наука. Последните цялостно четени исторически курсове през зимния семестър на учебната 1943/44 г. илюстрират традиция, която ще ерозира твърде бавно в следващите години. Четенията по праистория и археология в последните години преди 1944 г. се осъществяват от Богдан Филов и Димитър П. Димитров, в областта на старата история преподават Янко Тодоров и Христо Данов, средновековната история се застъпва в четенията на Св. Георгиев и Ив. Дуйчев, проблемите на новата и най-нова история в лекциите на П. Бицили, Хр. Гандев и Иван Панайотов⁵⁸.

Първият пълноценно проведен учебен семестър за специалността след 1944 г. е лятното полугодие на 1944/45 г. Обсъжданията в средите на Факултетния съвет на Историко-филологическия факултет за изменения в насоките на четенията все още са дискусии без ясна цел и програма. Сред пледиращите за приоритет на общите курсове в историческото образование и за създаването на постоянен учебен план е доц. Хр. Гандев. Е преподавателския колектив на ИФФ той се очертава като рационална фигура, която по-късно назовават първи реформатор на историческото образование у нас.

Сред преподавателите вече отсъствуват имената на Б. Филов - осъден от Народния съд, и на Ив. Дуйчев - освободен по наредбата от 3 ноември 1944 г. Лекционните курсове на Б. Филов, чието име от години стои символично в разписа на лекциите, са поети от Д. П. Димитров. За четенията на Ив. Дуйчев по история на България през февруари 1945 г. се обявява конкурс⁵⁹. Малко по-късно Академичният съвет приема решението на Факултетния съвет на Историко-филологическия факултет да покани като частни доценти за лекциите по история на България Александър Бурмов и по история на Византия Димитър Крънджалов⁶⁰. С тези покани факултетното ръководство на ИФФ се надява, че ще може да опонира на широко подзетата кампания за откриване на втори историко-филологически факултет в Пловдив, за който да се използват кадрите от закрития Скопски университет. Продължавайки тази линия, през ноември 1945 г. ИФФ иска кредит за 7 доцентури за преподаватели от бившия Скопски университет, в т.ч. за Христо Данов, Ал. Бурмов и Д. Крънджалов⁶¹. Идването на последните в София, както и постоянната опозиция на ръководството на СУ срещу откриване на втори ИФФ в Пловдив са причини за

изоставяне на идеята и за пълно концентриране в Университета на научно-преподавателските сили в областта на историята.

Политиката за обновяване на кадрите и попълване на катедрите довежда до откриване на нови асистентски места. През 1946 г. за редовен асистент по българска история е избран Христо Христов, по история на Източна Европа - Марин Михов, по археология - Кирил Жуглев. Заедно с избрания през февруари 1945 г. за асистент в катедрата по нова история Димитър Косев и вече утвърдения млад преподавател по история на Византия Димитър Ангелов това ново попълнение историци в ИФФ формира кръга на първата генерация преподаватели, чиято професионална кариера се развива в условията на социалистическа България.

Континуитетът в подготовката и развитието на българските университетски историци носи белезите на дълга традиция и това е една от причините за отсъствието на ясно изразен конфликт между двете генерации преподаватели. Ето защо учебната 1945/46 г. за Историческия институт и специалност история е време за консолидация на разстроена от войната структура на учебния процес.

През тези години все още е в сила законът за народната просвета от 1924 г., в който независимо от многобройните изменения и допълнения основната идея за образование почива на изискването за пълна, частна материална осигуреност на учащите се. Едно от най-консервативните изисквания, ограничаващо достъпа на студенти в Историческия институт, е препоръчителното класическо средно образование за кандидат-студентите, което от 1942 г. става задължително⁶².

Първите мерки, свързани с осигуряване достъпа до Университета, премахват това условие. От ноември 1944 г. след изложение на кандидат-студенти се приемат редица облекчаващи условия за кандидатстване. Отварянето на вратите на институтите в ИФФ е съобразено с всички академични изисквания за конкурсно начало⁶³. За кандидатстващите специалност история се допуска и реално образование, но със задължително попълване по време на следването на езиковите празноти по класически езици⁶⁴.

Години наред в аудиториите на специалност история ще преобладават девойките. Преимущественото им приемане феминизира специалността. В планираното постоянно увеличаване броя на студентите за специалност история стремежът е за равномерно процентно приемане на мъже и жени, но броят на кандидатстващите от първа група е недостатъчен.

До 1961 г., когато се създава Философско-историческият факултет, разпределението по години на студентите в специалност история е следното:

Учебна година		1943/44		1944/45		1945/46		1946/47		1947/48		1948/49		1949/50	
Семестър		З	Л	З	Л	З	Л	З	Л	З	Л	З	Л	З	Л
Р е г и о н о	М	48	34	33	16	64		130	187	181	244	229	230		
	Ж	120	141	264	212	341		316	362	350	335	313	243		
	Об-що	168	175	297	228	405		446	549	531	579	542	473		
З а д о ч н о	М											112	149		
	Ж											99	96		
	Об-що											211	245		

Както личи от таблицата, през учебната 1945/46 г. се наблюдава удвояване на студентите. До 1948/49 г. в специалността се приемат средногодишно около 100 студенти, като постепенно се върви към уеднаквяване процента на съотношението мъже - жени.

От 1948 г. ФС на ИФФ започва да настоява за намаляване приемането на студенти⁶⁵. Основна причина е недостигът на аудито-рии. През 1948 г. се стига до ситуация, в която Богословският факултет със своите възможности (интернат, стипендии и т.н.) по привлекателност и осигуряване на обучението конкурира останалите хуманитарни специалности. Проблемът се разисква в академичните среди и МНП обещава да стимулира развитието на материалната база чрез допълнителни инвестиции. Единственият резултат обаче чак до 1952/53 г. са средствата (200 хил. лв.), отпуснати за обзавеждане на семинар по славянска археология. Този успех на Историческия институт е отражение на засиления интерес към старите и новите проблеми на славянския свят, който стеснява изследванията по отношение на българския елемент. Славянският уклон в историческата наука е коригиран десетилетие по-късно. Негови положителни черти за периода са разкриването на специалност по руски език и литература, както и пробуждането на занемарения между двете световни войни афинитет към историята на славяните.

Трудностите за осъществяване на пълноценен учебен процес принуждават академичното ръководство на Университета да спазва строго естественото ограничително условие - действащите стари правилници и разпоредби. Това е и причината, поради която кандидат-студентското изложение от 1945 г. на ятаци и пострадали от фашизма за привилегировано приемане да бъде единодушно оставено от Академичния съвет без последствие⁶⁶. Стриктно спазване на правилника не допуска и неиздържалите конкурса бойци от фронта да бъдат записани за студенти. Месеци по-късно предприетата кампания

за промяна на социалния състав на студентската младеж допуска привилегиите. Бойци от фронта, сираци от войните, сираци от съпротивата, политзатворници, концлагеристи и партизани за в бъдеще ще се конкурират за 25% от местата, без при това да се иска минимален успех⁶⁷. Подготвеният конкурсен правилник от 1946 г. предвижда за специалност история кандидатстване с български език, като балът се формира от сбора на бележките от конкурса, дипломата и оценката по български език от дипломата⁶⁸.

В тези начални години, когато се поставят основите на нова система за историческо образование, се приемат и редица изисквания, свързани с израстването на вече дипломираните историци. Най-съществен е правилникът за получаване на докторска титла. Той влиза в сила от средата на 1946 г. и изисква полагане на специален изпит, правото за който кандидатът получава след най-малко две години работа в Историческия институт. Все още съществуващият статут на доброволните асистенти също удовлетворява това изискване. Изпитът е по определен клон на историческата наука, след което следва защита на докторска дисертация пред комисия. Ако комисията приеме рецензиите и отговора на тях, на кандидата се задават два въпроса, на които в шестмесечен срок трябва да се отговори писмено. Дисертантът сам отпечатва дисертацията си и предава 100 екземпляра за международно разпространение.

Необходимостта от нова нормативна база, която да регламентира висшето образование, изисква преди всичко създаването на нов закон за народната просвета. Като законопроект той се обсъжда в началото на 1947 г. В специалност история на ИФФ основно се дискутира по бъдещата катедрена структура на Историческия институт. В буржоазна България и в първите години след 1944 г. структурата на факултетите се регламентира законодателно. Според стария закон от 1924 г., който е в сила практически до 1947 г., специалност история се осигурява от 6 катедри: Катедра по българска история, Катедра по история на Източна Европа, три катедри по всеобща история (история на източните народи, средна история, нова и най-нова история) и Катедра по археология с история на изкуството⁶⁹. През 1946 г. с нормативен документ от началото на юли Катедрата по българска история се разделя на две: Катедра по средновековна българска история и Катедра по нова българска история. Техни титуляри (ръководители) стават Ал. Бурмов - тогава извънреден професор, и редовният доцент от март 1947 г. Д. Косев⁷⁰. Със същия законодателен акт от 1946 г. катедрите по обща история от три се трансформират в две: Катедра по стара история с титуляр извънреден професор Хр. Данов и Катедра по средна и нова история с титуляр професор Св. Георгиев. Без промяна остават да функционират катедрите по история на Източна Европа и тази по археология, ръководени от Д. Крънджалов и Д. П. Димитров. Малко преди приемане на закона за висшето образование от 1947 г. АС контестира акта от юли 1946 г. и успява да върне старото

положение на катедрите по обща история чрез разделянето на Катедрата по средна, нова и най-нова история на две, като титуляр на обща средна история остава Св. Георгиев, а на нова и най-нова история извънредният професор Хр. Гандев⁷¹.

Законът на висшето образование от 1947 г. сезира тази структура, но тя не остава дълго време непроменена. Общата политика за централизиране на управленските структури за страната намира отражение и в развитието на Историческия институт при историко-филологическия факултет. През 1949 г. след доклад на факултетното ръководство до Комитета за наука, изкуство и култура „за концентрация и по-добро използване на преподавателските кадри“ към Историческия институт на Историко-филологическия факултет се създава отново обединена Катедра по обща история. Титуляр на тази обединена катедра става проф. Хр. Гандев. По същите причини Катедрата по история на Източна Европа се трансформира в Катедра по история на СССР, като преподаванията по история на Византия се осъществяват вече от Катедрата по средновековна българска история, а тези за балканските народи минават към Катедрата по обща история.

Преди реорганизацията на Историко-филологическия факултет от 1951 г. Историческият институт, осигуряващ специалност история, се ръководи от проф. Хр. Гандев (Катедра по обща история), проф. Д. Косев (Катедра по нова българска история), проф. Ал. Бурмов (Катедра по средновековна българска история), проф. Д. Димитров (Катедра по археология). Без титуляр е Катедрата по история на СССР⁷².

Неколкократните промени в структурата на Историческия институт в периода 1944/1961 г. се дължат на промените в кадровия потенциал на специалността и на противоречивите изисквания за реформация на висшето образование по история, спускани до 1948 г. от Министерството на народната просвета, а след това от Комитета за наука, изкуство и култура.

Водеща концепция за висше историческо образование у нас е тази за научност в преподаването и създаването на общи курсове, които да осмислят развитието на обществените формации чрез историческия материализъм, съвместено с традиционната обща периодизация на историята. Основни задържащи фактори в това отношение са трудностите в общия подход при аргументирането на историческия материализъм, а стимулиращи добрите традиции и критичното прилагане на съветския опит⁷³ в областта на фактологическите проучвания.

До 9 септември 1944 г. българското висше историческо образование почива основно на обективистичните исторически постижения, които са заслуга изключително на университетските преподаватели. Марксистическата наука получава развитие в Университета⁷⁴. Затова черта на кадровата политика на Софийския университет, Историко-филологическия факултет и специалност история след 1944 г. е привличане към преподавателска работа на историци марксисти.

Такива са почти всички постъпили на работа в специалността в периода след 1945 г. За поставяне на преподавателската работа на марксистически основи за щатния състав не само в Университета, но и в другите висши учебни заведения в страната са организирани курсове в Баня. През тях преминават почти всички преподаватели и в Историко-филологическия факултет.

От значение за преустройството на работата в областта на преподаването и историческите изследвания е Първото национално събещание по история, проведено през 1948 г. То оказва дълготрайно влияние върху развитието на изследванията и преподаването в следващите години⁷⁵.

До края на десетилетието след 1944 г. специалност история следва и общите промени в общоуниверситетското образование. В този период реализирането на три поетапни университетски задачи бележат и най-значителното в преустройството на Историческия институт. Първата задача е свързана с бъдещата подготовка на научноизследователски и преподавателски кадри. Тя предизвиква появата през учебната 1948/49 г. на аспирантурата.

Втората задача включва поредица от промени, демократизиращи образованието, като най-значима е въвеждането през 1948 г. на заочно обучение. Третата е свързана с последователната работа по прилагане на историческия материализъм в образованието. За периода тя кулминира в съставянето на нов учебен план и приемането на нови програми по всички учебни дисциплини.

Аспирантурата като форма на подготовка на специализирани кадри се заема от съветската образователна система. В Софийския университет условията за нейното прилагане се дискутират през 1948 г.⁷⁶ От началото на 1949 г. след излизане на общ правилник⁷⁷ тя се налага във всички учебни заведения. Специалност история също приема своите първи 4 аспиранти - Б. Цветкова, Х. Михова, Кр. Шарова и Хр. Несторов. Още през 1949 г. техните индивидуални двугодишни планове са разгледани в Историческия институт и приети от Факултетния съвет. Съгласно чл.26 и 29 от правилника аспирантите се подготвят за педагогическа и научноизследователска работа. В Историческия институт на Университета от 1949 г. аспирантите се използват и като доброволни асистенти в учебния процес.

Появата на аспирантурата довежда до създаване и на нов правилник за научните степени и звания. В областта на историческите науки в България, без формално да отпадне, докторската степен дълго време ще бъде почти неосъществим стремеж. За научно-преподавателските кадри въвеждането на степента кандидат на историческите науки, получавана след успешната защита, постепенно се превръща в задължителен критерий за тяхното израстване и хабилютиране. Днешната равностойност показва, че през редовна или свободна аспирантура преминават всички преподаватели в специалността.

За увеличаване броя на специалистите висшестепно откриването на заочно обучение заема особено място. За края на 40-те години

задочното образование е демократично завоевание, което дава възможност за осъществяване на пропуснатото, за реализиране мечтите на млади хора, за които по редица причини висшето образование е било недостъпно. Не на последно място чрез него се уплътняват възможностите на преподавателските кадри, намаляват се разходите за подготовка на специалисти. Намерен е един от пътищата при производството на специалисти.

Софийският университет и специалност история в него въвеждат задочното обучение през 1949 г.⁷⁸ Издадената наредба предвижда осъществяването му само в рамките на Историко-филологическия факултет. Конституирането на задочното обучение в специалността история се осъществява чрез създаването на учебен план и преподавателски екип с отговорник доц. Д. Ангелов. Преподавателите, които осигуряват четенията са сред най-изявените в Историческия институт: проф. Хр. Данов - по стара история, хон.пр. Борислав Примов по средновековна и нова българска история, проф. Хр. Гандев по нова история, проф. Д. Крънджалов по история на СССР, доц. Д. Ангелов по история на Византия, Невена Попова по методика на историята⁷⁹.

Задочното образование в специалността има дълъг и противоречив път на развитие. В следващото десетилетие, когато наситеността със специалисти историци поставя вече въпроса за тяхната реализация, се предизвиква и закономерната дискусия за необходимостта от задочното обучение. Днес в специалността то се осъществява в рамките на 5-годишно обучение, като хорариумът е около 30-40 % от този на редовното при унифицирани учебни програми.

Независимо от разпространеното становище, че при задочното обучение студентите получават по-ниска професионална квалификация, неговото присъствие при съвсем различната социална атмосфера от тази на 40-те и 50-те години все още не е сериозно основание.

След навлизането през средата на 40-те години на поредната вълна преподаватели естествена смяна на поколенията и новата кадрова политика довеждат до пенсионирането или освобождаването на част от професорския състав. През 1948/1949 г. се пенсионираат професорите Св. Георгиев, А. Тодоров, П. Бицили. Напускат още Историческия институт частните хонорувани доценти Ив. Панайотов, Т. Герасимов, Васил Миков. Значителното намаляване на преподавателския състав не е компенсирано с нови назначения. Това поставя специалността пред затруднения. Преодоляването им се свързва не само с дейността на колектива като цяло, но и с изключително многостранната организационна дейност на декана на ИФФ проф. Хр. Гандев. С основание може да се смята, че той осъществява преустройството на специалност история.

Безспорно характеристиката на специалността се определя от учебния план и програми. В Историческия институт те се изработват и приемат през март 1949 г.⁸⁰.

За първи курс учебният план предвижда изучаването на Стара история (история на древния Изток, Гърция и Рим), Основи на

археологията, Политическа икономика, Руски и западен език. През втората година се преподава Общ курс по средновековна история, История на Византия, История на България през докапиталистическите формации - ч. I, Общ курс по нова и най-нова история (I ч. - Нова история), Руски и западен език, психология, Основи на марксизма. Третата година включва История на България през докапиталистическите формации - II ч., Общ курс по нова и най-нова история (II ч. - Най-нова история), Нова българска история, История на СССР, Диалектически и исторически материализъм, Конституция на НРБ, История на философията. През четвъртата година студентите продължават заниманията си по Средновековна българска история и Нова българска история. За тази последна година учебният план предвижда и курс по Методика на обучението по история.

Новият учебен план променя основно структурата на висшето образование по история. Той премахва двустепенната оценъчна система на първи и втори университетски изпит, провеждани съответно след 4 и 8 прослушани семестъра. Въвежда се поизпитно преминаване в следващ горен курс, семестриален изпитен контрол чрез колоквиуми. Този учебен план въвежда почти всички дисциплини освен традиционните семинарни занимания и висш семинар, който за първи път е използван от Ал. Бурмов през учебната 1947/48 г. Впоследствие тази изключително полезна форма за дискусии и обмен на информация изчезва, за да бъде възстановена чак в 1983 г. от проф. Александър Фол.

Учебният план се различава от предишните с въвеждането в процесите на общественото развитие чрез система от взаимосвързани общи курсове. Той е израз на нова тенденция в методиката на висшето историческо образование. Тя става водеща и намира отражение в учебните програми. Независимо че програмите се създават през 1949 г., многобройните промени в следващите десетилетия не намаляват тяхната стойност, защото подреждането на учебния материал според закономерностите и особеностите на историческия процес е принцип за съвременните програми. В този смисъл учебните програми от 1949 г. поставят не само едно добро начало, а основа на днешното модерно историческо образование.

Програмата по Обща средновековна история се изготвя от извънреден проф. Д. Ангелов, по Средновековна българска история от проф. Ал. Бурмов, по Нова и най-нова българска история от доц. Д. Косев, по История на Византия от извънреден проф. Д. Ангелов, по История на гревния Изток, Гърция и Рим от проф. Хр. Данов, по Нова и най-нова обща история от проф. Хр. Гандев, по история на СССР от проф. Д. Кръндржалов, по Основи на археологията от проф. Д. Димитров.

Така съвременният научен инструментариум за висше историческо образование влиза в конфликт с възможностите за неговото прилагане и усъвършенствуване. Историко-филологическия факултет със своите 11 специалности, 34 катедри, 5500 студенти и хетерогенен факултетен съвет е трудно управляема система. Ето защо във Факултетния съвет, Академичния съвет и Комитета за наука, изкуство и култура

през 1949 г. се обсъжда въпросът за разделянето му на няколко по-малки факултета. След проучване на чуждия, съветския и собствения опит деканското ръководство на ИФФ възприема схема на разделяне, при която специалностите философия, педагогика и история да образуват самостоятелен факултет⁸¹. Конституирането му обаче се предлага да стане след 2 до три години⁸². Съображенията за това мнение дават отлична характеристика на проблемите, пред които е изправен ИФФ и неговата специалност история, затова се изкушаваме да цитираме част от тях:

„1. Необходимо е още най-малко две-три години преподавателският състав да работи заедно, за да укрепи идеологически чрез взаимна помощ и критика във факултетски и институтски съвети, в партийни събрания, профсъбрания и общувания. Да се разделят преподавателите на три изолирани групи тъкмо в този критичен момент на коренно идеологическо и методологическо преустройство би било крайно нежелателно...

2. Разделянето на факултета ще има за последица разкъсването на лекционното разписание, удвояване и утрояване часовете за лекторати и на преподавателите по общите дисциплини като политическа икономия, диалектически и исторически материализъм, марксизъм-ленинизъм, конституция на НРБ и др.

3. Трето основание е липсата на териториална база, помещения за отделните факултети...

4. Едно подобно разделяне ще предизвика ново допълнително натоварване на преподавателите с административна и обществена работа, защото от същия преподавателски състав ще бъдат избрани за още два факултета декани и заместник-декани, редакционни комисии, ръководства на партийни организации, профорганизации, ръководства на българо-съветски дружества и др.

5. В крайна сметка идват и няколко милиона лева допълнителни разходи по административен персонал, материални разходи и др., които средства факултетът с по-голяма радост би изразходвал за назначаване на нови асистенти и купуване на пособия...“.

Успоредно с дискусията по разделянето на специалностите в съвета на Историческия институт се спори по нова концепция за задачите на историческото образование. Без да противоречи на тази за преустройството му на социалистически основи, тя издига на преден план подготовката на кадри за научноизследователски цели. Отново заг нея застават проф. Хр. Гандев и директорът на Историческия институт проф. Ал. Бурмов. На факултетния съвет на Историко-филологическия факултет те предлагат приоритетна подготовка на кадри за нуждите на Българската академия на науките, на другите висши учебни заведения и научноизследователски институти. Изтъква се, че „задочното обучение подпомага учителските кадри от извънуниверситетски произход и факултетът следва да се ориентира към производство на неучителски професии и служби“⁸³. На същия факултетен съвет се отчита, че огромната вълна от

завършващи в 1949 г. ще задоволи нуждата на страната от учители, независимо че между 70 и 90 % от тях избягват учителската професия. Ето защо само две години след създаването на задочното обучение се появява и първото предложение за неговото премахване.

Появилата се идея за ориентиране на историческото образование изключително към подготовка на научноизследователски кадри не намира подкрепа в Комитета за наука, изкуство и култура, по-късно в Държавния комитет за наука, технически прогрес и висше образование и Министерство на народната просвета независимо от дублирането на специалността с откриването на Великотърновския университет. Въпреки това идеята е жизнеспособна и ще придружава всеки проект за промяна в университетското висше образование до днес.

Необходимостта от разделянето на Историко-филологическия факултет се реализира през 1951 г. В Софийския университет се обособява Философско-исторически факултет. Едновременно се реформира и структурата на специалност история. Историческият институт, чрез който се осъществяват преподаванията в специалността, се закрива. В рамките на новия Философско-исторически факултет след реорганизация, която обединява в една двете катедри по българска история, остават да съществуват организационно самостоятелно още катедра по История на СССР, катедра по Обща история и катедра по Археология. Управлението на новия факултет с три специалности - философия, педагогика и история, се осъществява от декан и двама заместник-декани, общо представители на трите специалности. Първият деканат на Философско-историческия факултет е в състав Ангел Бънков - декан, проф. Д. Ангелов и доц. Гаврил Хрусанов заместник-декани. Съветът на специалността, който преди се идентифицираше със съвета на Историческия институт, също не съществува. Увеличаването обаче на преподавателския състав в отделните катедри издига тяхната роля. Появяват се катедрени съвети. Факултетът в значителна степен се превръща в самоуправляващ се орган, общото събрание на който избира факултетен съвет с широки прерогативи. Независимо от хетерогенния му състав (равномерно представени философи, педагози и историци) протоколите от неговата дейност говорят за редки недоразумения, чиято инцидентност и незначимост не са определящи.

Постоянният учебен план и програми позволяват от 1950/51 г. да се планира вече целогодишен разпис на лекциите. С всяка измината година се увеличава преподавателският състав. В началото на 50-те години в катедрите към специалност история се назначават Туше Влахов, Атанас Милчев, Спасе Мулешков, Милица Огнянова, Ст. Маслев, Христо Несторов, Крумка Шарова, Мария Велева, Петър Петров, Велизар Велков, Евлоги Бужашки, Христина Михова, Михаил Йонов, Стойко Колев, Васил Карамихов, Кирил Василев. Преподавателският колектив на специалността осигурява четения на редовните и задочните студенти, на студентите с втора специалност история и

на съществуващия между 1952 - 1955 г. турски отгел по история.

През 1952 г. с разпореждане на Министерския съвет към Философско-историческия факултет се открива втора историческа специалност - Архивистика. Нейното организиране е възложено на проф. Тодор Боров, който води курсове, по-късно специализация по библиотечно-знание. Така в края на 1952 г. се конституира катедра по Архивистика. Нейното развитие е мудно, липсват подготвени преподаватели. След три години проф. Т. Боров успява да я преименува на катедра по библиография.

Идеята за тотално идеологизиране на преподавателската и научноизследователската работа във висшите учебни заведения намира израз в решение на Политбюро на ЦК на БКП от 7 октомври 1954 г. То резонира и в работата на специалност история и е основание за преценка на изминатия път и прогнозиране на бъдещето. В специалността се изработва нов учебен план⁸⁴. Основното в него е намаляване на претовареността на студентите чрез съкращаване на изпитите от 36 на 25 и на колоквиумите от 14 на 1. Това е първият протест срещу многобройните нареждания отгоре за откриване на нови учебни курсове, които заплахват историческите да се загубят сред хаоса на умножаващите се педагогически, идеологически и общообразователни.

През 1953/54 учебна година в специалност история се взема решение за известно ограничаване на общите исторически курсове, което позволява освобождаване на хорариум за откриване на специализации. При разискванията по новия учебен план се приема „специализациите да се извършват по обща история с основните науки Археология, Стара история, Средна история и Нова история“. Задължителни за всяка специализация са спецкурс по историография в съответната история, спецкурс по изворознание, спецкурс по основен въпрос в съответната история. Отделни изпити за спецкурсовете не се предвиждат. Оценките по тях се оформят в оценката на съответните общи курсове⁸⁵.

Откриването на специализации бележи нова насока в развитието на висшето историческо образование у нас. Те се появяват, за да задълбочат специалната научна подготовка, която задълго е минирала от идеята за производство изключително на учителски кадри. От 1950 г., когато се появява първият кандидат - студентски справочник, до края на десетилетието излизат над 10 наредби, инструкции и програми, които заплахват превръщането на Университета в учителски институт. Не трябва да се забравя, че след 1944 г. образователната система е строго централизирана, а университетската автономия на практика не съществува.

През 1959 г. излиза Законът за по-тясна връзка на училищата с живота и за по-нататъшно развитие на народното образование в НРБ. Независимо че той се отнася основно за училищата, в него се уреждат и въпроси на висшето образование. Законът предизвиква ново преразглеждане на учебните планове и програми, като позволява на академичните власти известна свобода при избиране на вариантите за

постигане на целта. Дотогава в специалност история съществува задължителна втора специалност философия. След 1959 г. се откриват възможности за избор на допълнителна специалност, което създава предпоставки за по-добра филологическа подготовка на бъдещите историци.

На 7 април 1959 г. ФС на Философско-историческия факултет приема нов учебен план за специалност история⁸⁶. Той бележи закриването на специалност архивистика и превръщането ѝ в специализация, въвежда за кратко време писмен изпит в края на първата учебна година, писмен изпит по специалността и практически урок в края на следването.

От средата на 50-те до средата на 60-те години специалността разширява възможностите си чрез навлизането в нея на нови научно-преподавателски сили: Илчо Димитров, Петър Тивчев, Мария Кузманова, Мито Исусов, Петко Боев, Николай Генчев, Александър Фол, Васил Гюзелев, Георги Наумов, Величко Георгиев, Йордан Николов, Йордан Шопов, Милен Семков, Светла Панова, Коста Петров, Павлина Ласкова, Димитрина Петрова, Христо Стефанов, Стоян Танев, Емил Михайлов и др. Тези възможности са илюстрирани видимо и в работата с аспирантите на специалността, които през 1965 г. по брой (27) са равни на преподавателите. Сред аспирантите историци във ФИФ се отбелязват имената на бъдещи преподаватели във факултета - Цветана Георгиева, Людмил Гетов, Елена Жекова, както и на Владимир Мигев, Радослав Попов, Надежда Данова, Костадин Палешутски, Димитър Овчаров - бъдещи изявени историци и археолози. През тези години се осъществяват и редица промени в организационната структура на специалността. Появява се тенденция към диференциране на катедрите. През 1964 г. катедрата по Обща история се разделя на две катедри: по Стара и средновековна история и Нова и най-нова история с ръководители проф. Хр. Данов и проф. Т. Влахов. От 1967 г. вместо История на КПСС във висшите учебни заведения се въвежда изучаването на Научен комунизъм. Това изискване трансформира създадената през 1951 г. катедрата по Основи на марксизма, преименувана през 1959 г. в катедрата по История на КПСС. Преподаването по История на КПСС преминава към катедрата по Балканска история, на втора катедра по Археология, предлага се нова катедра по История на социалистическите страни или разширяване обхвата на катедрата по История на СССР. През 1967 г. ФС взема решение за създаване на специалност Археология, но не съумява да го защити пред горните инстанции. Междувременно учебния процес се осъществява по поредния нов учебен план, приет на 30 декември 1962 г. и влязъл в сила от учебната 1963/64 г.⁸⁷

В края на 60-те години по всички нива на образователната система започват обсъждания за нова реформа във висшето образование. Основен мотив в дискусиите е търсене на пътища за подобряване на работата чрез използване на специалисти от научноизследователските институти. В следващите години (1969-1972) се разработва проект за

интеграция на ВУЗ и БАН. Разискванията на тези възможности в специалност история са съпроводени с еуфоричната представа за организационно отделяне на специалността в самостоятелен факултет. Между 1970/1972 г. са подготвени и обсъдени последователно три проекта за структура на бъдещия Исторически факултет.

Първият проект е подготвен от проф. Д. Ангелов - декан на Философско-историческия факултет (1968/1970). Той е обсъден и приет през юли 1970 г. от общо събрание на специалността. Проектът предлага подготовка на квалифицирани специалисти за работа на научни институти, петгодишен срок на обучение, две специалности история и археология. Учебния процес да се осъществява от 12 катедри: по История на България, Стара и средновековна обща история, Нова и най-нова обща история, История на БКП, Научен комунизъм, Етнография, Архивистика, Обща и класическа археология, Средновековна археология, Помощни исторически дисциплини. За по-добра научна и професионална подготовка на историците, археолозите, етнографите и архивистите студентите от третия семестър да се разделят по специализации към съответните катедри. В специалност история да има 8 профила - История на България, История на Византия и балканските народи, Стара и средновековна обща история, Нова и най-нова обща история, Научен комунизъм с история на БКП, История на СССР и КПСС, Етнография, Архивистика. Специалност Археология да има 2 профила - Праистория и Антична археология и Средновековна археология. Към специалност история е предвидено да има допълнителна квалификация по музейно дело. В проекта студентите завършват с държавен изпит, който се състои от защита на дипломна работа и изпит по историография на съответната специализация.

През средата на 1971 г. две избрани комисии предлагат нови проекти за организация на висшето образование по история. Двата проекта не се различават съществено. Обучението трябва да се извършва в рамките на самостоятелен Исторически факултет също с две специалности - история и археология. Специализациите са като в предишния проект. Новото е свързано с подготовката на учители по история. Затова в проектите се предлага висшето образование да се осъществява в два цикъла. Първият цикъл е тригодишен и има за цел да осигури обща историческа и археологическа подготовка на студентите, да ги запознае със съвременното състояние на науката и подготви за по-нататъшно обучение в следващия цикъл или блок. Вторият цикъл предлага две възможности - едногодишен или двугодишен курс на обучение. Едногодишният ще подготвя основно учители. В него ударението ще се постави на педагогическата подготовка. Двугодишният цикъл, който ще се състои от специализациите по история и археология, ще приема конкурсно завършилите тригодишно обучение и ще ги квалифицира за учебна, научна и музейна работа.

На 16 декември 1971 г. ФС на ФИФ приема проект под названието „Модел на висше образование по история“. Моделът е компилация от предишните проекти. Включва блоково обучение, като предвижда и

трети блок - аспирантура. В него образованието се продължава с още три години и завършва със защита на докторска дисертация. Приетият проект включва следователно варианти за 4,5 и 8-годишно обучение, като задочното образование е възможно, но ще се осъществява единствено в четиригодишния цикъл.

През 1972 г. се създава Исторически факултет към Софийския университет. Неговото учредително събрание се провежда на 13 юни 1972 г. Избрано е първото деканско ръководство - декан доц. Ст. Колев и заместник-декан доц. М. Йонов и доц. М. Велева. Председател на първия факултетен съвет е проф. Хр. Гандев. Заедно с проф. Д. Косев те ще представят факултета в АС. За членове на ФС на ИФ се избират професорите Хр. Христов, Хр. Данов, Д. Косев, Ат. Милчев, Д. Ангелов, Николай Тодоров, Н. Попов, В. Велков и доцентите Ст. Колев, Хр. Михова, К. Жуглев, Хр. Несторов, П. Тивчев, Иван Коев, Евлоги Бужашки, Елена Кирова, М. Йонов, Н. Генчев, Ил. Димитров, Ал. Фол, Аспарух Аврамов, П. Петров, Бистра Цветкова, Мария Матеева, Мария Велева.

От началото на учебната 1972/73 г. започва нов период в развитието на специалност история. Академичният състав на факултета, който осигурява специалността, е от 46 редовни и 21 хонорувани преподаватели. Включва 8 професори, 18 доценти и 20 асистенти. От 1972 г. в редица специалности, включително в история, се премахва статутът „преподавател“ и се възприема строгата академична градация - асистент, старши асистент, главен асистент, доцент, професор. Факултетният съвет притежава правото да предлага и издига в звание своя академичен състав. Първото му заседание на 26 септември 1972 г. е посветено на тази дейност. За редовни асистенти са избрани Цв. Георгиева - по българска история, Георги Нешев - по история на БКП, Стефка Ангелова - по археология. На следващото от 21 ноември 1972 г. са избрани за доценти В. Гюзелев по средновековна българска история, В. Георгиев - по нова и най-нова българска история.

Приетият през 1971 г. модел на висше образование по история не влиза в сила. На базата на редица компромиси между него и традицията се установява нова структура на специалността, включваща две нови катедри - по история на балканските народи и архивистика и помощни исторически дисциплини. Появява се и нова учебно-изследователска единица - секторът. Той се създава за звена, които нямат съответстващ корелат в институтите, обединени от Единния център за наука и подготовка на кадри по история.

През 1972 г. се конституират отделните катедри и сектори:

1. Катедра по история на България с ръководител доц. Е. Бужашки.
2. Катедра по стара и средновековна история с ръководител професор Хр. Данов.

3. Катедра по история на балканските народи с ръководител проф. П. Тивчев.

4. Катедра по археология с ръководител проф. Ат. Милчев.
5. Катедра по история на БКП с ръководител проф. А. Аврамов.
6. Катедра по архивистика и помощни исторически дисциплини с ръководител доц. Мария Матеева.
7. Катедра по библиотекознание, библиография и научна информация с ръководител доц. Елена Кирова.
8. Сектор нова и най-нова обща история с ръководител проф. Хр. Несторов.
9. Сектор нова и най-нова обща история с ръководител проф. Ст. Колев.

Измененията в структурата засягат основно катедрите, в които учебното съдържание на преподаването се разпределя по нов начин. Така катедрата по История на балканските народи се създава с кадри от катедрите по Българска история и сектора по Нова, и най-нова история, като съответно поема курсовете по Балканска история, История на Византия и спецкурсовете в профила. Катедрата по Архивистика и помощни исторически дисциплини донякъде е гъщерна на катедрата по Българска история, която дотогава осигурява специализацията на Архивистика и на катедрата по Археология, от която отнема специализациите по Етнография и Музейно дело. Секторите се формират на базата на предишните едноименни катедри. Те имат възможност да се развиват и като научно-изследователски центрове по съответната проблематика.

Пропадането на модела за висше образование от 1971 г. не позволява създаването на втора специалност по Археология, за която и до днес се правят безуспешни усилия. Университетският курс по история остава 4-годишен.

Новият факултет открива вратите си с 450 редовни и 330 заочни студенти. Приемането им независимо от многобройните опити за реформиране на конкурсите продължава да се осъществява по системата, приета още в 1951 г., изискваща изпити по български език и история. Измененията от средата на 60-те години, включващи класиране по бал (сумата от оценките в дипломата по български език и по история, самата диплома, писмения конкурсен изпит по български език и литература и удвоената оценка от конкурса по история), остават в сила.

В отговор на новата организационно-учебна структура през 1974 г. се съставя нов учебен план. Измененията засягат общите курсове и тяхното разпределение, системата за осъществяване на специализациите. През 1975 г. в учебния план се включват общи курсове по Етнография и Архивистика. Програмите и четенията за тях се осъществяват от катедрата Архивистика и помощни исторически дисциплини, в която се развива специализацията по Етнография. В същата година е утвърдена и квалификационна характеристика на специалността история със следните профили - История на България и БКП, Нова и най-нова обща история, История на СССР и КПСС, История на балканските народи, Археология, Стара и средновековна

обща история, Архивистика и Етнография.

Новият учебен план, увеличаването хорариума на общите и специалните исторически дисциплини създават възможност за разширяване на преподавателския състав. През 70-те години неговата численост се удвоява. За асистенти са избрани Христина Мирчева, Маргарита Тачева, Милчо Лалков, Людмила Зидарова, Мария Радева, Димитър Вечев, Людмил Гетов, Цв. Георгиева, С. Ангелова, Цветана Тодорова, Тр. Митев, Стайко Трифонов, Драгомир Драганов, Мария Тодорова, Георги Сотиров, Георги Гунев, Дора Калчева, Румен Генев, Петко Петков, Д. Попов, Петър Ангелов, Миляна Каймакова, Иван Илчев и др. В това десетилетие специалността израства като една от водещите в Софийския университет. Общественият резонанс издига изявени преподаватели - историци на ръководни академични и държавни длъжности. Интеграцията с историческите институти от БАН също спомага за по-пълноценно осъществяване целите на историческото образование. За да отговори на държавната политика в областта на образованието, в своето развитие специалност история търси най-адекватните и приложими за това форми. Нейната структура е динамична и саморазвиваща се. През 1979 г. се създава нова катедра по История на българските земи в древността, която по-късно се преименува на катедра по Тракология. През 1980 г. се отделя самостоятелна катедра по Етнография. По същото време се формира и катедра по История и теория на културата, която през 1985/86 г. поставя основите на дъщерния на Историческия факултет институт Научен център по история и теория на културата. Създаденият по-рано към СУ Център за древни езици и култури в кадрово и целево предназначение също има родство с Историческия факултет.

Появата на нови катедри и дисциплини, както и развитието на традиционните подготвя основанията за ново преосмисляне на учебните планове и програми. През 1981/82 учебна година в специалността се полага началото на 5-годишно редовно образование. Изпитателният срок за неговото развитие между 1981 и 1984 г. довежда до актуализация в хорариума и формите на учебния процес. Последният учебен план от 1984/85 г. унифицира хорариума на всички специалности по време и продължителност, разпределя по нов начин учебното време през петата година на учебния курс.

През 80-те години продължава процесът на обновяване и разширяване на научно-преподавателския потенциал. Успоредно с редовното време, задочното и аспирантското образование се разви на широк периметър следдипломната квалификация. В методологически план се натрупват познания и опит за постоянно модернизиране на историческото образование. Затова многобройните промени на учебни планове и програми са път към новото, аргументи на динамиката и фактор на прогреса. Защото за многовековните университети в Западна и Централна Европа традиция са само ритуалите, сградите, умиленето по миналото. В тях също определяща е динамиката на промяната в образователните концепции. Българското историческо висше обра-

зование, зародено и развито в СУ, е съвременно, научно и перспективно. Разширяването на двустранния процес за обмяна на опит и образователни технологии между ИФ и други исторически образователни центрове в света също е гаранция за неговото перспективно бъдеще.

Немислимо е в рамките на кратък обзор да се изчерпят направленията в дейността на специалност история. Открита с един преподавател в 1888 г., днес, в навечерието на нейната 100-годишнина, в колектива на ИФ преподават и осигуряват пълноценен учебен процес 101 професори, доценти, асистенти, научни сътрудници и специалисти. Във водещата катедра по И с т о р и я на Б ъ л г а р и я са чл.кор.проф.г-р Ил. Димитров, проф. г-р Владимир Георгиев, проф. г-р П. Петров, проф. Евл. Бужашки, проф. В. Гюзелев, г-р Мерсия Макдермот, доц. Любомир Огнянов, доц. М. Велева, доц. Д. Цанев, доц. М. Каймакамова, доц. Ст. Трифонов, доц. Димитър Гоцев, доц. П. Ангелов, гл.ас. Елка Дроснева, ст.ас. Людмила Зигарова, ст.ас. Пламен Митев, ас. А. Антонов, Д. Димитрова. В катедрата по И с т о р и я на Б К П - проф. г-р Г. Наумов, проф. Дончо Даскалов, доц. Ст. Танев, доц. Веселин Стоянов, доц. Никола Константинов, доц. Трендафил Митев, доц. Цвета Тодорова, гл.ас. Сашо Попов, гл.ас. Йордан Колев, ст.ас. Иван Еленков, ст.ас. Веселин Тепавичаров, ст.ас. Красимир Табаков, ст.ас. Надя Манолова, ас. Анна Кочанкова, ас. Венета Колева, ас. Мариана Благоева, ас. Иванка Иванова, ас. Тодор Зарков, ас. Иван Валачев, Н. Ангелова, Д. Будинова. В катедрата по С т а р а и с р е д н о в е к о в н а о б щ а и с т о р и я - проф. В. Велков, проф. г-р М. Йонов, доц. Й. Николов, доц. Владимир Попов, доц. Г. Сотиров, гл.ас. Петър Делев, В. Живков. В катедрата по И с т о р и я на В и з а н т и я и б а л к а н с к и т е н а р о д и - доц. М. Лалков, доц. г-р Алдемир Садулов, доц. Георги Бакалов, доц. Мария Тодорова, гл.ас. Иван Илчев, ст.ас. Анета Илиева, ас. Иван Първев, Е. Македонска. В катедрата по А р х е о л о г и я - доц. А. Гетов, гл.ас. Ст. Ангелова, гл.ас. П. Димитров, гл.ас. Тотко Стоянов, ас. Красимир Лещаков, ас. Петя Георгиева, К. Рабаджиев. Катедрата по Т р а к о л о г и я - проф. г-р Ал. Фол, проф.г-р М. Тачева, доц. Д. Попов, ас. Д. Ботева, А. Ганчева. Катедра по Е т н о г р а ф и я - доц. Цв. Георгиева, проф. г-р Иваничка Георгиева, гл.ас. Таня Бонева, гл.ас. Красимир Стоилов, Миглена Кусева. Катедра по А р х и в и с т и к а и п о м о щ н и и с т о р и ч е с к и д и с ц и п л и н и - доц. Йордан Шопов, доц. Георги Георгиев, доц. М. Радева, гл.ас. Р. Донков, гл.ас. Андриана Нейкова, н.с. Юри Тодоров, М. Георгиева, А. Божилова. Сектор по Н о в а и н а й - н о в а и с т о р и я - проф.г-р М. Семков, проф. г-р Андрей Пантев, доц. Хр. Мирчева, доц. Д. Драганов, доц. Г. Гунев, гл.ас. Р. Генов, гл.ас. Искра Баева, гл.ас. Петко Петков, ст.ас. Борислав Гаврилов, н.с. Д. Калчева, н.с. Дария Крачунова, н.с. Росица Ташева, А. Чифчиян. Сектор по И с т о р и я на С С С Р - проф.г-р Ст. Колев, доц. Емил Михайлов, гл.ас. Ч. Найденев, гл.ас. Д. Вечев, гл.ас. Зоя Иванова, гл.ас. Искра Илиева, н.с. Александър Лунин, Р. Раденска.

100-годишнината на специалност история е повод за анализ и преценка на миналото, осмисляне на настоящето и прогнозиране на бъдещето. Такъв е характерът на следващите катедрени обзори.

Б Е Л Е Ж К И

- ¹ Подробно вж. З л а т а р с к и, В.Н. Дейността на г-р К. Иречек в България по случай 50 години от дейността му. - Пер.сн.1905, кн.66,с.16 сл.
- ² СД, IV ОНС, I р.с., с.384
- ³ А р н а у д о в, М. История на Софийския университет св. Климент Охридски през първото му полу столетие (1888-1938). С., 1939, с.38, 39.
- ⁴ Пак там, с.47.
- ⁵ ДВ, № 45, 3 септ. 1888.
- ⁶ ДВ, № 110, 11 окт. 1888.
- ⁷ СГОДА, ф.994^к, оп.2,а.е.2, л.2.
- ⁸ Г е о р г о в, И. Поглед върху развитието на Университета, Алманах на Софийския университет св. Климент Охридски. С., 1929, с.27.
- ⁹ За него подробно вж. Алманах на Софийския университет св. Климент Охридски. 2. изд. С., 1940, 559-561.
- ¹⁰ Вж. пак там, с.309.
- ¹¹ СГОДА, ф.994^к, оп.2,а.е.2, л.5.
- ¹² Пак там, л.4.
- ¹³ Пак там, л.5.
- ¹⁴ ДВ, № 2, 5 ян. 1889.
- ¹⁵ СГОДА, ф.999^к оп. 2., а.е 2, л.5
- ¹⁶ Подробно вж. Алманах..., с.182, 183.
- ¹⁷ А р н а у д о в, М. Цит. съч., с.87.
- ¹⁸ Вж. Алманах..., с.3,4.
- ¹⁹ СГОДА, ф.994^к, 2, а.е.2, л.24-36.
- ²⁰ Пак таз, л.49.
- ²¹ Подробно вж. А г у р а, Д. Висшето училище в София. - Български преглед, № 1., с.122; А р н а у д о в, М., Цит.съч., с. 98-101.
- ²² ДВ, № 13, 18 ян. 1885.
- ²³ Училищен преглед, 1896, № 11, 1110-1135.
- ²⁴ СГОДА, ф.994^к, оп.2,а.е.6, л.36.
- ²⁵ Пак там, а.е.2, л.71.
- ²⁶ Пак там, а.е.6, л.58, 59.
- ²⁷ Пак там, л.55, 56.
- ²⁸ Пак там; вж. още А р н а у д о в, М. Цит.съч., с.180.
- ²⁹ Пак там, а.е.10, л.117.
- ³⁰ Пак там, а.е., л.51.
- ³¹ А р н а у д о в, М. Цит. съч., с.193.
- ³² ДВ, № 19, 26 ян. 1904.
- ³³ Гог. СУ, Оф. дял. Т.2, с.48.
- ³⁴ Пак там, 55-60.
- ³⁵ Гог. СУ, Оф. дял. Т.7, С., 1910/1911, С., 1912, с.60.
- ³⁶ СГОДА, ф.994^к, оп.2., а.е.10, л.49.
- ³⁷ Гог. СУ. Оф. дял. Т.5, 1908/1909, С., 1910, с.18.
- ³⁸ СГОДА, ф.994^к, оп.2., а.е.10, л.49.
- ³⁹ Срв. Гог. СУ. Оф. дял. Т.7. 1910/1911. С., 1912, с.93.
- ⁴⁰ Пак там, с.90, 91.
- ⁴¹ Гог. СУ, 10-11, 1913-1914, 1914-1915. С., 1915, с.7.
- ⁴² Вж. Таблица в текста.
- ⁴³ Срв. Гог. СУ, Оф. дял, 1918/1919-1923/1924. С., 1925, с.28.
- ⁴⁴ Пак там.
- ⁴⁵ Вж. А р н а у д о в, М. Цит. съч., с.406 сл.
- ⁴⁶ СГОДА, ф.994^к, оп.2, а.е. 13, л.278.
- ⁴⁷ Пак там, а.е. 14, л. 79-90.
- ⁴⁸ Вж. А р н а у д о в, М. Цит. съч., с.509.
- ⁴⁹ Гог. СУ. Оф. дял. 1926/1927, С., 1928, с.28.
- ⁵⁰ Подробно вж. Ц в е т к о в а, Б. Деветдесет години висше образование по история в България. - И. Пр., 1979, № 1, с.95 сл.
- ⁵¹ Гог. СУ. Оф. дял. 1937/1938. С., 1939, с.49.
- ⁵² Пак там, с.63, 64; Гог. СУ. Оф. дял. 1938/1939. С., 1940, с.30; Гог. СУ. Оф. дял. 1939/1940. С., 1941, с.39.

- ⁵³ Пак там, с.36, 38.
- ⁵⁴ Протокол на АС, 24 септ. 1944. (Протоколите на АС на СУ са запазени във фонда на СУ в СГОДА, във фонда на МНП в ЦДА на НРБ и в текущия архив на СУ, откъдето са ползвани).
- ⁵⁵ Протокол № 2 на АСы 26 септ. 1924.
- ⁵⁶ ДВ, № 243, 3 ноем. 1944.
- ⁵⁷ Протокол № 17 на АС, 07 февр. 1945.
- ⁵⁸ Разпис на лекциите за зимен семестър на уч. 1943/44 г. С., 1943, 6-8.
- ⁵⁹ Протокол № 4 на АС, 28 февр. 1945.
- ⁶⁰ Протокол № 20 на АС, 25 апр. 1945.
- ⁶¹ Протокол № 7 на АС, 18 ноем. 1945.
- ⁶² Заповед № 2523, 10 юли 1942 на МНП, ЦДИА, ф.177, оп.2, а.е. 1481, л.52.
- ⁶³ Протокол № 5 на АС, 01 ноем. 1944.
- ⁶⁴ Протокол № 19 на АС, 12 юни 1946.
- ⁶⁵ Протокол № 17 на АС, 7 апр. 1948.
- ⁶⁶ Протокол № 1 на АС, 26 септ. 1945.
- ⁶⁷ Протокол № 16 на АС, 15 май 1946.
- ⁶⁸ Протокол № 14 на АС, 14 апр. 1946.
- ⁶⁹ Срв. Закон и правилници на Университета. С., 1940, с.2.
- ⁷⁰ Протокол № 10 на АС, 25 ноем. 1946; Прот. № 18, 19 март 1947.
- ⁷¹ Протокол № 10 на АС, 25 ноем. 1946.
- ⁷² Срв. Разпис на лекциите (зимен и летен семестър) на учебната 1950/51 г. С., 1951, 31-32.
- ⁷³ Вж. Г а н о в с к и, С. Образованието в Съветския съюз. С., 1945, гл. I.
- ⁷⁴ Вж. Проблеми на българската историография. С., 1973, с.15.
- ⁷⁵ Пак там.
- ⁷⁶ Протокол № 4-11 на АС на СУ, 1947/48.
- ⁷⁷ ДВ, № /, 13 ян. 1949.
- ⁷⁸ Подробно вж. Доклад за дейността на отдела за загочно обучение при СУ. В: ЦДА на НРБ, ф.143, оп.2., а.е.192, л.68^a-77.
- ⁷⁹ Протокол № 9 на АС на СУ, 9 февр. 1949.
- ⁸⁰ Протокол на АС на СУ № 11, 9 март 1949; № 12, 16 март 1949; № 14, 30 март 1949.
- ⁸¹ ЦДА на НРБ, ф. 437, оп.2.2, а.е.29, л.11.
- ⁸² Пак там, л.13-14.
- ⁸³ Пак там, л. 65.
- ⁸⁴ За написание на следващите страници от прегледа са използвани запазени, но необработени материали от текущия архив на ИФ. Новият учебен план е разработен и приет през октомври 1954 г.7
- ⁸⁵ Протокол № 8 на ФС на ФИФ, 21 дек. 1954.
- ⁸⁶ Протокол № 15 на ФС, 7 апр. 1959.
- ⁸⁷ Протокол от разширен ФС на ФИФ, 30 дек. 1962.

КАТЕДРАТА ПО БЪЛГАРСКА ИСТОРИЯ ПРЕЗ ПЪРВОТО СТОЛЕТИЕ НА УНИВЕРСИТЕТА (1888--1988)

ВЕЛИЧКО ГЕОРГИЕВ

Стогодишнината на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ е добър повод да се направи опит за научно пресъздаване не само на неговата едновековна история, но и да се хвърли, макар и бегъл, поглед върху развитието на отделни негови съставки, на организацията и развитието на преподаването на отделни научни дисциплини. Един такъв поглед би позволил да се проследи и прецени и пътят, изминат от катедрата, която е осигурявала обучението по отечествена, българска история. Това е целта на следващите страници.

* * *

Още при откриването на Висшия педагогически курс на 1 октомври 1888 г. е определено в него да се преподава като един от учебните предмети Българска история. Тогавашната представа за неговото съдържание е твърде ограничена и бедна. Смята се, че неговата същност трябва да бъде заселването на Балканския полуостров от славяните. Но поради липса на преподавател това не се осъществява веднага. Като подходящ лектор ръководството на Висшето училище поканва от Министерството на народното просвещение Васил Димитров Стоянов, който имал вече научни публикации по средновековна българска история. Но министерството не решава положително този въпрос.

От втората учебна година (1889/1890) времетраенето на обучението във Висшето училище е решено да бъде тригодишно. В учебния план на Историко-филологическия отдел се предвижда между общите учебни предмети, които трябва да се слушат от студентите в двете групи на отдела (филология и история), да има и учебен предмет българска история. Първостроителите на Университета си дават сметка за огромното значение на обучението по българска история в подготовката на българската интелигенция с хуманитарен профил.

Първият преподавател по история във Висшето училище е Димитър Агура, който от 1894 г. става професор по всеобща история. През март 1889 г. е назначен и проф. Михаил Драгоманов. Понеже на тези двама преподаватели е тежко да се справят с големите си задължения, през учебната 1892/1893 г. ръководството на Висшето училище настоява пред Министерството на народното просвещение да се назначи в тяхна помощ преподавател по българска история.

От 1894 г. обучението във Висшето училище от тригодишно става четиригодишно, а съществуващите отдели се превръщат във факултети. В Историко-филологическия отдел (факултет) се предвижда да се изучава и българска история. Всеки студент е задължен да изучава някоя епоха както от всеобщата, така и от българската история, да се запознае с изворите и литературата и да участва в семинарите.

Първият преподавател по българска история във Висшето училище е Васил Н. Златарски. От 1 октомври 1895 г. той става извънреден преподавател по българска история, на 1 септември 1897 г. става извънреден доцент, от 1 януари 1905 г. - извънреден професор.

През 1900 г. започва да се обсъжда по-нататъшното развитие на структурата на Висшето училище с цел да се превърне то в университет. В изработения тогава законопроект се предвижда в Историко-филологическия факултет да се обособят няколко катедри по история. Този проект става закон на 22 януари 1904 г. С него Висшето училище се превръща в университет „Братя Евлогий и Христо Георгиеви от Карлово“ с четиригодишен срок на обучение и с три факултета: Историко-филологически (ИФФ), Физико-математически и Юридически с разгърната катедрена система. В ИФФ се създават три катедри по история: история и археология на класическите и източните народи, средна и нова история и катедра по българска история и история на балканските народи изобщо. За тази, последната катедра е назначен да отговаря В. Н. Златарски. Като редовен професор от 1 януари 1906 г. той става първия редовен титуляр на катедрата по българска история.

Така към първия български университет се създава първия и дълго време единствен държавен център за преподаване и за изучаване на българска история с много осъдени и ограничени материални и кадрови възможности.

От постъпването си като преподавател във Висшето училище В. Н. Златарски упорито и системно четири десетилетия работи върху проблеми на българската средновековна история и постепенно оформя общ, макар и с много бели полета, курс по история на българите до падането им под турско владичество в края на XIV в., а също и през началните векове на робството до XVII в., т.е. върху цялата средновековна българска история. Четенията на тази материя се осъществяват на части като отделни лекционни курсове през различните учебни години и учебни полугодия (семестри). През зимния

семестър на 1904/1905 учебна година В. Златарски чете лекции върху История на българите от началото до десети век, през летния семестър - България през X-XII в.; през зимното полугодие на следващата учебна година - България през XI-XII в., а през лятното - България през XII-XV в. и т.н. Тези лекционни курсове са с по три часа седмичен хорариум.

Четенията на лекции по българска история са прекъснати за кратко по време на затварянето на Университета през 1907/1908 г. поради станалите студентски въстания против княз Фердинанд. Тогава заедно с останалите и проф. В. Златарски е отстранен от Университета, за да се върне в началото на 1908 г. и продължи по-нататъшната си преподавателска работа.

Четенията на лекции по българска история от В. Златарски са придружени с четене и тълкуване на старобългарски паметници, провеждани в по-малък хорариум (от 1 до 2 часа за различните семестри) и водени от самия титуляр на курса. Защото катедрата по българска история дълго време се представлява само от един професор.

Освен общия лекционен курс по средновековна българска история проф. В. Златарски от 1905 г. започва да чете и някои специализирани (тематични) курсове. Например през зимното полугодие на учебната 1905/1906 г. той чете лекции с общо обединяващо заглавие „Учението на богомилите“ с два часа седмичен хорариум.

Проф. В. Златарски поставя началото на специализиран курс и по Българска историография, който започва да чете от 1909 г. с три часа седмичен хорариум в едно полугодие. Тези четения се осъществяват периодично и представляват преглед на проучванията по българска история до XIX в. Без да са системни, тези прегледи не са и строго научни.

Още от ранните години четенето на курсове по българска история се извършва успоредно с лекционни курсове по история на един от балканските народи: история на Сърбия, история на Румъния или история на Турция с оглед на турското владичество над българите, а също и на целия Балкански полуостров. И тези четения се осъществяват дълго време пак от В. Златарски. Техният хорариум е два часа седмично само в едно полугодие. При това уредено е студентите да са задължени да слушат лекции само върху историята на една от споменатите по-горе страни. Това са кратки курсове по основни проблеми от политическата и дипломатическата средновековна история на съседните на България държави (без Гърция).

Пак В. Златарски полага основите на четения върху история на българите под турско владичество през XV-XVII в.

Четенията, особено по средновековна българска история, които В. Златарски осъществява, са най-тясно свързани с неговите научни занимания. През четирите десетилетия като преподавател в Университета той упорито, системно и с любов изучава огромно по

количество, с широк хронологически обхват и с голямо тематично разнообразие въпроси главно от средновековната българска история. Върху тази проблематика той публикува десетки студии и още повече статии по изключително много и с голяма важност моменти и страни от политическата история на българите през средновековието. Венец на внушителната му изследователска работа в това отношение е монументалният труд „История на българската държава през средните векове“ в три огромни тома, легнал в основата на българската медиевистика. Ударението в тях е поставено върху политическата история на Първата българска държава, като същевременно е отбелязан напредък и в изучаването на политическата история на Втората българска държава. Животът му обаче се оказва кратък, за да изпълни докрай своите благородни намерения. Покрай това В. Златарски пише също така многобройни студии и статии по въпроси на българската народност, на ролята на славянството в световната история и много, много други.

В. Златарски проучва въпроси и от историята на българите през късното средновековие, което ще рече по въпроси от историята на българския народ през началните векове на турското иго. Между изследванията, посветени на тази епоха, са тези за историята на Паисий Хилендарски, за Царственика на Христати Павлович, за политическата роля на Софроний Врачански през Руско-турската война от 1806--1812 г., за българските въстания и опити за въстания до средата на XIX в. и др.

От издирените от него и използвани в научните трудове извори В. Златарски една част публикува, като например посланието на цариградския патриарх Фотий до българския княз Борис и др.

Освен това В. Златарски издава свои лекции, които чете на студентите, за да ги улесни и подпомогне при усвояване на преподавания от него материал. През 1902 г. са отпечатани неговите лекции по българска история, през 1921 г. - лекциите му по нова политическа и социална история на България и Балканския полуостров и т.н.

Така В. Златарски оформя не само общия курс по история на българите до XVII в.; но както е добре известно, става един от най-заслужилите изследвачи на средновековната българска история. Той поставя началото на лекционни курсове по българска историография, по изучаването на извори за българската история. Изобщо изиграва основополагаща роля за поставяне изучаването и преподаването на българската история в Университета на действително университетско равнище.

Напредването в изучаването на основни моменти от средновековната българска история, обществените потребности и други обстоятелства помагат да се продължи изучаването на българската история за времето на турското владичество, а и след това. Времето в обществените потребности налагат да се разширяват хро-

нологическите рамки на преподаването на отечествената история. Затова на 1 юли 1911 г. е обявен конкурс за редовен доцент по българска история. Поради липса на подготвен кандидат конкурсът завършва без успех. Вниманието обаче е спряно върху показали добри качества възпитаник на Университета Никола Милев. През 1910--1911 г. ръководството на Университета го изпраща на специализация по история във Виена. Получил солидна за времето си подготовка в чужбина, на 1 октомври 1915 г. Н. Милев постъпва в катедрата като редовен доцент по история на България и балканските народи. През 1917 г. обаче до края на Първата световна война той е командирован на дипломатическа работа в Швейцария.

Н. Милев чете няколко лекционни курса върху историята на българите и на останалите балкански народи под турско владичество от XVI в. насетне. Те са: Турция през XVII в. с два часа седмично в едно полугодие на учебната 1918/1919 г.; Балканските държави в ново време; Чужди пътешественици в Европейска Турция през XIX в.; Балканският полуостров от идването на турците до падането на Цариград; Възкръсването на новите християнски държави на Балканите; Големите войни между Турция и Европа (1597-1619); Кърджалийските времена - през 1918/1920 учебна година; Русия и балканските християни от турското завоевание до Кримската война; Освобождението на България (1876--1879) през учебната 1920/1921 г.; Източният въпрос през XVIII-XIX в.; Политически движения в България след турското завоевание - през учебната 1921/1922 г. Всички тези курсове представляват отделни тематични четения върху проблеми от политическата история на балканските народи през турското владичество.

И Н. Милев се опитва да свърже тясно научноизследователската с учебно-преподавателската си дейност. Той доразширява запознаването на студентите с писмени извори за българската история по време на турското владичество: чужди пътешественици в Европейска Турция, чужди свидетелства за историята на българските земи, автобиографията на Софроний Врачански, исторически паметници от XV--XVI в.

Научните занимания на Н. Милев са съсредоточени върху проучването на католическата пропаганда в българските земи през вековете на турското иго, на което посвещава една своя книга. Той започва изучаването на състоянието на Турция в края на XVIII в. Пише за факторите на Българското възраждане и т.н. Изобщо върви по обещаващ добри плодове преподавателски и научноизследователски път, ако не се отклонява от него.

И още някои допълнителни неща са свързани с пребиваването на Н. Милев в катедрата: неговите тесни връзки с политическата власт, с националноосвободителното движение на българите от Македония, с дипломацията на България в края на Първата световна война и с активното му участие в предните редици на борбата на буржоазията

срещу управлението на БЗНС и комунистическото движение в началото на двайсетте години. Впрочем от 1 октомври 1923 г. Н. Милев напуска Университета, за да се посвети изцяло на политическа дейност като един от идеолозите на т. нар. деветоюнски режим и в началото на 1925 г. става жертва на кипящите политически борби.

С внесенията от правителството на БЗНС промени в Закона за народното просвещение през юли 1921 г. се създава катедра по История на източните народи (Византия, Турция, балканските народи, Магжарско, Полша, Русия). В нея се включват четенията по история на балканските народи, осъществявани дотогава от катедрата по история на България и балканските народи. Занапред последната остава хомогенна с название катедра по българска история. Ръководител на катедрата продължава да бъде В. Златарски.

На 3 юни 1920 г. редовен доцент в катедрата става Петър Ников, който от 1 август 1923 г. става извънреден професор. П. Ников започва преподавателската си работа с лекции върху история на Византия (1920--1923 г.) по три часа седмично в едно полугодие и с четене и коментиране на български исторически паметници. От 1922/1923 учебна година той чете специализиран курс Българи и унгарци през средните векове, после - Културата на старите българи, а след напускането на катедрата от Н. Милев поема четенията върху история на българите под турско владичество.

От началото на учебната 1925/1926 г. П. Ников започва да чете специализиран курс Български църковен въпрос с три часа седмичен хорариум в едно полугодие. През 1929/1930 учебна година този курс става Църковно-национални борби през XIX век - една проблематика, която ангажира трайно научните му интереси. С името на П. Ников е свързан цял етап в проучването и преподаването на историята на Българското възраждане. От 1928 г. той въвежда понятието „Нова история на българите“ чрез лекционния си курс „Нова история на българите. Турско владичество“, а от 1932 г. - „Нова история на България. Турско владичество“ с два часа седмичен хорариум в едно полугодие. Пак той през същата учебна година започва да чете общ курс по българска история (средновековна и нова според представите му) пред студенти неисторици от ИФФ: филолози, педагози, философи, географи. Това става практика, която продължава до ден днешен. Общ курс по българска история П. Ников чете и в открития през 1924 г. Богословски факултет.

Едновременно с това П. Ников води практически занимания със студентите, по време на които се четат и тълкуват извори върху средновековната и възрожденската ни история. С това той продължава да утвърждава започнатото от В. Златарски дело по оформянето на изворознанието на българската история като учебен предмет в специалност история на Университета.

През 1927 г. П. Ников започва курс по развитие на българската историография с един час седмичен хорариум в едно полугодие, но той още на следната година отпада от преподавателските му занимания.

На 15 декември 1935 г. почива основателят и дългогодишен титуляр на катедрата В. Златарски. На 6 юли 1936 г. го замества Петър П. Ников. Като ръководител на катедрата той поема и четенията на В. Златарски по история на българския народ с три часа седмичен хорариум.

Тясно свързаното с преподавателската работа научно творчество на П. Ников съдържа изследвания из областта на средновековната българска история, началните векове на турското владичество в българските земи и съдбата на българите, историята на Българското възраждане. Повечето от изследванията, посветени на средновековната българска история, са върху проблеми от политическата история на Втората българска държава и в известен смисъл продължават изучаването на непроучени от В. Златарски въпроси от тази проблематика. Между тях е монографията за българо-унгарските отношения през втората половина на XIII в., студиите за татаро-българските отношения, за историята на Вигинското царство, за българската дипломация от началото на XII в. и др. Макар и в по-малко на брой свои трудове, П. Ников разработва и въпроси от политическата история на Първата българска държава, като този за кавхан Исбул и др.

Втора група изследвания на П. Ников изясняват важни моменти от положението на българския народ през първите векове на турското иго, някои демографски промени в българските земи, посветени са на насилственото помохамеданчване на българите от поробителите, на съпротивата и въобще на борбата на българите против османските угнетатели и на други въпроси.

Трета група изследвания на П. Ников имат за обект изучаването на историята на Българското възраждане и специално на борбите на българите за самостоятелна християнска църква. Най-високото му постижение в тази област представлява книгата „Възраждане на българския народ. Църковно-национални борби и постижения“, издадена през 1930 г.

П. Ников полага усилия за издирване и обнародване на огромно количество извори, свързани преди всичко с историята на Българското възраждане. Той издава сборник от документи за Възраждането във Варна и Варненско, два тома документи из Виенски архиви за историята на българския народ в края на турското иго и др.

Заедно с В. Златарски и др. П. Ников урежда някои изиграла важна роля за развитието на българската историческа наука издания, като Българска историческа библиотека.

Въпреки че на преподаването и изучаването на българска история в Университета още от основаването му се гледа сериозно, до 1944 г.

не се създават необходимите условия и не се полагат достатъчно грижи за подготовката на повече млади специалисти. В продължение на четири десетилетия най-големият състав на катедрата по българска история съвпада за кратко време с управлението на БЗНС (1920--1923 г.). Въпросът за привличането на нов преподавател в катедрата се поставя едва след убийството на Н. Милев през февруари 1925 г. Тогава се предвижда през 1926 г. да бъде обявен конкурс за асистент по българска история на освободеното от него и незаето дотогава място. По много, главно стоящи вън от Университета, причини този въпрос се решава положително едва след десет години.

След смъртта на В. Златарски заместилният го П. Ников привлича като асистент на освободеното от него място специализирания по медиевистика в Рим Иван Дуичев. Той е назначен за асистент по българска история на 11 март 1936 г. за срок от три години.

Тъй като преподавателските задачи на катедрата се увеличават и за да се осигурят кадрово преподаванията по средновековна и нова българска история, през 1937 г. Академичният съвет решава да бъде създадена втора катедра по българска история. Предвижда се едната катедра да бъде по средновековна българска история, а другата - по нова българска история.

Но в процеса на подготовката за създаване на втора катедра по българска история на 15 ноември 1938 г. почива П. Ников. В катедрата остава само един асистент - Ив. Дуичев, и няма кой да чете каквито и да са лекции, особено по нова българска история. Катедрата изпада в дълбока криза. В дълбока криза изпадат изобщо преподаванията по отечествена история в Университета, и то в момент, когато изследванията по българска история, въоръжаването със знания за българската история на специалисти историци е особено необходимо. Този момент е отбелязан по следния начин в доклада на ректора на Университета за 1937/38 учебна година: „Сега например по българска история в Историко-филологическия факултет няма нито един преподавател, след като имаме нещастие то да изгубим в едно кратко време двама предани и трудолюбиви ратници в разработването на нашата родна история, скъпите покойници, професорите Васил Златарски и Петър Ников. Нашият университет е единствен може би в света, в който не се преподава и изучава историята на собствения народ. Трите важни периода в нашата история: византийският, на турското владичество и на Възраждането, са останали без всякакви представители (Год. СУ, 1937--1938, С., 1939, Официален отчет, с.78).

До това положение докарва преподаванията по българска история в Университета недалновидната политика на българските правителства, особено след деветоюнския преврат от 1923 г., а също и на ръководствата на Университета, а и на катедрата по българска история.

За излизане от това положение се изоставя решението за две

катедри и се предприемат някои не съвсем ефикасни мерки за укрепване на съществуващата катедра. На 28 декември 1938 г. титулярът на катедрата по История на източните народи проф. П. Мутафчиев е натоварен с временно ръководство на обводнялата катедра по българска история. Същевременно се обявява конкурс за редовен доцент по българска история, като изтеклият тригодишен срок на работа на асистента Ив. Дуйчев се продължава с още три години. На 8 май 1940 г. Ив. Дуйчев е избран за редовен доцент по българска история. Като такъв и единствен член на катедрата той става неин ръководител до началото на 1945 г., а подир смъртта на П. Мутафчиев през май 1943 г. - и на тази по история на Източна Европа.

От летния семестър на учебната 1939--1940 г. П. Мутафчиев започва четенето на лекционен курс История на българите до края на VIII в., като Ив. Дуйчев му става асистент.

До смъртта си през 1943 г. П. Мутафчиев чете няколко курса лекции по средновековна българска история: История на българите до покръстването и Българска история през XI--XII в. (през учебната 1939/1940 г.); България под византийска власт XI--XII в. (през учебната 1940/1941 г.); Епохата на Самуил и на византийското господство в България (през учебната 1941/1942 г.); Началото на Второто българско царство; и през следващата, последна за него учебна година - Началото на Второто българско царство и друг - Епохата на последните Асеневци и на татарското господство в България.

Като ръководител - съвместител на катедрата по българска история и същевременно преподавател и по българска история, П. Мутафчиев посвещава свои трудове на средновековната история на Добруджа, на историята на Софийската митрополия през XVII в. и др. Всички те представляват продължение на дотогавашната плодотворна научноизследователска дейност на този университетски учен, характеризиращи го като един от видните представители на българската-историческа наука.

За подпомагане на студентите в изучаването на българската история през 1938 г. са отпечатани лекции на П. Мутафчиев под наслов „Кратка история на българския народ“, а през 1941 г., доразвити, те са преиздадени като записки по история на българския народ. Тези публикации лягат в основата на издания през 1943 г. двутомен труд „История на българския народ“ - темпераментно изложение на средновековната българска история, направено въз основа на дотогавашните постижения на науката и съдържащо остаряла от сегашна гледна точка философия на историята. Носещ както положителните страни, така и недостатъците на тогавашната българска историография, този труд представлява научно събитие за своето време.

След като става доцент, от учебната 1940/1941 г. Ив. Дуйчев започва да чете лекции по: История на Първото българско царство,

Въведение в изучаването на българската история (извори и помагала); през учебната 1942/1943 г. - Кратък курс по историографски опити у нас през Второто българско царство и турското робство и друг - Най-нова българска историография и заедно с това - Българска история през Х--ХІ в. А за учебната 1943/1944 г. Дуйчев обявява четенето на общ курс по История на България през ХІ в.

Равнището на преподаване на средновековна българска история в Университета през годините на Втората световна война значително отстъпва на онова от предишния период. А поради военновременната конюнктура то не е и редовно.

Докато работи в катедрата, Ив. Дуйчев извършва интензивна изследователска дейност по средновековна българска история в няколко направления. Към едното спада издирването и публикуването на извори от архивите на Ватикана, свързани с историята на средновековна България, извори за Софийската католическа архиепископия през ХVІІ в. и др., които придружава със свои анализи. През 1942 г. Ив. Дуйчев публикува преписката на папа Инокентий ІІІ с българите по възприетия, споменат по-горе и научно оправдан начин. А през 1943--1944 г. той издава двутомната изборова сбирка „Из старата българска книжнина. Книжовни и исторически паметници“ съответно за Първото и Второто българско царство, с което покрай другото подчертава изключителното значение на домашните извори за изучаването на родната история.

Наред с това Ив. Дуйчев пише редица трудове върху проблеми от историята на Първата българска държава, като тези за похода на Никифор І в България през 811 г., за Балканския югоизток през първата половина на VI в., оценен високо от специалистите, за правата на българските архиепископи от средата на ХVІ в. върху някои италиански области, за Чипровец и въстанието през 1688 г. и др.

Изобщо Ив. Дуйчев продължава с успех създадената от В. Златарски и П. Ников традиция в изучаването на българската история, като изработва свой собствен почерк на учен - изследовател.

Лекциите по нова българска история (Българско възраждане) след смъртта на Н. Милев и П. Ников се подновяват едва през учебната 1940-1941 г., когато като частен доцент към катедрата по нова и най-нова история Христо Гандев започва да чете лекционен курс Българско възраждане 1800--1850 г. с три часа седмичен хорариум през зимния семестър, а през летния - Образуване на българската националност през ХІХ в; през следващата учебна година - Политическа история на Българското възраждане; през цялата 1942/1943 учебна година - Нова и най-нова българска история; а през 1943/1944 г. - Ранно българско възраждане. Тези преподавателски занимания на Хр. Гандев го подтиква към научното разработване на важни въпроси от историята на Българското възраждане, които той продължава и през следващите три десетилетия. .

Като извънкатегорен преподавател на курсове по българска история Хр. Гандев усилено изучава важни не само за науката проблеми от историята на Българското възраждане, като се опитва да прави това в контекста на балканската и европейската история. Между многото изследвания от този период върху тази проблематика са книгите му „Ранно възраждане (1700--1860)“, издадена през 1939 г., „Фактори на Българското възраждане. 1600--1830 (1943 г.), а ще избързаме да посочим и монографията „Васил Левски. Политически идеи и революционна дейност“ (1946 г.). Тези трудове на Хр. Гандев предизвикват на времето горещи научни спорове, но представляват стъпки към по-дълбокото проникване в историята на Българското възраждане. Пак по това време Хр. Гандев публикува редица изследвания върху търговската обмяна на Европа и българските земи през XVII и началото на XIX в., за идейния разбор на Паисиевата история и др. Същевременно публикува и някои извори за историята на борбите на българите против османското иго.

Пак чрез катедрата по Нова и най-нова история в края на тридесетте години започват да се четат лекции по История на България след Освобождението. Това е свързано с името на частния доцент към тази катедра Иван Панайотов, който от учебната 1935-1936 г. е привлечен да чете курсове от лекции върху историята на източния въпрос, в центъра на който той поставя аспектите, засягащи историята на българския народ. През 1938/1939 учебна година лекционният му курс е История на източния въпрос: Българската криза (1885--1896 г.); през 1941/1942 учебна година той чете за Балканския съюз (1912--1913 г.); на следната година през зимния семестър - История на Третото българско царство от основаването му до Съединението (1879--1885), а през летния - История на Третото българско царство от Съединението до 1896 г., а също - Извори за историята на Третото българско царство; през зимното полугодие на учебната 1943/1944 г. - История на Третото българско царство от помирението с Русия до Балканските войни (1896--1912 г.), както и История на Източния въпрос след Берлинския конгрес. С тях през годините на Втората световна война се слага началото на преподаването на моменти от политическата и дипломатическата история на България от края на XIX и началото на XX в. до войните.

Общо споменатите по-горе лекционни курсове на Ив. Панайотов почиват не само върху резултатите от чужди проучвания, но така също в значителна степен (особено някои от тях) се опират на неговите собствени изследвания. Това са студии и статии, като тези за мястото на България в Източната криза, за опита за съединение на Княжество България и Източна Румелия през 1880 г. и особено книгата „Русия, великите сили и българския въпрос след избора на княз Фердинанд (1888--1896)“, публикувана през 1941 г.

Така хронологическите граници на българската история като

учебна дисциплина в Университета постепенно се разширяват, за да стигнат в края на Втората световна война до 1913 г., без в катедрата да има специалисти по нова и най-нова българска история. И друго е характерно за преподаванията върху българска история тогава: те се осъществяват от три катедри, понеже тази по българска история се състои само от един-единствен доцент.

Кризата, в която изпада катедрата по българска история в края на тридесетте години, фактически продължава и през годините на Втората световна война.

Дотогава методологическата основа на проучването и преподаването на българска история в Университета е позитивизмът, внушително представяван от В. Златарски и П. Ников. В преподаването преобладава традиционната лекционна форма. В лекционните курсове се засягат почти само моменти от политическата история на България с ударение върху средновековната епоха с втори акцент - политико-културна история на българите под турско владичество. Известно внимание обаче се обръща и на практическата работа с извори в семинарни упражнения. Преподавателите не са подпомагани в тяхната работа от никакъв помощен персонал и сами водят семинарните упражнения. Съотношението между лекции и упражнения по българска история варира между четири към едно и три към едно за общите курсове. А специализираните курсове по правило са лекционни и са свързани най-тясно с научните занимания и интереси на съответния преподавател. И още - научноизследователската работа е подчинена на преподавателската, т.е. правят се научни проучвания, за да се обогатява, разширява и разнообразява нейното научно равнище.

На 9 септември 1944 г. се поставя началото на нов етап в развитието на България. Последвалите непосредствено политически промени засягат и Университета. Извършва се известна реорганизация на ИФФ, засягаща катедрите на специалност история. Доцент Хр. Гандев например оглавява катедрата по обща история. Единственият заварен преподавател в катедрата по българска история Ив. Дуйчев е отстранен от Университета по политически причини. Това става в условията на небивала политическа активност във и в Университета, а също и в условията на бурни, невинаги обосновани революционни преобразования във всички области на живота в страната.

Началото на учебната 1944/1945 г. съвпада с началото на тези революционни процеси. Понеже катедра по българска история фактически вече не съществува, организацията на някои четения върху българската история се осъществява само от катедрата по обща история. Заедно с преподаванията по нова обща история Хр. Гандев чете курс лекции Увод в новата българска история по един час седмично, а частният доцент Ив. Панайотов - Третото българско царство: от Съединението до помирението ни с Русия (1885--1896 г.) с три часа

седмичен хорариум и История на Източния въпрос: от Карловацкия мир до Кримската война (1699--1856), два часа седмично. Това въщност представлява продължение на дотогавашните преподавания по нова българска история от тези двама преподаватели.

Но в единствения български университет трябва да се възстанови единствената катедра по българска история. Този процес започва с поканването на редовния доцент по средновековна обща история от Скопския университет Александър Бурмов за преподавателска работа в Софийския университет. На 25 април 1945 г. той е назначен за частен доцент по българска история, като същевременно е натоварен с ръководството на катедрата по българска история. Като такъв той поема освобождения от Ив. Дуйчев общ курс по българска история с четири часа лекции и два часа упражнения седмично. През учебната 1945/1946 г. Ал. Бурмов за пръв път в Университета чете курс лекции Марксистко-ленинската теория за общественото развитие. Но това той прави еднократно. Освен това сега той чете лекционен курс, наречен Българи и турци през XV в., и друг - Обществено-икономическо състояние на България през XIII в. Доц. Хр. Ганев продължава четенията върху историята на Българското възраждане и специализирания курс Български освободителни движения през XIX в. Като асистент на Хр. Ганев по тази материя на 21 февруари 1945 г. е назначен Димитър Косев. Но той му осигурява време да работи върху темата „Обществено-политическа дейност на П.Р. Славейков“ и да се готви за преподавател по Нова българска история.

А дотогава лекции по Нова българска история след Освобождението продължава да чете Ив. Панайотов. През учебната 1945/1946 г., за която е дума, той чете няколко курса лекции: Политическа и културна история на България след Освобождението, Външната политика на България от 1879 г. нататък, История на източния въпрос: национално-освободителни движения на Балканите. Той за пръв път от преподаването на българска история в Университета започва да чете курс Извори за историята на България след Освобождението.

От началото на 1947 г. Ал. Бурмов става извънреден професор. Освен общия курс по българска история сега той чете лекционен курс Въпроси на българската история през XIV в. и за пръв път от основаването на катедрата започва да води висш семинар със студентите от горните курсове (по споразумение). Като асистент на Ал. Бурмов на 26 юни 1946 г. е назначен Христо А. Христов, който започва да води семинарните упражнения по средновековна българска история.

През лятото на 1947 г. Великото народно събрание гласува Закон за висшето образование. С неговото въвеждане се създават две катедри по българска история в ИФФ: едната по средновековна, а другата - по нова и най-нова българска история. Ал. Бурмов става титуляр на първата още на 25 декември 1946 г. На 29 март 1947 г. Д. Косев е избран

за редовен доцент по нова българска история, а на 9 юли 1947 г. му се възлага да завежда втората катедра по българска история.

От началото на учебната 1947/1948 г. четенията по българска история се обособяват в два отдела. Проф. Ал. Бурмов чете в долния отдел общ курс по българска история за неисторици и за втора специалност, а в горния отдел на специалност история - разширен курс по българска история: дофеодална българска държава. През същата тази учебна година Ал. Бурмов възстановява отдавна прекъснатия курс по българска историография с название „Развой на българската историография“ с един час лекции седмично в едно полугодие.

А доц. Д. Косев в същото това време започва да чете лекции по нова българска история, като поема дотогавашните задължения в това отношение на Хр. Гандев и част от тези на Ив. Панайотов. Освен общия лекционен курс в горния отдел на специалност история по нова българска история той започва да чете специализиран лекционен курс на тема „Обществено-политическа дейност на П. Р. Славейков“ с един час седмичен хорариум - тема, с която той се хабилитира. През същата 1947/1948 учебна година Д. Косев чете лекции в курса по нова българска история и периода след Освобождението (от Съединението до падането на правителството на Ст. Стамболов).

Заедно с Д. Косев през същата учебна година Ив. Панайотов за пръв път разширява хронологическите граници на преподаването на българска история до максималния горен предел. Това той прави чрез курса по История на българския народ от Първата световна война до края на Втората световна война (1915--1946 г.) с три часа седмичен хорариум в едно полугодие, придружен с друг курс - Извори за най-новата българска история. С това за пръв път в преподаването на българска история в Университета се въвежда понятието най-нова българска история, което още не е избистрено и означава може би история на вчерашния ден. В тези курсове по традиция продължават да се обясняват само моменти от политическата история на България, в основата на които стоят не толкова научните изследвания, колкото впечатленията на Ив. Панайотов, допълнени с аргументи от тогавашната обществено-политическа литература.

От учебната 1948/1949 г. от Ал. Бурмов се въвежда курс с название „Средновековна българска история“ с четири часа лекции и два часа упражнения седмично, плюс висш семинар по споразумение, а от Д. Косев общ курс по Нова българска история (1765--1878 г.) с три часа лекции и два часа упражнения за студенти от III и IV курс и с висш семинар. Висшите семинари като форма на обучение представляват интересна форма на работа с по-подготвени и проявяващи по-специален интерес към проблемите от специалността на отделния преподавател студенти, но постепенно са изоставени.

Четенията на Д. Косев по нова българска история се допълват и от лекционните курсове на Ив. Панайотов: История на българския

народ - българската криза 1885--1886 г., с два часа седмично по споразумение със студентите, т.е. факултативно; друг - Източния въпрос в Берлинския конгрес; и трети - Проблеми на новата българска история. Това са и последните четения на Ив. Панайотов по българска история, защото на 19 януари 1949 г. той е освободен като преподавател в Университета. Отсега нататък катедрите по българска история поемат напълно самостоятелно четенията на всички курсове по българска история и изобщо цялата работа, свързана с обучението на студентите от Университета по българска история.

За да обоснове необходимостта от общ курс по нова българска история и за да се постави той на научни основи, както и за да бъдат определени научно неговите хронологически граници, през 1949 г. Д. Косев публикува статията си „Към въпроса за периодизацията на новата българска история“. Това прераства в известната дискусия по периодизация на българската история, разгърната през 1949--1950 г. на страниците на сп. „Исторически преглед“, в която се налага становището на начинателя Д. Косев. Сега Д. Косев започва да пише своите „Лекции по нова българска история“, които през 1951 г. публикува. Тяхната поява става научно събитие на историческия фронт. В тях за пръв път от тогавашни позици се проследява цялостно историята на Българското възраждане.

През учебната 1949/1950 г. се прави стъпка напред в разширяването на състава на двете български катедри. На 14 септември 1949 г. за асистент по средновековна българска история е избрана Невена Попова дотогавашен хоноруван преподавател по методика на историята, като се запазват и предишните ѝ задължения. Пак тогава е поканен за редовен доцент при катедрата по нова българска история Хр. А. Христов - дотогавашен хоноруван доцент при нея. На него се възлага четенето на общ курс по българска история на студенти от специалностите философия, педагогика и география.

На 8 март 1950 г. за хоноруван асистент по средновековна българска история на мястото на Н. Попова, която е назначена като щатен преподавател по методика на преподаването по история, е избрана Бистра Цветкова. А на 8 юли същата година за хонорувана асистентка по нова българска история е избрана Крумка Шарова.

Във връзка с предприетата още в края на 1949 г. линия на уедряване на катедрите в Университета в началото на учебната 1950/1951 г. двете катедри - тази по средновековна и другата по нова българска история - се обединяват в една с название катедра по българска история и с ръководител проф. Ал. Бурмов. Като такъв той остава неин титуляр до смъртта си през 1965 г. Проф. Д. Косев става директор на новоосновения Институт за българска история при БАН и дълги години го ръководи, без да прекъсва преподаването си по нова българска история в Университета и като член на катедрата. В този институт са привлечени да работят и Ал. Бурмов като завеждащ секция за

изворите на библиография, а също и Хр. Христов, отначало като ст.н.с., а после като научен секретар, зам.-директор, а от 1963 г. и директор. Той също продължава преподавателската си работа по нова българска история като член на катедрата. По този начин катедрата по българска история съдействува най-активно за основаване на този, разраснал се като най-голям научен център за изучаване на родната ни история. Така е направена събornoсна стъпка за преместване изучаването изобщо на историята от Университета в БАН.

За да се приключи този етап, през който Университетът е най-важен център за научни изследвания по история, включително и по българска история, трябва да се добави още нещо. В системата на Университета по примера на големите западноевропейски университети още от основаването му в отделните факултети се създават институти и семинари, които обединяват сродни катедри или катедрите от дадена специалност изобщо или по отделно. Към ИФФ е създаден исторически семинар, обединяващ катедрите по история, включително и тази по българска история. До смъртта си през 1911 г. негов уредник е Д. Азура. От 12 декември 1912 г. той е заместен от В. Златарски. А през 1924 г. пък последният е заместен от Гаврил И. Кацаров.

През 1925 г. е създаден Исторически институт с главен уредник В. Златарски. А за всяка от петте катедри от специалност история пак тогава се създават самостоятелни семинари. Уредник на семинара по българска история става П. Ников. След смъртта на В. Златарски през 1935 г. главен уредник на Историческия институт става П. Ников, като същевременно остава и уредник на семинара по българска история. А погир смъртта на П. Ников през 1938 г. тези негови задължения се поемат съответно от проф. Светозар Георгиев, който става главен уредник на Историческия институт, и поелия временно ръководството на катедрата по българска история П. Мутафчиев, който пък става и уредник на семинара по българска история. Когато през 1940 г. Ив. Дуйчев е избран за доцент, той става уредник на този семинар.

След 9 септември 1944 г. ръководителят на катедрата по българска история застава начело на Историческия институт в ИФФ едва към 1949 г. - тогава негов титуляр става Ал. Бурмов и го ръководи до закриването на институтите и катедрните семинари през 1951 г., след като се създават институтите към БАН.

Оттогава досега в специалност история не е направен никакъв практически опит за създаване на заместители на ликвидирания Исторически институт и семинарите към него. А тези университетски структури съдържат нещо много рационално, към което все още не е късно да се върнем и още веднъж да преценим и ако е възможно, нещо да използваме, да доразвием и дообогатим.

В началото на 1951 г. чрез разделяне на ИФФ се обособяват два нови факултета: Филологически и Философско-исторически (ФИФ).

Във ФИФ преминава и специалността история, а заедно с нея и катедрата по българска история. Сега се създават възможности за разширяване на асистентския институт за подпомагане на преподавателите при воденето на практическа работа със студентите чрез семинарните упражнения, а също и за подготовка на младо преподавателско попълнение в катедрата. От 1951 г. като асистент по нова и най-нова българска история (на Д. Косев) е назначена Крумка Шарова, а като асистент на доц. Хр. Христов по българска история за студенти неисторици - Мария Велева. Така на всеки хабилитиран член на катедрата е осигурен по един асистент. Отсега нататък задълго хабилитираните преподаватели престават да водят семинарни упражнения, а съсредоточават усилията си върху подготовката и изнасянето на общи и специализирани лекционни курсове.

През същата 1951/1952 учебна година катедрата чрез Ал. Бурмов поема въведените четения по българска история за новооткритата специалност турска филология във Филологическия факултет. Тук той чете и курс лекции по най-нова история на Турция - по четири часа седмично в едно полугодие. От 1953/1954 учебна година катедрата осигурява четения по българска история освен за студенти от специалност история и за студенти от специалностите философия и педагогика, още и за обучаващите се в кратковременно съществуващите във ФИФ специалности: архивистика (1953--1955), библиография и библиотекознание (1953--1955), а също и за турския отдел по история (1952--1955). Освен Ал. Бурмов там четат лекции още новоизбраните на 28 януари 1953 г. като старши преподавател по средновековна българска история Петър Петров и като старши преподавател по нова и най-нова българска история Кр. Шарова.

Избраният на 22 октомври 1952 г. за хоноруван асистент по Нова българска история Евлоги Бужашки на 9 февруари 1953 г. е избран за щатен асистент в катедрата. Освен с воденето на упражнения по Нова българска история от учебната 1953/1954 г. той е натоварен да чете лекции по Нова и най-нова българска история на студентите от специалността философия и тази по библиотекознание и библиография.

След създаването на ФИФ все по-настойчиво се изправя необходимостта от възстановяване на практиката на студентите от специалност история да се четат специализирани курсове, свързани с научните интереси и научните постижения на отделните хабилитирани преподаватели. Само че поставени на по-други в сравнение с практиката до края на четридесетте години начала. На 13 октомври 1954 г. в специалност история се въвеждат четири специализации: История на България и Българската комунистическа партия, История на Съветския съюз и Комунистическата партия на Съветския съюз, Обща история, Археология и музейно дело. Тогава се предлага на Комитета за наука, изкуство и култура специалност архивистика да

се обособи като пета специализация към специалност история. Това предложение скоро е утвърдено. Катедрата по българска история става организатор на специализацията по История на България и на тази по Архивистика.

През 1954/1955 учебна година проф. Д. Косев чете пред студенти истории от VI семестър спецкурс по Нова българска история с един час седмичен хорариум. От следващата година спецкурс по въпроси на историята на българското национално-революционно движение - в V и VI семестър по два часа седмично, чете Ал. Бурмов. През учебната 1956/1957 г. завършва оформянето на учебния план на специализацията по българска история. Ал. Бурмов чете втори спецкурс - Средновековна българска история (VII сем.), Д. Косев - Нова и най-нова българска история (VIII и IX семестри). От 1959/1960 учебна година Хр. Христов води спецкурс по Нова българска история (IX семестър с четири часа седмичен хорариум), а преподавателят П. Петров - спецкурс по Изворознание на средновековната българска история (IV семестър с един час седмичен хорариум).

В края на петдесетте години се налага изучаването на българска история да става в продължение на три учебни години, съответно с три общи лекционни курса, с по три часа седмичен хорариум, като всеки курс завършва със семестриален изпит. Към всяка от трите части се въвеждат по два часа семинарни упражнения седмично. Това са курсовете: Средновековна българска история - в III и IV семестър, четен от Ал. Бурмов, Нова и най-нова българска история, част I (Българско възраждане) - в VI и VII семестър, и част II (след Освобождението от турско владичество насетне) - в VIII и IX семестър. Тези последни два курса лекции се четат по две години съответно от Д. Косев и Хр. Христов.

След кадровото допълнение на катедрата от началото на петдесетте години настъпва едно десетилетие на относително кадрово затишие, през което основното е личното професионално развитие на членовете на катедрата. Новопостъпилилите млади нейни членове са натоварени с много учебно-преподавателски задължения. Но подпомогнати от по-опитните си колеги, те работят за своето усъвършенстване като преподаватели, а също и в научно отношение.

Едва в началото на шестдесетте години се извършва ново кадрово допълнение на катедрата. През 1960 г. за асистент по нова и най-нова българска история е избран Николай Генчев, който започва да води семинарните упражнения на студентите, на които чете лекции Хр. Христов, а М. Велева е асистентка на Д. Косев. През 1961 г. за асистент по средновековна българска история е избран Васил Гюзелев, който започва да води упражнения на четения от П. Петров лекционен курс. Като асистент по нова и най-нова българска история през 1964 г. постъпва Величко Георгиев, който поема вместо М. Велева воденето на семинарните упражнения на преминалия от Д. Косев към Евл.

Бужашки общ курс за редовни и задочни студенти от специалност история.

Бурното разширяване на изучаването на българската история, развитието на българската историческа наука налагат да се дават на подготвяните специалисти с висше образование по история определен обем системни знания по историография и специално по историография на българската история.

Опити за преподаване на българска историография, както се вижда, са правени многократно и от много преподаватели - титуляри на общите курсове по българска история. Но това са само спорадични специализирани лекционни курсове.

Едва от учебната 1959/1960 г. в учебния план на специалност история по инициатива на ръководителя на катедрата по българска история Ал. Бурмов като обща учебна дисциплина се въвежда българска историография. Неин пръв титуляр до преждевременната си смърт през 1965 г. става проф. Бурмов. От самото начало българска историография се чете в две полугодия с по два часа седмичен хорариум. Замисълът е да се разработи системен лекционен курс по история на българската историческа наука изобщо.

След смъртта на проф. Бурмов през учебната 1966/1968 г. като хоноруван доцент по българска историография в катедрата е привлечен старши научният сътрудник от Института за история при БАН Горан Тодоров. Той съставя вариант на програма на курса и дори разработва някои проблеми на българската историография, които своевременно обнародва.

Понеже по различни причини Г. Тодоров е принуден да прекъсне преподавателската си работа по българска историография, от учебната 1968/1969 г. катедрата въвежда този курс на главен асистент (от 1970 г. - доцент) М. Велева. Отсега насетне тя посвещава всичките си научни усилия за преподаването на сравнително цялостен облик на четенията по българска историография. Тя съставя научно обоснована учебна програма по българска историография. Понеже в учебния план на специалност история се предвиждат и упражнения по българска историография, през 1978/1979 учебна година като асистент за кратко време е привлечена Лизбет Любенова от Института по история при БАН.

След трансформирането на катедрата по История на Източна Европа в катедра по История на СССР и КПСС през 1951 г. преподаването по История на Византия, осъществявано дотогава от нея, се прехвърля към катедрата по българска история. Тогава към нея преминава и титуляра на тази учебна дисциплина проф. Димитър Ангелов. През 1948--1949 г. той издава своя учебник по История на Византия, претърпял след това няколко издания.

За кратко през учебната 1952/1953 г. като асистент по История на Византия е привлечен Стоян Маслев, а от 1958 г. - Петър Тивчев,

продължил четенията по този учебен предмет, след като проф. Д. Ангелов преминава изцяло на работа в БАН.

Спомена се, че след закриването на кратковременно съществувалата специалност архивистика през 1955 г. към специалност история от следващата година се открива специализация по архивистика. До обособяването на катедрата по Архивистика и помощни исторически дисциплини през 1972 г. четенията в тази специализация се организират от катедрата по българска история. От 4 април 1956 г. като хоноруван преподавател (от 1958 г. - редовен преподавател, а от 1968 г. - доцент) по архивистика е привлечена Мария П. Кузманова. Тя започва да чете спецкурсове по архивистика: История и организация на архивното дело, Архивознание; после се прибавят нови - История на архивите и др. През 1966 г. тя издава своя труд „История на архивите и организация на архивното дело в България“, който служи като учебник за студентите от тази специализация.

От учебната 1959/1960 г. за студентите от профил архивистика е въведен лекционен курс по история на държавните учреждения с два часа седмичен хорариум в три полугодия. За четенето на този курс е привлечен преподавателят от Юридическия факултет на Университета Иван Дърменджиев. През учебните 1964/1966 г. с четенията на тази учебна дисциплина е натоварена старши асистентката Мария Велева. А от следващата 1967/1968 учебна година този курс се поема от новоизбрания като старши асистент в катедрата Илчо Димитров, който дотогава е асистент при катедрата по история на БКП. Лекции по тази учебна дисциплина той продължава да чете и след като през 1971 г. е избран за доцент.

След смъртта на проф. Ал. Бурмов настъпва промяна в ръководството на катедрата. През 1966 г. за неин титуляр е избран проф. Д. Ангелов. Тогава се правят някои промени в четенето на лекции пред студентите от втора специалност - редовно и задочно обучение. От учебната 1965/1966 г. В. Гюзелев започва да чете лекции по Средновековна българска история пред тези студенти заедно с М. Велева, която им чете Нова и най-нова българска история. А през 1970/1971 г. се възлага на В. Гюзелев воденето на спецкурса по Изворознание на средновековната българска история.

От учебната 1972/1973 г. доц. Н. Генчев поема лекционния курс Нова и най-нова българска история в отдела за задочно обучение в специалност история, а също и спецкурс по Изворознание на Българското възраждане пред редовни и задочни студенти от тази специалност. Същевременно той започва да чете лекционен курс по Нова и най-нова българска история пред втора специалност заедно с В. Гюзелев.

По аналогичен начин през учебната 1972/1973 г. доц. В. Георгиев е натоварен с воденето на спецкурса по Изворознание на новата българска история и с друг лекционен поток по Нова и най-нова

българска история пред студенти от втора специалност.

През 1965/1966 учебна година е направена стъпка напред към усъвършенствуване на преподаванията в специализацията по българска история. Тогава се въвежда интегрален спецкурс по Изборознание на българската история в три части: за средновековната - в IV семестър, за Българско възраждане - в VI семестър и за новата и най-новата българска история (след Освобождението през 1878 г. от турско владичество) - в VIII семестър с по два часа седмичен хорариум. Те се четат съответно от доц. П. Петров, ст. преподавател Евл. Бужашки и проф. Хр. Христов. В тях студентите се запознават системно с основните извори от трите така обособени дяла на българската история, както и с методиката на работа изобщо с извори за българската история.

Заедно със спецкурса по изборознание се четат още четири други спецкурса: по един за средновековна българска история и за история на Българското възраждане и два за новата и най-нова българска история. Те са: Български феодализъм, Българско национално-революционно движение през втората половина на XIX в., Аграрни отношения в България в края на XIX в. и Революционно движение в България през 1917--1923 г., и се четат съответно от доц. П. Петров, акад. Д. Косев, ст. преп. Евл. Бужашки и пак акад. Д. Косев.

От 1970/1971 г. за кратко време спецкурсът Българският феодализъм е заменен със спецкурса Асимилаторската политика на турските завоеватели XV--XIX в., четен от П. Петров. Всички тези спецкурсове са с по два часа седмичен хорариум и се провеждат в V, VI, VI и VIII семестър. Като форма за тяхното провеждане е избран спецсеминарът, в който под нещото ръководство на преподавателя студентите вземат най-дейно участие. В края на семестрите спецкурсовете завършват с полагане на зачет от студентите.

Под предлог необходимостта от по-нататъшното развитие на науката в България и на Университета от началото на учебната 1972/1973 година ФИФ се разделя и се създават като самостоятелни два нови Философски факултет и Исторически факултет. С това се слага началото на нов етап в развитието на специалност история в Университета. В новия факултет катедрата по българска история става основна. От нея сега се отделят преподаванията по архивистика заедно с доц. Ил. Димитров и доц. М. Матеева (новото име на М. Кузманова) - те преминават към новообразуваната катедра по архивистика и помощни исторически дисциплини с ръководител Матеева. От катедрата излизат и преподаванията по история на Византия, а значи и проф. Д. Ангелов и доц. П. Тивчев, които стават съоснователи на катедрата по история на Византия и балканските народи. Така катедрата по българска история придобива отново хомогенен характер. Неин ръководител през 1973 г. става доц. (от 1986 г. професор) Евл. Бужашки.

Новосъздаденото положение на катедрата благоприятства процеса на по-нататъшно раздробяване на преподаванията по българска история. През 1974 г. от част трета на курса по българска история (Нова и най-нова българска история) се обособяват част трета, наименувана Нова българска история (1878--1944 г.), и част четвърта Най-нова българска история - от 9 септември 1944 г. насетне. Сега четенията по българска история започват от първия и завършват в осмия семестър с хорариум по два часа лекции и толкова семинарни упражнения седмично. Всяка от четирите части завършва с полагане на изпит от студентите.

Във връзка с разрастването на преподаванията по българска история и поради оттеглянето от преподавателска работа на Д. Косев и Хр. Христов като асистенти се привличат нови хора. През 1972 г. за главен асистент по средновековна българска история е избрана Цветана Георгиева, а за асистентка по история на България XV--XIX в. е назначена Людмила Зидарова; през 1973 г. за асистентка по средновековна българска история е привлечена Миляна Каймакова, а за асистент по нова българска история - Стайко Трифонов; през 1974 г. асистент по най-нова българска история става Любомир Огнянов. След две години - през 1976 г., като асистент по нова българска история е изпратен завършилият аспирантура в Института за история при БАН Димитър Гоцев. Така за пореден път се обновява асистентският състав на катедрата.

Заедно с това се извършват промени в учебно-преподавателската работа на току-що хабилитирания преподавателски състав. От учебната 1975/1976 г. доц. В. Гюзелев започва да чете общия курс по средновековна българска история в отдела за редовно обучение по специалността история и отсега нататък заедно с проф. П. Петров четат този курс пред редовно и задочно обучение по принципа на ротацията.

През 1974/1975 г. доц. Н. Генчев поема титулярството на общия курс по история на Българското възраждане от акад. Хр. Христов. Пак през същата година доц. В. Георгиев е натоварен с четене на лекции по Нова и най-нова българска история в Геолого-географския факултет (в специалност география на туризма), а през 1975/1976 г. - с лекционни курсове по Нова българска история и по Най-нова българска история пред специалност история с асистенти съответно Ст. Трифонов и Л. Огнянов.

В началото на седемдесетте години се обявява функционалното интегриране на Университета с БАН с мотива да бъде използван научният потенциал на последната в преподавателска работа в Университета, а преподавателите от Университета - да бъдат включени в научна работа в системата на БАН. Започва интензивно разходване на сили и време за осъществяване на това начинание. При тези условия катедрата по българска история продължава дотогавашното

си сътрудничество с Института по история при БАН, само че в значително по-широки мащаби. От учебната 1975/1976 г. в преподавателската работа са включени проф. Мито Исусов - за общия курс по Най-нова българска история, проф. Добрин Мичев - за общия курс по Нова българска история пред отдела за заочно обучение на студенти от Историческия факултет, ст.н.с. Константин Косев - за общия курс по история на Българското възраждане (също заочен отдел). А за преподаването на интегрирания лекционен курс по история на България във втора специалност история са привлечени научните сътрудници Иван Божилов, Зина Маркова и Владимир Мигев. На всички тях се оформя статут на интегрирани членове на катедрата. Като такива те вършат преподавателската си работа в Университета безвъзмездно съгласно споразумението между ръководствата на БАН и Университета.

В края на седемдесетте години се извършва нова промяна в ръководството на катедрата. През 1977 г. неин ръководител става В. Гюзелев. Извършват се и някои кадрови промени на катедрения състав. През 1978 г. от катедрата по архивистика и помощни исторически дисциплини в катедрата по българска история - направление нова българска история, се прехвърля проф. Ил. Димитров. Малко след това той заедно с Евл. Бужашки и В. Георгиев започват да четат общия курс по Нова българска история пред редовно и заочно обучение по принципа на ротацията. В края на седемдесетте и началото на осемдесетте години се извършва и частично асистентско попълнение. През 1978 г. за асистент по История на България XV - XIX в. е назначен Димитър Цанев. На следната 1979 г. като асистент по Средновековна българска история постъпва Петър Ангелов, през 1981 г. - Елка Дроснева по Българска историография, 1982 г. - Пламен Митев по История на България XV--XIX в., 1986 г. - Александър Антонов за същия период. А от 1979 г. като гост-преподавател в катедрата постъпва д-р Мерсия Макдермот от Великобритания.

От друга страна обаче, от катедрата през този период излизат някои дотогавашни нейни членове. Академиците Д. Косев и Хр. Христоф се отдръпват напълно от преподавателска работа и от членство в катедрата. Причините - напреднала възраст и големи ангажименти в БАН. През 1980 г., след като става ръководителка на катедрата по Етнография, от катедрата по българска история излиза доц. Цв. Георгиева, макар да продължава да чете част от общия курс по История на България XV--XIX в. и един спецкурс. След като става основател на Катедрата по история и теория на културата, проф. Н. Генчев също напуска катедрата.

Изкуствено поддържаната еуфория след обявяването на интеграцията на БАН с Университета постепенно затихва. Вижда се, че обучението на студентите не се изчерпва само със запознаването им с определени научни постижения, а също и че не всеки научен

сътрудник от институтите на БАН желае и е в състояние да се занимава с преподавателска работа, особено когато тя се възприема като допълнителна тежест. Отдавна е известно, че за да бъде ефективна преподавателската работа, покрай всичко друго е необходимо преподавателят да ѝ се посвети изцяло. Поради тези и други причини от 1978 г. насетне с изключение на професорите М. Исусов и К. Косев всички останали научни сътрудници от Института за история се оттеглят от преподавателска работа в Университета. Отсега нататък всички преподавания по българска история се осъществяват почти само със силите на катедрата.

През първите десетилетия след 9 септември 1944 г. организацията на изучаването на българската история в Университета се характеризира с голяма динамичност и с непостоянство, що се отнася до мястото на това изучаване в учебните планове на специалност история, а също така и по отношение на неговото времетраене. Съдържанието на програмата по българска история и на специализираните курсове обаче с течение на годините се усъвършенствува и обогатява съобразно постиженията на историческата наука и възможностите на катедрата като цяло и на отделните ѝ членове в частност. Това се отнася и за съдържанието на изпълняваните в семинарните упражнения програми.

От края на четридесетте години насетне усилията на Университета за усъвършенствуване на обучението на студентите по българска история, а също и по други учебни дисциплини се сблъскват с постоянно растящ натиск за въвеждане в Университета на школки методи на преподаване, на винаги научно обосновано растящо диференциране и раздробяване на учебни дисциплини, на раздробяването на факултети, специалности и катедри, на въвеждане на постоянно растящо число изпити и зачети за студентите, на растящо ограничаване на възможностите на студентите да работят самостоятелно и задълбочено. Що се отнася до организацията и осъществяването на обучението в създадените специализации в специалност история, наред с грижите за тяхното постоянно усъвършенствуване започва да си пробива път тенденцията за въвеждане на все повече спецкурсове с винаги обоснован от гледна точка на потребностите на обучението голям хорариум. И още започва да се отстъпва от принципа тези курсове да почиват винаги на научните резултати от личните проучвания на отделните преподаватели. Това явление, макар и в по-малка степен, започва да се отразява и върху организацията на преподаванията в специализацията по българска история.

От началото на 1975/1976 учебна година в специализацията по българска история се въвеждат четири групи спецкурсове съответно по една за Средновековна българска история, История на България XV-XIX в., Нова българска история и Най-нова българска история. Единият

от специалните курсове е еднотипен за всяка от групите и е с название „Основни източници и научни трудове за българската история“ (средновековна, нова, най-нова и пр.). Освен това във всяка от споменатите четири групи са обявени още по няколко специфични специални курсове за всеки от четирите големи дяла на българската история. Целта на тази система е да се създадат по-големи възможности за индивидуална работа със студентите от страна на хабилитираните преподаватели от катедрата, а също и на привлечените изследователи на българската история от институтите на БАН. Смята се, че по този начин ще се повиши научното равнище на обучението по българска история.

Учебният план на специализацията по българска история сега предвижда и специални курсове по групи:

а) Средновековна българска история: Поселищна история с преподавател доц. В. Гюзелев; Социално-икономическо развитие на средновековна България VII--XIV в. и друг - Политическа и църковна история на България през VII--XIV в. с преподавател проф. П. Петров; Културно развитие на средновековна България VII--XIV в. с преподавател ст.н.с. II ст. Константин Мечев от Института за литература при БАН.

б) България през XV--XIX в.: Демографско развитие през XV--XIX в. с преподавател доц. Цв. Георгиева; Социално-икономическо развитие през XV--XIX в. с преподавател акад. Хр. Христов; Национално-освободително движение през Възраждането с преподавател акад. Д. Косев; Културна история през Възраждането с преподавател проф. Н. Генчев.

в) Нова българска история: Демографско развитие и поселищна система на България 1878--1918 г. и Социална и политическа структура на България от Освобождението до края на войните (1878--1918 г.) с преподавател доц. Евл. Бужашки; Проблеми на външната политика на буржоазна България с преподавател проф. Ил. Димитров; Политическо развитие на България между двете световни войни с преподавател доц. В. Георгиев.

г) Най-нова българска история: Демографско развитие и поселищна система на Народна република България с преподавател ст.н.с. Златко Златев; Политическата система на народната демокрация с преподавател проф. М. Исусов; Проблеми на историята на Българската комунистическа партия с преподавател проф. Д. Мичев; Международни отношения на Народна република България с преподавател ст.н.с. Борис Матеев.

Първите резултати от прилагането на този учебен план на специализацията са окуражителни. Но без всякаква основателна причина горепосочената система на организиране на специализацията по българска история през 1981 г., когато се съставя поредният нов учебен план на специалност история, е изоставена. Вместо това организацията на специализациите към катедрите в целия Исторически

факултет се унифицира, а и числеността на специализациите и спецкурсовете бива увеличена. За всяка специализация се предвиждат по девет спецкурса - по осем задължителни и един свободно избираем. Тогава специализацията по българска история започва да се осъществява по нов учебен план, в който са включени следните спецкурсове: Изворознание на българската история в четири части с общ зачет, четен съвместно от В. Гюзелев, Цв. Георгиева, Д. Цанев, В. Георгиев и Л. Огнянов; История на българската култура, четен в VII-IX семестър от ст.н.с. Магдалина Станчева (хонорувана), проф. Н. Генчев и проф. Атанас Божков (хоноруван); България и европейският средновековен свят с преподавател доц. Цв. Георгиева; Политическа идеология и международни проблеми на Българското възраждане с преподавател проф. К. Косев (по линия на интеграцията с БАН); Проблеми на социалната и политическата структура на българското общество и външна политика на България (1878-1944 г.) с преподаватели доц. Евл. Бужашки и проф. Ил. Димитров; Формиране и развитие на политическата система на народната демокрация с преподавател проф. М. Исусов (по линия на интеграцията с БАН); спецкурс по избор История на Националноосвободителното движение в Тракия и Македония в края на XIX и началото на XX в. с преподавател г-р М. Макдермот.

През 1984 г. проф. В. Гюзелев бива командирован за неопределено време на работа в чужбина (Австрия) и на негово място за ръководител на катедрата е избран проф. Ил. Димитров. А през 1986 г. поради заетостта на последния като министър на просветата за заместник-ръководител е назначен проф. В. Георгиев.

Поради претовареността на студентите от специализацията по българска история с много и с голям хорариум спецкурсове, поради проявеното недостатъчно разбиране на необходимостта да бъде повишена ефективността на преподаването по българска история в Университета поради изключително оскъдната материална база, а също и по други причини специализацията изпада в криза. За обучение в нея се отделят най-малко студенти в сравнение с всяка от останалите около десет специализации във факултета. Това създава доста тревоги и грижи на катедрата.

Въпреки несъвършенствата на учебния план на специалност история, за да се излезе от споменатата криза, но пак в рамките на този план, от началото на 1986/1987 учебна година специализацията по българска история се организира по друг начин. Факултетният съвет решава в нея да се предостави възможност да се обучават около една четвърт от студентите на факултета, което обаче на практика не се осъществява. Обособяват се четири направления на специализацията, съответстващи на четирите големи дяла, на които е разделено изучаването на българската история. Според поредния план на специализацията всички записани в нея студенти слушат общ интегрален спецкурс по изворознание и историография на българската

история в четири части, четени последователно в четири семестъра от доц. М. Каймакова, доцентите Цв. Георгиева и Д. Цанев, проф. В. Георгиев и доц. А. Огнянов. Въведени са по два задължителни и два свободно избираеми специјурса за всяко от четирите направления. За направлението Средновековна българска история са задължителни: България и Европа през средновековието с преподаватели проф. П. Петров; Духовна култура на средновековна България с преподавател проф. В. Гюзелев; свободно избираеми: Българската историческа мисъл през средновековието с преподавател доц. М. Каймакова; Дипломатията на България през средновековието с преподавател доц. П. Ангелов.

За направление България през XV--XIX в. са задължителни специјурсовете: Българското общество XV--XVII в. с преподавател доц. Цв. Георгиева, Външнополитически проблеми на Българското възраждане с преподавател проф. К. Косев (хоноруван); свободно избираеми: Формиране на българската нация с преподавател доц. Д. Цанев и Българската възрожденска култура със същия преподавател.

За направление Нова българска история са задължителни специјурсовете: Социална и политическа структура на България 1978--1918 г. с преподавател проф. Евл. Бужашки, Външна политика на България 1878--1944 г. с преподавател проф. Ил. Димитров; свободно избираеми: Политически движения в България между двете световни войни с преподавател проф. В. Георгиев и Развитие и съдба на българската нация след Освобождението от турско иго с преподавател доц. Ст. Трифонов.

За направление Най-нова българска история са задължителни специјурсовете: Социална структура на Народна република България с преподавател доц. А. Огнянов, Политическа система на Народна република България с преподавател проф. М. Исусов (хоноруван); свободно избираеми: Икономическо развитие на Народна република България и Развитие на българската култура в най-ново време.

Всички тези специјурсове представляват специјсеминари с по 45 часа всеки в едно полугодие. Освен това катедрата организира факултативни специјурсове като: Процеси в развитието на българската нация в най-ново време с преподавател проф. П. Петров, Национално-освободителни борби на българите в края на XIX и през XX в. с преподаватели д-р М. Макдермот и доц. Д. Гоцев.

Към всичко това следва да се добави, че към катедрата отдавна съществува кръжок по история на България. Под ръководството на вещи специалисти в него студенти, които проявяват по-особен интерес към българската история, правят и обсъждат свои първи научни разработки по въпроси от тази история. Ръководители на кръжока в различно време са Хр. Христов, Н. Генчев, Д. Цанев, а напоследък - Е. Дроснева.

Предстои по-нататъшно усъвършенствуване на университетското образование в България, което естествено ще засегне и

катедрата по българска история, и нека се надяваме, ще представлява доразвиване на всичко ценно и положително, постигнато от нея в това отношение в продължение на един век.

За улесняване на студентите да се запознаят с основни извори на българската история от началото на шестдесетте години катедрата започва подготовката и издаването на няколко тома Христоматия по история на България. През 1964 г. Ал. Бурмов и П. Петров публикуват нейния том първи, посветен на средновековната българска история, а през 1969 г. Хр. Христов и Н. Генчев - втори том, отнасящ се за историята на Българското възраждане. П. Петров и В. Гюзелев през 1978 и 1979 г. издават обогатени два тома на Христоматия по средновековна българска история, а през 1982 г. Цв. Георгиева и Д. Цанев том трети, съдържащ документи за историята на българския народ през ранните векове на османското владичество и Ранното българско възраждане. В ход е подготовката на останалите четири тома на това първокласно учебно пособие.

Пак за улесняване учебната работа на студентите членове на катедрата публикуват периодично отделни лекции или цикли от лекции. През 1978 г. Н. Генчев публикува свои лекции под наслов „Българско възраждане“, след това преиздавани. Подготвят се условията за написване на университетски учебник по българска история.

По подобие на съществуващата в СССР практика от 1948 г. в Университета започва подготовката на научни кадри чрез аспирантура. Първите аспиранти в катедрата са: Б. Цветкова по средновековна българска история и Кр. Шарова по нова българска история (1948--1951 г.). Малко след тях като аспиранти в катедрата постъпват П. Петров по средновековна българска история (1950--1952 г.), по нова българска история - Евл. Бужашки и Йордан Тончев (1950--1953), Стоянка Поборникова, Д. Мичев (1953--1955 г.). От 1953 до 1955 г. редовен аспирант по история на Византия е П. Тивчев. По-нататък следва едно десетилетие и половина, през което в катедрата не се подготвя нито един редовен аспирант. Причините са както обективни, така и субективни, но те не оправдават отсъствието на катедрата от процеса на подготовка на специалисти по българска история с висша квалификация. Едва в средата на 60-те години катедрата се включва отново в този процес.

До края на 80-те години аспирантура по средновековна българска история завършват Цветана Георгиева, Екатерина Вечева, Елена Савчева, Петър Ангелов; по нова българска история - Владимир Мигев; по най-нова българска история - Стоян Пинтев и Евгения Калинова; по историография - Лизбет Любенова. Всички те успешно защитават кандидатски дисертации и се включват в научната и преподавателската работа по история както в катедрата по българска история, така и в института на Българска академия на науките и на други места. В момента в катедрата специализират трима аспиранти.

Под формата на аспирантура на самостоятелна подготовка в катедрата подготвят и защитават кандидатски дисертации М. Велева и Н. Генчев (1963 г.), В. Гюзелев (1970 г.), Л. Огнянов (1976 г.), М. Каймакамова и Ст. Трифонов (1979 г.).

Докторски дисертации подготвят и защитават през 1976 г. Ил. Димитров за българо-италиански политически отношения от 1922 до 1943 г., през 1979 г. - Н. Генчев за Франция и Българското духовно възраждане, през 1982 г. - П. Петров за образуването на българската държава, през 1984 г. - В. Георгиев за масонството в България. Тези трудове своевременно са публикувани и са посрещнати с интерес не само от специалистите по съответната проблематика.

Катедрата участва в международното научно сътрудничество на Университета. В различно време при нея специализират представители от СССР, Полша, Германската демократична република, Япония, Мексико и други страни. Членове на катедрата участвуват в различни форми на международно научно сътрудничество на нашата страна. П. Петров участва в българо-унгарската комисия на историците, Евл. Бужашки е председател на българо-чехословашката комисия на историците от нейното основаване и др.

От основаването на Университета до към края на 40-те години на XX в. изследванията по българска история са съсредоточени в него и особено в катедрата по българска история. След създаването на разгърнатата система от научни институти към БАН и вън от нейния състав от началото на 50-те години насетне изучаването на миналото на българския народ се разширява и интензифицира. Но и в тази сложна система от научни институции катедрата по българска история заема едно от важните места. В задачите на настоящите страници не влиза разкриването на внесения от членовете на катедрата принос в изучаването на българската история. Не може обаче, макар и общо, да не се изтъкне, че за развитието на българската историческа наука преподавателите от катедрата по българска история имат своя дял. Един, макар и бегъл обзор върху научната дейност на членовете на катедрата би позволил да се добие, макар и обща представа за това.

Многогранна и обширна е изследователската дейност на Ал. Бурмов. Своите проучвания по българска история той провежда в две области: история на Българското възраждане и средновековна българска история, като по-плодотворни са усилията му в първата област.

Като историк на Българското възраждане Ал. Бурмов съсредоточава вниманието си около издирване на извори и изясняване на историята преди всичко на националнореволюционното движение. Неговите трудове върху тази проблематика биха могли да бъдат групирани в няколко кръга. Към първия се отнасят трудове, посветени на историята, програмата, идеологията, дейността на Българския революционен централен комитет. Освен неговата, неизгубила и до днес научната си стойност монография по тези въпроси, публикувана

през 1943 г., тези въпроси Ал. Бурмов разглежда в още редица други свои изследвания. Между тях са тези за нарастване на революционния подем на българския народ през 1875--1876 г., за кризата в БРЦК през есента на 1875 г., създаването на Гюргевския централен комитет, борбата за идейно-революционна чистота на БРЦК в Букурещ, А. Каравелов и създаването на БРЦК в Букурещ и др., както и дискуссионната студия по въпроса, дали е съществувал централен революционен комитет в Букурещ през 1869--1872 г.

Друга група изследвания се отнасят към историята на либералното течение в българското националноосвободително движение. Между тях са обширните и богато аргументирани студии, посветени на историята на Тайния централен български комитет.

В логическа връзка с тези проучвания са и тези за историята на четническото движение в България през 60-те години на XIX в., както и първата и единствена досега подробна история на четата на Хр. Ботев.

Свои интересни проучвания Ал. Бурмов посвещава на революционната дейност на Г. С. Раковски, В. Левски, А. Каравелов.

Проучванията на Ал. Бурмов върху историята на Българското възраждане и специално върху историята на националноосвободителното движение по признанието на специалистите се отличават със скрупулозност, прицизност, детайлност до най-малки подробности, страстна защита на историческата истина, разнообразие на научни хипотези.

Изследванията си върху средновековна българска история Ал. Бурмов посвещава на няколко групи проблеми. Първите си стъпки като медиевист той прави с проучвания върху историята на прабългарите. Други няколко проучвания са посветени на състоянието на югоизточните славяни през VI--VII в., за да ги продължи с трудове, в които се опитва да обясни някои въпроси около възникването на българската държава. Трета група проучвания по средновековна българска история представляват тези за налагането на християнството в България и историческото значение на този процес, за историческата обусловеност на възникването и налагането на славянската писменост. Няколко свои проучвания Ал. Бурмов посвещава на проблематиката на феодализма в средновековна България, социалната структура на българското общество през XIII--XIV в., а също и за историята на България при Шишмановци.

Наред с всичко това Ал. Бурмов неуморно издирва и открива значително количество извори за историята на Българското възраждане, издава съчиненията на Хр. Ботев, спомените на П. Хитов, участва в издаването на съчиненията на А. Каравелов, на материалите от съдебния процес срещу В. Левски на документи за Априлското въстание от 1876 г. и др., както и част от гръцките извори за българската история и др.

Научните интереси на Д. Косев може да се каже, че се простират върху цялата българска история. В продължение на много десетилетия неговата научна дейност е не само най-тясно свързана с изясняването на огромно количество проблеми, особено от историята на Българското възраждане, новата а така също и най-новата българска история, но и с адаптирането на постиженията в изучаването на българската история към нуждите на преподаването ѝ в Университета чрез катедрата по българска история.

Изследванията на Д. Косев по история на Българското възраждане са посветени на почти всички основни нейни проблеми. Няколко студии са посветени на епохата и идеологията на Паисий Хилендарски, на ролята на този велик българин за развитието на българското националноосвободително движение. Друга група проучвания са посветени на обществено-политическата дейност на Петко Р. Славейков, на неговата роля в националноосвободителното движение, аналогичната дейност на Васил Априлов и др.

Много от трудовете на Д. Косев изясняват важни моменти от историята на борбите на българския народ за освобождение от турско иго. Между тях са студиите му за идеологията на Георги С. Раковски, за отношението на Раковски към външната политика на различни влиятелни на Балканите държави и българската националноосвободителна революция. Активно се намесва Д. Косев в спора около нерешени проблеми от историята на ВРЦК, на което посвещава специална монография, озаглавена „Към историята на революционното движение в България през периода 1867--1871 г.“. В друг свои студии той разглежда отделни съществени аспекти на ролята на различни социални групи от българското общество в националноосвободителното движение, за стопанската дейност на българската емиграция в Румъния, за Априлското въстание и Руско-турската война от 1877--1878 г. и много други. А на отношението на Русия и Франция към българското националноосвободително движение през 60-те години на XIX в. Д. Косев посвещава специална монография. Някои проучвания посвещава той и на полската емиграция в Турската империя и отношението ѝ към българския народ и др.

Дълги години работи Д. Косев за изясняване на много и с голяма важност проблеми от историята на България през следосвобожденския период от нейното развитие. Проучването на тази проблематика той започва със студии за формирането на антируската политика на българската едра буржоазия след освобождението от турско иго, за обществено-икономическото развитие на България до Съединението през 1885 г., за селското движение и възникването на БЗНС в края на XIX в. и др.

Редица студии, статии и доклади публикува Д. Косев върху проблеми от историята на българското националноосвободително движение в края на XIX и през XX в.: на Илинденското въстание от

1903 г., на революционната дейност на Г. Делчев, на разобличаването на фалшификациите на тази история от чужди историци.

Голямо постижение с трайно значение представляват двете монографии на Д. Косев за Септемврийското въстание от 1923 г. и неговото международно значение. Тези трудове пресъздават панорама на политическия живот и политическите борби в България след Първата световна война до средата на 20-те години на XX в. Важна прибавка към тази панорама представляват студиите му за отношенията между България и Югославия от 9 юни 1923 до 1925 г., за положението в България след Септемврийското въстание и курса на БКП към ново въоръжено въстание и още някои други.

Голямо внимание обръща Д. Косев също така на издирването в България и чужбина на извори за историята на българския народ през Възраждането и в условията на капиталистическото развитие, които не само използва в широката си научноизследователска дейност, но и публикува, за да бъде улеснено ползването им и от други автори. Пример в това отношение представляват богатите документални приложения към монографиите му за Септемврийското въстание, за отношението на Русия и Франция към българското национално-освободително движение през 60-те години на XIX в., а също и специалните документални публикации, съставени и издадени в съавторство с други специалисти.

С важно за развитието на българската историческа наука значение са многобройните научни доклади и обзори на Д. Косев за състоянието и постиженията на българската историческа наука, правени периодично в продължение на близо четири десетилетия.

Научното творчество на Хр. Христов е също обширно по хронологически обхват и разнообразно по съдържание. Още с постъпването си на работа в Университета той се захваща с разработването на няколко проблема: за идейната еволюция на българските национални революционери след Освобождението от турско иго на примера на З. Стоянов, Ст. Стамболов и др.; доосветляването на историческия акт на Съединението на Северна и Южна България през 1885 г.; влиянието на Октомврийската революция в България и разгърнатите се в резултат на това събития в нея, като Войнишкото въстание от 1918 г., Транспортната стачка от 1919–1920 г. и др. На тези проблеми Хр. Христов посвещава обстойни студии.

След като преминава на основна работа в БАН, без да престане да бъде член на катедрата, Хр. Христов извършва изследователска работа по следните няколко проблемни групи. Първата: революционната криза в България в края на Първата световна война и непосредствено подир нея, представена с книгата му „Революционната криза в България 1918–1919 г.“. Втората: история на българското националноосвободително движение в края на XIX и началото на XX в. На тази група проблеми Хр. Христов посвещава редица свои студии, статии и научни доклади

за Кресненско-Разложкото въстание, за Илинденското въстание, за Г. Делчев и неговото дело и др. Особено място сред тях заема книгата му за аграрните отношения в Македония през XIX и началото на XX в. В тези си трудове авторът защитава българския характер на Македония, българския характер на създадените национално-революционни организации, на техните програми и действия.

Свързани с тази проблематика са важните за българската историческа наука изследвания на Хр. Христов, посветени на връзката от проблеми, разгледани от Парижката мирна конференция през 1919 г., с оглед на българските национални интереси. Най-широко тези въпроси са осветлени в книгата му „България, Балканите и мирът 1919 г.“. На външната политика на България в навечерието на Втората световна война Хр. Христов също посвещава някои свои проучвания.

Друга група проблеми от историята на България се изследват в трудовете на Хр. Христов за движението на българските селяни на границата на XIX и XX в., идеологията и борбите на БЗНС и на неговия водач Ал. Стамболийски и др.

Втори голям дял от научното творчество на Хр. Христов е свързан с изучаването на проблеми от историята на Българското възраждане. Освен множество студии и статии в тази област той издава редица монографии, като тези за „Паисий Хилендарски. Неговото време, жизнен път и дело“, „Освобождението на България и политиката на западните държави. 1876--1878 г.“, „Българските общини през Възраждането“. В тях се поставят важни въпроси от историята на българите през XVIII и XIX в. и се прави опит да им се даде научнообоснован отговор.

Христо Христов участвува със свои разработки във водените от българските историци научни дискусии по въпроси на периодизацията на българската история, ролята на класите в българската национална революция. Той се включва активно също така в даването на отпор на чуждите фалшификации на българското историческо минало.

И той отделя голямо внимание на издирването на извори от български и чуждестранен произход, които не само използват в аргументацията на своите научни становища, но и обнародва самостоятелно или в сътрудничество с други специалисти. Такива са публикациите с извори за историята на Българското възраждане, за революционното движение в България от края на Първата световна война и непосредствено подир нея и др.

Като член и ръководител на катедрата Д. Ангелов извършва широка изследователска дейност по проблеми на средновековната българска история. Той доразширява и осъществява две нови издания на своя труд „Богомилството в България“. А заедно с други специалисти през 1967 г. издава един том извори за богомилството в България, Византия и Западна Европа. Своя монография посвещава той на изучаването на аграрните отношения в Северна и Средна Македония през XIV в. С

много голямо значение е издадената от Д. Ангелов книга „Образуване на българската народност“.

През същото време Д. Ангелов пише още много студии, статии и доклади, в които разработва други въпроси от средновековната българска история. Но за тях и за други негови научни трудове, които са писани, когато е член на други категории, тук няма да се споменава, понеже това ще бъде сторено в обзорите върху историята на тези категории.

Научната дейност на П. Петров освен върху цялата средновековна българска история се простира върху няколко групи от проблеми едва ли не до наши дни. Едната обхваща трудове, посветени на историята на българската държава. Към тази група спада най-значителната част от неговите проучвания. Това са студии и статии, посветени на комплекса от проблеми, свързани с възникването на българската държава, легнали в основата и доразвити в монографията „Образуването на българската държава“. Друго изследване, за съжаление още незавършено, П. Петров посвещава на образуването и укрепването на Западната българска държава. В няколко свои изследвания той разглежда въпроси от борбата на българския народ против византийското владичество, които по-късно доразвива в книгата си „Възстановяване на българската държава 1185--1197 г.“.

П. Петров присъединява своите усилия към тези на изследователите на историята на въстанието начело с Ивайло, за което издава и специална монография. В студии и статии се опитва да изясни въпроси от историята на въстанията на Петър и Боян против византийското владичество, на българо-византийските отношения, на отношенията между средновековна България и римокатолическата църква, с Дубровник, на въстанието на Константин и Фружин и др.

Някои от изследванията на П. Петров са свързани с изясняването на същността на титули (институции) от средновековната българска държава, като „севаст“ и „протосеваст“, владетелите и властта и др.

Други свои проучвания П. Петров посвещава на въпроси, свързани с налагане на християнството в България, с историята на славянската писменост. В други се изследва историята на средновековно Търново, средновековна Вратца.

П. Петров пише и редица трудове по историография. Между тях са историографските обзори на В. Златарски, К. Иречек, Ал. Бурмов, Д. Ангелов, а също и докладът относно проблематиката за социално-класовите отношения и борби през средновековието в трудовете на български историци. Много време и усилия отделя П. Петров за изучаване на проблеми, свързани с асимилаторската политика на турските завоеватели специално по отношение на българския народ. На тази проблематика е посветена книгата му „Съдбоносни векове за българската народност. Краят на XIV в. - 1912 г.“.

Издирването и обнародването на извори за историята на българския народ също ангажира вниманието на П. Петров. Става дума за изворите, свързани с асимилаторската политика на турските завоеватели в българските земи, които той обнародва в няколко издания, последното през 1987 г. в два тома. Друга група извори се отнася до търговската дейност на дубровничани в българските земи, а трета - към различни въпроси от историята на българите под турско владичество.

Своите изследователски усилия Евл. Бужашки най-напред насочва към проучването на историята на социалистическото движение в България в началния му етап и специално към ролята на Д. Благоев за разпространяването на социалистическите идеи, за създаване и утвърждаване на революционна марксистка социалистическа партия. Паралелно с това той проучва идейните течения в България в края на XIX в. Плод на тези занимания е книгата му „Д. Благоев и победата на марксизма в българското социалистическо движение“.

Друго направление в научните интереси на Евл. Бужашки е историята на госелищната система, демографски проблеми и социална структура на българското общество в края на XIX и началото на XX в., както и аграрните отношения в България през същия период.

Слдващата група проблеми е из историята на националноосвободителното движение на българите през Възраждането. По-важни резултати от неговите проучвания в тази област са обобщени в студията му за българската община в Цариград и политическите течения в нея, за П. Р. Славейков и българското освободително движение, в статиите за Ботевата чета и др. А предадена за печат е монографията му „Българският мемоар. Цариград и българското националноосвободително движение 1856--1876 г.“, в която се разкриват и изясняват съществени моменти от историята на вътрешното националноосвободително движение и формирането на българската политическа програма.

Особено внимание отделя Евл. Бужашки на изясняването на сложния процес на формиране на буржоазната политическа система на България, на възрожденските влияния върху формирането на буржоазната партийна система на България, на ролята на Русия във възстановяването на българската държавност, на историята на националноосвободителното движение непосредствено след Освобождението. Между изследванията, посветени на тази проблематика, е трудът му „Възникването на буржоазната политическа система в България 1876-1878 г.“.

Част от научните усилия на Евл. Бужашки са свързани с проучването на проблеми из историята на българската историческа наука. Постиганията му в тази област са отразени в публикациите за научното дело на К. Иречек, Ал. Бурмов, Д. Косев, в редица доклади пред конгреси и конференции на Българското историческо дружество.

Евл. Бужашки публикува и някои извори за историята на българите

те през Възраждането. Най-важен в това отношение с трудът му „Освобождението на България. Кореспонденции и материали на руския печат 1876--1879 г.“. Първият том на този труд под наслов „Отзвукът на Априлското въстание в Русия 1876 г.“ е вече отпечатан. Евл. Бужашки обнародва и важни извори за историята на Кресненско-Разложкото въстание от 1878--1879 г.

В научната дейност на М. Велева има два периода. През първия тя се занимава с изучаване на проблеми от новата българска история. Във връзка с това тя обнародва няколко студии и статии, в които разглежда положението на българския народ по време на Балканските войни, войнишките бунтове по време на тези войни, политическата криза в България след Междусъюзническата война и др. В тях се обръща внимание на изострянето на социалните противоречия и политическите борби в страната вследствие на несполучливия опит за решаване на въпроса за национално обединение по военен път.

Вторият, основен период от научната дейност на М. Велева е значително по-продължителен. Той съвпада с преподавателската ѝ работа по българска историография. Сега тя в редица студии и статии изнася резултатите от своите проучвания върху творчеството на български историци. Между тях е книгата за Димитър Страшимиров като историк. Следват проучванията ѝ за научната дейност като историци на Спиридон Палаузов, Юрий Венелин, Марин Дринов, Захари Стоянов, В. Златарски, Константин Иречек, Димитър Благоев, Ал. Бурмов, Хр. Гандев, Кр. Шарова, Евл. Бужашки. В тях в сбита форма е разкрита ролята на всеки от тези проучватели на миналото на българския народ в развитието на българската историческа наука, като се почне от средновековието и се стигне до новата българска история. Ударението е поставено върху проучванията за историята на Българското възраждане.

Освен това М. Велева написва редица обобщаващи трудове, в които разкрива основни моменти в развитието на българската историография върху Възраждането, Руско-турската война от 1877--1878 г. в българската и съветската историография, развитието на българската историческа наука след Освобождението, формирането на историческата концепция за българското националноосвободително движение, взаимоотношенията между руското и българското революционно движение през втората половина на XIX в. и др.

Към всичко това следва да се прибавят и проучванията на М. Велева върху някои моменти от културната история на България, като това за българо-съветски научни връзки между двете световни войни. Изобщо с цялото си научно творчество М. Велева допринася за по-нататъшното разработване на историята на българската историческа наука.

Докато е член на катедрата, П. Тивчев разработва въпроси, свързани, от една страна, с историята на Византия, а, от друга - със

средновековната българска история. Към първата група спадат проучванията му за аграрните отношения и положението на селското население във Византия през XII в., за класовата борба във византийското село през същия период, византийските градове през XI--XII в. и гр. Други негови проучвания са посветени на моменти от социалната и политическата история на Кипър през XIV--XV в., а също и по някои други въпроси.

Към втората група се отнасят изследванията на П. Тивчев, посветени на изясняване на въпроси от историята на българския народ под византийско владичество. В тях се проучват битът и културата на населението в западните български земи през XII в., феодалните отношения в българските земи под византийска власт, борбата на Самуил срещу Византия, участието на българи във византийската войска по време на византийското владичество и гр.

П. Тивчев заедно с други специалисти дава своя принос за издирване, превеждане и обнародване на гръцки извори за българската история. Той участвува в съставянето на пет тома (от т.3 до т.7 включително) на известната поредица от гръцки извори за нашата история.

Активна е научната дейност на Ил. Димитров. Неговите научни трудове са посветени на няколко групи проблеми. Към едната спадат тези, които са посветени на вътрешнополитическия живот и партийната система на България от Освобождението от турско иго до 40-те години на нашия век. На формирането и борбата между политическите партии през 80-те години на миналия век е посветена книгата му „Князът, конституцията и народът“, както и редица обширни студии. Ил. Димитров изучава състоянието и ролята на буржоазните партии в България по време на безпартийната царска диктатура. В резултат на това се появяват книгите му „Буржоазната демократична общественост, фашизмът и войната 1934--1939 г.“ и „Буржоазната опозиция в България 1939--1944 г.“. В тези трудове е разкрита част от историята на буржоазната класа в България и на нейната партийна система във важни за съдбата на страната моменти, разкрита е широка панорама на политическия живот в България в края на XIX, а също и през 30-те и 40-те години на XX век.

Друга група трудове на Ил. Димитров са посветени на историята на монархията в България и особено на княз Александър Батенберг и цар Борис III Кобургготски.

В отделна група трудове Ил. Димитров изяснява важни моменти от външната политика на България, особено за времето след Първата световна война и до края на Втората световна война. Тук се отнасят книгите му „Българо-италиански политически отношения 1922--1943 г.“, „Англия и България (1938--1941 г.)“, студията за външната политика на правителството на Иван Багрянов и гр.

На усилията на българския народ за национално обединение Ил. Димитров посвещава своя исторически очерк за Съединението от

1885 г.

Някои от трудовете му изясняват моменти от историята на българската култура. Между тях е студията му за българския печат в навечерието на Втората световна война.

Ил. Димитров внася свой принос в изясняване на важни моменти от историята на политическия живот в България след голямата промяна на 9 септември 1944 г. Тук се отнасят неговите студии за провала на опита на буржоазните политически сили от края на 1944 г. да отклонят хода на социалистическата революция в България, за Народния съюз „Звено“ - една от съставките на Отечествения фронт, като и съвместната с Н. Генчев книга „Изграждане на единен младежки съюз в България (1944--1947 г.)“. Към тях следва да се прибави и проучването относно формирането на възгледите на БКП за характера на съществуващата в България власт през 1944--1948 г., означена с термина народна демокрация.

Ил. Димитров полага усилия за издирване на извори за новата българска история, включително в чужбина. За белгийски дипломатически документи за България той публикува нарочен обзор.

През двадесетгодишната си изследователска дейност като член на катедрата Н. Генчев проучва проблеми от три епохи на българската история. Към трудовете му, посветени на историята на България след 9 септември 1944 г., се отнасят проучванията за утвърждаването на установената след тази дата власт в страната, за национализацията на промишлеността, за разгрома на буржоазната опозиция през 1947--1948 г., изграждането на единен младежки съюз в България (съвместно с Ил. Димитров).

Към друга група трудове на Н. Генчев спадат тези, в които се изследва външната политика на България в навечерието и началото на Втората световна война. Това са студиите му за външнополитическата ориентация на България в навечерието на Втората световна война, за връщането на Южна Добруджа на България през 1940 г., за външната политика на България в началото на Втората световна война до включването ѝ в Тристранния пакт. В тях той прави опит да представи в по-реалистична светлина външнополитическия курс на България през периода, който разглежда.

На Н. Генчев принадлежи една от първите книги в световната историография за историята на Алжирската национално-демократична революция 1954--1962 г.

В една група трудове на Н. Генчев се разглеждат въпроси от историята на Българското възраждане. Между тях са монографиите му за Одеското българско настоятелство, книгите му за Васил Левски, за възрожденския Пловдив, за Франция и Българското духовно възраждане. Плод на неговите научни търсения са и студиите му за Г. С. Раковски и външнополитическите проблеми на българската национална революция, за българската национална просвета и Русия, за прос-

встното движение в Македония през XIX в. С тези и други свои изследвания Н. Генчев обогатява историческата книжнина за Българското възраждане.

На историографски проблеми е посветено проучването на Н. Генчев за движението на идеите и изследванията в българската историография.

По-нататък Н. Генчев се залавя с проучването на някои методологически проблеми на историята на българската култура, които той осъществява вече не като член на катедрата по българска история.

В. Гюзелев разработва важни въпроси от средновековната българска история, като се стреми да прави това преди всичко въз основа на новоиздирени извори, а също и чрез опити за ново интерпретиране на вече познати такива. Неговите проучвания биха могли да бъдат групирани в няколко проблемни кръга. Единият обхваща изследвания за историята на прабългарите и славяните. Между тях са студията „Произход и ранна история на прабългарите“, „Славяни и прабългари в историята на Югозападна България (VI–IX в.)“, съвместната с Панайот Дражев книга „Славяни и прабългари в нашата история“ и др.

Друга група изследвания на В. Гюзелев се отнася до образуването на българската държава и особено до изясняване на същността и ролята на институции в средновековната българска държава, като тези за кавхана, ичиргу-боилите и др. по време на Първата българска държава.

Изучаването на различни моменти от историята на средновековната българска държава В. Гюзелев осъществява в книгата си „Княз Борис I. България през втората половина на IX в.“ и в редица конкретни изследвания, направени въз основа на новооткрити или поновому прочетени извори, събрани в книгата му „Средновековна България в светлината на нови извори“. Освен това В. Гюзелев изяснява нови аспекти на българо-византийските отношения, българо-венецианските отношения, българо-руските отношения, на България и Западна Европа през средновековието.

Друг кръг от изследвания на В. Гюзелев са посветени на историята на духовната култура на средновековна България, станали основа на книгата му „Училища, скриптории, библиотеки и знания в България XIII–XIV в.“.

Особено активно проучва В. Гюзелев моменти от историята на играли важна роля средновековни български крепости и селища. Между проучванията с такъв характер са тези за историята на средновековни Несебър, Ямбол, Констанция, Каварна, Варна, София, Килиакра и др.

В трудовете на В. Гюзелев се отделя внимание на изясняване биографиите на исторически личности от средновековната българска история, като хан Аспарух, княз Борис I, Момчил Юнак и др.

Редица проучвания на В. Гюзелев са посветени на историографията на средновековната българска история. Тук се отнасят студията

„Античност и ранно средновековие до VII в. в българската буржоазна историография“ и статиите за изтъкнати български медиевисти, като Сп. Палаузов, П. Мутафчиев, Ив. Дуйчев.

Активни усилия полага В. Гюзелев за издирване, превеждане и обнародване на извори за средновековната българска история и особено такива, които се намират в чужбина. Той съставя и издава документалната сбирка „Българската държавност в актове и документи“, участва заедно с други специалисти в издаването на латински извори за българската история и др.

Научните интереси на В. Георгиев са из областта на новата и най-новата българска история. Проучванията му са посветени на няколко групи проблеми. Към едната спадат трудовете върху историята на работническата класа и историята на профсъюзното движение в България през първите години подир 9 септември 1944 г. На него принадлежи една от първите научни характеристики на работническата класа през този период, обстойното проучване на изграждането на професионални съюзи и ролята им в цялостния живот на страната като „трансмисия“ на управляващата Българска работническа партия (комунисти), а също и техните международни връзки. По-важните му постижения в тази област са отразени в редица студии и в книгата „Общият работнически професионален съюз в България 1944–1947 г.“.

Във втората група проучвания се изясняват проблеми от историята на политическата система на България след 1878 г., на структурата и развитието на партийната система. По-важни изследвания в тази област са монографията му „Буржоазните и гребнобуржоазните партии в България 1934–1939 г.“, студиите му за образуването на Националлибералната партия, на Обединената народнопрогресивна партия, за „съглашенофилските“ буржоазни партии след Първата световна война, за развитието на политическата система на България през 1918–1944 г., статиите му за Конституционния блок, за републиканското движение в България, за конституционния въпрос в България между двете световни войни и др.

В трета група изследвания се проучва възникването и развитието на авторитарни политически формации, включително такива с фашистки тенденции или с фашистки характер. Между тях са трудовете върху историята на Военния съюз, Политическия кръг „Звено“ и др., както и монографията на Народния сговор.

Четвъртото направление в научните занимания на В. Георгиев е свързано с изучаването на историята на масонството в България. Дългогодишното проучване на тази проблематика е отразено в редица студии, обобщени в монографията „Масонството в България“. Наред с историята на масонството В. Георгиев проучва също така историята на различни затворени (тайни) буржоазни общества в България, като тези на теософите, Бене Берит, Ротари клуб и др., а също и някои специфични организации на българската интелигенция.

В. Георгиев се стреми също така да издири и обнародва извори за новата българска история. Това той осъществява в редица свои публикации, като тези с документи за Народния съговор, Демократическия съговор, първите българо-съветски дружества в България и др.

Докато е член на катедрата, Цв. Георгиева се занимава с изследването на проблеми от историята на българския народ през XV--XVIII в. Една от групите въпроси, които тя разработва, се отнася до изясняване на еничарската институция в Османската империя с оглед на българските земи. В публикуваните върху тази проблематика студии и статии се изясняват въпроси, свързани с развитието и характера на кръвния данък, настаняването и заселването на еничарите, османската платена армия и земевлaдението в българските земи до XVII в. и др.

Други проучвания на Цв. Георгиева са посветени на антиосманската съпротива на българския народ през XV--XVII в., ролята на българските социални институции в условията на османското владичество, френската политика и българите в началото на XVIII в., произход и социална същност на чорбаджиите и др. По тези въпроси тя издирва и публикува някои важни извори.

Хронологически проучванията на Л. Огнянов като член на катедрата са из областта на новата и най-новата българска история. Към първата спадат изследванията върху историята на БЗНС от второто десетилетие на XX в. Към тях се отнасят книгите му „Борбата на БЗНС против Първата световна война“ и „Войнишкото въстание 1918 г.“. Към втората област се отнасят публикациите върху две групи проблеми. На едната са посветени някои проучвания върху измененията в структурата на работническата класа в България след 1958 г., социалнокласовата структура на съвременна България и др. Другата част обхваща публикации за Деветосептемврийската социалистическа революция в историографски аспект, между които една книга, както и по-важни социално-икономически и политически резултати от развитието на България от края на 50-те години на XX в. насетне. Между публикациите върху тази проблематика е книгата му „Априлската политика на БКП 1956--1980 г.“.

Своята научна дейност М. Каймакова започва с редица публикации върху летописната традиция в средновековна България. Освен основните проучвания на самата българска летописна традиция тя в специален труд разглежда Кратката българска хроника на Манасиевата летопис. В други се опитва да доосветли моменти от средновековната българска история, като българската търговска традиция, политическото утвърждаване на България през VII--IX в., идеята за славянско единство и др.

Ст. Трифонов се оформя като специалист по историята на националноосвободителното движение на българите от Тракия в края на XIX и през XX в. В своите проучвания той разглежда етническият състав на Източна и Западна Тракия и политиката на Турция и Гърция за обез-

българяването на тези земи, организираната революционна борба на българите за национална самостоятелност и др. Резултатите от тези проучвания са отразени в редица студии, като тези за Тракийското военно губернаторство 1912--1913 г., за административното устройство на Тракия през Балканската война, за съдбата на българите в Егейска Македония 1913--1914 г., за бежанския въпрос в българо-турските отношения 1913--1918 г., бежанския въпрос в България 1912--1918 г., четническото движение в Тракия 1920--1923 г. българското национално-революционно движение в Тракия 1920--1923, Комитетът за свободата на Тракия и др. Плод на тези научни усилия са монографиите му „Българското националноосвободително движение в Тракия 1919--1934 г.“, „Тракия 1912--1915 г. Административна уредба, политически и стопански живот“ и „Западна Тракия 1918--1920 г.“.

Научната дейност на Д. Цанев е свързана с изучаване на българската историческа книжнина през Възраждането и на чуждестранната българистика от XVIII--XIX в. Към първата група негови проучвания спадат няколко изследвания, като тези за Паусиевата история в развитието на българската историческа книжнина през първата половина на XIX в., за проявите на национално чувство и съзнание в българската възрожденска историческа книжнина през същия период и др. А към втората група проучвания се отнасят редица публикации за присъствието на българската история в трудове на немски, италиански, руски и др. книжовници от времето на Българското възраждане. Най-сериозно постижение на Д. Цанев в тази област представлява книгата му „За българите. Чуждата историческа българистика през XVIII--XIX в.“.

Вниманието на Д. Гоцев е изцяло погълнато от историята на освободителните борби на българите от Македония от края на XIX и през XX в. На борбите на българите от Вардарска Македония против сръбските поробители е посветена монографията му „Национално-освободителната борба в Македония 1912--1915 г.“. В редица статии той разкрива моменти от нелегалната революционна борба на българите от Вардарска Македония за запазване на националната си самостоятелност против чуждото владичество след Първата световна война.

Научните си дирения в областта на средновековната българска и балканска история П. Ангелов насочва към няколко групи проблеми. Към едната спадат редица негови статии за българо-сръбските отношения през XIV в., съвместни българо-сръбски действия срещу турските нашественици. Друга група изследвания П. Ангелов посвещава на проучването на военните договори на Първата и Втората българска държава, на моменти от дипломатическата история на България през средните векове, обединени впоследствие в монографията му „Българската средновековна дипломатия“.

Тези си проучвания П. Ангелов разширява с една публикация за демографския облик на гр. Охрид през XIII--XIV в. и с друга, в която

разглежда моменти от историята на гр. София през XI--XVI в.

А съвместно с Геновева Цанкова - Петкова той издава сборка от извори за историята на София през IV--XV в.

Е. Дроснева изследва проблеми от историята на българистиката в Русия и СССР. Между тях са такива въпроси като тези за присъствието на българите в руската историография от XVIII в., мястото на Ю. Венелин в руската българистика, живота и дейността на Л. Каравелов в съветски енциклопедични издания и др.

С изучаване на българо-германски културни взаимоотношения в началото на XX в. се занимава Людмила Зидарова. Върху тази проблематика тя е направила няколко публикации.

П. Митев се ориентира към изучаване на търговията в българските земи през XVII в., а Ал. Антонов - към проучването на пътната система в българските земи по време на турското иго.

От направения дотук бегъл преглед на научната дейност на членовете на катедрата по българска история през последните четири десетилетия се вижда, че тя се разгръща в хронологическите рамки на цялата българска история и обхваща всички жанрове. Научната проблематика на преподавателите от катедрата, принадлежащи към по-старите поколения, е свързана с изучаването на основни въпроси от българската история, които имат голяма важност за развитието на българската историческа наука, а също и за преподаването и в Университета. Под техните грижи и с тяхна помощ такъв подход усвояват и членовете на катедрата от средното поколение, за да предадат щафетата на по-младите си колеги, някои от които са доказали качествата си на изследователи, а на най-младите тепърва предстои да разгърнат своите възможности за научна работа.

Върху сътворената в катедрата по българска история през 40-те 80-те години на XX в. научна книжнина повече или по-малко се е отразила обстановката, при която е създадена. Не всичко от нея ще издържи проверката на времето. Но голяма част от нея представлява важна съставка на българската историопис.

През тези сто години катедрата по българска история като катедра майка допринася за подготовката на условия и за създаване на нови катедри в Университета: по история на източните народи през 1921 г., по история на Византия и балканските народи, по архивистика и помощни исторически дисциплини. През 1979 г. от курса по българска история се отделя частта за история на българските земи преди образуването на българската държава, като се обособява, дообогатява и доразвива в самостоятелна учебна дисциплина с название „История на българските земи в древността“. Същевременно се създава и катедра с аналогично название и с ръководител Ал. Фол. През 1980 г. Цв. Георгиева оглавява катедрата по етнография, а през 1981 г. Н. Генчев основава и става титуляр на катедрата по история и теория на културата. Катедрата дава своя принос и при оформянето и укреп-

ването на преподаванията по българска история и българска историография във Великотърновския университет „Кирил и Методий“ чрез Ал. Бурмов, станал негов пръв ректор (1962--1965 г.), П. Петров, В. Гюзелев, М. Велева, Цв. Георгиева.

Преподаватели от катедрата участвуват активно в организацията и ръководството на Университета, на вътрешноуниверситетския живот. В. Златарски е на два пъти ректор (1913--1914 и 1924--1925 г.), три пъти е декан на ИФФ (1906--1907, 1907--1908 и 1919--1920 учебни години). Ректори на Университета стават и Д. Косев - три мандата (1962--1968 г.), Ил. Димитров (1979--1981 г.), а през 1976--1978 г. В. Георгиев е заместник-ректор. През 1960--1963 и 1968--1970 г. Д. Ангелов е декан на ФИФ, а през 1966--1968 г. - ректор на Института за чуждестранни студенти. Н. Генчев е декан на Историческия факултет през 1975--1981 г., а М. Велева - заместник-декан през 1972--1976 г.

В различно време в Академичния съвет на Университета участвуват В. Златарски, П. Ников, Ал. Бурмов, Д. Косев, Евл. Бужашки, Д. Ангелов, Н. Генчев, Ил. Димитров, В. Георгиев, Л. Огнянов, Е. Дроснева. Във факултетните съвети на ИФФ участвуват В. Златарски, П. Ников, Ив. Дуйчев, Ал. Бурмов; на ФИФ - Ал. Бурмов, Д. Косев, Хр. Христов, Д. Ангелов, П. Петров, Евл. Бужашки; на Историческия факултет - Д. Ангелов, Хр. Христов, П. Петров, Евл. Бужашки, Ил. Димитров, Н. Генчев, М. Велева, В. Гюзелев, В. Георгиев, К. Косев, Л. Огнянов, М. Каймакова, П. Ангелов. Със своето участие в работата на тези университетски институции споменатите членове на катедрата дават своя принос за развитието на Университета, на съответните факултети, на специалността история.

Преподаватели от катедрата участвуват дейно и в организирането и ръководството на научния живот в страната. Д. Косев, Ал. Бурмов, Хр. Христов, както се каза, са основатели на Института за история при БАН. Негов пръв директор от 1950 до 1962 г. става Д. Косев, заместен след това от Хр. Христов. Ал. Бурмов, Д. Ангелов, В. Гюзелев в различно време завеждат продължително секции в този институт.

При интегрирането на Софийския университет с БАН Ил. Димитров става заместник-директор (1972-1975 г.) и директор (1975--1978 г.) на Единния център за наука и подготовка на кадри по история, научен секретар и заместник-председател на БАН (от 1984 г.). От 1986 г. е министър на народната просвета.

След създаването на Висшата атестационна комисия членове на катедрата най-дейно участвуват в нейната работа. Пръв и дългогодишен представител за историческите науки в нея е Ал. Бурмов. През 1960 г. член на нейния президиум става Д. Косев, а в различно време нейни членове са Ил. Димитров, Н. Генчев, В. Георгиев, В. Гюзелев. Членове на катедрата участвуват и в научни съвети на Висшата атестационна комисия. В състава на научния съвет по стара и средновековна история

участвуват П. Петров, В. Гюзелев, Цв. Георгиева, в този по нова и най-нова история - Ил. Димитров (до 1986 г., като през това време на два пъти е и негов председател), Евл. Бужашки, Н. Генчев (до 1986 г.), В. Георгиев, А. Огнянов. А в научния съвет по военна история участвуват П. Петров и В. Георгиев. По този начин катедрата участва в провеждането на националната научна политика изобщо и на историческия фронт специално.

Много активно участвуват членове на катедрата в редколегияте на Годишника на Софийския университет. В. Златарски, П. Ников правят това като ръководители на катедрата. А след това - Ал. Бурмов (1955--1958 г.); Д. Ангелов - отговорен редактор на ГСУ за ФИФ, книга „История“ (1960--1962 г.) и член на редколегията (1967--1970); Хр. Христов (1964--1967); В. Гюзелев (1970--1978); Евл. Бужашки (1971); Н. Генчев (1976--1978); П. Петров - главен редактор (1979--1982); М. Велева е член на редколегията (1980--1982), а през 1983--1986 г. е главен редактор; В. Георгиев - член на редколегията от 1982 г.

Преодолявайки немалко трудности, заедно с други свои колеги те допринасят за обнародване на научните резултати на десетки преподаватели в специалност история, а после в Историческия факултет. А Ал. Бурмов основава годишника на ВТУ „Кирил и Методий“.

Преподаватели от катедрата участвуват в основаването и в редколегияте на научни периодични издания на историческия фронт в България. Ал. Бурмов е основател на сп. „Исторически преглед“ и отначало е негов главен редактор (1945--1949 г.), а през 1952--1962 г. - негов заместник главен редактор. Членове на неговата редколегия в различно време са Д. Косев, Хр. Христов, Н. Генчев, В. Гюзелев. Членове на редколегията на списанието на чужди езици „Български исторически преглед“ от основаването му са Ил. Димитров (от 1974 г. - негов заместник главен редактор), Евл. Бужашки. В редколегията на сп. „Археология“ също в различно време участвуват В. Гюзелев, П. Петров, а в тази на Известия на тържавните архиви - В. Георгиев (от 1985 г.). В различно време Ал. Бурмов и Хр. Христов участвуват в редколегията на сп. „Славяни“, Н. Генчев - на сп. „Младеж“, Ил. Димитров - на в. „Народна култура“ и т.н.

Живо участвуват преподаватели от катедрата в основаването и ръководството на Българското историческо дружество. Негови председатели са В. Златарски (1911--1935 г.), П. Ников (1937--1938 г.) и Д. Косев (от 1964 г. насетне). Главен секретар на бюрото на неговия Централен съвет от 1964 г. е Евл. Бужашки, който от 1976 г. става негов първи заместник-председател, П. Петров - секретар от 1968 г., а от 1975 до 1985 г. - главен секретар, Ст. Трифонов - главен секретар от 1986 г. А членове на ЦС на БИД в различно време са Хр. Христов, Ил. Димитров, В. Георгиев, А. Огнянов.

Евл. Бужашки е основател и главен редактор на научния печатен орган на Българското историческо дружество - сп. „Векове“ (1971 г.).

А членове на неговата редколегия са Ил. Димитров (до 1979 г.), П. Петров (до 1985 г.) и П. Ангелов (от 1985 г.).

В редколегията на Известията на БИД участвуват В. Златарски, П. Ников, Ив. Дуйчев, Ал. Бурмов. След подновяването на тяхното издаване през 1967 г. Д. Косев става председател на тяхната редколегия, в която участвуват още Евл. Бужашки и П. Петров. Последните двамата и особено Евл. Бужашки извършват огромна работа около издаването на материалите на конгресите на БИД.

Изключителна е ролята на представители на катедрата в лицето на Д. Косев, Ал. Бурмов, Хр. Христов, Д. Ангелов за организирането и написването на първата цялостна академична история на България, издадена отначало в два, а после - в три тома. Членове на катедрата участвуват в написването на части и в редактирането на многотомната история на България под ръководството на акад. Д. Косев. Като заместник главен редактор участвува Ил. Димитров (до том седми). В редколегията на том втори е П. Петров, на том трети - В. Гюзелев, на том четвърти - Цв. Георгиева. Свои авторски разработки пишат П. Петров (в том 2, том 3 и том 4), В. Гюзелев (в том 2 и том 3), Цв. Георгиева (в том четвърти), М. Велева, Ил. Димитров, В. Георгиев (в том девети), Ст. Трифонов (в том девети).

В. Георгиев е един от авторите на „История на профсъюзното движение в България“, Ил. Димитров и Н. Генчев са съавтори на „История на младежкото революционно движение в България“. В написването на „История на Софийския университет „Климент Охридски“ във връзка с неговата столгодишнина участвуват Д. Цанев, Л. Огнянов, Д. Гоцев.

Членовете на катедрата от нейното основаване до днес полагат усилия за популяризиране и пропагандиране на българската история. Някои от тях са автори или съавтори на популярни кратки истории на България. Д. Ангелов е съавтор на излязлата от печат през 1958 г. „Кратка история на България“. Д. Косев, Хр. Христов и Д. Ангелов през 1969 г. издават друга „Кратка история на България“. Под ръководството на Ил. Димитров колектив, в който участвуват членовете на катедрата В. Гюзелев, Н. Генчев и К. Ксев, през 1981 г. издава поредна „Кратка история на България“, преведена на много чужди езици и издадена и в чужбина. Във второто ѝ издание от 1983 г. участвува и Л. Огнянов. В тези кратки истории в достъпна за широка читателска аудитория форма се проследяват основни моменти от многовековната история на българския народ.

Членовете на катедрата подпомагат написването на местни истории на различни селища. В. Гюзелев участвува в написването на историята на гр. Ямбол и Каварна, П. Петров (съавтор) и Евл. Бужашки участвуват в редактирането на историята на гр. Враца, Евл. Бужашки участвува в редколегията и на историята на гр. Толбухин и т.н.

Катедрата подпомага много дейно преподаването на родна история

във всички степени на училищата в страната, особено през втората половина от досегашния си живот. Ал. Бурмов в съавторство с други специалисти през 1946 г. издава история за седми клас (сега XI клас) на общообразователните училища, допълвана и преиздавана до 1954 г. През 1947 г. Д. Косев заедно с Кирил Ламбрев издават учебник по нова история за десети клас на общообразователните училища. През 1955 г. Ал. Бурмов, Д. Косев и Хр. Христов издават учебник по история на България за средните общообразователни училища, преиздаван многократно до края на седемдесетте години. П. Петров участва в написването на учебника по история на България за шести клас на помощните училища, издаден през 1976 г. и след това преиздаден; на учебника по родинознание за четвърти клас, издаден също през 1976 г., а също и на учебника по история за шести клас, издаден през 1978 г. Той участва в съставянето на редица учебни пособия с по-особено предназначение, като „Родопи - българска твърдина“, претърпяло няколко издания, христоматията „Родопите през вековете“, издадена през 1966 г., учебното пособие „Беседи за България“ (първото издание през 1976 г.) и др.

В съавторство В. Гюзелев и К. Косев написват учебника по история на България за девети клас на единните средни политехнически училища; издаден през 1981 г., а Ил. Димитров съвместно с Йордан Шопов и М. Исусов - на учебника по история на България за десети клас, издаден през 1982 г.

П. Ангелов в съавторство с Георги Бакалов издават през 1985 г. учебник по история на средните векове за девети клас на Националната гимназия за древни езици и култури, а след това и христоматия по същия предмет. Цв. Георгиева и П. Ангелов са съавтори на експерименталния учебник по „Общество“.

Характерно за тези учебници е, че са написани в съзвучие с официалната политика на ръководните институции в държавата и отразяват постиженията и положението на българската историческа наука. И още - в тях се допуска определена едностранчивост и тенденциозност при представяне и обясняване на основни събития от новата и най-новата българска история, а за некротък период - и национален нигилизъм, неизживян докрай и до днес.

Към всичко скицирано дотук за дейността на членовете на катедрата по българска история би трябвало да се прибавят огромното количество научнопопулярни статии, написани от почти всички членове на катедрата, в които се пропагандира българското историческо минало чрез печата, радиото, телевизията и др. средства в страната, а също и в чужбина.

Така катедрата по българска история се стреми да живее с потребностите и с пулса на научния и културния живот на цялата страна, като една малка част от сложния механизъм на Университета.

Такъв е накратко, а поради случая и недотам аналитично и критично скициран пътът на катедрата по българска история, извървян от нея и от съставляващите я няколко поколения скромни труженици на науката и университетското образование. Този път е белязан с възхода на Университета, на българската историческа наука, на българската култура, на българския интелектуален дух. През първото си столетие катедрата по българска история заедно с други университетски катедри допринася за подготовката на хиляди специалисти с висше образование по история или и по история.

Започнала съществуването си само с един човек, в края на първото си столетие катедрата числено не е нараснала много. Въпреки огромните и важни задачи, които решава, тя сега наброява едва седемнадесет души: пет професори, седем доценти, един главен асистент, двама старши асистенти, един асистент, един гост-преподавател и един специалист-проучвател. Те са: чл. кор. проф. Ил. Димитров - ръководител на катедрата, проф. г-р П. Петров, проф. Евл. Бужашки, проф. В. Гюзелев, доц. М. Велева, доц. А. Огнянов, доц. Д. Цанев, доц. М. Каймакова, доц. Ст. Трифонов, доц. Д. Гоцев, доц. П. Ангелов, ст. ас. Е. Дроснева, ст. ас. Пл. Митев, ст. ас. А. Зигарова, ас. Ал. Антонов, гост-преподавател г-р М. Макдермот, спец. Д. Димитрова.

С този си състав катедрата по българска история навлиза във второто си столетие с много и големи научни и учебно-преподавателски задължения, с много грижи около своя кадрови състав и оскъдната си материална база, ала с високо съзнание на своите членове за изключително благородната и отговорна работа, която вършат и която занаят ще се усложнява и ще става още по-напрезната; но и с оптимизма на историка и с вековен опит и поуки от организацията и начина на преподаване на българската история в Университета.

Навярно занаят катедрата по българска история ще има по-големи възможности и тя по свой начин да съдействува още по-сполучливо на представители на новите, на идните поколения българи да опознаят още по-добре и по-вярно себе си и миналото на своя народ и по-уверено да гледат в своето бъдеще, в бъдещето на България.

ЛИТЕРАТУРА

1. Годишник на Софийския университет. Официален отдел 1905-1944.
2. Закон за отваряне на Висшето училище в София. - ДВ, №2, 5 ян. 1889.
3. Закон за Висшето училище в София. - ДВ, №13, 18 ян. 1895.
4. Закон за Университета. - ДВ, №19, 26 ян. 1904.
5. Закон за Университета. - ДВ, №39, 21 февр. 1907.
6. Закон за изменение и допълнение и пр. на Закона за народното просвещение. - ДВ, №87, 21 юли 1921.
7. Закон за висшето образование. - ДВ, №153, 5 юли 1947.
8. Закон за висшето образование. - ДВ, №224, 24 септ. 1948.
9. Указ за разделяне на ИФФ и Природоматематическия факултет. - ДВ, №172, 18 ноем. 1950.

10. Общ правилник на Университета. - ДВ, № 5, 10 ян. 1905.
11. Общ университетски правилник. - ДВ, № 139, 20 септ. 1921.
12. Общ университетски правилник. - ДВ, № 110, 14 авг. 1925.
13. Закон за правилници за Университета „Св. Климент Охридски“ в София. С., 1940.
14. Протоколи на Академичния съвет на СУ „Климент Охридски“.
15. СГОДА, ф. 994 - СУ „Климент Охридски“.
16. Разпис на лекции в Софийския университет 1904-1986.
17. Учебни планове на специалност история.
18. Текущ архив на СУ „Климент Охридски“.
19. Текущ архив на катедрата по българска история.
20. А р н а у д о в, М. История на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ през първото му полустолетие 1888-1938. С., 1939.
21. Алманах на Софийския университет 1888-1928. С., 1929.
22. Алманах на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Второ издание. 1888-1939. С., 1940.
23. Сборник в чест на Васил Н. Златарски по случай 30-годишнината му научна и професорска дейност. С., 1925.
24. Н и к о в, П. Васил Н. Златарски. - ИБИД. С., 1937, № 14-15.
25. Сборник в памет на проф. Петър Ников. С., 1940.
26. А ю б е н о в а, А. Петър Ников. Жизнен път и научно дело. С., 1986.
27. М у т а ф ч и е в, П. Избрани произведения. Т. 1 и 2. С., 1973. (Вж. предговорите на Д. Ангелов към двата тома)
28. Г ю з е л е в, В. Петър Мутафчиев (1883-1943 г.) - виден представител на българската буржоазна медиявистика. - Истор. преглед, 1983, № 2.
29. Сборник в памет на професор Александър Бурмов. С., 1973.
30. Българско средновековие. С., 1980.
31. Г ю з е л е в, В. Проучванията на професор Иван Дуйчев върху българската история. - Истор. преглед, 1978, № 1.
32. Б у ж а ш к и, Е. Крупен учен, общественик и педагог (Акад. Д. Косев на 80 години). - Векове, 1984, № 3.
33. В чест на академик Димитър Косев. Изследвания по случай 70 години от рождението му. С., 1974.
34. Сборник в чест на проф. д-р Христо Гандев. С., 1985.
35. Академик Христо Христов. Изследвания по случай 60 години от рождението му. С., 1976.
36. В е л е в а, М. С всеотдайност, възискателност и мъдрост през годините (Евлоги Бужашки на 60 години). - Векове, 1986, № 1.

СТАРАТА ИСТОРИЯ В СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ (1888--1988)

ВЕЛИЗАР ВЕЛКОВ

Преподаването на историята на Стария свят - на историята на страните на древния Изток, древна Гърция и Рим, започва още от първия (зимен) семестър на учебната 1888/1889 г. и продължава без прекъсване до днес. Това за втората половина на XIX в. е съвсем естествено, тъй като старата история тогава е била една от основните исторически дисциплини във всички европейски университети. Интересът към изучаването на историята, литературата, археологията на Египет, Двуречието, Гърция и Рим е бил много голям и тези десетилетия отбелязват разцвета на посочените научни дисциплини.

И в първата програма на новооткритото Висше училище (всъщност по своя състав и насоченост това е един историко-филологически факултет) при разпределяне на основните учебни дисциплини, по които е трябвало да започне четене на лекции за първия (зимен) семестър на учебната 1888/1889 г., е отбелязано: Исторически клон. 1. История на източните народи. 2. Началата на културата (летен) семестър. 3. Общословенска етнография и диалектология. Този първи курс по древна история е четен от Станимир Станимиров, тогава директор на Софийската мъжка гимназия (от 1886 г.). Той завежда и новооткрития педагогически курс, където чете лекции по история. Те са подготвени, по негов лични данни, на базата на най-известни съвременни руски и френски учени¹. През летния семестър с решение на ръководството на Висшето училище от 8 март 1889 г. на Ст. Станимиров се възлагат и лекции по „гръцка история“².

В оформилия се вече Историко-филологически факултет определена роля играе Димитър Агура (професор от 1894 г.). Той е декан на този факултет през учебната 1898/1899, 1902/1903 г. и чете курс по Всеобща история. Отбелязва се, че е чел курсове по История на Гърция и История на Рим през периода от 1898 до 1911 г., когато е починал³.

Като ректор на Висшето училище в годишния рапорт за учебната 1892/1893 г. проф. Агура прави анализ на начина на преподаването и в предложенията на бъдещото развитие на историята предлага в рамките на специализацията по всеобща история да се оформят отделни катедри по римска история, по гръцка история, по средна, по нова история, по история на цивилизацията, но поради ограничени брой преподаватели това остава като перспектива за бъдещето⁴.

Първият подготвен специалист, който поема четенията по цялостна история на древния свят е Гаврил Илиев Кацаров (роген през 1874 г. в Копревщица)⁵. В периода 1894-1899 г. той следва класическа филология и стара история в Лайпциг. Завършва успешно с докторска дисертация „За преустройството на Фокидския съюз“, написана на латински език.

От 1.IX.1899 до 29.II.1900 г. е учител в Софийската мъжка гимназия. Същевременно чете лекции по Всеобща история в катедрата по история. От 24.XII.1904 до 5.I.1907 г. е извънреден професор по история и археология на източните и класическите народи. По време на студентската стачка през 1907 г. против личния режим на цар Фердинанд проф. Кацаров е солидарен със студентите. Поради това е отстранен от Университета и почти година е отново учител в I софийска мъжка гимназия. От 1.II.1908 г. той се завръща като извънреден професор във Висшето училище, от 18.IX.1910 г. е редовен професор, титуляр на Катедрата по История на класическите и източните народи до пенсионирането си през 1943 г., когато навършва 70 години. Той е бил декан на Историко-филологическия факултет в годините на Първата световна война, 1915-1918 г. През 1921 г. е избран за редовен член на БАН.

Акад. Г. И. Кацаров поставя на сериозна основа четенията по история на стария свят на базата на съвременната историческа наука. Учебници не написва, но от научните му изследвания по проблеми на гръцката и римска история, публикувани в периода 1900-1915 г. се вижда, че той се противопоставя на модернизаторските теории на крупни за времето си историци като Роберт Пьолман, Карл Белох и др., че поддържа много близки връзки с международно известни руски учени като Сергей Жебелъев, Михаил Иванович Ростовцев и др.

Както е характерно за европейските университети по онова време, някои от които проф. Кацаров добре познава, той не чете курсове по цялостната история на Изтока, Гърция и Рим, а лекции по отделни проблеми или в отделни семестри само по една от трите истории.

Някои от проучванията му (прочетени и като лекции), напр. за социалните реформи в Спарта през III в. и за характера на спартанските поземлени и обществени отношения, за въпроси около тълкуване на Атинската държавна уредба от Аристотел, за характера на държавата в Липара и др., и до днес се цитират като важни приноси в общата гръцка история. Лекциите му върху древна Македония са публикувани като

отделна книга - „Цар Филип II Македонски. История на Македония до 336 г. пр. Хр“. (С., 1922).

По запазените „Разписи на лекциите“ могат да се установят следните курсове, четени от проф. Кацаров: История на Гърция, История на елинизма, История на старите източни народи. Политически теории на древността, Август и неговото време, Увод в изучаването на старата история, Римска история, Стара история на Македония, Римска история от времето на Пуническите войни, Римска история от времето на Гракхите, Гръко-персийски войни. Проф. Кацаров провежда и семинари, които са отбелязани в разписите като: Четене и обяснение на историческите паметници. Тези семинари не са водени редовно. Те са отбелязани за учебната 1918/1919 г., за един семестър от учебната 1919/1920 г., един семестър от учебната 1928/1929 г. и по-нататък ежегодно до 1937 г. Един-единствен път този семинар през учебната 1928/1929 г. е бил посветен на: Четене и обяснение на епиграфските паметници.

През две полугодия - летния семестър на 1924/1925 г. и зимния семестър на 1927/1928 г., вместо гръцка и римска история проф. Кацаров е чел лекции върху Старите траки. През това десетилетие той изследва усилено проблемите на тракийската религия и отделни въпроси на политическата история на траките през V--IV в пр.н.е.

В периода 1927/1928 г. проф. Кацаров е ректор на Софийския университет. На тържественото събрание на Университета по случай неговия празник на 8 декември 1927 г. той чете ректорска реч на тема: Македония и Елада във времето на Филип II, където са разгледани въпроси из политическата история и социалните отношения в двете страни през IV в. пр. н.е.⁶

Проф. Кацаров няма асистент и работи сам в катедрата до 1928 г. От 9 април 1928 г. като редовен доцент към ръководената от него катедра се хабилитира Янко Тодоров (роген през 1893 г. в Пещера). От 1933 г. той е извънреден професор, а след пенсионирането на проф. Кацаров през 1943 г. редовен професор по история на източните и класическите народи до смъртта си през 1951 г.⁷

Проф. Я. Тодоров поема главно четенията по римска история и отчасти по история на древния Изток. В разписите са отбелязани следните курсове: Римската империя от Август до епохата на Флавиите, История на Римската империя от 69 до 117 г., Римската империя през II--III в., Римска история от Август до Траян, История на стария Изток, Асировавилонска цивилизация, Социална криза през III в., епохата на Диоклетиан, История на евреите в древността, Август и неговото време, История на културата на елинизма, История на римската императорска епоха, История на Римската република (133--27 г.). За периода 1928--1937 г. е отбелязан само един семинар за: Четене и обяснение на историческите паметници във връзка с ранния принципат. Научноизследователската дейност на проф. Я. Тодоров е насочена към проблемите на историята и културата на Мизия и Тракия през I--III в.

Написал е и монография за тракийските царе от V–IV в.

Хорариумът по стара история е 4 до 6 часа седмично, а след постъпването на проф. Я. Тодоров в катедрата той достига до 10–12 часа.

Проф. Я. Тодоров, както и проф. Г. Кацаров по отношение на съдържанието на своите лекции по гръцка и римска история са под силното влияние на големия руски историк проф. М. И. Ростовцев, емигрирал след 1918 г. в САЩ и приет като професор в Принстънския университет. Двамата организират превеждането и издаването у нас на известния общ труд върху цялостната стара история от проф. М. Ростовцев. Първия том - Изток и Гърция, с предговор от проф. Г. Кацаров излиза у нас през 1932 г., а вторият том - Рим, с предговор от проф. Я. Тодоров през 1937 г. Те по същество изграят ролята и на учебник за студентите през десетилетието до Втората световна война, тъй като други общи учебни пособия по древна история почти липсват на български език. Този труд е с богато фактологическо съдържание, много верни за времето си оценки за политическото развитие и за икономиката на древния свят.

През 1940 г. в катедрата като асистент на акад. Г. Кацаров постъпва Христо Милошев Данов (роген през 1908 г. в Пловдив). Той завършва класическа филология и стара история във Виенския университет. За известно време е доброволен асистент по класическа филология в Катедрата по гръцки език и литература в Историко-филологическия факултет, а след 1938 г. за известно време на щатна длъжност в Народния археологически музей. През 1941 г. е избран за частен нехоноруван доцент в катедрата при акад. Кацаров, а през 1942 г. - за частен хоноруван доцент при същата катедра. Като редовен доцент по стара история се хабилитира в Университета в Скопие през 1943 г. От 1945 г. преминава на работа като редовен доцент по стара история в Историко-филологическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“. От 1946 г. вече е професор по стара история⁸.

През 1943 г. акад. Г. И. Кацаров е пенсиониран поради пределна възраст. В катедрата остава проф. Я. Тодоров, който до смъртта си през 1951 г. чете предимно курсове по римска история с много големи фактологически подробности главно в областта на политическата история.

В настъпилите организационно-структурни промени след 9.IX.1944 г. в системата на Историко-филологическия факултет се оформя Катедра по обща история, в която като сектори влизат старата и средновековната история с ръководител проф. Христо Гандев до 1961 г., след това с ръководител проф. Туше Влахов. Това състояние продължава до 1964 г.

През тези години се променя до известна степен и методиката на преподаването, в смисъл че се четат само общи курсове по стара история. Тя се чете вече като част от общата история, като история на докласовото и на робовладелското общество.

В променящите се системи на специализации се четат и отделни спецкурсове, но вече насочени предимно към старата история на Тракия и Черноморието. Проф. Хр. Данов чете и Увод в старата история. Хорариумът по стара история се установява твърдо на 3 часа лекции и 2 часа упражнения в продължение на два семестра - I и II от учебната програма на специалността история. В създаденото заочно обучение по история старата история е включена като основна историческа дисциплина.

В системата на Катедрата по обща история в 1949 г. към сектора по стара история постъпва като асистент Спас Мулешков. През 1950 г. е приет и първият редовен аспирант по стара история - Велизар Велков, с научна насоченост към римската история. На него му бе възложена дисертация из проблематиката на късната античност на Балканския полуостров. През юни 1954 г. той защитава темата „Селото и градът в Тракия и Дакия през IV--V в.“. През учебната 1955/1956 г. е хоноруван асистент по стара история към споменатата катедра.

Поради заболяване на Сп. Мулешков, вече старши преподавател, от учебната 1955/1956 г. проф. Хр. Данов поема всички четения по стара история (общи курсове) за редовни и заочни студенти, за студенти с история втора специалност. Той води и упражненията. Поради липса на щатна бройка В. Велков преминава на работа в Археологическия институт като научен сътрудник в секцията по епиграфика (до 1961 г.).

През 1964 г. Катедрата по обща история се разделя на две катедри: Катедра по нова обща история с ръководител проф. Т. Влахов и Катедра по стара и средновековна обща история с ръководител проф. Хр. Данов, която продължава да съществува и до годината на столетието на Университета⁹.

През 1961 г. Секторът по стара история се комплектува напълно с професор, доцент и асистент. Като редовен доцент идва В. Велков (роден през 1928 г. в София), който се хабилитира през тази година. Като асистент през 1961 г. постъпва и Александър Фол (роден през 1933 г. в София). През 1963 г. защитава дисертация (на свободна аспирантура) на тема „Траките в Италия и в западните провинции на Римската империя I--III в.“.

Проф. Хр. Данов е ръководител на катедрата от 1964 до 1975 г. Тя е в системата на Философско-историческия факултет, а по-късно в обособения се Исторически факултет. През 1969 г. проф. Данов защитава докторат в Ленинградския университет с труда си „Древна Тракия“.

През тези години проф. Хр. Данов чете редовни общ курс по история на стария свят (Изток, Гърция и Рим) за редовни студенти, а доц. В. Велков - същия курс за заочни студенти и за студенти с втора специалност история. Упражненията се водят от Ал. Фол. Проф. Данов води също и отделни спецкурсове като: Антично изворознание и историография на стария свят, Проблемни въпроси из историята на древна Гърция, древен Рим и античната история на северобългарските,

ложноруските и други области, Гръцката колонизация в Източното Средиземноморие. Същевременно от 1964/1965 учебна година доц. В. Велков поема цялото преподаване по стара история в създадения през 1963 г. Висш педагогически институт във Велико Търново, по-късно прераснал във Великотърновски университет „Кирил и Методий“. Там той привлича като асистенти Маргарита Тачева и Владимир Попов, преминали по-късно последователно на работа в Софийския университет.

През 1970 г. доц. В. Велков е избран за редовен професор по стара история с основен профил римска история¹⁰. През 1972 г. Ал. Фол се хабилитира за редовен доцент, а през 1974 г. е вече редовен професор с насоченост към Историята на българските земи в древността и към гръцката история¹¹. През 1973 г. като асистент в катедрата постъпва к.и.н. М. Тачева. През 1978 г. тя се хабилитира като редовен доцент. През учебната 1973/1974 г. в катедрата се включва и к.и.н. ст.н.с. Вл. Попов, който започва да чете лекции по история на древния Изток. Той се хабилитира като редовен доцент по история на стария свят във Великотърновския университет, където от 1972 г. поема цялото преподаване за редовни и задочни студенти.

През 1975 г. проф. Хр. Данов се пенсионира поради пределна възраст и ръководител на Катедрата по стара и средновековна история става проф. Ал. Фол.

В периода 1961--1975 г. постепенно се увеличава броят на специалистите, хабилитирали се в областта на древната история на Изтока, Гърция и Рим и особено на историята на българските земи в древността. Подемът на тракологията доведе и до приемането ѝ като самостоятелна научна дисциплина в системата на специалността история. Тези факти естествено довеждат до отделянето на Катедра по история на българските земи в древността през 1979 г., от 1986 г. преименувана на Катедра по тракология. Ръководител на тази катедра става проф. Ал. Фол и към нея преминават доц. М. Тачева и избраният през 1978 г., асистент Димитър Попов.

От учебната 1979/1980 г. ръководител на Катедрата по стара и средновековна обща история става проф. В. Велков. Към нея в сектора по стара история остават доц. Вл. Попов и избраният през 1979 г. асистент Петър Делев, от 1987 г. кандидат на историческите науки с насоченост към гръцката история. През 1987 г. постъпва като аспирант Искра Генчева с насоченост към римската история.

От 1975 г. настъпват някои промени в общия курс по стара история, който през последните години намалява своя хорариум на 2 часа лекции и 2 часа упражнения. Трите основни съставки - историята на древния Изток, Гърция и Рим, се четат от трима лектори, съответно от доц. Вл. Попов, проф. д-р Ал. Фол и проф. В. Велков. С това се цели да се подобри качеството на преподаването на съответните раздели от по-тесни специалисти. Тъй като не е възможно да се изчете курс по цялата материя, стремежът на отделните лектори е да наблягат на отделни

по-важни проблеми. В рамките на общата специализация на стара и средновековна обща история, в която вече участва и Катедрата по тракология, специални курсове чете проф. В. Велков: Изворознание и историография на Рим (този специален курс с варианти и с акцентуване на отделни теми той чете от 1971 г.); също и специален курс по епиграфика (от 1985 г.).

Историята на Стария свят е дисциплина, по която има публикувана учебна (преводна и българска) литература и христоматии с преводи на писмени извори. През 1954 г. е публикувана: Христоматия по стара история, ч. II - Рим, под съставителството на Хр. Данов и Сп. Мулешков. Христоматията (след II изд. само под името на проф. Хр. Данов) е излязла в шест издания. Последното е стереотипно на 5 изд. от 1976 г. и предава на 629 с. в превод основни писмени извори, разкриващи историята на Изтока, Гърция, Рим, както и отделни текстове за Тракия и Черноморието. През 1958 г. е публикуван учебник - История на Стария свят (за учителските институти) от Хр. Данов, Н. Петров, В. Велков (456 с.), излязъл във второ преработено издание през 1963 г.

От руски език са преведени основните университетски курсове: Авдиев, В. И. История на древния Изток, С., 1950; Сергеев В. С. История на древна Гърция. С., 1950; Машкин, Н. А. История на древния Рим, С., 1950 и трите под редакцията на проф. Хр. Данов. Преведен е и учебникът на съветските педагогически институти - История на Стария свят. С., 1953 г., също под редакцията на проф. Данов. Предадени са и по-късно публикувани в СССР учебници, също по трите основни раздела на старата история: История на древния Изток. С., 1974. Авторски колектив, българското издание е под редакцията на доц. Вл. Попов; История на древна Гърция. С., 1974. Авторски колектив, българското издание е под редакцията на проф. В. Велков; История на древния Рим. С. Авторски колектив, българското издание е под редакцията на проф. Хр. Данов.

Историята на Стария свят като научна дисциплина е представена само в СУ „Св. Климент Охридски“. В никой от институтите на БАН не се проучва източната, старогръцката и римската история. В този смисъл и отделните изследвания, засягащи проблеми от древната история, са публикувани и се публикуват само от членове на катедрата през изтеклото столетие. Техният брой е ограничен, тъй като основните научни интереси на малкото специалисти-историци на древността, са били насочени към проблемите на историята на българските земи в древността. В преобладаващата си част обаче тези изследвания винаги са били свързани с мястото на тракийските земи в общата история на античността.

В създадения към Софийския университет през 1983 г. Център за древни езици и култура с ръководител доц. Вл. Попов вече се концентрират млади специалисти в областта на древния Изток. В тази насока това е положително явление, като се има предвид, че до скоро с изключение на доц. Попов нямаше никакви специалисти по тази изключително важна за българската наука дисциплина.

Кадровото развитие на старата история в рамките на Катедрата по стара и средновековна история е ограничено според хорариума на часовете. Той е достатъчен за нуждите на преподаването, но не е достатъчен за развитие на по-широка изследователска дейност. В това отношение изследователската дейност в областта на старата история в България е изостанала и продължава да изостава в сравнение с други страни. В перспектива е поставена задачата катедрата да се развие като сектор, което ще даде възможност да се привлечат повече специалисти, които ще насочат своите усилия към разработване на проблеми от древногръцката и древноримската обща история. Друга основна бъдеща задача на специалистите към катедрата е изработване на оригинален учебник по история на Изтока, Гърция и Рим от български автори за нуждите на университетското образование.

* * *

При започналото преструктуриране на организацията на образованието в Историческия факултет, при което се използват достиженията на европейските университети, специалистите по стара история на Гърция, Рим, Балканския полуостров се обединиха в Институт (с ранг на катедра) по стара история, тракология и палеобаланистика към Историческия факултет. Той се оформи от Катедрата по тракология и от Сектора по стара история при Катедрата по стара и средновековна история през зимния семестър на учебната 1990/1991 г. За ръководител бе избрана проф. д-р Маргарита Тачева.

Б Е Л Е Ж К И

- ¹ Вж. А р н а у д о в, М. История на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ през първото му столетие 1888-1938. С., 1939, 55-57.
- ² А р н а у д о в, М. Цит. съч. с. 74.
- ³ Срв. Алманах на СУ „Св. Климент Охридски“. С., 1940, с.3.
- ⁴ Срв. А р н а у д о в, М. Цит. съч. с. 102 сл.
- ⁵ За Г. И. Кацаров срв. Алманах на СУ „Св. Климент Охридски“. С., 1940, с. 274; А л е к с и е - в а, А., В. В е л к о в. Гаврил Илиев Кацаров. Биобиблиография. С., БАН 1953.
- ⁶ Тя е публикувана в Год. СУ. ИФФ. Официален отдел, 1928, 17-36.
- ⁷ Срв. Алманах., с.606.
- ⁸ Срв. Год. СУ. Ист. фак. 77, 1984, № 2, 985 (Изследвания в чест на проф. Христо М. Данов) с. 5 сл. с биобиблиографски данни за него.
- ⁹ Срв. Софийският университет „Св. Климент Охридски“. 9.IX.1944-9.IX.1974. С., 1974, с. 94.
- ¹⁰ Срв. *Thracia antiqua* 5 (Сборник в чест на проф. В. Велков по случай неговата петдесетгодишнина). С., 1980, с.1 сл.; Срв. П о л о в а, П., И. Т о д о р о в. Велизар Велков. Биобиблиография. Велико Търново 1989, с. 17 сл. с биографски данни.
- ¹¹ Срв. *Thracia antiqua* 9 (Сборник в чест на проф. Ал. Фол по случай неговата петдесетгодишнина). С., 1980, с.5 сл. с биобиблиографски данни.

СЪЗДАВАНЕ И РАЗВИТИЕ НА КАТЕДРАТА ПО ИСТОРИЯ НА ВИЗАНТИЯ И БАЛКАНСКИТЕ НАРОДИ (1972--1986)

АНЕТА ИЛИЕВА

Преподаването и изследванията по история на Византия и на балканските народи в Софийския университет започват още от 20-те години на нашия век. Но едва с отделянето на специалността история като самостоятелен факултет през 1972 г. се създава и университетски Център по балканистика. Организационно дисциплината „История на Византия“ до есента на 1972 г. спада към Катедрата по история на България, а балканска история се преподава в Катедрата по нова и най-нова история, където през 1970 г. като асистент по тази дисциплина е назначен Милчо Лалков.

Образуването и постепенното укрепване на катедрата съвпада с процеса на организационното преустройство на българската историческа наука и на Института по балканистика¹. Важна роля за нейното създаване изиграва директорът на института акад. Николай Тодоров, който още от 1957 г.² чете в Университета лекционен курс по история на балканските народи. И по-нататък в своето развитие катедрата остава тясно свързана с Института за балканистика, чиито сътрудници участвуват в учебния процес по линия на интеграцията.

Организационният етап продължава до края на януари 1974 г., когато проф. Петър Тивчев е назначен за ръководител на катедрата. Проф. Тивчев чете лекции по история на Византия от 1965 г. и като уважаван специалист и дългогодишен преподавател съдействува за бързото укрепване на катедрата. На този пост той остава до смъртта си (17 юли 1981 г.).

Като щатни преподаватели в учебния процес първоначално участвуват акад. Димитър Ангелов и акад. Николай Тодоров. Акад. Ангелов е титуляр в дисциплината „История на Византия“ и чете лекционен курс през периода 1946--1983 г. Акад. Тодоров поема общия курс по нова и най-нова история на балканските народи. Бързо обаче се налага

практиката този курс да се чете от няколко преподаватели - акад. Николай Тодоров, ст.н.с. Симеон Дамянов (от Института за балканистика) и проф. Крумка Шарова (от Института за история).

Трайно като щатни преподаватели в катедрата остават проф. Петър Тивчев, проф. Бистра Цветкова, доц. Милчо Лалков, доц. Георги Бакалов и доц. Мария Тодорова. Проф. Тивчев чете лекции по византийска история пред студентите задочници, а от учебната 1983/1984 г. основният лекционен курс се поема от доц. Георги Бакалов. От следващата учебна година семинарните занятия се водят от ас. Анета Илиева.

Проф. Цветкова чете лекции по история на балканските народи през XV--XVIII в. Упражненията по балканска история първоначално се водят от доц. Лалков и доц. Тодорова, а през 1978--1984 г. от гл.ас. Иван Илчев, който отново поема част от тях през 1987 г. заедно с новия асистент в катедрата Иван Първев. Понастоящем гл.ас. Иван Илчев съвместно с доц. Ахмед Садулов чете лекции по нова и най-нова балканска история пред задочните студенти. От 1979 г. тази дисциплина в редовното обучение изцяло се води от доц. Милчо Лалков. През 1982 г. лекционният курс по история на балканските народи през османския период - 1453--1878 г., се поема от доц. Мария Тодорова.

За провеждането на някои спецкурсове още от самото начало са привлечени извънуниверситетски научни кадри (главно от Института за балканистика); тази практика до известна степен продължава и сега. Броят и характерът на спецкурсовете претърпяват редица изменения, свързани с усъвършенствуването на учебните програми. Към юли 1973 г. в катедрата се четат спецкурсове по византийско и османско изворознание и историография, по проблеми от историята на Византия и средновековните балкански държави, за османската феодална система на Балканите, за националноосвободителните движения, по проблемите от историята на Гърция, Румъния, Югославия или Турция в най-ново време, за работническото и социалистическото движение на Балканите. Към март 1987 г. специализиращите към катедрата студенти вече слушат следните спецкурсове: Изворознание за историята на балканските народи през средновековието (проф. Василка Търкова - Заимова, н.с. Христо Матанов), Проблеми от историята на Византия и балканските народи през средновековието (доц. Георги Бакалов), Извори за историята на балканските народи през XV--XIX в. (доц. Мария Тодорова), Основни аспекти на Източния въпрос (доц. Мария Тодорова и гл.ас. Иван Илчев), Източният въпрос и великите сили 1918--1923 г. (доц.г-р Ахмед Садулов), Балканските взаимоотношения през 1944--1948 г. (доц. Милчо Лалков), като свободно избираем и факултативен - Балканските взаимоотношения в края на XIX-началото на XX в. (гл.ас. Иван Илчев) и Великите сили на Балканите между двете световни войни (доц.г-р Ахмед Садулов).

Укрепването на катедрата е свързано с израстването на нейните млади преподаватели - М. Лалков, Г. Бакалов, М. Тодорова, Ив. Илчев

и с постепенното балансиране в застъпването на двете основни дисциплини (средновековна балканска, нова и най-нова балканска история). Чрез прехвърлянето на доц. Садулов от Великотърновския университет (1983 г.) и назначаването на двама нови асистенти този баланс до голяма степен вече е осъществен.

През 1973 г. е създаден студентски кръжок с две секции, които се ръководят от проф. Тивчев и доц. Лалков. Някои от студентските разработки са наградени на прегледи за ТНТМ и отпечатани в сб. „Студентски проучвания“. През есента на 1973 г. към катедрата е зачислен първият редовен аспирант - Йоанис Петру Теохаридис (от Кипър), който започва да работи върху проблемите на аграрния режим в Кипър през османския период.

Оживление настъпва след 1977 г., когато катедрата разполага с двама преподаватели, защитили кандидатски дисертации като нейни аспиранти (доц. Лалков, доц. Тодорова). Особено показателен е нарасналият брой на студентите, които желаят да специализират балканистика. Общо до 1987 г. в катедрата са защитили дипломни работи над 90 студенти. Активизира се дейността на кръжока. През периода 1980-1984 г. 12 ръководени от преподаватели на катедрата студентски разработки са наградени на различни прегледи за ТНТМ, а през 1983 г. кръжокът е отличен като най-добре представил се в тях сред останалите кръжоци в Историческия факултет. Увеличава се и количеството на учебната литература, издавана от катедрата за нуждите на учебния процес.

Показателен е и броят на аспирантите. От 1978 до 1987 г. към катедрата са защитили кандидатски дисертации 5 аспиранти на самостоятелна подготовка, сред които са доц. Георги Бакалов и гл.ас. Иван Илчев. За същия период са защитили трима редовни аспиранти (Йоанис Теохаридис, Лу Ван Тао, Георги Панайотов)*.

Научната продукция на преподавателите в катедрата е посветена на важни проблеми от историята на балканските страни през различните епохи и периоди: социално-икономически процеси, класови борби, съпротивителни и освободителни движения, политическа идеология, външнополитически взаимоотношения, дипломация. Членовете на катедрата активно участвуват в издаването на историческите извори, а двама щатни професори към нея отдават много сили и време за подготовката и написването на многотомната „История на България“.

Оживява се международното сътрудничество. Освен многобройните международни изяви на отделните преподаватели (включително участие в световни конгреси по византология, балканистика и исторически науки) катедреният колектив вече самостоятелно излиза като инициатор и организатор на различни форуми: през юни 1984 г. той

* На двама е предстояла защита през 1988г., а останалите трима са били в напреднал стадий на подготовка.

организира Първия българо-холандски колоквиум по проблемите на Източния въпрос, в който участвуват преподаватели от Софийския университет и Университета в Утрехт. Във връзка с 1300-годишнината от създаването на българската държава катедрата участвува най-активно в работата на конференцията с международно участие „България и Балканите 681-1981 г.“, а проф. Бистра Цветкова и доц. Милчо Лалков я представят на чествуванията в Хайбург. Активизира се сътрудничеството със Солунския университет: през декември 1985 г. е създадена Българо-гръцка комисия по проблемите на византийската и средновековната балканска история (IX--XIV в.), в която участвува доц. Георги Бакалов*.

От 1978 г. катедрата е оказала съдействие и е приела като гости повече от десет чуждестранни специалисти по византология и балканистика.

Безспорно за тези успехи допринасят всички членове на катедрата. Особени заслуги обаче за атмосферата на творческа активност имат нейните ръководители - покойните проф. Петър Тивчев и проф. Бистра Цветкова, а от 1982 г. насам доц. Милчо Лалков. Без истинския дух на академизъм, който те утвърдиха във взаимоотношенията, едва ли биха били възможни голяма част от научните постижения на катедреникът.

В областта на византийската история редица изследвания с приносен характер принадлежат на проф. Петър Тивчев, доц. Георги Бакалов и акад. Димитър Ангелов, който независимо от работата си по съвместителство оказва влияние за формирането на византинисти в катедрата и за развитието на университетската византология. Особено голямо значение за преподаването на византийската история в Университета има лекционният му курс в три части, който представлява самостоятелно научно изследване и през 70-те години е отново преработен и преиздаден. За нуждите на семинарните занятия четвърто разширено издание претърпя и съставеният от него съвместно с проф. Петър Тивчев сборник с подбрани извори за историята на Византия (1974 г.).

Проф. Петър Тивчев възглавява катедрата като изграден научен работник. Той продължава да развива основните насоки в своята изследователска дейност. В продължение на дълги години чете спецкурс по византийско изворознание и интересът към тези проучвания го довежда до издаването на нови, важни за средновековната история извори. Най-големият му принос в областта на изворознанието са изданията на двата най-значителни извора за средновековната история на Кипър през XII-XV в. - хрониките на Леонтий Махера и неговия продължител Георги Бустрон³.

* Предстояло е провеждането на българо-гръцки симпозиум в София с тематика из областта на културните процеси, организиран от българска страна (април 1988 г.)

Интересът към историята на Кипър, особено през периода на латинското господство, присъствува трайно в научното творчество на проф. Петър Тивчев. В тази област той се изявява като специалист от висока класа. Чрез привличането на значителен изворов материал проф. Тивчев осветлява социално-икономическите отношения, политическата история и международните връзки на Кипърското кралство. Като закономерен резултат от тези дългогодишни проучвания той замисля обобщаващо монографично изследване върху средновековната кипърска история в две части: историческо изложение и резюмирано издание на основните извори. За съжаление авторът успява да подготви само първата част, където за първи път в научно обръщение са въведени данни за правното положение на пълноправното в етническо отношение кипърско население.

Проф. Петър Тивчев е много добър познавач на византийския период. Именно в неговите проучвания българо-византийските отношения по време на господството на империята в българските земи намират естествената си общоисторическа среда. Сложните перипетии на тези отношения стоят в центъра на вниманието му и при провеждането на лекционния курс по история на Византия. В научноизследователски план те са цялостно разгледани в т. III от академичната „История на България“, където проф. Тивчев е автор на голяма част от изложението за византийското владичество и редактор на целия том.

Тази многостранна научноизследователска дейност отпраща мястото на проф. Петър Тивчев в редколегията на „Исторически преглед“, „Годишник на СУ - ИФ“, „Военноисторически сборник“, „Византинобългарика“. В продължение на повече от година той е и заместник-декан на Историческия факултет (1976--1977 г.). Под негово ръководство израства като специалист доц. Георги Бакалов, който продължава делото му в областта на византологията и средновековната българска история.

Доц. Бакалов е вече автор на повече от 35 студии и статии и на една монография. Основната насока в неговата научноизследователска работа още от 1973 г. е проучването на средновековните балкански институции, на влиянията между тях и на връзката им с византийската държавноправна структура. За първи път в историографията той изследва паралелно развитието и особеностите на владетелската титулатура в балканските държави през средновековието. В контекста на балканските взаимоотношения е подчертана ролята на българската традиция като най-пълно разработена в духа на византийската и като фактор за въздействие върху останалите балкански страни. Владетелската титулатура на средновековна България и византийското влияние върху нея намират цялостно осветление в кандидатската дисертация на доц. Бакалов (защитена през 1981 г.), в поредица от статии и в обобщаващото монографично изследване „Средновековният български владетел (титулатура и инсигнии)“ (1985 г.).

Трайното присъствие на римската традиция в ранновизантийските институции, както и подготовката на лекциите върху ранновизантийския период поставят пред доц. Бакалов още един недостатъчно проучен, но значителен проблем - за прехода от античността към средновековието в областта на държавноправната идеология и практика. Той доказва, че византизацията на Източната римска империя (за отделни институции този процес продължава чак до края на IX - началото на X в.) става за сметка на отдалечаване от духа на римската държавност и възприемането на редица източни, предимно елинистически елементи. Средновековният модел на византийското държавно управление се оформя в края на X--XI в.⁴

Приемствеността в институциите стои в центъра на вниманието на проф. г-р Бистра Цветкова, виден изследовател на османския период от историята на балканските народи. Тази голяма тема е свързана с всички останали проблеми, които са обект на изследователската ѝ дейност.

Проф. Цветкова проявява особен афинитет към издирването и издаването на извори за българската и балканската история. Ползотворен в това отношение е периодът на преподавателската ѝ работа в Университета на Марсилия в Екс ан Прованс, където тя е избрана за извънреден професор през 1974--1976 г. Тази работа подпомага осъществяването на първото цялостно научно издание на френската пътеписна литература за Балканите, замислено като поредица за периода от XV в. до 1878 г.⁵

Специално внимание проф. Цветкова обръща на състоянието на изворовата база по конкретни проблеми от съществено значение за прехода към новата обществено-икономическа система, като напр. методите на османското проникване в Югоизточна Европа през XIV--XV в. Крайните резултати от проучването на този проблем са обобщени във второто издание на монографията „Паметната битка на народите“ (1979 г.), удостоена с Димитровска награда. В нея проф. Цветкова прави първата по рода си оценка и проблемна класификация на книжнината по въпросите, свързани с османското завоевание, отношението на балканските народи към него и позицията на Европа. За пръв път авторката успява убедително и документирано да разкрие поведението на различните класи и прослойки в балканските страни спрямо турците, за да обясни тяхното настаняване на Европейския континент⁶.

Проф. Бистра Цветкова продължава разработването и на една друга централна тема в научното си творчество: развитието на различните османски институции. Многобройните изследвания в тази област ѝ отреждат място сред най-добрите познавачи на османския феодализъм.

Своеобразни етапи обобщения в подготвяните от проф. Цветкова монографии „Османски институции на Балканите XV--XVIII в.“ и „Османски режим на Балканите XV--XVIII в.“ са работата ѝ като автор и редактор в т. IV от многотомната „История на България“ (1983 г.)

и особено известната ѝ монография „Les institutions ottomans en Europe“ (Wiesbaden, 1978 г.). Чрез нея за първи път се разкрива подробно и все-странино въздействието на османските институции върху съдбата на подчинените народи. Доказва се, че завоевателите усвояват редица учреждения и методи на управление от средновековните балкански държави.

Наред със значителната научноизследователска дейност проф. Цветкова развива и активна научноорганизационна и пропагандаторска работа у нас и в чужбина. Като знак за високо международно признание на нейното дело през 1981 г. Университетът в Страсбург я избира за доктор хонорис кауза.

За кратък срок като специалист в областта на османистиката се оформя доц. Мария Тодорова. Тя продължава започнатото издирване, публикуване и изследване на извори за балканската история през османския период. Важно значение за провеждането на обучението по тази дисциплина в Историческия факултет има подготвената от нея хистоматия с подбрани извори (т. I, 1977 г.).

Научноизследователските търсения на доц. Тодорова се групират около няколко теми. Една значителна част от проучванията ѝ са посветени на реформите в Османската империя през първата половина на XIX в. и политиката на великите сили. Това е и темата на нейната кандидатска дисертация, защитена през 1977 г.⁷ Доц. Тодорова отделя особено внимание на теоретичното изясняване на проблема „реформи/европеизация“ и чрез използването на модерни методи търси в него нови, неизследвани аспекти.

Другата голяма тема на научноизследователската работа на доц. Тодорова са демографските проучвания. Интерес представляват нейните доклади и статии, посветени на организацията на домакинството и бюджета на българина, а и като цяло на Балканите. Доц. Тодорова се изяснява успешно в тази област и на редица международни форуми. На Четвъртия международен конгрес по социално-икономическа история на Османската империя (август 1986 г.) тя изнася пленарен доклад на тема „Историческа демография на Османската империя“.

В областта на новата и най-новата история на Балканите работят доц. М. Лалков и гл. ас. Ив. Илчев. Доц. Лалков има сериозни научни постижения по различни проблеми от балканската история през XIX XX в. Но централно място в неговата научноизследователска работа заемат две теми: австро-унгарската политика на Балканите по време на Първата световна война и балканските взаимоотношения през 40-те години на XX в.

С успешното разработване на кандидатската си дисертация доц. Лалков разобличава извращенията в западната и в част от югославската историография. Използвайки документален материал, периодика и научна литература, той проследява първите стопански контакти между България и Югославия след Втората световна война. Представени

са основните тенденции, характеристики и прояви на българо-югославското културно сближаване, като се обръща внимание на политическата и идейната основа на разностранните контакти в областта на културния обмен.

Развитието на страните с народна демокрация в годините след войната е предмет и на по-нататъшните проучвания на доц. Лалков. Той разширява хронологическия и териториалния обхват на тези изследвания, като разработва проблемите относно балканската политика на ФРГ след Втората световна война.

Австро-унгарската тема също е обект на постоянен дълггодишен интерес. Събраните материали в австрийските и други западни архиви позволяват на доц. Лалков да разработи монографично цялостна концепция за балканската политика на Австро-Унгария в годините на Първата световна война⁸. Изключително широката изворова база (използуван е и периодичният печат, мемоари, дипломатическа кореспонденция) предоставя възможност да се ревизират някои стари постановки, напр. за ролята на монархическия институт при определяне на външната политика на съответните държави. Успешно се разграничават мотивите на австрийската и германската дипломация.

Доц. М. Лалков разработва и проблемите на националноосвободителното движение на Балканите през XIX в. Той е автор на първото у нас цялостно изследване на този въпрос⁹.

Наред с тази всестранна научноизследователска дейност (досега доц. М. Лалков е автор на над 60 солидни проучвания - монографии, студии и статии) сегашният ръководител на катедрата развива и активна преподавателска, организационна и международна дейност. На високо научно равнище той продължава традициите на сборниците с подбрани извори за историята на Балканите чрез съставянето на тома, посветен на периода 1878--1918 г. Доц. Лалков е зам.-декан, работил е като зам.-директор на Българския културен център във Виена, чел е лекции в редица западногермански университети.

Съществено значение за развитието на гл. ас. Ив. Илчев като специалист по балканска история имат дългосрочните му командировки във Франция (1982 г.) и САЩ (1984--1986 г.). През 1984/85 г. той води лекционен курс по история на Българи пред аспиранти в Университета в гр. Калъмбъс (щата Охайо), а през следващата учебна година чете лекции по история на балканските народи в Мерилендския университет във Вашингтон. Досега гл. ас. Ив. Илчев е автор на около 30 студии и статии. Главен тематичен център на неговото научно творчество са балканските проблеми по време на войните и началото на XX в. През 1982 г. той защитава кандидатска дисертация на тема „България в балканската политика на Великобритания през Първата световна война“. Авторът опровергава традиционната теза за предопределеността в обвързването на България с Централните сили. Показвайки мястото на Великобритания в балканските събития, той прокарва

становището, че българското участие на страната на противниците на Антантата носи бележите на изчакването, лабирането и внимателното наблюдение на позициите по фронтовете.

Като подтема на обширната проблематика около войните гл. ас. Ив. Илчев проучва и един незасегнат досега в книжнината феномен - българската външнополитическа пропаганда на фона на пропагандата на съседните балкански държави в годините на Първата световна война и по време на подписването на мирните договори 1918--1920 г. Главната цел на автора е да разкрие опитите на балканските държави да въздействуват на европейското обществено мнение в защита на своите национални искания. И той остава верен на дейността на всички преподаватели от катедрата по обнародването на извори за балканската история. Освен бележките и съставителството на книгата за пътуванията на Джорджин и Агелин Ърби из славянските провинции на Европейска Турция (изд. 1983 г.) гл. ас. Ив. Илчев подготвя за печат и обемист том със спомени на Николай П. Игнатиев.

В областта на най-новата балканска история от 1983 г. в катедрата работи доц. А. Садулов. Основната тема на неговите проучвания са френско-турските взаимоотношения в края и непосредствено след Първата световна война (1918--1923 г.). Той успешно защитава докторска дисертация на тази тема в Сорбоната (1980 г.). Понастоящем доц. Садулов работи над монография по същите проблеми, но вече в един значително по-продължителен период - взаимоотношенията между Франция и Турция през 1925--1939 г.

Както се вижда от направения преглед, дейността на катедрата по история на Византия и балкански народи въпреки краткия период на развитие е богата откъм разнообразни прояви. Тя определено допринася за укрепването на Историческия факултет и за успехите на университетската историческа наука. Красноречиво доказателство за нейните заслуги са не само различните награди и отличия на отделните и членове, тяхното международно признание, но и популярността и високата оценка сред студентите историци.

Б Е Л Е Ж К И

- ¹ Поплъкко, Д.Ф., И.А. Калужская, К.И. Логачев, И.Л. Фадеева. Обизучении балканистики в балканских странах. - В: Славяноведение и балканистика за рубежом. М., 1980, 73-74.
- ² Димитров, С. Академик Николай Тодоров. - В: Изследвания в чест на акад. Н. Тодоров, С., 1983, с.7.
- ³ Мехера Лесонтиу. Кипърска хроника. С., 1974., П. Тивчев - Увод, превод от гръцки, подбор и бележки с прегл. Второ подготвено издание с авторизиран превод и значително разширено (1979 г.) „Кипърска хроника на Георги Бустрон“. Увод, превод и бележки. П. Тивчев. - Год. СУ. Истор. фак., 72, 1978, 121-184.
- ⁴ Провиденциализмът в държавната идеология на Византийската империя. - В: Изследвания в чест на акад. Д. Ангелов. По случай 70-годишнината от рождението му (под печат).
- ⁵ Френски пътеписи за Балканите. Т. 1 (XV-XVIII в.). С., 1975; т.2 (XIX в.). С., 1981.

- ⁶ Н и к о л о в, Й. Проф. д-р Бистра Цветкова - учен и общественик (По случай 60 г. от рождението ѝ). - ИПр., 1986, №12, с.64.
- ⁷ Реформите на Османската империя и политиката на Англия и Русия през 30-те - 50-те години на XIX в.; преработена като монография под заглавие „Англия, Русия и Танзиматът“ (С., 1980).
- ⁸ Балканската политика на Австро-Унгария 1914-1917 г. С., 1983.
- ⁹ Балканското националноосвободително движение през XIX в. (1804-1878). С., 1982.

КАТЕДРА ПО ТРАКОЛОГИЯ

ДИМИТЪР ПОПОВ

През 1979 г. при Историческия факултет на Софийския университет „Климент Охридски“ е създадена Катедра по История на българските земи в древността. Формирането ѝ е продиктувано от обстоятелството, че историята на днешните български земи през древността е с голяма културно-историческа стойност. Създадената през 681 г. славянобългарска държава е приемник на заварената тук късноантична, многосъставна цивилизация, в която тракийската народност е оставила дълбоки и жизнени следи. Тракийското наследство участва във формирането на средновековната българска цивилизация и е носител на един от белезите на историческата приемственост, която предпоставя богатото и стремително развитие на България през следващите столетия.

Естественият център на тракологията са изследванията върху древността на българските земи, по-точно - на областите от Карпатите до Егейското крайбрежие, включително и на някои от прилежащите му острови. Те образуват ядрото на тракийската диаспора, която през различни периоди покрива и зони от Мала Азия, от Северното Причерноморие и от Подунавие¹. Следователно научното дирене, а и преподаваната материя е необходима да се разпрострат в посочените географски граници. Нещо повече, към днешна дата в основата на проблематиката по тракология заляга взаимодействието и взаимопроникването на културите на различни етноси на фона на историческите процеси в Югоизточна Европа. Тя започва да се очертава като съществен дял от общата индоевропейска и като ключово направление в междудисциплинарната палеобалканистика. Разглеждането на Тракия и на траките в контекста на общоисторическото развитие на сродните етнокултурни общности в Югоизточна Европа, Мала Азия, Предна Азия, Елада, Егейския свят и Средиземноморието може да определи ролята, мястото и значението им в индоевропейската проблематика, във формирането на палеобалканските и на другите

европейски народи². Тракологията следователно закономерно навлиза в качествено нов етап. Това предизвиква преименуването на катедрата. През 1986 г. тя получава точното си название като самостоятелно научно звено и учебна дисциплина към Историческия факултет.

* * *

Тези предпоставки от общ характер са принципни положения за преподавателската, научноизследователската и учебно-възпитателната дейност на членовете на катедрата, които се стремят да използват богатите традиции и опит на другите катедри, сектори и звена към факултета и на институтите към Българската академия на науките. От 1979 г. се четат първите курсове от лекции за редовни и за задочни студенти. Водят се и семинарни занятия, профилирани съобразно интересите и нуждите на основните курсове.

От 1981 г. се провеждат специални курсове по три направления: 1. Извори и историография за историята и за културата на Тракия и на траките; 2. Проблеми на античната история с подтеми: а) Полисът - икономическа, политическа и идеологическа организация на античното робовладелско общество; б) „Вила рустика“ в системата на античното стоково производство; в) „Азиатския начин на производство“; г) Международните отношения на тракийските владетели; д) Социално-икономическа структура на тракийските римски провинции; е) Етническа и демографска характеристика на античното българско население; ж) Древност и съвремие. Третият специален курс е посветен на древните цивилизации и култури и включва следните подтеми: а) Индоевропейците; б) Трако-пеласгийска етнокултурна общност; в) Ирано-кавказка етнокултурна общност; г) Балкано-малоазиатски етнокултурни взаимодействия; д) Тракийският орфизъм; е) Синкретизъм в древните религии на Източното Средиземноморие; ж) Тракийският паганизъм.

Лекционните курсове, упражненията и специалните семинари непрекъснато се развиват, усъвършенствуват и модернизират, като ежегодно се уточняват входно-изходните връзки с останалите исторически дисциплини и с плановете на катедрата по класическа филология. Изнасят се научните новости, отчита се чуждият опит. Колективът на катедрата влага немалко усилия в изготвянето на учебници и на учебни помагала за студентите. През 1980 г. са отпечатани „Подбрани извори за историята на българските земи в древността“, съставени от Александър Фол, Маргарита Тачева, Димитър Попов и Веселин Иванов университетско издание³. През 1981 г. се появява първата част на учебника по „История на българските земи в древността“ от Ал. Фол, издателство „Наука и изкуство“⁴. По плановете на същото издателство през 1987 г. трябва да се издаде втората част на учебника от М. Тачева, която обхваща времето от единичеството епоха в Тракия насам⁵. Предаден за печат в Университетското издателство „Св. Климент Охридски“ е и първият том от „Христоматия по тракология“

със съставители Ал.Фол и Д.Попов⁶.

Колективът на катедрата има традиции при самостоятелната работа със студентите. През учебната 1981/1982 г., след като се запознават с възможностите на програмата, те сами избират темата на семинара - „Древност и съвремие“. Направлението открива широко поле за дискусии. Неговата изходна база се предпоставя от предварителните разговори върху методиката на изследването на античното наследство в европейската и в световната съвременна култура по региони, върху въпроса за диалектичното единство „минало-настояще-бъдеще“, върху античното наследство в европейската и в българската средновековна култура и значението му при изграждането на културата в по-новите времена. Като основна методическа позиция в дискусията заляга изследването на терминологичния апарат и репроблематизацията на всяка тема, в която се търси онова понятие, което може да подлежи на анализ, и вече анализирано, да се превърне в достижната позиция.

Последователно се появяват от печат първата и втората книжка от висшия семинар към катедрата⁷. В тях се отразява опитът за теоретизиране по проблемите на приемствеността, както и търсенето на културно-историческия механизъм на взаимодействието между субстратни етнокултурни общности. Последователно се въвеждат в обращение и се разглеждат понятията: култура и цивилизация; периодизация от гледна точка на историята на културата; историческа памет; време и видове време; традицията като практика на мисленето; отричащо-съзиждащото начало като освобождение на творческите сили, както и понятията; индоевропейци и индоиранци; етнос и етникос; контактна зона; вторично обособяване на етнокултурни общности; културно-информационно пространство.

Специализиращите по профила студенти участвуват активно в лятната производствена практика към катедрата. През 1981 г. под ръководството на М.Тачева е организирана теренно-обходна историко-археологическа експедиция в Кюстендилски окръг, а от 1982 г. отново под ръководството на М.Тачева започват историко-археологическите проучвания в Софийски окръг. В резултат на проведените от студентите експедиции и разкопки, на научните и организационните усилия и на не по-малкото участие в цялостната дейност на техните научни ръководители през 1985 г. е публикувана първата част от „Историко-археологически и етнографски изследвания на Софийски окръг“ като том седми от поредицата „Студентски проучвания“⁸. От голямо значение не е толкова появата на посоченото съчинение, колкото прякото съчтане на учебния процес с научноизследователската дейност.

С оглед правилното съчетание между научния и учебния процес с инициативата на катедрата ежегодно да изпраща на обучение свои специализанти при разкопките на двустранната археологическа експе-

диция на селищната могила в с.Драма, Ямболски окръг. Разкопките са част от съвместната дългосрочна програма между Софийския университет и университета в Саарбрюкен, Саарланд - ФРГ, за общи историко-археологически изследвания на древна Тракия. Програмата, която е съставена през 1983 г., се изпълнява от Института по пра- и прото-история към Саарландския университет, катедрата по Тракология към Софийския университет и Археологическия институт при Българската академия на науките.

* * *

Проучванията в областта на тракологията започват да се обособяват в края на XIX и в началото на XX в. Те обединяват проучванията на писмените исторически извори и на данните от епиграфиката, нумизматиката, археологията, тракийския език. По този начин тракологията се оформя и развива като междудисциплинарен опит да се изучава, обяснява и оценява тракийското наследство. От цялостното ѝ развитие и от постиженията ѝ се вижда, че тя се превръща в съществен дял от българската историческа наука. Активната международна дейност свидетелствува за равноправното ѝ място сред останалите науки за древните общества и цивилизации.

В тази обстановка започва да се създава инструментариумът на т.нар. интерпретацио трафика⁹, а основните научни направления на тракологията постепенно се обединяват в комплексни национални и регионални програми, каквито са например „Странджа-Сакар“ и „Североизточна България - древност и съвремие“. В тях колективът на катедрата участва активно и от организационна и научна гледна точка. С особена стойност тук е подготовеният за печат труд „Странджа - древност и съвремие“¹⁰. Той показва, че тракийската древност може да се анализира не само на базата на съчетаните свидетелства от всички епохи, но и ако се изучават нейните следи в българската народна традиционна култура. Те именно подтикват напоследък и някои нови направления в областта на тракологията, каквито са тракийската етнография и извороведското направление „Трафика пост антиква“¹¹.

Понастоящем научноизследователската дейност по тракология се води по проблемно-тематични цикли. Първият кръг засяга въпросите за изворовата база. След като принципните положения на тракийското изворознание са вече защитени¹², писмената антична традиция започва да се проучва и като развитие на идеите и на отношението към Тракия и към траките¹³.

Другият тематичен кръг засяга етногенезиса на палеобалканските народи и специално на траките - проучването на тяхното място, роля и значение за индоевропейската общност и за Европейския югоизток в частност. Тематиката и занапред ще бъде актуална и в пряка връзка с историческата география на тракийските племена, със социално-

икономическата и с политическата история¹⁴. Важно значение за катедрата имат и разработките за елинистическата и за римската епоха в Тракия и по-специално по отношение на тракийските римски провинции¹⁵.

Третият тематичен цикъл засяга проблематиката на античното наследство в българската култура. Културата е обаче синтезно явление, поради което в нея е трудно да се разграничат различните ѝ съставки. За да се отдели тракийското и дори по-общо, античното наследство от езическите славянски и български съставки в средновековната християнизирана българска култура, е необходимо да се извърви дългият път на последователното междудисциплинарно изследване¹⁶.

Следващият тематичен кръг се обособява около сложните въпроси, свързани с културата и идеологията на траките. Последователно се появяват монографични изследвания, а студийно се разработват редица проблеми на тракийската религия и идеология¹⁷. Тъкмо монографията на Ал.Фол „Тракийският орфизъм“ е опит да се проучи самостоятелността на идеологическата основа на духовния живот в древна Тракия от последните векове на II хил. пр.н.е. насам. Понятийните обороти „тракийски орфизъм“ и „орфическа Тракия“ идват да подчертаят идеята за самостоятелност на религиозното мислене на тракийската етнокултурна общност¹⁸.

За правилното изясняване на тракийската културно-идеологическа проблематика от значение е и следващият тематичен кръг, който обхваща изкуството и по-точно семантичния анализ на социалнополитическите му внушения. Поради безкнижовността на тракийската действителност този път на преден план изпъкват общите методико-теоретични постановки за интерпретациите на смисловото съдържание на сцените и на сюжетите като принципно отражение на светогледа на траките¹⁹. Значението на това направление ще нараства, особено след забележителното откритие на Розоженското съкровище и появата на първите публикации за него, както и на опитите за анализ²⁰.

Ако наистина, поне за момента, единственият автентичен „тракийски“ език остава езикът на изкуството, то не може да не се мисли за най-малко четири смислови равнища на интерпретациите, закодирани в изображенията. Всеки анализ ще разкрие не само универсалността на вложените идеи, но задължително ще отведе до индоевропейския и до индоиранския пласт, които се дублират в редица пунктове. Тук въпросите не опират до съществуването на различни етноними на територията на Балканския полуостров, а до културните взаимодействия между субстратните етнокултурни общности, чиято граница минава по територията на древна Тракия, като стига до Пелопонес²¹. Точно контактната зона на взаимодействията между индоиранската и индоевропейската етнокултурна общност ражда синтеза на многопластовите решения. Не по-маловажна е и собствено

тракийската същностна представа, където е естествено отделните теми да се интерпретират отново, но същата реинтерпретация в никакъв случай не е идентична на религиозен синкретизъм²².

Тематичните кръгове в областта на тракологията бележат не само достиженията и участието на колектива на катедрата в различните научноизследователски направления, но очертават и перспективите за развитието на тази учебна и научна дисциплина. И тъй като прогнозирането става научна мода в целия свят, в навечерието на десетгодишнината от съществуването на катедрата по тракология при Историческия факултет на Софийския университет „Климент Охридски“ ни се иска да погледнем в бъдещето ѝ с исторически оптимизъм²³.

Б Е Л Е Ж К И

- ¹ Ф о л, А. Херосът остава в Тракия. С. 1970; Ф о л, А. Демографска и социална структура на древна Тракия. I хилядолетие преди новата ера. С., 1970; Т а ч е в а, М. Древния Фракия и Юго-восток Европы. С., 1971.
- ² За развитието на тракологията и оценките в историографията Ф о л, А., В. Г ю з е л е в. Античността и ранното средновековие до VII в. в българската буржоазна историография. - ИПр., 20, 1964, № 4, 91-100; Т а ч е в а, М. Българската тракология в периода 1966-1970 г. - ИБИД, 28, 1972, 433-456; Ф о л, А. Траколожките изследвания в България. - В: Проблеми на българската историография след Втората световна война. Сб. С., 1973, 149-165; Ф о л, А., В. В е л к о в. Ролята на древните балкански народи в историческото развитие на античния свят. - Археология, 18, 1976, № 1, 1-7; П о п о в, Д., М. Т а ч е в а. Съвременното състояние на проучванията по историята на българските земи в древността (Постижения и проблеми на българската историография за периода 1972-1980 г.) - В: Университетски изследвания и преподавания по българска история у нас и в чужбина. Сб. Т.1. С., 1982, 227-248; П о п о в, Д. Някои проблеми и перспективи в развитието на историографията за българските земи в древността. - История и обществознание, 1985, № 3, 11-17.
- ³ Ф о л, А., М. Т а ч е в а, Д. П о п о в, В. И в а н о в. Подбрани извори за историята на българските земи в древността. С., 1980.
- ⁴ Ф о л, А. История на българските земи в древността. Рогово-общинен строй и възникване на рабовладелски отношения. Ч.1 С., 1981.
- ⁵ Т а ч е в а, М. История на българските земи в древността. 4.2. С., 1987.
- ⁶ Ф о л, А., Д. П о п о в. Христоматия по тракология. Т.1. С., 1989.
- ⁷ Първи висш семинар „Античност и съвременност“. С., 1983; Втори висш семинар „Древност и съвремие“. С., 1985.
- ⁸ Историко-археологически и етнографски изследвания в Софийски окръг. 4.1. С., 1985 (Поредица „Студентски проучвания“ Т.7. 4.1).
- ⁹ Ф о л, А. Интерпретацията трака. - В: Помощни исторически дисциплини. Сб. 4.2. С., 1980, 60-73.
- ¹⁰ Ф о л, А. Тракийският етнокултурен субстрат; Т а ч е в а, М. Странджа и странджанският район от III в. пр.н.е. до III в. от н.е.; П о п о в, Д., П. К о л е в. Странджа между миналото и настоящето. - В: Странджа - древност и съвремие. С., 1990.
- ¹¹ Ф о л, А. Десет години Институт по тракология. - Векове, 10, 1982, № 1/2, 73-77; Ф о л, А. От обект към предмет в научното дирене (по случай 15-годишнината на Института по тракология). - Сп.БАН, 32, 1986, № 5, 67-69; П о п о в, Д. Странджа - от съвременното към древността (по данни на пътеписите от XIV-XIX в.). - В: Културно-историческо наследство на Странджа-Сакар. Сб. С., 1987, 7-22.
- ¹² Ф о л, А. Проучвания върху гръцките извори за древна Тракия. Ч.1. Тракия в периегезата на Хекатий. - Год. СУ.ИФ, 66, 1972-1973, 19-33; Ч.II. Тракийският логос на Херодот. Год. СУ. ИФ, 67, 1973-1974, 5-26; Ч.III. Тракия и Тукидидовата „Археология“ I 2-12 и II 14-17. - Год.СУ.ИФ, 68, 1974, 5-34; Ч.IV. Теопомп: Гръцка история“ и „История на

- Филип II Македонски". - Годи. СУ.ИФ, 69, 1975, 7-43; Ч.V. Генеалогисти и митологи от V-IV в.пр.н.е. - Годи.СУ.ИФ, 70, 1976, 5-32; Ч.VI. Ефор: „Общи дела“. - Годи.СУ.ИФ, 72, 1978, 5-32; Ч.VII. Конон: „Разкази“. - Годи. СУ.ИФ, 74, 1980, 5-22.
- ¹³ Попов, Д. Въведение в тракийското изворознание. Ч.I. От Омир до Ксенофонт. - В: Христоматия по тракология. Т.1, С., 1989, 8-60.
- ¹⁴ Фол, А. Демографска...; Фол, А. Политическа история на траките. Краят на второто хилядолетие до края на петти век преди новата ера. С., 1972; Фол, А. Тракия и Балканите през ранноединствителната епоха. С., 1975; Фол, А., Т. С п и р г о н о в. Историческа география на тракийските племена до II в.пр.н.е. С., 1983.
- ¹⁵ Фол, А. Елинизъмът в Тракия. - ИПр., 40, 1984, № 5, 47-53; Фол, А. Още веднъж (и за последен път!) към въпроса за стратегиите в Тракия. - В: Изследвания в чест на проф.Хр.Данов от колегите и учениците му. С., 1985, 142-144; Та ч е в а, М. Опит за възстановяване на политическата история на Тракия от края на IV до края на III в. пр.н.е. - Векове, 10, 1981, № 3, 47-52; Та ч е в а, М. Държавни институции и традиции в древна Тракия (III в.пр.н.е. - III в. от н.е.). - В: България 1300. Институции и държавни традиции. Сб. 1. С., 1981, 67-77; Та ч е в а, М. Причини за икономическата и политическата криза в древна Тракия през III в.пр.н.е. - Годи. СУ.ИФ, 75, 1982, 5-12; Та ч е в а, М. Проблеми на тракийската политическа история (II в. пр.н.е. - II в. от н.е.). - Годи.СУ.ИФ, 76, 1983, 51-67; Та ч е в а, М. По проблема за гibelта на севтополис. - Нумизматика, 20, 1986, № 2, 31-36; Та ч е в а, М. On the genealogy of the last kings of Thracia (100 B.C. - 45 A.D.) В: Изследвания в чест на проф.Хр.Данов от колегите и учениците му. С., 1985, 412-417; Та ч е в а, М. Wiedersland gegen von römische Herrschaft in Thracia zur Zeit des Antonius Pius. - In: International symposium for studies on ancient worlds. Japan, 1986, 23-34.
- ¹⁶ Фол, А. Историческата приемственост между древността и средновековието. - Векове, 9, 1980, № 3, 82-87; Фол, А. Тракийското наследство в българската култура. - ИПр., 37, 1981, № 3-4, 213-217; Фол, А., М. Та ч е в а. Приемствеността между културите на Античността и Средновековието в Югоизточна Европа. - В: Сборник в памет на проф.Ст.Ваклинов. С., 1984, 9-11; Фол, А. Българската народна култура и тракийското изворознание (методологически бележки) - Български фолклор, 1985, № 4; Фол, А. Нови сведения за странджа през древността. - Ипр.41, 1985, № 2, 75-79.
- ¹⁷ Фол, А. Тракийският орфизъм. С., 1986; Та ч е в а, М. История на източните култове в Долна Мизия и Тракия (V в.пр.н.е. - IV в. от н.е.). С., 1982; Попов, Д. Тракийската богиня Бендига. С., 1981; Попов, Д. Проучвания върху тракийската религия. Ч.I. Обезсмъртяването. - Годи.СУ.ИФ, 75, 1982, 13-47; Ч.II. Пиршествата и угощенията. Съкровищата и подаръците. - Годи.СУ.ИФ, 77, 1984; Ч.IV. Царят и царската власт. Годи.СУ.ИФ, 78, 1985; Попов, Д. Конят и колесницата в тракийската царска идеология. - ИБИД, 38, 1986, 113-144.
- ¹⁸ Фол, А. Тракийското религиозно мислене. - В: Тракийски легенди. С., 1981, 9-13; Фол, А. Вярата в безсмъртието. - В: Тракийски легенди. С., 1981, 15-23; Попов, Д. Тракия на царете-жреци, царете-богове. - В: Тракийски легенди. С., 1981, 76-129; Попов, Д. Тракийската религия (проблеми на съвременната историография). - В: Университетски изследвания и преподавания у нас и в чужбина. Сб. Т.2. С., 1987 (под печат).
- ¹⁹ Фол, А. Паметници на тракийската култура. С., 1987 (под печат); Фол, А. Гръцкият стил и така нареченото варварско изкуство. - Изкуство, 29, 1979, № 3, 26-28.
- ²⁰ Фол, А. Оуриски и трибалски царе от Розоленските нагниси. - Векове, 15, 1986, № 4, 5-15; Фол, А. Политика и култура в древна Тракия. - Проблеми на културата, 9, 1986, № 4, 3-15; Та ч е в а, М. Проблеми и становища по историческата интерпретация на Розоленското съкровище. - ИПр., 42, 1986, № 12, 15-30; Та ч е в а, М. Археологическа интерпретация на Розоленското съкровище. Становища и проблеми. - Археология, 29, 1987, № 2 (под печат).
- ²¹ Фол, А. Хипербореият квазонал. - Векове, 13, 1984, № 6, 78-79.
- ²² Попов, Д. Някои проблеми във връзка с една сцена и два цвята в тракийското изкуство. - ИПр., 42, 1986, № 2, 21-36.
- ²³ За пълната библиография на членовете на катедрата до 1983 г. срв. Попов, Д. Катедра по история на българските земи в древността. С., 1983. Публикуваните монографии до края на 1990 г. са: Фол, А. Политика и култура в древна Тракия. С., 1990; Попов, Д. Замоксис. Религия и общество на траките. С., 1989.

ПРЕПОДАВАНИЯТА ПО СРЕДНОВЕКОВНА ОБЩА
ИСТОРИЯ В СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ
„СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
(1888--1988)

МИХАИЛ ЙОНОВ

Средновековната обща история е включена като една от първите исторически дисциплини в преподаванията на Софийския университет още на следващата година след неговото основаване, именно - през първия (зимен) семестър на 1889 г. в учебния план на единствения Историко-филологически факултет на новото Висше училище. Приемникът на първия историк преподавател във Висшето училище Станимир Ст.Станимиров - Димитър Д.Агура наред с лекциите по История на Гърция, История на Рим, История на Русия, История на арабите започва да чете и системен курс по средна и нова история на Западна Европа. *Димитър Д. Агура* (1849--1911 г.) е роден в Бесарабия, завършва духовна семинария, а след това история в университета на гр. Яш (1872 г.). Той не остава настрана от големите проблеми, които вълнуват българите през последните години преди Освобождението и след него. От 1879 до 1883 г. той заема отговорни длъжности в Министерството на вътрешните работи, а през 1883 г. е назначен за министър на народното просвещение. От 1883 г. до края на живота си той е един от най-дейните и заслужили преподаватели, които допринасят за утвърждаването на първия университет в България. На няколко пъти е избиран за декан на Историко-филологическия факултет и за ректор на Висшето училище. Той е един от онези представители на младите български учени, за които сам казва, че „със страх и риск прие на върху си тежката мисия да бъдат пионери на българското висше образование“¹.

Именно с подготовката и научните усилия на Д.Агура са направени първите стъпки и е натрупан известен опит в преподаването на средновековна обща история в новоосновения български университет. Той чете лекциите по споменатата дисциплина от 1889 г. до смъртта

си - 1911 г., като още в самото начало поставя работата според собствените си думи „на по-широка университетска почва“.

Цитираните мисли на Д. Агура показват, че първите наши университетски преподаватели по средновековна обща история са имали пълно разбиране за обстоятелството, че по онова време тази дисциплина е една от най-разработените области на историята. В нея са натрупани огромна научна литература и богати традиции, свързани с имената на Огюстен Тиери, Франсоа Гизо, Жюл Мишле, Фюстел де Куланж във Франция, Леополд Ранке, Георг фон Маурер, Георг Вайц, Карл Лампрехт, Вилхелм Ватенбах в Германия, Торълд Роджърс, Фредерик Сибом в Англия и много други. В тази област системно се издирват и издават в големи поредици извори, като „*Rerum italicarum scriptores*“, „*Monumenta Germaniae historica*“, „*Collection de documents inédits sur l'histoire de France*“, „*Rerum Britannicarum medii aevi scriptores*“, „*Patrologiae cursus completus*“ и др. Създават се национални и международни школи в историографията, поставя се началото на големи списания, като „*Historische Zeitschrift*“, „*Revue historique*“, „*English Historical Review*“, които стават средища за научни полемки и които продължават да излизат до днес. Същевременно значителен напредък е постигнат в самото университетско преподаване. Въведената от Л. Ранке система на исторически семинари се разпространява и налага в много европейски университети, на историците медиевисти се дава солидна професионална, преди всичко извороведческа подготовка, обогатява се методиката на историческите изследвания.

Д. Агура, който от 1894 г. е избран за редовен професор, се стреми преподаванията в новооснованото Висше училище да имат университетски характер, т.е. да бъдат в крак с развитието на науката. Благодарение на добрата си езикова подготовка и ориентация в научната литература (той несъмнено е познавал и трудовете на Никола Палаузов) той пише рецензии за труда на руския историк Михаил С. Корелин „Ранный итальянский гуманизм и его историография“ (М., 1893), за книгата на Василий Я. Шулгин „Всеобщая история“ и др., прави ценни прегледи на статии по средновековна обща история, излезли във френското списание „Ревю историк“ през 1893--1894 г.² Тези публикации, макар и немного на брой, очертават Агура като медиевист с буден поглед върху големите положителни явления в европейската история, добре ориентиран в концепциите и гледищата на големите чуждестранни историци. Чрез своите публикации той добросъвестно и сполучливо разкрива пред българските читатели богатото фактическо съдържание и изследователските виждания на европейските учени. Същевременно Агура се отнася критично и творчески към техните научни трудове, посочва някои слаби места и неразработени въпроси, изказва свои мнения по разглежданите проблеми.

Щастливо е обстоятелството, че в новия български университет по предложение на Иван Д. Шишманов през 1889 г. е привлечен за

преподавател по история бившият киевски професор, публицист и общественик *Михаил П. Драгоманов* (1841--1895 г.). В продължение на шест години той става любим откривател на исторически знания за своите студенти. Проникнат от радикални за своето време народнически възгледи, убеден привърженик на народните права и свободи и противник на самодържавието и мракобесието, Драгоманов е съвременен учен от европейска величина. Той пристига в България от Швейцария като автор на оригинални научни трудове, най-значителен от които е „Вопрос об историческом значении Римской империи и Тацита“ (Киев, 1869 г.), също „Борьба за духовную власть и свободу совести в XVI и XVII вв.“⁴³. Наред с лекционните курсове, които чете в София - История на източните народи, История на Гърция и История на северозападните народи, - М. Драгоманов продължава да пише научни студии предимно из областта на европейското средновековие: „Старите харти на свободата“ (1893), „Евангелската вяра в стара Англия“ (написана на украински и останала неотпечатана)⁴⁴ и други.

Преподаването по средновековна обща история е поставено на подobaващи за един университет основи, след като по предложение на Д. Агура през 1893 г. от предишния клон по всеобща история са създадени отделни клонове (сектори) по стара история и история на източните народи, отделен клон по *средна история*, по нова история на цивилизацията, преподаванията в които са водени от четири или пет преподаватели вместо от предишните двама. Не след дълго клоновете се обединяват в катедри. Съгласно решението на Академичния съвет от 1900 г. статутът на катедрата се утвърждава под названието „Средна и нова история“⁴⁵. В новата история според тогавашната периодизация влизат епохата на Ренесанса, реформационните движения, католическата реакция и други събития и явления от края на XV до средата на XVII в., които според съвременната научна периодизация се отнасят към средновековната обща история.

След смъртта на А. Агура през 1911 г. преподавателската работа в областта на средновековната обща история е поверена на Светозар П. Георгиев и на Георги Дерманчев. *Светозар П. Георгиев* (1881--1962 г.) завършва история в Софийския университет през 1903 г. и по-късно от 1905 до 1909 г. е изпратен на специализация в Берлин, Фрайбург, Мюнхен и други градове на Германия. През 1912 г. е назначен за редовен доцент към Катедрата по средновековна история, а през 1923 г. става извънреден професор. Между годините 1940 и 1947 г. Св. Георгиев чете като редовен професор. Той разширява до известна степен тематичния кръг на лекциите, като освен основния курс по история на Западна Европа през средните векове (до XIII--XIV в.) чете и специални курсове: Извори на средновековната история, средновековни грамоти и паметници, Развитие на историческата наука (през XIX в.), Теория на историята и Исторически метод.

Св.Георгиев публикува първия си научен труд „Еней Силви

Ликоломини като хуманист и проповедник на кръстоносен поход против турците“, излязъл като неголяма книжка през 1911 г. През 1923 г. в Годишника на Университета излиза студията му „Културно-исторически възгледи на Карл Лампрехт“⁶. В нея авторът прави разбор на научно-историческите и методологическите схващания на този изтъкнат представител на либерално-позитивистичното течение в немската историография от втората половина на XIX и началото на XX в. В някои случаи Св. Георгиев интерпретира в критичен дух отделни възгледи на К. Лампрехт (1856-1915 г.), главно от позициите на консервативно-националистическото течение в тогавашната немска историография. К. Лампрехт отхвърля крайно идеалистическите, религиозно-августински, национално-шовинистически идеи на школата на Леополд Ранке, които приписват прекомерно голяма роля на религията и на личността, а също някаква мистична мисия на монархическата държава. Този немски историк придава по-важно значение на икономическите и социалните отношения на прогреса в материалната и духовната култура в историческото развитие на немския народ. Срещу този изтъкнат представител на либерално-позитивистичното течение се нахвърлят с остра критика Георг фон Белов, Фридрих Майнеке, Едуард Майер и други последователи на Ранке и на т.нар. критично течение в немската историография. Те се стремят да ревизират основните изводи на класическата европейска историография от XIX в. и да полемизират с пробиващите си път историко-материалистични концепции за историческото развитие. Черпейки аргументи от тези историци, Св. Георгиев в посочената студия дава „български принос“ в критиките срещу Лампрехт, като полага усилия да покаже моменти на „неточност“, „противоречивост“, „едностранчивост“ в научните му социално-икономически и културно-исторически теории. Георгиев посочва, че К. Лампрехт критикува Ранке „често неправилно и тенденциозно“⁷. Публикацията на Св. Георгиев несъмнено притежава известно познавателно значение и допринася за по-близкото запознаване на българските исторически среди с големите проблеми и дискусии в немската историография. Същевременно обаче тя представя автора като учен, ангажиран с консервативните течения в немската историческа наука.

Този научен профил на проф. Св. Георгиев се утвърждава още по-определено в по-късните му публикации, свързани тематично предимно с историята на кръстоносните походи и църквата. Такива са: „Четвъртият кръстоносен поход и българските земи“ (1928), „Четвъртият кръстоносен поход и Балдуин“ (непубликувана); и научнопопулярните статии: „Амедей VI Савойски и походите му срещу Черноморското крайбрежие“ (1929), „Император Фридрих Барбароса на Балканския полуостров и в балканските земи“ (1930), „Папа Николай I и българите“, „Второто българско царство и кръстоносците“ (1938)⁸. В тези публикации Св. Георгиев сумира полезни от познавателна гледна точка

фактически сведения и разкрива някои нови данни за поведението на кръстоносците в българските земи. Но по тематичния подбор на проучваните въпроси, по основната част на съдържанието си и по изходните методологически постановки тези статии стоят изцяло или много близко до осветлението на същите исторически явления от страна на националистическите и далеч от изследователските резултати на позитивистичните и либерално-демократичните европейски учени. Така например, пренебрегвайки вече добре изяснените по негово време в европейската историография обективни обществени, социални и политически причини за кръстоносните походи, както и техния характер на военни експедиции, Св. Георгиев се стреми да докаже, че тези походи са резултат от „борбата за вярата“, били породени от „възвишени“ идейни цели, а „ниските мотиви“, които водели до опустошения на чужди земи, масово избиване на хора, жестокости, имали второстепенно значение. Авторът полага усилия да представи в идеализирана светлина и папа Инокентий III като непричастен в изходния резултат от Четвъртия кръстоносен поход - превземането на Константинопол.

Почти едновременно с избирането на Св. Георгиев за доцент, който работи главно по проблеми от периода на ранното и класическото средновековие, е привлечен като хоноруван доцент по нова история Г.Т. Дерманчев. Между 1912--1930 г. той чете лекциите по европейска история за XVI и XVII в. и по-специално за Реформацията и контрареформацията.

Георги Дерманчев (1862-1940 г.) е бесарабски българин, учил в гимназията в Болград, а по-късно завършил висшето си образование в Женевския университет (1885 г.). Завърнал се в България с титлата лисансие на социалните науки, той започва работа като гимназиален учител по история в Цариброд, Кюстендил и София, докато през март 1912 г. започва лекциите си в Университета. Г. Дерманчев притежава добра езикова подготовка и широки исторически познания. С либерално-демократическите си възгледи и определен пиетет към прогресивните движения в историята той е слушан с интерес от своите ученици и студенти. Още през годините, докато учителствува, Г. Дерманчев написва учебник по „Средна история“ (издаден през 1901 г. в трето издание) за средните училища, който студентите широко използват и за подготовка за изпита си по дисциплината. Разпределението на материала, съдържанието и осветляването на събитията, което се дава в този учебник, не е много далеч от това на съвременните наши учебници за същия исторически период. Определението, което се дава на феодализма и неговите характерни черти като „съединение на частното и обществено право“, а също и представата, че в резултат на „нови фактори“, променч в живота и на „обществените борби“ се стигнало до „унищожение господството на католицизма и феодализма чрез нови наредби, закони и понятия“, както и редица други постановки в

учебника подсказват, че Г. Дерманчев е познавал трудовете на Фр. Гизо и на някои видни представители на позитивистичното течение. Освен това той не споделя идеите и възгледите на реакционните течения в европейската историография от края на XIX и началото на XX в.

Като университетски преподавател Г. Дерманчев е възпроизвел своя лекционен курс по история на Реформацията и контрареформацията в първия том на тритомния си труд „Нова и най-нова история, т. I: Реформационната епоха от XVI до половината на XVII в.“, отпечатан през 1922 г.⁹ Този обемист, с близо 800 страници труд е написан с помощта на обширна научна литература. Използувани са широко и добросъвестно съчиненията на Фр. Гизо, Ж. Мишле, Л. Ранке, Ернест Лавис, Алфред Рамбо, Якоб Бурхарт, Георг Целер, Йохан Дройзен, Джон Мотли и много други френски, швейцарски, немски, холандски, английски и руски историци. Г. Дерманчев дава широка историческа панорама на XVI и XVII в. и прави подробно, богато на фактически сведения и полезна информация изложение на лутеранството, цвинглианството, калвинизма и другите реформационни движения, както и за ролята на католическата църква и йезуитите. Макар и без претенции за самостоятелно изследване на проблемите, авторът осветлява посочените исторически явления от позициите на тогавашната либерално-демократична европейска историография и неговата интерпретация не е далеч от съвременните научни виждания. В своята история Г. Дерманчев излиза от разбирането, че католическата църква „не била само религиозно учреждение“, а „голяма социална сила“, свързана с политиката, правителствата, интелектуалното развитие; че критиката срещу църквата представлява „критика на строя“. Реформацията според автора „пробудила стремеж към критика и самосъзнание и сред народните маси“, открила пътя „на свободната мисъл в църковно, научно, политическо и социално отношение“ и спомагала да се развие „демократията в политическо отношение... и антимонархизма“. Причините за Селската война в Германия от 1524--1525 г. „не са били религиозни, а чисто социални, а донякъде и политически“. Твърдението на Дерманчев, че „Реформацията била искрата, която подпалила целия отдавна събран горивен материал“, е твърде съзвучна с известната мисъл на Енгелс по същия въпрос.

Естествено този наш незаслужено недооценяван български историк не е освободен от някои слабости на тогавашното историознание. Той изхожда понякога от идеалистически позиции и безкритично възпроизвежда чужди мисли; приписва на Лутер, Калвин и други видни личности, а също и на техните идеи и мнения изключителна, определяща роля в събитията, изцяло в духа на хегелианската философия. Сред многото полезни и правдиви описания в книгата се срещат и някои любопитни твърдения, които не отиват по-далеч от повърхността на обществените явления. През 1522 г. Лутер проповядвал във Витенберг „като баща на заблудените си деца“; след потушаването на Сел-

ската война Реформацията „се откъснала от народните маси, а масите от вярата“ и Лутер загубил народната поддръжка; тогава над истинския Лутер взел връх неговият двойник „калпавият Лутер“. Като отбелязва правилно, че и след започването на Реформацията духовният напредък продължил по пътя на религиозните преобразования и спорове, Г. Дерманчев посочва, че от това произтичали „много и отвратителни препирни между евангелистките учени“. Така авторът изразява голямата историческа истина за тежките и вредни последици от догматичните и доктринерски спорове между привържениците на различните реформационни учения, които попречили за сплотяването на прогресивните сили и улеснили задачите на техните противници от лагера на католическата реакция. Твърде пресилено е становището на Г. Дерманчев, че „цвикауските пророци и витенбергските радикали“-Томас Мюнцер, Николаус Щорх и други, които съставили „една силна комунистическа партия“ на анабаптистите и „с крайните си искания и жестокости изплашили уморените хора и онези, що съчувствували и помагали на въстанието, и ги накарали да се отстранят от него“¹⁰.

Независимо от някои незагълбочени и пораждащи възражения твърдения и слабости книгата на Г. Дерманчев и досега си остава най-подробното и обстойно изложение на български език за историята на Реформацията и католическата реакция, незагубило и днес своето познавателно значение. Симпатиите към прогресивните и демократични движения в европейската история, както и либерално-демократичните възгледи на Г. Дерманчев, изглежда, допринасят той „да бъде освободен от длъжност по негово желание“ от Университета през 1930 г.¹¹.

През периода между Първата и Втората световна война значителна част от материала по средновековна обща история е преподавана и разработвана научно при Софийския университет от Петър Бицили.

Пьотр Михайлович Бицили (1879--1953) е роден в Одеса, следва всеобща история в Петербург. През 1917 г. е назначен за частен и редовен доцент, а през 1918-1920 г. и за извънреден професор в Новорусийския университет в Одеса. През 1920 г. след поражението на Врангел Бицили емигрира в Югославия и става преподавател по всеобща история в Скопие. От 1 януари 1924 г. е избран за редовен професор при катедрата по нова и най-нова история на Историко-филологическия факултет на Софийския университет, която завежда до 1948 г.

Петър Бицили е учен с широки интереси в областта на общата история - като се почне от античната и римската и се стигне до най-новата история и философията на историята. В Софийския университет той чете лекции по нова и най-нова история на Западна Европа, история на европейската култура, философия на историята, политически теории, исторически синтез и др. Но неговите научноизследователски интереси и предпочитания към конкретни исторически проблеми са свързани преди всичко с европейското средновековие.

Пьотр Бицили идва в България като напълно оформен учен и

университетски преподавател, опирайки се на богатия опит и школовка на руската дореволюционна и европейска историография. Първият му по-значителен труд, подготвен като докторска дисертация, е посветен на религиозния живот и еретическите движения в Италия през XIII в. - „Салимбене, очерки италианской жизни XIII века“ (1916). Други негови трудове, написани преди емиграцията, са монографиите: „Тацит и римский империализм“ (Одесса, 1912), „Падение Римской империи“ (Одесса, 1915), „Элементы средневековой культуры“ (Одесса, 1919); студиите „Общественные движения в изображении средневековых хронистов“ (Журнал министерства народного просвещения, 1916) и „Место Ренессанса в истории культуры“, която е отпечатана в Годишника на Софийския университет през 1932--1933 г. Начевайки преподаванията си в Софийския университет, П. Бицили публикува няколко съчинения, които отразяват синтезирано неговите схващания за общата история: „Очерки теории исторической науки“ (Прага, 1925), „Увод в изучаването на новата и най-новата история (опит за периодизация)“ (С., 1927), „Основни насоки в историческото развитие на Европа от началото на християнската ера до наше време“ (С., 1940).

В тези трудове П. Бицили се очертава като последовател на идеите на някои европейски историци и философи на историята, като Ото Шпенглер, Макс Вебер, Ернст Трьолч, а също руските историци Павел Н. Милюков, Иван М. Гревс, Лев П. Карсавин и др. За историческите схващания на тези автори са характерни крайният идеализъм при обяснение на историческите явления, представянето на общественото развитие като реализация на „общественото“ и „лично съзнание“ в хегелиански смисъл, стремежът да се отрекат отделни етапи (периоди) и обективните закономерности в историята, да се заличи качествената разлика между античност (робовладение), средновековие (феодализъм) и ново време (капитализъм), отричането на икономическите и социалните мотиви в поведението на хората. Тази идейна атмосфера се долавя особено добре в последния обобщаващ труд на Бицили „Основни насоки в историческото развитие на Европа от християнската ера до наше време“, написан, след като авторът е работил повече от 15 години в България. В него Бицили пише, че в основата на историческия живот стоят някакви общочовешки, национални или частни „трайни духовни тенденции“, които водят до промени и борби в обществения живот. Перипетиите на тези борби се определят от различни фактори, чиито комбинации могат да бъдат напълно случайни и съвсем не подчинени на някакви си „законо“ за еволюцията на човешките общества. Твърде показателна за философските и научно-методологичките позиции на Бицили при осветляването на историческите събития и явления е неговата теза за факторите, които са формирали европейската култура. Това са: 1. Библейското наследство, християнската религия. 2. Античното наследство, което е вторият постоянен фактор за западния свят. За източния, право-

славния свят, Св.Писание е единственият извор на вярата в разума и напредъка в европейската история. Според този историк „надали би могло да се говори за настъпателен ход на историята“; ако може да се допусне някакъв прогрес в европейската история, той може да се изрази в Христовата формула: „Царството Божие е във вас“¹².

От подобни идейни и методологически принципи излиза П. Бицели и в студията си „Место Ренесанса в истории культуры“, единствената негова научна публикация в България, която е посветена на конкретен проблем от средновековната обща история. За разлика от труда на Михаил С. Корелин върху Италианския ренесанс тази студия, макар и нелишена от познавателни елементи, не се отличава с богатство на нови фактически сведения. Силата на автора личи в самостоятелния подход и оригиналните виждания, както и в умението му да прави широки обобщения. Сам той обръща внимание на тази страна на проблема, като посочва, че неговата студия няма за цел да даде „обзор на събитията“, нито да бъде „справочник“. Селективният подход към историческите явления дава възможност на П. Бицели за крайно субективна, идеалистическа, религиозно-мистическа интерпретация на явленията на Ренесанса, която ни връща към идеите на Конрад Бурдах, Владимир Забугин, Джузепе Тофани и други автори, отричащи светския и дълбоко новаторски характер на ренесансовата култура. П. Бицели критикува остро големия изследвач на Ренесанса Якоб Буркхарт, като открива „грешки“ в неговите схващания, упреква го в субективизъм, в произволно подбиране само на такива черти на хуманистичната култура, които съответствуват на неговата концепция. Я. Буркхарт имал вина за това, че виждал качествена разлика между средновековието и Ренесанса, че укрепил създадената от самите италиански хуманисти легенда, че тяхното време е било противоположно на средновековието с неговото невежество. За да не допусне мисъл за дълбоката разлика между средновековието и ренесансовата епоха, Бицели отрица възможността за някаква общоисторическа периодизация - (античност - средновековие - ново време). „Историческият процес е непрекъснато изменение, пише той, тогава как е възможна историческа периодизация?“ Като приема, че всяка епоха си има свой „характер“, „дух“, своя „душа“, свой „гений“, той счита, че геният, който се осъществил в ренесансовата култура, бил дълбоко религиозен в своите корени. В неговите основи лежат две идеи: античната идея за ролята на фатума и вехтозаветната идея за бога като трансцендентна воля. На друго място, следвайки мислите на К. Бурдах, Бицели извежда Ренесанса от латинските понятия „reformatio“, „regeneratio“, „rinascita“, които се срещали още в съчиненията на Йоахим Флорски. От това се прави изводът, че корените на хуманистичната култура се намират в средновековната мистика на Йоахим Флорски, Франциск Асизки и пр. Същността на Ренесанса според П. Бицели се свежда до някаква смътна, неподдаваща се на рационално обяснение

„интуиция жизни“¹³. Така този притежаващ широка ерудиция и собствен почерк в историческите изследвания университетски историк остана чужд на позитивистичните и либерално-демократичните течения в историографията.

Дълбоките социални и идеологични промени в страната през септември 1944 г. неизбежно се отразяват и на преподаванията по средновековна обща история в Софийския университет, но преустройството тук се оказва продължителен процес. В първите години след Девети септември Св.Георгиев (до 1947 г.) и П. Бицили (до 1948 г.) продължават да четат лекциите си в непроменен отпреди вид. Същевременно семинарните занятия и отчасти лекциите по средновековна обща история са водени от *Борислав Примов* (1918--1984), който през 1942 г. е привлечен от баща си Св. Георгиев като асистент към катедрата. Б. Примов разглежда пред студентите същите научни въпроси, както и Св. Георгиев. От 1953 г. Б. Примов минава на работа в Института по история към БАН¹⁴.

За пръв път студентите от Софийския университет чуват нова научно-методологическа трактовка на проблеми от европейското средновековие в лекциите на проф. *Христо Гандев* (1907--1987). Завършил история в Софийския университет през 1932 г., специализирал история и социология в Карловия университет в Прага през 1932--1935 г., той е назначен за хоноруван доцент при катедрата по нова обща история през 1940 г., а по-късно и за редовен доцент и за професор (1946 г.). От 1948 до 1961 г. е ръководител на катедрата по стара средновековна и нова обща история, а през годините 1948--1952 г. е декан на Историко-филологическия (от 1951 г.) и на Философско-историческия факултет. Макар че Хр. Гандев се налага като университетски специалист в областта на новата обща история и по някои проблеми на българската история, той още от младежките си години и от първите стъпки в науката проявява задълбочени и трайни интереси към европейското средновековно минало, като оставя в тази област забележими следи. Познаващ задълбочено изворите, притежаващ широка ерудиция, добра езикова подготовка и широка историческа култура, Хр. Гандев умее творчески да се ползува от концепциите и изследователските методи на един от най-изтъкнатите, прогресивни за времето си европейски историци, като Йосиф М. Кулишер, Анри Пирен, Люсиен Февр, Алфред Деможо, Анри Озер, Рихард Давидсон и др. Още в първите си научни публикации преди 1944 г. той се доближава плътно до икономико-материалистическите принципи при интерпретацията на историческите явления, съчетавани с дълбок и тънък анализ на проявите на духовната култура. Лекциите на проф. Гандев върху възникването и развитието на средновековните градове, за зараждането на капиталистическите отношения във Флоренция и Нидерландия, за Италианския ренесанс и европейската Реформация правят дълбоко впечатление на студентите историци със задълбочения

анализ на изворите, с широката и солидна аргументация на застъпваните тези, с концептуалната мисъл на професора. Тези лекции внушават у слушателите усещането, че Алма матер е наистина храм за наука, а също, че средновековието е епоха не само на застой и мракобесие, но има своите прогресивни процеси и промени, своите важни събития и явления, които влизат като неотменима съставка в общата гражданска и културна история на човечеството.

В своето значително научно наследство проф. Хр. Гандев остави и няколко научни публикации, посветени на теми от европейското средновековие: „Йоахимистки идеи в трактата на Матей от Янов. Правила от Стария и Новия завет“ (излязла от чешки език през 1937 г.); „Данте и възраждането на класическата древност“ (1937); „Поглед върху европейския Ренесанс“ (1945); „Италианският Ренесанс и Ботичели“ (1945); „За политическия романтизъм на Данте в Monarchia“ (1946); „Към въпроса за ролята на Калвиновата етика при формирането на западноевропейския идеал за личност през 16 и 17 в.“ (1937)¹⁵. Предвид на това, че научното наследство на проф. Хр. Гандев следва да бъде анализирано и преценявано по-обстойно в материала по нова история, ще си позволим тук само да отбележим, че макар тези публикации да са от ранния период на формирането на учения, те разкриват един ерудиран и суверенно боравещ с изворите изследвач, проникващ „до дъно“ в проучваните проблеми и подчиняващ материята на собствена, оригинална интерпретация. Тези статии и до днес запазват научната си стойност и са близки до съвременните виждания на науката, а българските медиевисти могат да открият в тях интересни идеи.

През учебната 1952--1953 до 1955--1956 г. лекциите по средновековна обща история при Университета са четени от известния наш общественик и изтъкнат публицист *Владимир Топенчаров* (род. 1906 г.), който е избран за професор към катедрата по стара, средновековна и нова обща история, днес вече академик. Благодарение на историческото си образование и на добрата си информираност по обществените и социалните проблеми, а също и на солидната си историческа култура (той познава отблизо особено френската историография) проф. Топенчаров, макар и за кратко време, съумява да организира цялостен курс лекции, които насочват вниманието на студентите към важни и дискуссионни въпроси, четени на жив и колоритен език. Въпреки че основното внимание и творчески усилия на Топенчаров са насочени към журналистиката и други области на нашия културен и обществен живот, той отделя време да напише някои публикации на историческа тематика, посветени преди всичко на разпространението на богомилските идеи и на името „българи“ във Франция, а също на международните аспекти на мисията на братята Кирил и Методий във Великоморавия и на създаването на старобългарската книжнина¹⁶.

След оттеглянето на Вл. Топенчаров лекционните преподавания по Средновековна обща история (тогава в състава на катедрата по

Обща история) се възлагат на *Михаил П. Йонов*, който още преди това води и семинарните упражнения.

М. Йонов завършва специалност история в Софийския университет през 1950 г., по-късно и редовна аспирантура под научното ръководство на проф. Хр. Гандев. През 1954 г. защитава дисертация за връзките между българските движения против османското владичество и политиката на държавите от Средна Европа. От това време работи към катедрата по Обща история последователно като асистент, гл. асистент и преподавател. Избран е за доцент през 1970 г. като хабилитационният му труд е посветен на чуждестранните пътеписи като извори за миналото на българите през XVII в. През 1982 г. *М. Йонов* защитава докторска дисертация на тема „Османската империя и изоставането ѝ от научно-техническия прогрес в Европа през XV-XVIII в.“ Една година по-късно *М. Йонов* е избран за професор по средновековна обща история. Той специализира в Лайпцигския университет, а също и във Виена, Мюнхен и Будапеща. През периода 1972--1976 г. *М. Йонов* е избран за зам. декан на Историческия факултет и за временен ръководител на катедрата по стара и средновековна обща история.

След напускането на акад. Вл. Топенчаров *М. Йонов* чете основния курс по средновековна обща история при Историческия факултет. Впоследствие чете и спецкурсовете „Проблеми на Ренесанса“, „Изворознание и историография“ и др. След откриването на Великотърновския университет *М. Йонов* чете лекциите по средновековна обща история няколко години и в него.

Проф. *М. Йонов* е автор на няколко монографични труда, на голям брой студии, статии и др. научни публикации, които могат да бъдат групирани в три тематични кръга:

Проучвания, посветени на проблемите на прехода от античността към средновековието и на генезиса на феодализма. Тук се отнасят студията върху политическите и социалните възгледи на галския писател от V в. Салвиан Марсилски (1961), статиите: „Концепцията на Херман Обен за прехода от античността към средновековието“ (1963), „Към въпроса за свободните селяни през ранното средновековие“ (1965), „Църквата и установяването на феодализма в Западна Европа“ (1965), „Аналогични явления при прехода от античността към средновековието в Европа и на Балканите“ (1974), „Създаването на Полската държава“ (1968) и др.¹⁷

Втората група научни изследвания на *М. Йонов* са свързани с Ренесанса и Реформацията в Европа и тяхното отражение сред балканските народи. Тук спадат книгите: „Европа открива наново българите XV--XVIII в.“ (1980), „Немски и австрийски пътеписи за Балканите XV--XVI в.“ (1979), „Немски и австрийски пътеписи за Балканите XVII в. - средата на XVIII в.“ (1986) и „Европейските пътеписи - извор за историята на българските земи през XVII в.“ (1968). Към същата група се отнасят студиите и статиите: „Българската

народност в чуждестранната пътеписна литература“ (Сб. Българската нация през Възраждането, 1980), „Възгледите на Томазо Кампанела“ (1963), „Към въпроса за научния и технически прогрес през Ренесанса“ (Сб. Изследвания в чест на проф. Хр. Гандев, 1983) и др.; Също редица други статии и публикации на отделни, неизвестни преди това или неизползувани в научната литература ръкописи и пътеписни дневници, като тези на Якоб Бетцек и Мартин Грюневег от XVI в., на Кристоф Киндсперг и Ханс Хьонце от XVII в., на Шаг и Кемпелен от първата половина на XVIII в. Темата за отражението на Немската реформация сред балканските народи проф. Йонов проучва в студиите си: „Културни връзки между немски протестанти и представители на балканските страни в края на XVII и началото на XVIII в.“ (1964) и „Die deutsche Reformation und die Balkanvölker“ (1986) и др.¹⁸

Трета основна област, в която проф. Йонов е дал редица приноси, са изследванията на връзките между българските движения против османското владичество и политиката на държавите от Средна и Източна Европа. На тези въпроси е посветена още неговата кандидатска дисертация, а по-значителни публикации са: „Политиката на Австрия и политическите движения в България от края на XVI до края на XVII в.“ (1959), „Българите и антиосманската коалиция от края на XVI и началото на XVII в.“ (1980), „Османо-австрийските войни през втората половина на XVII в.“, „Die Ereignisse in Südosteuropa am Ende des 16. Jhs und die politische Tätigkeit der Anführer der Befreiungsbewegung in Bulgarien“ (1978), книгата „Валенцайн“ (историко-биографичен очерк) (1971) и др. По-важните резултати от проучванията си в тази област в обобщен вид проф. Йонов е отразил в т.IV на многотомната „История на България“ (1983), където той участва като редактор и като автор на значителни части: „Международно положение и войни на Османската империя“, „Засилване на освободителното движение в края на XVI в. и Първото търновско въстание“, „Католишката пропаганда и политическата дейност на българските католици“, „Второ търновско въстание“, „Чипровското въстание от 1688 г.“ и „Български изселвания през XV--XVII в.“¹⁹.

В публикациите си по тази тематика, както и в обнародваните от него пътеписи и други извори, проф. М. Йонов обогатява българската историческа наука с нови факти и сведения, почерпени от открити от него архивни източници. Авторът предлага и някои нови виждания и постановки, които позволяват по-добре да бъдат осветлени както вътрешната подготовка, така и външните аспекти на българските въстанически движения. Според автора тези движения са неделима част от един голям международен проблем: общата борба на държавите и народите от Среднодунавския и Долнодунавския басейн против османската заплаха²⁰.

Проф. М. Йонов е автор (заедно с Иван Шапкарев и Цветана Бонева) на учебник по Средновековна обща история за полувисши

институти и на Христоматия (с участие и на Йордан Николов) за студенти историци, както и на други учебни пособия.

От 1962 г. като асистент по средновековна обща история в катедрата постъпва *Йордан Николов*. Той завършва специалност история в Софийския университет. През 1968 г. защитава кандидатска дисертация на тема „Папската политика в Далмация, Сърбия и Албания в края на XII и началото на XIII в.“ През 1976 г. е избран за доцент по средновековна обща история. През 1986 г. защитава докторска дисертация на тема „Еретическите движения в Италия, Франция и Германия през XII–XIII в. (Социалнополитически проблеми)“.

Доц. Й. Николов чете лекции по средновековна обща история на редовни и задочни студенти, както и спецкурс „Проблеми на Реформацията“. Чете лекции по обща средновековна история във Великотърновския университет „Кирил и Методий“ и в Историко-филологическия факултет на Висшия педагогически институт в Благоевград.

Специализирал е по тази тематика в университетите в Белград и в Берлин (Хумболтовия университет).

Главните тематични области, в които работи доц. Й. Николов, са проблемите на политическата система и идеологическата структура на феодалното общество, на антифеодалните и антикатолическите движения на селяните и градския плебс през средновековието, реформационните борби в Германия и Швейцария, както и на тяхното отражение в отделните страни на Европа, проучвания върху антиосманските освободителни борби на българския народ и тяхното значение в историята на Югоизточна Европа. Разработва също историографски и методологически въпроси на историята на средните векове.

Из тази проблематика са неговите публикации: „Мартин Лутер между средновековието и Новото време (ГСУ ИФ, 1979), „Томас Мюнцер и балканските народи“, „Мартин Лутер и неговото дело“ (ИПр., 1983), „Светогледът на Мартин Лутер“ (Философска мисъл, 1983), „Немската реформация и някои църковни дейци в българските земи през XVI в.“ (Сб. Българо-германски отношения и връзки, I, 1972), „България и българите в съчиненията на Стефан Герлах и Мартин Крузиус“ (ГСУ ИФ, 1977), „Немските реформатори, балканските провинции и Османската империя и мисията на Димитър Мизиеца в Германия“ (Сб. Българо-германски отношения и връзки, 2, 1978), „Историографски и методологически проблеми на средновековната обща история на българската буржоазна историопис“ (Сб. Методологически и историографски проблеми на историческата наука, I, 1973), „Към въпроса за аспирациите на католическата църква в Албания в края на XII и началото на XIII в.“ (ГСУ ФИФ, 1965), „Томас Мюнцер - велик мислител и революционер“ (ИПр., 1972), „За понятийно-категориалния апарат на общата медиевистика (във връзка с изучаването на ересите)“ (Сб. Теория и практика на обучението по история, III, 1978, IV, 1980). Из тематиката на освободителните борби на българския народ през

епохата на турското робство на фона на политическата и дипломатическата история на Европа следва да се отбележат публикациите „Общоисторически черти на Първото Търновско въстание“ (ИПр., 1985), „Дионисий Рали и неговата дипломатическа дейност“ (ГСУ ИФ, 1986), „Бедредин Махмуд и въстанието от 1416 г. в оългарските земи“ (Сб. исторически материали, Разград, 1984).

Съвместно с проф. М. Йонов е участвувал в съставянето на „Христоматия по история на средните векове“ (1975). В съавторство е участвувал в написването на учебници по обща средновековна история за ЕСПУ и на „Кратък исторически справочник“, т.2, Средновековие (I изд., 1981, II изд., 1984).

От 1976 г. като асистент по средновековна обща история постъпва *Георги Вл. Сотиров*. Той завършва специалност история през 1970 г. През 1975 г. защитава кандидатска дисертация на тема „Езически движения в Средна Европа през VIII--XI в.“. Той води семинарните упражнения по същата дисциплина. През 1987 г. е избран за доцент по средновековна обща история.

Научните интереси на доц. Г. Сотиров са насочени главно към проблемите на разпространение на християнството през VIII--IX в., народните селски движения през същата епоха, мисията на Кирил и Методий във Великоморавия, а също и международните отношения в Средна и Западна Европа през VIII--IX в. Измежду публикациите му в тази област могат да се посочат: „Народни движения във франкската държава през VI--IX в. и въстанието на Стелинга 841--843 г.“ (ГСУ ИФ, 1977), „Икономически и социални аспекти на първоначалното разпространение на християнството в Чехия“ (ГСУ ИФ, 1979), „Законите на княз Бржетислав I от 1039 г.“ (Векове, 1976), „Езически и соларни представи и вярвания през ранното средновековие“ (Векове, 1982). Заслужава да бъдат отбелязани и редица статии на Г. Сотиров в Кирилометодиевската енциклопедия: „Методий“, „Вацлав“, „Болеслав“, „Мутимир“ и др., които се отличават със задълбочения си характер и ценната си информация, която се съдържа в тях.

Преподавателите медиевисти при катедрата са участвували с доклади или съобщения в по-важните прояви на международния научен живот: проф. М. Йонов на международните конгреси на историците в Москва (1976 г.), М. Йонов и Й. Николов - на конгреса в Букурещ (1980), на международните конференции за Томас Мюнцер в Хале (1975 г.) и за М. Лутер и Немската реформация в Ерфрут (1983 г.), на Първия конгрес по балканистика (1966 г.), М. Йонов, Й. Николов и Г. Сотиров на Първия и Втория конгрес по българистика (1981 и 1985 г.), на последните два конгреса на БИД (1980 и 1987 г.) и др.

Понастоящем от преподавателите медиевисти към катедрата по Стара и средновековна обща история се водят следните преподавания:

Основен курс по Средновековна обща история за редовни и задочни студенти;

Лекционен курс по Обща история, II ч. (средновековие) за студенти от втора специалност;

Спецкурс Изворазнание и историография по средновековна обща история (за редовни и задочни студенти);

Спецкурс Проблеми на европейския Ренесанс;

Спецкурс Проблеми на Реформацията;

Семинарни упражнения по Средновековна обща история.

Б Е Л Е Ж К И

- ¹ Срв. Алманах на Софийския университет „Св.Климент Охридски“ с.3; А р н а у д о в, М. История на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ през първото му полувековие 1888-1938. С., 1939, с.59.
- ² Рецензиите са отпечатани в Български преглед, 1893, № 2, 168-181; 1896, № 7-8, 276-277; 1894, № 10, с.176, 178; 1895, № 3, 164-166.
- ³ Срв. Алманах на Софийския университет „Св.Климент Охридски“. С., 1940, с. 182; А р н а у д о в, М. Цит. съч., с. 75; Советская историческая энциклопедия. Т.5. М., 1964. с. 320; Д р а г о м а н о в, М. Борьба за духовную власть и свободу совести в XVI и XVII вв. - Отечественные записки. С. Петербург, 1874; Церковь и государство в начале средних веков. - Журнал „Знание“, С. Петербург, 1875.
- ⁴ Д р а г о м а н о в, М. Старите харти на свободата. - БП, 1893, № 6,7,8,9-10; 1894-1895, № 2; Евангелска вѣра в страѣи Англіи. - Архив на БАН, фонд ИВ. Д. Шишманов, ф. II, оп. 5.
- ⁵ А р н а у д о в, М. Цит. съч., с. 102, 202.
- ⁶ Г е о р г и е в, С. Еней Силви Пиколомини като хуманист и проповедник на кръстоносен поход против турците. С., 1911; Културно-исторически възгледи на Карл Ламрехт. Гог. СУ. ИФФ, 19, 1923, 1-77.
- ⁷ Пак там, с. 3, 26, 40, 52-53 и гр.
- ⁸ Всички тези публикации са излезли в Българска историческа библиотека, 1928, № 2, 69-118; 1929, № 4, 72-102; 1930, № 2, 103-150. Само последната статия е поместена в Сб. Второто българско царство и кръстоносците. С., 1938.
- ⁹ Алманах на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. С., 1940, с. 151; А р н а у д о в, М. Цит. съч., с. 323; Д е р м а н ч е в, Г. Средна история. 3 изд., С., 1901; Нова и най-нова история. Т.1-3; Т. 1. Реформационната епоха от XVI до половината на XVII в. С., 1922. Срв. Н е с т о р о в, Х. Бележки върху българската буржоазна историография по нова и най-нова обща история. - Народна просвета, 1950, № 10.
- ¹⁰ Д е р м а н ч е в, Г. Цит. съч., т. 1, с. 1, 2, 64, 72, 79, 84, 85 и гр.
- ¹¹ Алманах на Софийския университет ..., с. 151.
- ¹² Б и ц и л и, П. Основни насоки в историческото развитие на Европа от началото на християнската ера до наше време. С., 1940, с. 5, 8, 20, 41 и гр. Срв. Г а н г е в, Х. Петър Михайлович Бицили. - Векове, 1980, № 2, 61-72.
- ¹³ Б и ц и л и, П. Место Ренесанса в истории культуры. - Гог. СУ, ИФФ, 29, 1932-33, с. 3. 9, 21, 93, 94, 103-109 и гр.
- ¹⁴ Б. Примов впоследствие премина на работа в Историческия институт при БАН. Най-значителен негов труд е книгата „Бугрите, книга за поп Богомил и неговите последователи“. С., 1970. Вж. и посочените там други публикации от същия автор.
- ¹⁵ Г а н г е в, Х. Joachimitské myšlenky v díle Matěje z Janova „Regulae Veteris et Novi Testamenti“. Časopis Národního muzea, Philos. hist. od., Praha, CXI, 1937, 1-28; Данте и възраждането на класическата древност. - Прометей, I, 1937, № 3, 20-23; Поглед върху европейския Ренесанс. - ИПр., I, 1945, № 1, 49-64; За политическия романтизъм на Данте в Монпеліа. - Гог. СУ, ИФФ, 13, 1946-1947, № 2, 162-182; Към въпроса за ролята на Калвинизма етика при формирането на западноевропейския идеал за личност през 16 и 17 векове. - ИИИД, 14-15, 1937, 133-144. Срв. П и к о л о в, Й. Проф. Христо Гангев като медиевист. - В: Изследвания в чест на проф. г-р Хр. Гангев. С., 1983, 11-32.

- ¹⁶ Срв. Т о п е н ч а р о в, В. Костантин-Кирил Философ, АБВ на ренесанса. С., 1970; Две жарави и един пламък, бузри и катарии. С., 1974, и др.
- ¹⁷ Срв. Й о н о в, М. Салвиан Марсилски - социални основи на възгледите му и политически тенденции в неговите съчинения. - Год. СУ. ФИФ, 55, 1961, 247-535; Концепцията на Херман Обен за прехода от античността към средновековието. - ИПр. 19, № 2 1963, 57-66; Аналогични явления при прехода от античността към средновековието в Европа и на Балканите. - ИБИД, 29, 1974, 189-198 и др.
- ¹⁸ Й о н о в, М. Немски и австрийски пътеписи за Балканите XV-XVI в. С., 1979; Немски и австрийски пътеписи за Балканите XVII - средата на XVIII в. С., 1986; Европейски пътеписи - извор за историята на българските земи през XVII в. - Год. СУ. ФИФ, 62, 1-192; Европа открива наново българите (XV-XVIII в.). С., 1980; Българската народност в чуждестранната пътеписна литература. - Сб. Българската нация през Възраждането. С., 1980, 111-138; Томазо Кампанела. - Народна просвета, 19, №2, 1963, 84-94; Към въпроса за научния и технически прогрес в Ренесанса. - Сб. Изследвания в чест на проф. Хр. Гандев. С., 1983, 179-195; Културни връзки между немски протестанти и деца от южнобългарските земи през края на XVII и първите десетилетия на XVIII в. - Год. СУ. ФИФ, 58, 1965, 240-277; Путевые заметки Якоба Бемцека о болгарских землях XVI в. - Byzantinobulgaria, 4, 1973, 295-318; Българските земи преди 300 години, отразени в дневниците на Киндсперг (1672-1674г.). Год.СУ, ФИФ, 65, 1973, 287-384; Един неизвестен пътепис за нашите земи от XVIII в. ИБИД, 25, 1967, 283-306; Пътеписът на Мартин Грюневег като исторически извор за българските земи (1582 г.). - Год.СУ. ИФ, 67, 1977, 101-166; Описание на българските и някои съседни земи от капитан Шаг (1740-1741). - Известия на тържавните архиви 34, 1979, 59-129; Описание на земите от Белград до Цариград от Кемпелен (1740 г.). - Известия от тържавните архиви, 41, 1981, 129-178; Die deutsche Reformation und die Balkanvolker. - BHR, 1987, No 1, 37-58.
- ¹⁹ Й о н о в, М. Политиката на Австрия и политическите движения в България от края на XVI до края на XVII в. - Год. СУ. ФИФ, 52, 1958, 247-336; Българите и антиосманската коалиция от края на XVI и началото на XVII в. - Векове, 1980, № 1; Die Ereignisse in Südosteuropa am Ende des 16. Jahrhunderts und die politische Tätigkeit der Anführer der Befreiungsbewegung in Bulgarien. - ЕН. 1978, № 8, 158-178; Der Aufstand in Bulgarien am Ende des 16. Jahrhunderts im Vergleich mit dem Bauernkrieg in Deutschland. - In: Der deutsche Bauernkrieg 1524-1525 Geschichte - Traditionen - Lehrer. Herausg. von G. Brendler und Ad. Laube. Berlin, 1977, 237-240; Търновското въстание в края на XVI в. и политическата обстановка в Югоизточна Европа (Монография, подготвена за печат); Чипровското въстание и събитията в Югоизточна Европа през 80-те и 90-те години на XVII в. - Сб. 300 години Чипровско въстание. Принос към историята на българите през XVII в. С., 1988, 244-271; Чипровското въстание през 1688 г. - Социално-икономически предпоставки. - Векове, 1989, No 3, 5 - 19; Българските въстания и опити за отхвърляне на османското владичество през XVI-XVII в. Преглед на историографията. - Сб. Историографски изследвания - България през XV-XIX в. Т. 1, С., 1987, 60-89; Валенцайн. Историко-биографичен очерк. С., 1971. Срв. и на писаните от М. Йонов части в История на България. Т. 4: Българският народ под османско владичество (от XV до началото на XVII в.). С., 1983, 125-132, 181-233, 240-251.
- ²⁰ Срв. С о т и р о в, Г. Проф. г-р Михаил Йонов на 60 години. - ИПр., 1986, № 2, 95-96.

СЕКТОР ПО НОВА И НАЙ-НОВА ОБЩА ИСТОРИЯ

МИЛЕН СЕМКОВ

Секторът по нова и най-нова обща история осигурява преподаването на новата и най-новата обща история в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и провежда научноизследователска работа в хронологически рамки от края на средновековието до наши дни. Първата катедра по нова и най-нова история е създадена в 1919 г. и от началото на учебната 1920/1921 г. има и своя първи ръководител - проф. Ервин Грим.

Четенията по нова обща история в Софийския университет започват още от годината на създаването му - 1888 г., и се осигуряват от Димитър Агура - професор от 1894 г. (когато за първи път се въвежда това научно звание), и от Михаил Драгоманов. Д. Агура чете лекции по проблеми от историята на Европа и е автор на трудове върху новата история на Франция и Германия и на международните отношения от края на XIX и началото на XX в. Публикациите му са главно върху Великата френска революция и историята на Франция. В 1900 г. е избран за член на Българската академия на науките - едно голямо признание и за качеството на лекциите по нова обща история, четени в Историко-филологическия факултет. В 1901 г. Д. Агура е съосновател и първи председател (до смъртта си в 1911 г.) на Българското историческо дружество.

М. Драгоманов, професор в Киевския университет, в 1875 г. емигрира в Швейцария, а от основаването на Софийския университет е професор по всеобща история. Специалист е по славянски фолклор и тежестта на подготовката на студентите по нова обща история пада върху Агура. Драгоманов почива в 1895 г. Заместник на Д. Агура в четенето на лекции по нова обща история (от 1912 до 1930) е Георги Дерманчев, отначало частен доцент, а после и редовен доцент (от 1908 г.) в създадената според Закона от 1904 г. за превръщането на Висшето училище в университет катедра по средна и нова история към Историко-филологическия факултет. Драгоманов чете лекции по

история на Великата френска революция, на Европа от Френската революция до 1830 г., на Европа от 1830 до 1845 г. и по история на различните европейски държави в XVII и XVIII в. Автор е на история на политическите партии във Франция, САЩ, Швейцария и Англия и на първия в България курс по нова и най-нова история (според приетата тогава във всички страни периодизация новата история на човечеството започва от Ренесанса в Европа, а най-новата - с края на XIX и началото на XX в.). Тритомникът обхваща Реформационната епоха (XVI в. и първата половина на XVII в.), епохата на абсолютизма (втората половина на XVII в. и XVIII в. до Френската революция) и на Френската революция и нейната епоха. Първият том се появява в 1922 г., вторият - в 1925 г. и третият - 1930 г. и в ръцете на студентите историци е учебник, доказващ високата професионална култура на преподавателите във факултета.

От 1912 г. редовен доцент по средна и нова история е и Светозар Георгиев, специалист по средновековна история, чел лекции и по историография на XIX в. - още едно потвърждение за историографската осведоменост на преподавателите от Историко-филологическия факултет и за добрата им ориентираност в различните световни исторически школи.

Пристигането в 1920 г. в България на Ервин Грим е събитие с изключително значение за развитието на българската историческа наука в нейния общ дял. Професор от университета в Санкт Петербург (от 1914 г. - Петроград), трикратно избран за ректор на университета, Грим е автор на исторически съчинения с тематичен обхват от древния Рим до края на Първата световна война. Катедрата по нова и най-нова история при Грим продължава да печели международно признание за Софийския университет и неговия Историко-филологичен факултет. С някои от курсовете си от лекции Грим достига до преддверието на най-новата история - първите две десетилетия от XX век: Англия от XVII и XVIII в.; стария ред и революцията във Франция; Италия в XIX в.; Европа във втората половина на XIX в.; епохата на европейския империализъм 1888--1914 г. (всъщност лекции по история на международните отношения). През 1923 г. проф. Грим се завръща в Съветския съюз и там се изявява като специалист по история на международните отношения в Европа и Далечния изток.

За ръководител на катедрата по нова и най-нова история (от 1 януари 1924 г.) пристига друг именит руски историк - Петър Михайлович Бицили. Професор от Новорусийския университет в Одеса, от 1920 г. - професор в Скопския университет, Бицили е начело на катедрата в продължение на 22 години. С него тя разширява периметъра на научноизследователската си дейност, обогатява съдържанието на лекционните курсове и извършва скок от фактологията към теорията на историческия процес. Неговите „Очерки по теории исто-

рической науки“, издадени в Прага в 1925 г., спомагат за издигането на авторитета на Софийския университет в целия славянски свят. Бицили е първият преподавател в университета, включил в лекционните си курсове проблеми от най-новата обща история. Някои от тези проблеми, като последиците от Първата световна война и характеристиката (макар и бегла) на типовете държави, развили се в Европа между двете световни войни, са включени в неговите работи „Увод в изучаването на новата и най-новата история. Опит за периодизация“ от 1927 г. и „Основни етапи в историческото развитие на Европа от началото на християнската ера до наше време“ от 1949 г. Специализирал във Франция, Италия и Германия, автор в Русия на публикации с тематика от историята на древния Рим и средновековието, в България Бицили продължава изследователската си работа в различни посоки с работи за Ренесанса и историята на културата, история на руската литература, история на Русия от началото на XIX в. до Октомврийската революция. Широкият му поглед върху историята на човешките общества се откроява в курсовете лекции, които чете: Философия на историята; Развитие на историческата наука; История на европейската култура; Исторически синтези; Политически теории; Социални утопии; Историческа терминология и др.

От 1935 до 1942 г. частен доцент в катедрата е Иван Панайотов. Завършил историческото си образование в САЩ и специализирал във Франция и Германия, доктор на Гьотингенския университет (1923 г.), той е автор на публикации, в които свързва новата обща история с външнополитическото положение на България след 1885 г. Чел лекции предимно по история на балканските народи, той е в основата на една тенденция, която се утвърждава по-късно в развитието на катедрата на пренасочване на изследователските усилия от областта на общата история към история на външнополитическите връзки на България с великите сили или с други балкански държави. Впрочем за това допринасят и четените от Ив. Панайотов основни курсове от лекции по история на Третото българско царство в катедрата по българска история.

След 9 септември 1944 г. започва продължителен процес на преустройство на научноизследователската и преподавателската работа в специалността история на Софийския университет на основата на марксистко-ленинската методология. Според използваната в Съветския съюз периодизация на историята на човешките общества новата история започва с Английската буржоазна революция, а най-новата - с Октомврийската социалистическа революция. Тъй като в нашата страна историята на България, на Балканите и на Съветския съюз се изучава в самостоятелни дисциплини, предмет на общата история е историята на всички останали страни.

В специалността история в Софийския университет преустройството на преподавателската и изследователската работа по нова и

най-нова обща история е дело на Христо Гандев, Туше Влахов и Владимир Топенчаров, а по-късно и на Христо Несторов и Христина Михова. Лекционните курсове постепенно разширяват хронологията и тематиката си, за да обхванат колкото се може по-пълно общата история.

Хр. Гандев е възпитаник на Софийския университет. Завършва специалност история, специализира три години в Прага и защитава там докторат по история и социология. И за него, както и за Ив. Панайотов, не е имало щатно място за преподавател в Историко-филологическия факултет и в продължение на шест години работи в университетската библиотека. Хабилитацията му в 1940 г. като частен доцент е с издация в 1939 г. труд „Ранно възраждане (1700-1860)“, а за редовен доцент в 1944 г. - с „Фактори на Българското възраждане 1600--1830“ - монография, издадена в 1943 г. През 1946 г. Хр. Гандев вече е професор и ръководител на катедрата по нова и най-нова обща история. За изпълнението на приетия в 1948 г. Закон за висшето образование най-голяма за специалност история при Софийския университет е ролята на проф. Гандев, който вече е декан на Историко-филологическия факултет и ръководител на новата катедра по обща история с три основни направления в нейната работа: стара, средновековна и нова и най-нова обща история. Човек с голяма култура, отличен специалист по история на България - от 1940 г. оказва сериозна помощ на катедрата по българска история, където чете различни курсове от лекции по нова и най-нова българска история. Хр. Гандев оставя дълбоки следи в развитието на цялата българска историческа наука. Един от първите преподаватели, който приема марксистко-ленинската методология и се опитва да я прилага в своята научна работа, той влага много усилия за преустройството на преподаването по история в университета, за подготовката на млади кадри, които постепенно да изведат изследователската работа в катедрата върху територията на общата история.

Само с израстването на специалисти по история на международното работническо движение, по история на международните отношения, на буржоазните и социалистическите революции, на големи и малки страни от Европа и Америка може да се издигне на високо научно равнище преподаването на новата и най-новата обща история, а чрез съответните публикации - да се съдействува за запознаването на историците българисти с равнището на световната историческа наука. Отлично подготвените кадри по нова и най-нова обща история са жизнено необходими както за запазването на извоювания от именити руски историци международен авторитет на българската обща история, тъй и за издигането на равнището на изследователската и преподавателската работа по история на България. За сериозно разгръщане на научноизследователската работа по нова и най-нова обща история са необходими обаче и материални условия: нови щатни места

в катедрата, библиотеки с документална база, литература и периодика; краткосрочни командировки в чужбина за обмяна на опит; дълготрайни специализации в страни от Централна и Западна Европа и САЩ.

В своите работи проф. Гандев разкрива не само вътрешнобългарските проблеми, но и европейското влияние върху българската атмосфера, върху българските политически идеи и съдействува за преодоляването на провинциализма, лъхащ от работите на дотогавашните историци специалисти по история на България. Той е един от авторите и редакторите на двутомната история на България. Автор е на научни статии върху Европейския ренесанс, Ренесанса в Италия, историята на славянството, Парижката комуна и др. от областта на общата история. Титуляр в четенията по нова история до 1975 г., проф. Гандев респектира със своите професионални и човешки качества поколения студенти. С въвеждането в 1957 г. на специализациите за студентите историци от вече Философско-историческия факултет проф. Гандев чете отначало спецкурсове по съвременна история на Чехословакия и ГДР (етапите на аграрните реформи), а по-късно спецкурса с най-трайно въздействие върху студентите с профил нова и най-нова обща история - по изворознание и историография на новата обща история.

Проф. Гандев остава ръководител на обединената катедра по обща история до 1961 г., тъй като още от 1958 г. (и до 1972 г.) той е на основна работа в БАН като директор на Етнографския институт. Един от възстановителите е на Българското историческо дружество и е дългогодишен заместник-председател на Централния му съвет. Дългогодишен член на редакцията на сп. „Исторически преглед“ и на различни други редакции, в това число и член на Главната редакция на продължаващата да излиза многотомна история на България, проф. Гандев отстоява основни научни принципи - солидна документална основа на публикациите, библиографска осведоменост на авторите и приноси в развитието на историческата наука. Проф. Гандев се пенсионира в 1974 г., а в 1980 г. е удостоен със званието „народен деятел на науката“. Почива в 1987 г.

Преустройва съдържанието на своите лекционни курсове и проф. Бицили. През 1944--1945 г. той чете курсове от лекции по История на Европа в XVI в., в 1945--1946 г. - История на Западна Европа от Френската революция до 1948 г., Западният свят в ерата на капитализма и империализма, Обществени движения в Русия. В 1946--1947 г. Бицили е първият преподавател в специалност история на Софийския университет, който чете курс от лекции и по най-нова обща история - История на Европа от края на XIX в. до Втората световна война и друг курс - Основни проблеми на новата и най-новата история. Следващата учебна година проф. Бицили чете за последен път лекции и се пенсионира. Почива в 1953 г.

Новият ръководител на обединената катедра по обща история проф. Туше Влахов е достоен продължител на делото на своите предшественици. Късно дошъл в университета - през 1949 г., - на петдесет години е старши преподавател, бързо прави научна кариера - от 1951 г. е доцент, а в 1954 г. - професор по нова обща история и повишенията му не са изненадващи. Т. Влахов, също възпитаник на специалността история в Софийския университет, печели Дриновата стипендия и от 1929 г. специализира три години в Берлин и Париж. През 1939 г. излиза работата му „Дени Дигро“, в която представя философските и историческите възгледи на бележития френски енциклопедист. Приобщен към прогресивните среди на прокуденото от родните македонски земи българско население, Т. Влахов е член на Българската комунистическа партия и след 9 септември 1944 г. е главен инспектор в Министерството на народната просвета и лектор във Висшата партийна школа. През 1948 г. изнася пред Националното съвещание на историците в България доклада „Състояние и задачи на българската историческа наука“, с който обосновава необходимостта от решителен поврат на българската историческа наука по марсистко-ленински път. Първата му монография „Отношенията между България и Централните сили по време на войните 1912--1918 г.“ (1957 г.) е и първото голямо изследване, с което се прави опит да се свърже от новите методологически позиции историята на България - чрез изясняване на проблеми от нейната външна политика, с чистата обща история. Не само Т. Влахов, но и няколко поколения български историци изследват връзките на България с други страни, допринасят за преодоляването на един необходим етап от развитието на българската историопис. Следващата работа на проф. Т. Влахов е изцяло върху проблем от историята на България - „Кукуш и неговото историческо минало“ (1963 г. и второ издание от 1969 г.). С други свои работи проф. Т. Влахов изследва историята на отношенията между България и Турция. Съавтор е на учебници по история на международното работническо и комунистическо движение и на учебници по история за гимназиите.

Обаятелен лектор, проф. Туше Влахов полага много грижи за кадровото укрепване на катедрата, за привличането на асистенти, които да осигурят приемствеността между поколенията, за развитието на младите преподаватели в спокойно, творческа научна атмосфера. В трудни за катедрата и за специалността минути проф. Т. Влахов с младежки плам защитава постановките на XX конгрес на КПСС и на Априлския пленум на БКП от 1956 г. За своята дългогодишна преподавателска, научна и обществена дейност (признат за активен борец против фашизма и капитализма) е удостоен със званието „заслужил деятел на науката“ (1966 г.), а през 1974 г. - със званието „герой на социалистическия труд“. Член-кореспондент на БАН от 1966 г., проф. Т. Влахов се пенсионира в 1969 г. Почива в 1981 г.

Владимир Топенчаров отначало е хоноруван преподавател в катедрата и чете курс от лекции по история на Франция за студенти от френска филология. От 1951 г. е доцент, а от 1955 г. - професор по обща история. Чете първия за специалност история курс по нова и най-нова история на източните народи. Постъпил на работа след „бурно“ минало (член на БКП, един от редовните сътрудници на комунистическия и левия печат, политзатворник, политемигрант, концлагерист преди 9 септември 1944 г.), гл. редактор на в. „Отечествен фронт“ от 9 септември 1944 г., зам.-министър на външните работи, заемал и други ръководни длъжности, Владимир Топенчаров е принуден да се занимава с преподавателска работа в Софийския университет, тъй като е в немилост няколко години (сестра му е съпруга на Трайчо Костов!). Заедно с Т. Влахов съдействува на процеса за развитие и утвърждаване на Априлската линия на БКП във Философско-историческия факултет. В 1965 г. проф. Топенчаров напуска катедрата поради назначаването му за посланик във Франция. От 1966 г. е член на ЦК на БКП. Академик, герой на социалистическия труд и лауреат на Димитровска награда, Вл. Топенчаров има заслуги и за развитието на българската журналистика. Автор е на десетки книги и на статии по най-широк кръг от теми от средновековните до най-злободневните на нашето съвремие. Неговите книги са превеждани на много езици, а някои от тях имат първото си издание във Франция.

По-нататъшното си развитие катедрата по нова и най-нова обща история дължи на Христо Несторов. Приет е за аспирант в 1948 г., той преодолява много стъпала в преподавателската кариера - асистент, преподавател, старши преподавател, доцент (1964 г.) и професор (1974 г.). От 1969 до 1972 г. е ръководител на катедрата по нова и най-нова обща история, а от юни 1973 г. - на сектора по нова и най-нова обща история. Именно Несторов е човекът, който е в основата на процеса на преустройството на преподавателската и научноизследователската работа в България по нова и най-нова обща история. Защитил през 1953 г. дисертация за научната степен кандидат на историческите науки на тема „За грабителската и контрареволуционната роля на съглашенските империалистически държави и САЩ в България 1918--1925 г.“, той постепенно еволюира във възгледите си. Автор е на многобройни публикации - научни, научнопопулярни и пропагандни с най-широк тематичен обхват. Причините за това разнообразие са обясними: нуждите на преподаването на обща история в различни факултети (на студенти с първа и втора специалност история); непрекъснати преустройства на учебни планове и учебни програми поради увеличаване или намаляване на срока на обучение на студентите; пропагандиране на исторически знания от марксистко-ленински позиции в различни кръжоци, курсове, лекционни системи и т.н. в София и страната поради принадлежността му към катедрата по обща история; темпераментът му на личност, винаги

отзивчива и готова да говори пред различни аудитории на различни теми; революционното му минало - осъден на смърт през 1943 г. за участие в съпротивителното движение в България, той се чувства задължен на участию в самостоятелно или в съавторство в написването на истории на борбите против капитализма в родния му Локорски край, на партизанската бригада „Чавдар“ и на други революционни събития или биографии на комунисти.

Най-значителните научни постижения на Хр. Несторов са в областта на историята на международното работническо движение. Хабилютационният му труд за доцент е монографията „Творческият марксизъм - основа на идеологическата борба на В. И. Ленин в Швейцария по време на Първата световна война“, а хабилютационният за професор - учебникът „Революционното работническо движение в най-ново време“. На стогодишнината от създаването на Първия интернационал е посветена работата му „Велико начало. Първи интернационал 1864-1876 г.“. И трите посочени работи са написани на основата на произведенията на Маркс, Енгелс и Ленин и с използването на публикуваната документация по основните проблеми от историята на международното революционно работническо движение. В тях личи творческият почерк на изследователя, стремящ се да се освободи от догмите, в които след смъртта на Ленин се оковава международното комунистическо движение, проучващ историята на международното работническо движение чрез изследването преди всичко на първоизточниците, за да се изчисти тя от съзнателни или несъзнателни натрупвания през годините изопачавания. Съавтор е на много учебници за ученици от различни видове училища.

Като ръководител на катедрата и сектора по нова и най-нова обща история Хр. Несторов е организатор на преподавателската и изследователска работа. Насочвайки по-младите си колеги към разработването на проблеми от общата история, той се стреми към превръщането на сектора в Институт по обща история, който да обедини усилията на всички кадри в България, изследващи новата и най-новата история.

Ръководил няколко аспиранти, Несторов има заслуги и за подготовката на много чуждестранни аспиранти в сектора, които защитават успешно дисертация на теми от историята на Европа, Азия и Америка. Основоположник е на кръжока по нова и най-нова обща история за студенти историци и е негов дългогодишен научен ръководител.

Трудно е да се изброят курсовете от лекции, които е чел Хр. Несторов пред студентите от Софийския университет. Той е първият преподавател, започнал да чете пълен курс от лекции по най-нова обща история. Главният му специализиран курс за студентите от създадения през 1957 г. профил нова и най-нова обща история е Проблеми от историята на международното работническо и комунистическо движение. Много години чете и спецкурса Проблеми от

историята на напредналите капиталистически страни, ориентиран към най-новата история на САЩ.

Организатор на колоквиума във Варна, проведен през 1976 г. от Международната асоциация по история на съвременна Европа, Несторов е избран за член на Бюрото на асоциацията и участва в работата на колоквиумите на Асоциацията в Женева (1979 г.) и Барселона (1982 г.), където е преизбран за член на бюрото и. Почива в 1983 г.

Приета за аспирантка в 1948 г., Христина Данева-Михова е асистент от 1951 г., доцент от 1964 г. и професор от 1974 г. През 1955 г. защитава дисертация за научна степен кандидат на историческите науки на тема „Грабителските домогвания на реакционната политика на западните империалистически сили в България по време на фашистката диктатура на А. Ляпчев“. В областта на най-новата история вниманието ѝ е насочено към изследване на проблеми на международните отношения на Балканите между двете световни войни. Хабилюационният ѝ труд за доцент е „Балканско-локарнската политика и противоречията между западните империалистически сили през втората половина на 1926 г.“. Хабилюационният ѝ труд за професор е второто издание на „Парижката комуна“ (първото е от 1961 г.), което излиза в 1971 г. В изследванията си за Парижката комуна Михова обобщава последните постижения на френската и съветската марксистко-ленинска историография. Пряко продължение на изследванията на Хр. Михова върху Балканското Локарно са студиите, статиите и съобщенията на международните колоквиуми и конгреси, свързани с подготовката на Балканския пакт. Тук изпква монографията „Международные отношения в период 1928--1934 г.г. и дипломатическая подготовка Балканского пакта 1934 г.“ в Студия Балканика (том 10 и 11). С доклади и съобщения представя катедрата на международни научни изяви в България и чужбина, включително и по линия на Международната асоциация по история на съвременна Европа, член на която е от основаването ѝ. Основният курс лекции, четен от проф. Хр. Михова е нова обща история, с които тя е продължител на преподавателското дело на професорите Гандев и Влахов. Основният ѝ спецкурс за студентите от профила нова и най-нова обща история е по проблеми на историята на международните отношения между двете световни войни. В лекциите ѝ проличава отличната ѝ езикова подготовка по основните западноевропейски и славянски езици. Почива в 1983 г.

Първият аспирант в катедрата, защитил дисертация за научната степен кандидат на историческите науки, която не е свързана с историята на България, е Димитър Сирков - през 1956 г. с темата „Борбата на френския народ през 1947--1950 г. за прекратяване на войната в Индокитай“, но напуска катедрата поради липса на щатно място.

До 1961 г. семинарните упражнения по нова обща история се водят

от асистентката Милица Огнянова, дългогодишна гимназиална учителка по история. В 1961 г. за асистент по нова обща история е избран Христо Христов, също гимназиален учител по история с многогодишен стаж. Научните му изследвания са свързани с историята на Първия интернационал, резултат от които са две студии в Годишника на Софийския университет - за дейността на К. Маркс в Генералния съвет на Интернационала и за Лондонската конференция на Интернационала. През 1979 г. Христов е избран за доцент по нова обща история, а през следващата година е пенсиониран.

От 1962 г. за асистент по нова и най-нова обща история е избран Милен Семков, от 1972 г. - за доцент и от 1986 г. - за професор. В 1968 г. защитава дисертация за научната степен кандидат на историческите науки с темата „Френската комунистическа партия и единството на демократичните сили 1927--1933 г.“, а в 1985 г. - за доктор на историческите науки с темата „Фашисткия феномен и дискусията в световната литература“. В „Пътят към голямата война. Дипломатическата подготовка на Втората световна война“ (1970 г.) М. Семков изследва политиката, довела до ликвидирането на Австрия и Чехословакия от Германия и до избухването на Втората световна война. „Моабит 8085. Димитров пред Имперския съд“ (1972 г. и второ допълнено издание от 1981 г.) през 1982 г. е преведена в Будапеща на унгарски език, в Прага на чешки език и в Бейрут на арабски език. В „Европа и фашизмът“ (1979 г. и второ издание в 1983 г.), в докторската си дисертация и в монографията „Фашизмът“ (1989 г.) Семков изследва широко дискутираната по света тема за фашизма - хронологически рамки, същност, типология и дефиниране на феномена. През 1990 г. излиза монографията му „Европа срещу фашизма“, в която проследява историята на европейското антифашистко движение. Автор е на учебници за ученици от различните степени на българските училища. Специализира във Франция, Белгия, Канада. През 1987 г. чете пълен курс от лекции „Работническото движение в Западна Европа“ в Департамента по политически науки в Университета в Монреал. Член е на Международната асоциация по история на съвременна Европа и на нейното бюро. Участвувал е с доклади и съобщения в много научни прояви в България и чужбина. Водил е семинарни упражнения по нова и най-нова обща история. Основният курс от лекции, който чете от 1973 г. е най-нова обща история. Чл е специални курсове Народният фронт във Франция, Политическа история на Франция между двете световни войни, Изворознание и историография на най-новата обща история, Международното работническо движение между двете световни войни и лекции по най-нова обща история на студенти с втора специалност история и на студенти от специалност журналистика - курс от лекции по история на най-новото време. Ръководител е на сектора по нова и най-нова обща история от 1983 г. и титуляр на курса по най-нова обща история.

През 1967 г. защитава дисертация за научната степен кандидат на историческите науки на тема „Политическата криза във Франция през 1958 и установяването на президентски режим“ редовната аспирантка Елена Жекова. Същата година тя става асистентка по нова обща история, от 1970 г. е старши асистент, а от 1973 г. - главен асистент. Публикувала няколко статии и студии по история на Франция, Жекова не успява да се хабилитира и през 1984 г. е освободена от работа в Историческия факултет.

Започналият през 1972 г. процес на интеграция с БАН закономерно превръща катедрата по нова и най-нова обща история в център на научноизследователска работа по нова и най-нова обща история в България. Но от Института по история към БАН нито един научен работник не е прехвърлен с щатното си място с сектора. В четенето на лекции и специални курсове по нова обща история се включва ст.н.с. Виржиния Паскалева - учен с международна известност (от 1984 г. - професор), която участва в организационния живот на сектора и в преподаването главно чрез специални курсове по история на буржоазните революции в XIX в. Известно време към сектора се числят Ангел Христов, Димитър Башлиев и Юлий Банчев - научни сътрудници, прехвърлени от Центъра за Азия и Африка и почти неангажирани с друга работа освен с ръководството на студенти дипломанти от сектора.

От 1976 г. редовно сътрудничи на сектора н.с. I ст. к.и.н. Йордан Пеев, доцент във Факултета по класически и нови филологии (от 1979 г.). Завършил специалност история в Софийския университет и арабска филология в Туниския университет, Й. Пеев специализира във Франция, Белгия и Великобритания. Основният му специален курс в сектора е Арабско националноосвободително движение в ново и най-ново време. Ръководил е много чуждестранни аспиранти.

И проф. В. Паскалева, и доц. Й. Пеев са с голям и напълно безвъзмезден принос за развитието на сектора в области, в които все още няма достатъчно подготвени собствени специалисти.

Създаването на сектора отговаря на изискванията за обединяване на усилията на всички български специалисти по нова и най-нова обща история. Независимо че по различни причини интеграцията не се осъществи според плановете, за развитието на общата история в България на съвременен равнище е необходимо изследователската работа да се съчетава с преподавателска, с подготовката на курсови и дипломни работи на студенти и „сверяване на часовника“ със студентската аудитория. Безспорна истина е, че преподавателската работа задължително разширява кръгозора на научния работник, изтъртва го от гробнотемното и затъването в досадно описателство и го насочва към големите проблеми от общественно-политическо развитие на човечеството. Секторът по нова и най-нова обща история се справя с възложената му задача - подготовката на студентите от

Софийския университет по нова и най-нова обща история като квалифицирани специалисти - преподаватели в училищата и работници на научния, културния и обществено-политическия фронт.

Един от сътрудниците на сектора по нова и най-нова обща история от системата на БАН - ст.н.с. Андрей Пантев, в 1975 г. се хабилитира като доцент в сектора. Кандидат на историческите науки с темата „Английската политика към България 1878-1894 г.“ от 1972 г. А. Пантев е ст.н.с. в Института по история с хабилитационен труд „Англия срещу Русия на Балканите“ (издаден в 1972 г.). През 1985 г. защитава дисертация за научната степен доктор на историческите науки с темата „Българският въпрос в Англия и САЩ 1876-1903 г.“ и от същата година е професор по нова обща история. Тематичният обхват на А. Пантев е особено широк, а научната му продукция е богата по количество. Следва да се посочат: „Българският въпрос във Великобритания“ (1981 г.), „САЩ и България по време на Първата световна война“ (1983 г. - в съавторство с П. Петков), „Съединението“ (1985 г. - в съавторство с Ел. Стателова), „Историческата българистика в Англия и САЩ 1856--1919 г.“ (1986 г.), участие в Кратка история на България. Изследва проблеми, свързани с историята на България, с нейната външна политика или с отражението по света на важни събития от историята на България и на българското общество на основата на документи и материали от архивите в България и други страни. Пантев сччитава изследванията си по проблеми от българската и балканската история с проучвания от областта на новата обща история, в които популярният стил е опрян на солидна документална основа и които са напълно издържани в научно отношение оценки, включително и с оригинални авторски виждания на известни факти и събития - „Американската буржоазна революция 1776-1789 г.“ (1977 г.) и „Век на буржоазни революции“ (1982 г.), „Революции и реформи в Западна Европа и Северна Америка (XVII--XVIII в.)“ (1988 г.), „Европа между две революции. 1799-1848. Сходности, паралели, различия“ (1989 г.), „Гражданската война в САЩ 1861--1865 г.“ (1989 г. в съавторство с В. Павлова). Основният курс от лекции на Пантев е Нова обща история (този курс е чел и пред студенти от специалност история във Великотърновския университет). Чете спецкурс - Проблеми от историята на буржоазните революции. Чел е спецкурсове по история на международните отношения в ново време и изворознание и историография на новата обща история. През 1979--1980 г. А. Пантев специализира в Университета в Медисън (Уисконсин) САЩ, а през 1982--1984 г. в Университета в Калъмбъс (Охайо) - САЩ, чете лекции по история на България и Балканите. С лекции, доклади и съобщения участва в научни и научнопопулярни изяви в България и чужбина.

От 1968 г. аспирантка по нова и най-нова обща история е Христина Мирчева, защитила дисертация за кандидат на историческите науки

през 1973 г. на тема „Великобритания и Суецката криза (юли-ноември 1956 г.)“. От 1971 г. Хр. Мирчева е асистент, от 1980 г. - доцент по нова и най-нова обща история. Специализирала в СССР и ГДР, основна област в научноизследователската ѝ работа е историята на международните отношения в най-ново време. Част от публикациите ѝ са свързани с темата на кандидатската ѝ дисертация, като студията „Великобритания и Суецката криза (юли-октомври 1956 г.)“ (ГСУ, 64, № 3, 1972), или допълват темата за кризата в Близкия изток. В тези публикации и в дисертацията са използвани документи, на основата на които се осветлява по различен начин от дотогавашната литература външната политика на Великобритания в една от най-горещите за съдбата на следвоенния мир година. В студията „САЩ и създаването на НАТО“ (ГСУ, 69, № 3, 1978) се изяснява въпросът за теоретичната и дипломатическа дейност на ръководните политически кръгове на САЩ при разработването на атлантическата стратегия на НАТО. В „Курс от лекции по история на международните отношения след Втората световна война“ Ч.И., Мирчева разглежда въпроси от теорията и практиката на международните отношения. Учебникът е предназначен за студентите от специалност история.

Преподавателската работа на Хр. Мирчева започва със семинарни упражнения по най-нова обща история. Чела е курс по най-нова обща история за студенти с втора специалност история, по история на най-новото време пред студенти журналисти, история на международните отношения след Втората световна война за студенти историци. Основен курс на доц. Хр. Мирчева е Най-нова обща история. Чете спецкурсове по Проблеми от историята на международните отношения след Втората световна война и по история на социалистическите революции. Участвувала е с доклади и съобщения в различни научни прояви в България и чужбина. От 1987 до 1989 г. е декан на Историческия факултет при Софийския университет.

Първи от новото поколение преподаватели постъпва като асистент в сектора Драгомир Драганов - от 1974 г., доцент - от 1984 г., специализирал в Италия, бил три години преподавател в Мадридския автономен университет - в лектората по история на славянските народи. През 1979 г. защитава дисертация за научната степен кандидат на историческите науки на тема „Комунистическата партия и политическите борби в Италия 1945-1947 г.“. Преработени с разширени хронологически рамки вариант на дисертацията е „Комунистите и нова Италия 1943-1948 г.“ (издадена в 1982 г.). Написана е на основата на оригинални документални материали (използувани са архивите на ИКП), монографията изследва историята на Италианската комунистическа партия в периода на агонията на фашизма и на създаването на съвременна италианска буржоазнодемократична държава. С „Антонио Грамши. Политическа биография“ Др. Драганов проследява за българския читател основните моменти от живота на един от основателите на

Италианската комунистическа партия. В „Комунистите в след-франкова Испания“ Драганов отново използва архиви на една западно-европейска комунистическа партия. В „Комунистическото движение след Втората световна война“ Драганов поднася курс от лекции за студентите историци (1989 г.), отпечатана в 1990 г. в изд. „Хр. Ботев“ под заглавие „В сянката на сталинизма“. Автор е и на много студии и статии, посветени на проблемите от историята на международното работническо движение и съвременното европейско работническо движение. Като консултант в отдела по история на международното работническо и комунистическо движение в Института по история на БКП при ЦК на БКП Драганов е един от организаторите и участниците в международни кръгли маси по съвременни проблеми на международното комунистическо движение. Водил е упражнения по най-нова обща история. Основният курс, който чете, е Най-нова обща история за студентите с втора специалност история. Чел е курса по история на най-новото време на студенти журналисти. Чете спецкурсове по Проблеми от историята на напредналите капиталистически страни (с направления Италия и Испания) и по история на международното работническо движение след Втората световна война.

За подготовка на млади специалисти секторът използва и съветски научни институции. От 1971 г. в Московския институт за международни отношения е аспирант Георги Гунев, а от 1972 г. - Дора Белоречка-Калчева. През 1976 г. Гунев защитава дисертация за кандидат на историческите науки на тема „Външнополитическите фактори в развитието на националноосвободителното движение в Африка“, а Белоречка - на тема „Взаимоотношенията между България и САЩ в периода 1944--1950 г.“. Г. Гунев е асистент в сектора от 1976 г., а доцент от 1985 г. Автор е на публикации, засягащи историята на националноосвободителните движения в Африка. В работата си „Африканското националноосвободително движение“ (1980 г.) очертава някои от проблемите на националноосвободителното движение в Кения, Камерун и страните от Африканския юг след Втората световна война. Част от публикациите му са тематично свързани с темата на кандидатската му дисертация, но по същество са нови изследвания. Чел е курс от лекции по история на най-новото време на студенти журналисти, по най-нова обща история за студенти задочници и история на политическия живот - за студенти политолози и за студенти от специализацията по история и теория на културата и спецкурс Проблеми от историята на националноосвободителните движения. През 1980--1982 г. е в чуждестранния лекторат в Университета в Калъмбъс (Охайо) - САЩ. През 1988 г. напуска страната.

Дора Белоречка-Калчева е асистент по най-нова обща история от 1976 г., от 1984 г. е н.с. I степен, а от 1989 г. - ст.н.с. II степен. Специализирала е в Италия и САЩ. Тя е ориентирана към проблеми

от историята на международните отношения след Втората световна война, свързани главно с външната политика на САЩ и кризата в Близкия изток. Има публикации, свързани с темата на дисертацията ѝ. На политиката на САЩ спрямо Италия в първите години след Втората световна война е посветена студията ѝ „САЩ и политиката на национално единство в Италия юни 1946 г.“ (ГСУ. ИФ, 75, 1982). Хабилитира се със „САЩ и арабско-израелският конфликт 1947--1967 г.“ (1989 г.). Водила е семинарни упражнения по нова и най-нова обща история.

Към направлението по нова обща история в сектора асистент от 1974 г. е Петко Петков (гл. асистент от 1984 г.). Специализирал в Майнц (ФРГ), най-значителното му засега научно постижение е монографията „САЩ и България в годините на Първата световна война“ (в съавторство с А. Пантев). За нуждите на семинарните упражнения по нова обща история публикува сборници с документи, между които „Английската буржоазна революция“. Води упражнения по нова обща история за студенти от специалност история и част от спецкурса по проблеми от историята на международните отношения в ново време.

От 1980 г. старши асистент по нова обща история в сектора е Румен Генов (от 1983 г. - гл. асистент). Аспирант в сектора от 1974 г., в 1979 г. Р. Генов защитава дисертация за кандидат на историческите науки на тема „Социално-икономически преобразования на лейбъристикото правителство и британската работническа класа 1945--1951 г.“. Научните му интереси са насочени към вътрешната и външната политика на Англия: „Британското работническо движение и демократическият контрол върху производството 1945--1951 г.“ (ГСУ. ИФ, 71, 1972) и „Въпросите на национализацията в британското работническо движение 1900--1950 г.“ (ГСУ. ИФ, 75, 1982), както и към въпроси от историята на Великобритания от XIX в. и отношението и към някои събития на Балканите. Специализирал е в САЩ в Джорджтаунския университет. Води семинарни упражнения по нова обща история. Чете лекции по нова обща история на студенти с втора специалност история, лекции по нова обща история на студенти задочници и спецкурс по проблеми от историята на международните отношения в ново време.

По пътя на аспирантурата е подготвена и Искра Баева. Аспирант от 1975 г. и кандидат на историческите науки от 1982 г. с тема „Полската селска партия 3 периода на утвърждаване на народнодемократичната власт в Полша (1945--1949 г.)“, от 1983 г. тя е старши асистент, а от 1985 г. - главен асистент. Специализирала е в Полша и е автор на студии и статии по проблеми от съвременната история на Полша, в които се дава обективна преценка за мястото на Полската селска партия в сложния процес на формирането на полската народнодемократична и социалистическа държава. Води семинарни упражнения по най-нова обща история. Чете курс по история на най-новото

време за студенти журналисти и спецкурса История на социалистическите революции.

От 1984 г. асистент, от 1987 г. - старши асистент и от 1989 г. главен асистент по нова обща история е Борислав Гаврилов. Научноизследователските му интереси са насочени към XIX в. и проблемите на англо-германските отношения. От 1989 г. е кандидат на историческите науки с дисертацията „Английското обществено мнение и войните за обединение на Германия“.

Секторът попълва редиците си и чрез развиването на институцията на научните сътрудници. След защита на дисертация (в 1984 г.) за кандидат на историческите науки на тема „Теорията за „африкански социализъм“ на Леопол Сенгор и Сенегал 1960--1980 г.“ от 1986 г. Дария Крачунова е н.с. II степен, а от 1989 г. - I степен. След защитата на кандидатска дисертация на тема „Парижкият якобински клуб в години първа и втора на Френската република“ от 1986 г. н.с. II степен е Росица Ташева, а от 1989 г. - I степен.

Обединил една немногочислена група от преподаватели, но с извоюван научен престиж в цяла България, секторът по нова и най-нова обща история е в непрекъснат количествен и качествен възход и решава успешно всички възлагани задачи по преустройството на историческия фронт в двете му посоки - преподавателска и изследователска. Положените грижи за специализации в чужбина, за обновяване на кадровия състав чрез привличането на отлични студенти за асистенти и аспиранти, създаването на нормална академична атмосфера - на възискателност при изпълнение на служебните задължения, задълбоченото обсъждане на научната продукция и взаимно-отношенията издигат сектора като водещо звено на българската нова и най-нова обща история. Целта е да се укрепват извоюваните позиции, да се решават успешно и проблемите, свързани с материалната подкрепа на изследователската работа (набавяне на документация и литература, дългосрочни специализации или преподавателска работа в чужбина), да се подобрява непрекъснато качеството на преподавателската работа, да се привличат все по-ефективно студентите от профила към творческа работа. Секторът и в бъдеще ще дава своя принос за свързването на изследователските усилия на специалистите от всички катедри на Историческия факултет в една цялостна система от концепции за България, Балканите и целия свят.

ИЗСЛЕДВАНИЯ И ПРЕПОДАВАНИЯ ПО РУСКА И СЪВЕТСКА ИСТОРИЯ В СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ: ТРАДИЦИИ И ПРИЕМСТВЕНОСТ

ЧАВДАР НАЙДЕНОВ, ИСКРА ИЛИЕВА, РУМЯНА РАДЕНСКА

Интересът към Русия, към нейната политика, обществен живот и култура е традиционен за българското възрожденско общество. В този смисъл изучаването на руската история в първия български университет като връхна точка в осъществяването на възрожденската образователна традиция намира своето естествено място. Създаването обаче на българското Висше училище през периода на остра криза в отношенията между двете славянски държави налага своя отпечатък върху развитието на преподаванията по руска история в Софийския университет в първото десетилетие от неговото съществуване. Липсата на квалифицирани преподаватели, от една страна, и политическата конюнктура - от друга, силно затрудняват и забавят развитието им на университетско равнище.

Целта на настоящата работа е да очертае основните етапи и тенденции в развитието на университетската традиция на преподаванията по руска и съветска история, както и съвременното състояние на учебно-преподавателската и научноизследователската работа по история на СССР в Историческия факултет на Софийския университет.

* * *

През периода 1888--1949 г. (до създаването на катедрата по История на СССР) в Софийския университет се четат, макар и нередовно, редица курсове по история на Русия, обхващащи хронологически цялата епоха на историческото ѝ развитие от създаването на Киевска Русия до 1917 г.¹.

В края на миналия век след уволняването му от Московския университет за връзки с либералното студентство в София пристига Павел Николаевич Милюков², който преподава около две години в

Университета. Присъствието на такъв специалист по история на Русия е използвано веднага от университетското ръководство и за зимното полугодие на учебната 1897/1898 година в разписа на лекциите на Историко-филологическия факултет е предвидено четенето на курс по руска история от него. Но впоследствие по конюнктурни съображения първият предвиден курс по История на Русия в Софийския университет не е прочетен. Взето е решение на Академичния съвет, според което „...преподавателят Милюков вместо Руска история по важни причини ще чете Чешка история“³.

Първите лекции по руска история били прочетени няколко години по-късно от Димитър Азура⁴. В учебната програма за зимния семестър на 1901/1902 г. е включен курс от лекции под наименованието „История на Русия“⁵. Този курс е продължен от Д. Азура и през летния семестър на същата учебна година като „История на Русия от XVI в. до царуването на Александър I“. Няколко години по-късно, малко преди смъртта си, Д. Азура отново чете лекции по история на Русия⁶.

Войната и революционните събития в Русия засилват интереса към руската история. През лятното полугодие на учебната 1917/1918 Георги Дерманчев (частен доцент по обща история в СУ от 1912 до 1930 г.) започва да чете курс от лекции върху руско-полските отношения, който продължава три семестъра. Първият семестър се нарича „Полша и Русия през XVI и първата половина на XVII в.“⁷.

Този курс продължава и през цялата учебна 1918/1919 г., като Г. Дерманчев чете лекции върху следващия период от руско-полските отношения: „Русия и Полша през XVII и XVIII векове“⁸. Почти същия курс от лекции с тази разлика, че започва от XVII в., Дерманчев чете и след няколко години - през 1921/1922 и 1922/1923 учебна година.

Освен като преподавател Г. Дерманчев е познат и като един от първите популяризатори на руската историческа наука у нас. Още като учител той публикува статията „Нови изследвания върху икономическото и социално състояние“⁹, в която запознава българския читател с изследването на М. Ковалевски, посветено на тенденциите в икономиката на Русия през втората половина на XIX в. По-късно Г. Дерманчев публикува статия, в която разглежда руската цензура и прави сравнение с нашите закони по печата¹⁰. Специално внимание той отделя на историята на Русия в капиталния си труд „Нова и най-нова история“, т. I-III, С., 1922--1924 г.

В началото на 20-те години в България пристигат няколко изтъкнати руски учени, които постъпват като преподаватели в Софийския университет. В Историко-филологическия факултет започват да четат лекции видният славист Михаил Попруженко, известният професор, завеждащият катедрата по нова и най-нова история в периода 1924--1948 г. Пьотр Бицили и професорът по История на Източна Европа в периода от 1928 до 1937 г. Венедикт Мякотин.

Михаил Георгиевич Попруженко, завършил славянска филология в

Новорусийския университет в Одеса през 1888 г., още в началото на научната си и преподавателска кариера се ориентира към проблемите на българската история. Интересите му обхващат целия период на Българското възраждане. През 1920 г. М. Г. Попруженко постъпва като редовен професор по руска литература в Софийския университет. Но първите лекции, които чете в Университета, са по руска история - през 1921/1922 и 1922/1923 учебна година той чете последователно два курса: „Русия: история и бит“ и „История на Русия (бит, култура, епоха на преобразованието)“.

През 1924 г. за редовен професор и завеждащ катедрата по Нова и най-нова история в университета е назначен Пьотр Михайлович Бицили¹¹. Първите лекции, които изнася в Историко-филологическия факултет, той посвещава на руската култура. През учебната 1924/1925 г. чете двусеместриален курс История на руската култура през първата половина на XIX в. Работейки главно в областта на новата и най-новата история и през следващите десетилетия, Бицили продължава изследванията си върху руската история. Това най-ясно проличава в работите му върху въпроси от външната политика на Русия през XIX в.¹²

С пристигането на Венедикт Александрович Мякотин¹³ през 1928 г. в България се поставя началото на един близо десетгодишен период на по-систематично изучаване на руската история в Софийския университет. Дисциплината История на Русия, която В. А. Мякотин чете, не е била задължителна за студентите от отдел История, те са имали право да избират дали да слушат история на Русия или история на някоя от балканските страни¹⁴. Въпреки незадължителния характер на тези лекции те били четени на много високо професионално ниво от този виден руски историк, а постоянното им присъствие в учебните програми свидетелствува за определен интерес от страна на студентите.

За десет години проф. В. А. Мякотин чете около 24 различни курса от лекции, които обхващат историята на Русия от древността до 1917 г.

Могат да се определят три основни направления, по които проф. Мякотин води своите курсове:

1) Обща история на Русия от създаването ѝ до края на XVIII в. В това направление по-важни курсове са следните: „Обща история на Русия през X--XVIII в.“, „Старата история на Русия (IX--XVII в.)“, „Новгородско-Киевска епоха на руската история“, „История на Московската държава през XIV--XVII в.“, „Социалната и политическа история на Московската държава през XV--XVII в.“, „Русия от Петър Велики до Николая I“.

2) Обща история на Русия през XVIII - началото на XX век: „История на Русия през XVIII и XIX в.“, „Новата история на Русия XVII--XIX в.“, „История на Русия през XIX в.“, „Политическа и стопанска история на

Русия (1881–1914 г.)“.

3) Частни въпроси от историята на Русия, сред които се открояват лекциите върху обществените движения в Русия от края на XVIII до началото на XX в.: Последните 40 години на руската монархия; Руската държава и руското общество в навечерието на световната война; Руско-полски отношения през XVIII--XX в.; История на Хетманството (Хетманска Малорусия); История на Украйна през XVII--XVIII в.; Социален и държавен ред на руската империя през XVIII и XIX в. Тук специално ще отбележим, че проф. В. А. Мякотин е чел първите курсове по Руска историография и Руско изворознание¹⁵.

Наред с преподавателската си дейност видният руски историк В. А. Мякотин продължава и научноизследователските си дирения. През десетилетието, в което В. А. Мякотин е професор в Софийския университет, той публикува няколко значими научни труда. На първо място трябва да се отбележи излязлата от печат през 1937 г. „История на Русия от IX до XVIII в.“. В нея В. А. Мякотин засяга основните въпроси на руската история през този период, като започва от първоначалното разселване на източнославянските племена и възникването на държавна организация и завършва с културната криза и църковния разкол през XVII в. Продължение на този труд представлява „История Руси в конце XVII и в первую половину XVIII столетия“¹⁶. В нея се разглеждат въпросите на политическата криза в края на XVII в. Много подробно от всички страни е представено царуването на Петър I, отделено е място за дворцовите преврати от 1725 до 1741 г. Освен тези обобщаващи трудове по руска история В. А. Мякотин публикува и няколко работи върху историята на украинското селячество през XVII и XVIII в. и отмяната на крепостното право през 1861 г.¹⁷.

След смъртта на В. А. Мякотин през 1937 г. четенето на лекции по история на Русия замира за няколко години.

Наред с посочените курсове, посветени изцяло на историята на Русия, трябва да отбележим и лекциите, които са четени в Университета по история на Източния въпрос. Известно е, че това е една тема, която може да се разглежда многоаспектно, но винаги включва и въпроси от външната политика на Русия. Започвайки от 1917 г.¹⁸, почти ежегодно студентите изучават по-общ и по-частни страни на Източния въпрос. Първите лекции са четени от редовния доцент в Катедрата по българска история и по история на балканските народи Никола Милев¹⁹. Като започва от зимното полугодие на 1917/1918 учебна година до 1922/1923 учебна година, той чете няколко курса по история на източния въпрос през XVIII и XIX в., а също така и по проблемите за връзките между Русия и балканските християни от турското завоеване до Кримската война. След около десетгодишно прекъсване разглеждането на Източния въпрос се подновява от частния доцент Иван Панайотов²⁰, който за времето от 1935 до 1949 г. чете ежегодно курсове от лекции по история на Източния въпрос,

като го обхваща изцяло - от възникването му, чието начало той отнася към падането на Цариград под турска власт (1453 г.), до неговия край - Първата световна война. В научните си публикации Ив. Панайотов отделя значително място за външнополитическите взаимоотношения на Русия с европейските и балканските страни в различни периоди от историческото ѝ развитие²¹.

След 1944 г. в бурния период на всеобхватни промени в Университета отново започват четенията по руска история. В началото на 1945 г. се появява програмната статия на проф. Христо Гандев²², в която той характеризира досегашното преподаване на руска история в СУ като резултат на конюнктура или на случайност. Проф. Хр. Гандев предлага лекционният курс по история на СССР да стане задължителен за студентите от специалност история, като за целта се набави руска научна литература, привлекат се подходящи преподаватели и се открие катедра по История на СССР.

П. М. Бицили подновява курса си по история на руската култура още през летния семестър на 1944/1945 учебна година (през зимния семестър занятия не са били провеждани поради Отечествена война). В следващите години също П. М. Бицили чете курс по история на обществените движения в Русия в края на XIX и началото на XX в. Негов е и първият учебник по история на Русия, издаден след 9.IX.1944 г.²³.

Приетият през 1948 г. нов закон за висшето образование издига принципа за плановост в обучението, подготовката и разпределението на кадрите, както и в научноизследователската дейност²⁴. До този момент в Университета продължава да функционира системата на преподаване със старите учебни планове и университетски изисквания. Лекционните курсове продължават да се четат не по установени и одобрени програми, отговарящи на новите потребности, а в зависимост от личните вкусове и интереси на преподавателите, което отразява схващането, че науката се разработва за самата наука без оглед на практическото внедряване на научните постижения²⁵.

Първият системен курс по История на СССР е прочетен от извънредния професор Димитър Крънджалов през зимния и летния семестър на учебната 1948/1949 г., като семинарните занятия са водени от Марин Михов.

Още през летния семестър на 1948/1949 г. Марин Михов започва да чете лекции по история на СССР за студенти по педагогика, философия и география, а от следващата учебна година, когато Крънджалов заминава за Чехословакия, той поема лекциите по История на СССР за студенти историци и русисти. За нуждите на новия редовен курс от лекции през 1949-1950 г. на български език излиза от печат съветски учебник по История на СССР (ч.1, 2, 3) под редакцията на М. А. Панкратова²⁶.

Новият закон за висшето образование налага необходимостта от преустройство на университетската организационна структура. В

отделните факултети се изграждат катедрени колективи за координиране и съгласуване на дейността на преподавателите със съответните ведомства относно учебните планове и научноизследователските програми. Така през 1950 г. в Историко-филологическия факултет в рамките на Историческия институт, който представлява организационно звено на историците, се създава Катедра по история на СССР.

Но през този начален период катедрата по история на СССР, както и останалите катедри, създадени в Историческия институт, не действуват като основни звена на научноизследователска и преподавателска дейност.

През 1951 г. се създава Философско-историческият факултет и тук в специалност история се формира и започва да действува катедрата по история на СССР с ръководител доц. Марин Михов.

На завърналия се от СССР Атанас Милчев²⁷, доцент в катедрата по археология, е възложено да чете лекционен курс по история на СССР в епохата на феодализма през учебната 1951/1952 г. През същата учебна година доц. М. Михов чете лекции по история на СССР в периода на капитализма и социализма.

Организационно катедрата се изгражда през учебната 1953/1954 г. Щатът на преподавателите е изключително скромен - един доцент и един асистент (доц. М. Михов и ас. Светла Панова)²⁸.

Необходимостта от учебници и учебни помагала е запълнена до известна степен с ново издание на български език на кратък учебник под редакцията на А. М. Панкратова през 1955 г., а за подготовката и провеждането на семинарни занятия през 1959 г. излиза от печат „Хрестоматия по История на СССР“, дело на университетските преподаватели, под редакцията на М. Михов.

В началото на 50-те години непосредствено със създаването на катедрата по история на СССР започва и профилирането на студентите историци по тази специалност. Четат се спецкурсове по изворознание и историография (М. Михов и Ат. Милчев). Под ръководството на доц. М. Михов през 1953 г. започва да действува студентски кръжок по история на СССР „Академик Н. С. Державин“²⁹. Написването на курсови работи и защитата на дипломни работи става традиция³⁰.

През този ранен период на формиране и изграждане на катедрата, когато главното внимание е насочено към учебния процес, научноизследователската работа остава на втори план. Тя е насочена преди всичко към изясняване на някои въпроси от руско-българските връзки и отношения през вековете и към популяризиране в пресата и по радиото на значителни събития от историята на съветските народи³¹. Особено внимание се отделя на подготовката на учебници и учебни помагала.

В началото на 60-те години на работа в катедрата постъпва Емил Михайлов, който поема упражнението по История на СССР в периода

на феодализма, а от 1966 г. чете лекционен курс по История на СССР, I част, и спецкурсовете по изворознание и историография до края на XVIII в.³²

Във връзка с повишаването на идейно-политическата подготовка на студентите се въвежда наред с лекционните курсове по диалектически и исторически материализъм и курс от лекции по история на КПСС. През 1951 г. във Философско-историческия факултет се създава катедра по Основи на марксизма-ленинизма под ръководството на проф. Радослав Янчев, който фактически се занимава с научноизследователска и преподавателска работа по история на КПСС. През 1953 г. в тази катедра като редовен преподавател по история на КПСС постъпва Стойко Колев. Неговата кандидатска дисертация, защитена през 1956 г. - „Борбата на БКП за изграждане на единен работнически и народен фронт (1935--1939 г.)“, оформя историко-партийния характер на изследователската му дейност. През учебната 1959/1960 г. катедрата се преобразува в катедра по история на КПСС с ръководител Р. Янчев. Ново преустройство на катедрата по история на КПСС се извършва през 1967 г., когато тя става катедра по научен комунизъм с ръководител доц. Стоян Петров, а преподаването по история на КПСС за студенти историци се осъществява от катедрата по история на СССР³³, в която идва на работа Ст. Колев, избран за доцент през 1962 г.

Поради преминаване на доц. М. Михов на друга дейност³⁴ през 1968 г. за ръководител на катедрата е избран доц. Ст. Колев. След успешен конкурс в катедрата през 1970 г. постъпва Димитър Вечев, който започва да води семинарните занятия по история на СССР в епохата на капитализма и социализма.

Създаването на нова структура на основните научни и учебни звена в рамките на Единния център по история, осъществено с цел по-тясната интеграция между БАН и Софийския университет, довежда до преустройството на катедрата през 1972 г. в Сектор по история на СССР и КПСС³⁵. Новото научно звено като единствено в рамките на Единния център, в което се разработват проблемите на историята на СССР, получава правото да включва в състава си научни сътрудници. До създаването на секцията по нова и най-нова обща история в Института по история при БАН през 1981 г. в сектора работят и са привлечени в преподавателска работа научните сътрудници Луиза Ревякина и Панайот Панайотов. По време на преподавателската си работа в сектора те публикуват монографии, които синтезират основните насоки на техните научни търсения³⁶.

Освен общите курсове по история на СССР и история на КПСС³⁷ в Историческия факултет членовете на сектора четат общите курсове по история на СССР и странознание за специалност руска филология³⁸.

Основните спецкурсове, които се водят от членовете на сектора

през последното десетилетие, могат да бъдат групирани най-общо в три насоки: 1) Генезис на руския феодализъм; 2) Руската обществена мисъл и обществените движения през XIX в. и 3) Проблеми на историята на социализма в СССР³⁹. Четени са или се четат редовно през последните години и няколко специални курса, които не влизат в разграничаваните по-горе групи, като проблеми на историята на Октомврийската революция, Външната политика на СССР, История на руската и съветска култура, Българо-съветски отношения и връзки⁴⁰. Редовно се води и специален курс по изворознание и историография⁴¹.

Нова форма на контакт между преподавателите от сектора и студентите, специализиращи История на СССР и КПСС, е създаденият през 1985 г. постоянно действащ проблематен семинар. Обсъжданите в него въпроси, споделени идеи и творчески планове укрепват връзката на сектора със студентите, задълбочават тяхната специализация и спомагат за изграждане на научноизследователски навики. Осъществяваната редовно за 1966 г. научноизследователска практика в СССР дава възможност на студентите да се запознаят с методите на работа в Московския и Ленинградския университет и да обменят опит със своите състуденти.

Членовете на сектора са редовни участници в постоянно действащия международен семинар на преподавателите по история на СССР от университетите в социалистическите страни. Колективът бе организатор на IV семинар през 1978 г. в София.

Характерна черта в развитието на сектора през последните години е навлизането на млади кадри. От неговото създаване през 1972 г. до началото на 80-те години в него идват четирима млади специалисти, защитили кандидатски дисертации в СССР - Зоя Иванова (1975), Чавдар Найденов (1976), Александър Лунин (1980), Искра Илиева (1982). От 1978 г. като специалист в сектора работи Румяна Раденска.

Укрепването в кадрово отношение намира отражение в разширяване тематиката на изследователските дирения на членовете на сектора. Това се отнася не само за следоктомврийския период, където наред с традиционната проблематика за революционния опит на большевишката партия и за неговото влияние в България се появиха работи, свързани с икономическата политика при социализма, културното сътрудничество и руската следоктомврийска емиграция, но и за по-ранните периоди, където се открояват темите за образуване на древноруската държава, за южнославянския политически опит и второто южнославянско влияние и за обществената мисъл в Русия през XIX в.

От друга страна, при разработването на традиционния за сектора проблем за българо-руските и българо-съветските отношения изследователските кадри се стремят към избягване на шаблона, търсят обобщения чрез историографски анализ. Добър пример за успешното използване на този подход дава проф. д-р Ст. Колев в своята докторска дисертация и Ал. Лунин в работата си за рентните

отношения в ТКЗС, изследвани в съветската историография.

Постижение на колектива на сектора представлява подготовката и издаването на нова хистоматия по история на СССР⁴². В нея за разлика от предишната за пръв път са включени и проблемите на трите революции в Русия и социалистическия период.

* * *

Научноизследователските търсения на доц. Емил Михайлов са насочени към две сложни, взаимодопълващи се теми - контактите между руси и българи в периода на ранното средновековие и образуване на гревноруската държава. В търсене на корените и причините за историческите явления, отчитайки наличието на редица спорни и неизяснени проблеми, Емил Михайлов засяга сложен спектър от въпроси, който става обект на изследване в редица неговии публикации, като въпроса за консолидацията на източните славяни в периода на антската гревност, последвалите сериозни етнико-териториални и социални промени, предшествувачи непосредственото формиране на Киевска Русия, ролята на субективния фактор за изграждане на държавната структура, контактите между славяни и анти в Долнодунавските земи и локализиране на руско-българската етническа граница до края на Х в.⁴³. Резултат от многогодишното му задълбочено, детайлно проучване на проблемите е защитената през 1974 г. кандидатска дисертация на тема: „Руси и българи през ранното средновековие (до 964 г.)“. Тук той защитава тезата, че руско-българските връзки далеч надхвърлят рамките на обикновените взаимоотношения между два съседни народа, и отнася тяхното начало към времето, когато двата етнически клона се отделят от огромното славянско море и тръгват по самостоятелен път на историческо развитие. Специално внимание Емил Михайлов отделя на стопанските, политическите и културните връзки през периода IX-X в., които с образуване на гревноруската държава с център Киев (882 г.) се засилват и обхващат всички сфери на обществения живот.

Постепенно центърът на неговите научни търсения се насочва към изследване на комплексната, многопланова и дискусийна проблематика, свързана с образуването на гревноруската държава. Продължава проучването на ранната история на източните славяни, тяхната окончателна консолидация в Източна Европа, формирането на племенната организация, разложението на патриархално-общинния строй и възникването на феодалните взаимоотношения: преходът към държавно-политическа организация и нейното вътрешно развитие до 80-те години на Х в., когато Киевска Русия преминава в по-висш стадий на развитие. По тази тема излизат от печат редица статии на Е. Михайлов⁴⁴. Някои от неговите публикации, посветени на формиране на феодалната собственост в Киевска Русия и Киевска Русия като културен феномен, имат характера на работни планове и хипотези и

загатват за бъдещите творчески намерения и планове на автора.

Към по-късен период от историческото развитие на Русия са насочени изследователските интереси на гл. ас. И. Илиева, която проучва въпроси, свързани с обществено-политическата мисъл в Русия през XIV--XVI в. и формирането на идеологията на самодържавието⁴⁵. Наред с основните извори - московските летописи от този период, които са предмет на изследване, е кандидатската ѝ дисертация (защитена през 1981 г. в Московския държавен университет по ръководството на проф. А. М. Сахаров и доц. А. К. Леонтиев). Тя проучва и нови документи, характеризиращи външната изява на самодържавната власт, като титулатура, герб и др.⁴⁶ В традиционната за сектора научноизследователска проблематика („Руско-български връзки и взаимоотношения през вековете“) нов аспект са нейните изследвания, посветени на южнославянския политически опит и неговото творческо възприемане в Русия през XIV--XVI в.⁴⁷

Специалист по проблеми на историята на Русия през XIX и началото на XX в. е гл. ас. Д. Вечев.

Основно място в неговите изследвания се отделя на руско-българските отношения в края на XIX - началото на XX в., където той акцентира преди всичко на дипломатическите и политическите взаимоотношения през този период. В тази комплексна тема се анализират редица проблеми като: същност и специфика на руската балканска политика, отношение на руската официална власт към българските национални идеали и към революционните движения в Македония и Одринско⁴⁸. През 1984 г. Д. Вечев защитава кандидатска дисертация на тема „Реформите в Европейска Турция в началото на XX в. и руско-българските отношения (1900--1903 г.)“, в която предмет на проучване е участието на Русия в изработването и налагането на Турция на Февруарската и Мюлхузенската реформена програма през 1903 г. Изяснявайки причините, които предизвикват в началото на века реформените процеси в Европейска Турция, Д. Вечев паралелно проследява еволюцията на руската външна политика в края на XIX - началото на XX в. и нейното ориентиране към Далекотоизточния регион. Новата насока във външната политика според автора предопределя отношението на Русия към Балканите като цяло, целящо поддържане на статуквото и влияещо върху подхода на руското правителство към реформения въпрос.

Нов етап на творчески търсения е задълбочаването на изследванията в посока на разработване на темата - българската национална идея в края на XIX - началото на XX в. и руската общественост.

Научен интерес за Д. Вечев представляват и общественостите в Русия през втората половина на XIX в. Той отделя специално внимание на идейното наследство на видния руски революционен просветител Павел Писарев⁴⁹. Подчертан е и интересът му към проблемите на руската историография на XIX в. и към въпроси,

свързани с прехода от една общественно-икономическа формация към друга⁵⁰.

В областта на историята на СССР - епоха на социализма, и историята на КПСС работят проф. д-р Ст. Колев, доц. Ч. Найденов, гл. ас. З. Иванова и н.с. I ст. Ал. Лунин.

В центъра на научноизследователската дейност на Ст. Колев и Ч. Найденов традиционно стоят проблемите на Лениновото теоретично наследство. В тази насока се открояват работите на Ст. Колев⁵¹ за борбата на революционните марксисти начело с В. И. Ленин за създаване на марксистка партия на работническата класа в Русия, за възникването на болшевиизма като течение на политическата мисъл и политическа партия от нов тип в рамките на руското и международното работническо движение.

Необходимото място в разработването на тази тематика заема изучаването на проблемите, свързани с буржоазнодемократичния етап на руската революция и стратегията и тактиката на партията⁵². В тези публикации, писани в различно време и по различни поводи, авторите разкриват многостранно логиката на ленинската концепция за народната революция в епохата на империализма, нейното формиране и прилагането ѝ през отделните етапи на революционната борба.

Доброто познаване на историята и теорията на болшевишката партия през буржоазнодемократичния етап на руската революция позволяват на Ст. Колев да постигне един задълбочен анализ на стратегията и тактиката на болшевишката партия в периода на подготовката и провеждането на Великата октомврийска социалистическа революция. Неговата монография⁵³, посветена на проблемите на социалистическата революция в Русия и нейното световно историческо значение, и до днес е единствен опит в това направление в българската историческа наука.

В посочената монография Ст. Колев загатва за едно ново направление в своята изследователска работа, което в последните години определя изцяло лицето на научните му публикации - изучаването на влиянието на руския революционен опит в България по пътя на историографския анализ. В последвалите я историографски студии Ст. Колев насочва вниманието си към коригиране на редица неправилни интерпретации от български историци на събития и факти от историята на Русия и историята на КПСС по проблемите на трите руски революции и Лениновото идейно наследство. Резултат от задълбочения анализ на българската историческа литература, посветена на трите руски революции, влиянието им за развитието на революционния процес в България и отношението на политическите партии и организации у нас към тях, става докторската дисертация на Ст. Колев „Българската марксистка наука за трите руски революции“, защитена през 1984 г. Преработена и допълнена, докторската дисертация на Ст. Колев излиза като монография през 1986 г.⁵⁴. Като обосновава

неприемливостта на някои съществуващи в историческите съчинения тези и изводи за осмислянето и творческото възприемане на опита на руския пролетариат от революционното работническо движение в България, Ст. Колев внася и свой принос за изясняването на тези проблеми⁵⁵.

Той отхвърля широко разпространеното схващане в нашата историческа литература, че тесните социалисти не са разбирали правилно главния въпрос и движещите сили на буржоазнодемократичната революция в Русия. Паралелният анализ на документи от тесносоциалистическия период и материали от революцията от 1905-1907 г. позволява на автора не само да разкрие вярната оценка на тесните социалисти за характера на революцията и нейния основен въпрос, но и да покаже разбирането им за нейната движеща сила - пролетариата в съюз с широките селски маси.

Като изследва в детайли възгледа на БРСДП (м.с.) за съветите на работническите и войнишките депутати, нейното отношение към есери-меншевишките водачи на петроградския съвет през пролетта на 1917 г., Ст. Колев стига до извода, че през май-юни 1917 г. тесните социалисти вече твърдо стоят на страната на болшевишката партия в борбата ѝ за победата на социалистическата революция.

Интересът му към революционния процес в Русия не се ограничава само с проблемите на руските революции. Ст. Колев отделя значително място и на историята на социалистическото строителство в СССР⁵⁶.

Особено място в неговите научни дирения заема първият опит в нашата историческа наука за историографско изследване на отношението на БЗНС към трите руски революции и вътрешната и външната политика на съветската държава в периода до 1923 г.⁵⁷. В това свое изследване на основата на обширен изворов материал той аргументира тезата, че в изследванията, посветени на отношението на БЗНС към Октомврийската революция и влиянието на първите революционни мероприятия на съветската власт върху идейно-политическото развитие на БЗНС, са се насочили редица необосновани и пресилени изводи и тези, които не само изопачават историческата истина, но и водят по същество до подценяване същността на Земеделския съюз като демократична организация със своя идеология и програма, сплотяваща в редовете си една голяма част от трудовото селячество.

Александър Лунин завършва аспирантура по история на КПСС през 1977 г. в Московския държавен университет под ръководството на проф. Сергей Артемиев. Темата на неговата дисертация е „Партийно ръководство органами народного контроля в промышленности в годы восьмой пятилетки 1966--1970 г.г.“. Интерес като тематика и като подход към проблемите на аграрната политика на партията през преходния период предизвиква студията на А. Лунин за отражението в съветската историография на въпросите за характера на ТКЗС и

рентните отношения в българското село в периода на кооперирането на селското стопанство⁵⁸. Тук авторът развива идеята за етапите в осмислянето на новите явления в съветската историография и многообразието при осъществяване на Лениновия кооперативен план. Очертава се значението на разширяване опита в социалистическото строителство за създаване на благоприятни условия за преодоляване на последиците от култа към личността на Сталин в развитието на икономическата теория на социализма.

Работата на Ал. Лунин за участието на САЩ в интервенцията срещу Съветска Русия⁵⁹ отразява по-ранните му интереси към тази проблематика, но наред с това тя е и преход към централната тема, към която в последните години се е насочил авторът - проблемите на бялата емиграция. Мащабно замислената насока на изследователската му работа изисква сериозна събирателска дейност не само в България, но и в редица други страни - Чехословакия, Югославия и др. Първите резултати⁶⁰ показват, че е налице стремежът да се погледне максимално обективно към този интересен и малко разработван проблем, като се диференцира отношението към отделните слоеве на емиграцията, към отделните групи в нейното ръководство, преследващи различни политически и обществени цели.

В областта на историята на съветската култура и културната революция в СССР се специализира Зоя Иванова, защитила кандидатска дисертация на тема „Съветско-българско културно сътрудничество 1956--1975 г.г.“ под ръководството на проф. д-р Иван Климов през 1975 г. във Воронежкия държавен университет. Зоя Иванова продължава линията на изследване, залегнала в кандидатската ѝ дисертация, за развитието на българо-съветското културно сътрудничество на съвременния етап. Особено внимание тя отделя на формите на развитие на сътрудничеството, проследява етапите на обогатяването им с развитието на интеграционните процеси между двете страни и социалистическата общност като цяло⁶¹. Поставен е въпросът и за взаимодействието и преплитането на социалистическите култури на съвременния етап.

В последно време Зоя Иванова насочва своето внимание към историографските проблеми на културната революция в СССР и по-специално към един от ключовите ѝ проблеми - формирането на съветската интелигенция.

Чавдар Найденов се специализира в областта на стопанската история и икономическата политика на КПСС. Той защитава кандидатска дисертация на тема „Возрастание роли коммунистической партии в руководстве экономикой социалистического общества“ под ръководството на проф. д-р Евгений Осколков през 1977 г. в Ростовския държавен университет. Партийното ръководство на социалистическата икономика като тематика на дисертационната му работа намира своето продължение в две направления на публикациите му: от една

страна - интеграционните процеси в рамките на икономическата общност и тяхното влияние върху икономическата политика на комунистическите партии на съвременния етап⁶² и, от друга страна, развитието на икономическата теория в СССР като резултат на осмислянето на многообразните, често пъти противоречиви явления в съветското стопанство от края на 30-те години до наши дни⁶³.

* * *

Направеният кратък исторически обзор на преподаването по История на СССР в Софийския университет от основаването му до наши дни показва, че тази историческа дисциплина е една от основните четени и изучавани в Университета, има изградени през годините традиции и разполага с опитни, квалифицирани кадри.

Б Е Л Е Ж К И

- ¹ В първите 30 години от основаването на Софийския университет твърдо установен учебен план и учебни програми в отдел История на Историко-филологическия факултет не съществуват. Два пъти ежегодно - обикновено през декември и юни или юли, Академичният съвет одобрява предложения от деканите на факултетите разпис на лекциите за следващото полугодие. През този начален период на организирано и научно-преподавателско укрепване на Университета в отдел История се водят лекции само от 3-4 преподаватели. Изучаваните основни дисциплини по специалността са: История на древните източни народи; История на възрожданието в Европа и буржоазните революции; История на средновековна България; по-късно се организира курс по епиграфика и археологически паметници.
- ² П. Н. Милков е роден през 1859 г. Завършва специалност история в Московския университет. Частен доцент е по руска история в университета в Москва, редовен професор по всеобща и славянска история в София, професор в Университета в Чикаго, САЩ. Председател на Партията на кадетите. След Октомврийската революция е живял в Париж, Лондон и др. (Биографичните сведения за преподавателите в периода 1888-1950 г. са почерпани от книгите: Ч о л о в, П. Български историци. С., 1981; А р н а у д о в, М. Алманах на Софийския университет. С., 1940.)
- ³ СГОДА, ф.994, оп.2, а.е. 6, л.72.
- ⁴ В историята на Университета и подготовката на българската интелигенция след Освобождението той заема определено място. Роден е в Чешме-Варуит, Бесарабия, през 1849 г. Завършва духовна семинария и история в Университета в Яш през 1872 г. Последователно е директор на Софийска и Пловдивска мъжка гимназия. През 1883 г. за около 6 м. е министър на народната просвета. От 1889 г. е преподавател в Историко-филологическия факултет. В началните години на създаването и укрепването на Висшето училище и по-късно на Университета Д. Азгура е няколкократно ректор - 1889/1890 г., 1892/1893 г., 1907/1908 г.
- ⁵ Първият курс по история на Русия съвпада по време с акцията на софийските студенти по повод поставянето на основния камък на паметника на Александър II. Те протестират срещу издигането на паметника на монарх, който е преследвал и заточавал своята интелигенция.
- ⁶ СГОДА, ф.994 к., оп.2, а.е. 7, л. 231; а.е. 10, л. 113.
- ⁷ СГОДА, ф.994 к., оп.2, а.е. 12, л. 153.
- ⁸ Оттук нататък сведенията за четените курсове са взети от ежегодно излизания от учебната 1918/1919 г. „Разпис на лекциите на Софийския университет“.
- ⁹ Д е р м а н ч е в, Г. Нови изследвания върху икономическото и социалното състояние на Русия. - Български преглед, 5, 1898, № 5-6, 106-122.
- ¹⁰ Д е р м а н ч е в, Г. Руската цензура както в миналото, тъй и в наше време и няколко думи за нашите закони по печата. - Демократически преглед, 5, 1907, № 6.

- ¹¹ Завършил Историко-филологическия факултет на Новорусийския университет в Одеса през 1904 г., специализирал в Германия, Франция и Италия.
- ¹² Б и ц и л и, П. М. Кримската (източната) война (1853-1856 г.). - Бълг. ист. библ., 1930, № 4, 145-164; Русия и Европа в навечерието на Освободителната война. - Бълг. ист. библ., 1929, № 1, 242-277.
- ¹³ Изтъкнатият руски учен В. А. Мякотин е роден през 1867 г. в гр. Гатчино, Санктпетербургска губерния. През 1888 г. завършва Историко-филологическия факултет на Петербургския университет. В следващите десетилетия е преподавател в лицей, женски курсове и висши учебни заведения в Петербург. От 1904 г. е член на редакцията на списание „Русское богатство“. Един от организаторите и ръководителите на Партията на народните социалисти (ен-ес).
- ¹⁴ Г а н г е в, Х. Руската история в Софийски университет. - Съвременник, 1, 15 януари 1945, № 2, с. 87.
- ¹⁵ Курсът по изворазнание се нарича Обяснение на паметници.
- ¹⁶ Год. СУ. ИФ. 34, 1937-38, 1-146.
- ¹⁷ М я к о т и н, В. А. Крестьянство левобережной Украины во второй половине XVII в. - Год. СУ. ИФФ, 30, 1934; Прикеление крестьянства левобережной Украины в XVII-XVIII в. - Год. СУ. ИФФ., 38, 1932; Украинци и великоруси. - Просвета, 1935, № 2; Унищожаването на крепостното право в Русия в 1861 г. - Просвета, 1937, № 8.
- ¹⁸ СГОДА, ф.994 к., оп.2, а.е. 12, л. 129.
- ¹⁹ Н. И. М и л е в е роден през 1881 г. в с. Мокрен, Костурско. Завършва императорския лицей Галата сарай в Цариград и Историко-филологическия факултет в Софийския университет през 1909 г. Специализира във Виена, Флоренция и Рим. Редовен доцент по нова история в катедрата по българска история от 1914 до 1923 г. Умира през 1925 г.
- ²⁰ И. Н. Панайотов е роден през 1885 г. в Самоков. Завършва класическа филология и история в Университета в Париж, Мисури, САЩ, през 1908 г. Специализира история на изкуството. От 1935 г. е частен доцент в Софийския университет, а по-късно – ст. н. с. в Института по история при БАН. Умира през 1974 г.
- ²¹ П а н а й о т о в, И. Н. Англия и Русия в навечерието на Освободителната война. - Ист. пр., 1957, № 1, 3-29; Англия и Русия през време на Освободителната война. - Ист. пр., 1957, № 3, 32-69; Из руско-българските отношения през Балканските войни 1912-1913 г. - ИИИ, 20, 1968, 53-94; Русия и българските народни идеали. - Бълг. мисъл, 1932, № 3, 4, 5, 6; 1933, № 1, 2; Русия, великите сили и българският въпрос след избора на княз Фердинанд (1888-18796). С., 1941; -Унив. библ. № 247, Руско-немските отношения и българският въпрос през 1887 г. С., 1934.
- ²² Г а н г е в, Х. Руската история в Софийския университет. - Съвременник, I, 15 януари 1945 г., № 2, 86-88.
- ²³ Б и ц и л и, П. М. История на Русия от началото на XIX в. до втората революция (1917 г.). Вътрешна политика и обществени движения. - Унив. библ., № 342, С., 1947.
- ²⁴ Софийски университет „Климент Охридски“ 9.IX.1944-9.IX.1974 г. С., 1974, с.28.
- ²⁵ Пак там, с.29.
- ²⁶ История на СССР (под ред. на А. М. Панкратова). С., 1949-1950.
- ²⁷ Ат. Милчев е аспирант по археология в Ленинградския университет „А. А. Жданов“ (1946-1949 г.). През 1949 г. защитава кандидатска дисертация на тема „Етническите и културни връзки между траките и скитите през VIII-IV в. пр. н. е.“. През 1950 г. постъпва на работа в СУ като преподавател по археология.
- ²⁸ М. Михов е асистент в катедрата по история на Византия и Източна Европа за периода 1946-1949 г. През 1949 г. става преподавател по история на СССР, а от 1953 г. е доцент и завеждащ катедрата по история на СССР. Специалист по история на СССР в периода на капитализма и социализма.
С. Панова завършва специалност история в Московския държавен университет „М.В. Ломоносов“ през 1953 г. и постъпва на работа във философско-историческия факултет на СУ през същата година. Специализира история на СССР в периода на капитализма в Москва през 1959, 1960, 1969 г. Работи като преподавател в сектора до 1983 г.

- ²⁹ Първият доклад е изнесен от студента Н. Бошнаков на тема „Борбата на българската младеж за мир и дружба със Съветския съюз в началото на Втората световна война“.
- ³⁰ Дипломанти: 1956 г. - Стефан Василев Петев, тема „Аграрният въпрос в програмата на декабристите“; 1957 г. - Йордан Григоров Ванчев - „Конституцията на Н. М. Муравьов“; 1958 г. - Георги Тошев Цолов - „Създаване на българските въоръжени сили и помощта на Русия за тяхното изграждане, въоръжаване и обучение (1877-1880 г.)“ и т.н.
- ³¹ М и л ч е в, А. И. Два документа от втората половина на XVII в. за политическите връзки на Русия с българи, сърби и румъни. - ИИИ, 14-15, 462-474; Кирил и Методий в древноруската книжнина и изкуство. - Археология, 1963, № 2; Културни връзки между Киевска Русь и средновековна България. - В: Българо-украински връзки през вековете. Сб. С., 1983, 61-79; Ленин и културното наследство. - Археология, 1970, № 2, 1-6; Триста години от присъединяването на Украйна към Русия. - Славяни, 1954, № 3.
- М и х о в, М. И. Военното сътрудничество между руси и българи през вековете. Воен.пропагандист, 1951, № 10, 13-20; Борбата на СССР за мир на Балканите в началото на Втората световна война и България. - Военноистор. сб., 1953, № 4, 3-18; Борбата на СССР за предотвратяване на хитлеристката агресия на Балканите по време на Втората световна война. - Военноист. сб., 1954, № 1, 79-111; Нови данни за дейността на ген. Радко Димитриев в руската армия след Февруарската революция през 1917 г. - Военноист. сб., 1957, № 1, 122-126.
- П а н о в а, С. Й. Младата гвардия на Великия октомври. С., 1957.
- ³² Е. Михайлов завършва история в СУ през 1953 г. В периода 1956-1959 г. е уредник в музея в гр. Бяла, а от 1959 до 1961 г. е уредник в Националния военноисторически музей. От 1961 до 1976 г. е асистент по история на СССР, а от 1976 г. е доцент.
- ³³ Софийски университет „Климент Охридски“ 9.IX.1944 - 9.IX.1974. С., 1974, с.94.
- ³⁴ М. Михов работи като директор на Музея на руско-българската бойна дружба, началник на Централния музей на Българската народна армия, главен редактор на сп. „Музеи и паметници на културата“ и директор на Музея на българо-съветската дружба в София.
- ³⁵ Софийски университет „Климент Охридски“ 9.IX.1944 - 9.IX.1974. С., 1974, с.94-95.
- ³⁶ Л. Ревякина работи плодотворно в областта на историята на европейския аграризъм в началото на века и между двете световни войни (БЗНС и Съветска Русия 1917-1923 г. Изд. БЗНС. С., 1981; П а н а й о т о в, П. Българо-съветски отношения и връзки 1917-1923 г. С., НИ, 1982).
- ³⁷ Общите курсове по история на СССР и история на КПСС за студентите от Историческия факултет се четат, както следва - История на СССР - епохата на феодализма, от доц. Е. Михайлов, История на СССР - епохата на капитализма - С. Панова, от 1983 г. гл.ас. Д.Вечев, История на СССР - епохата на социализма и История на КПСС - проф. Ст. Колев.
- ³⁸ Общият курс по История на СССР за специалност руска филология е четен в различни години от доц. М. Михов, Св. Панова и ст. н. с. Л. Ревякина. Понастоящем той се води от н.с. I ст. Ал. Лунин, който е и титуляр на курса по странознание.
- ³⁹ Социално-икономическите отношения в Киевска Русия (Е. Михайлов), Руско избворознание (Е. Михайлов), Революционно движение в Русия през XIX в. (Д. Вечев), Революционният процес в Русия (1903-1917) (Ст. Колев), Проблеми на изграждане на развитото социалистическо общество в СССР (Ч. Найденов).
- ⁴⁰ Спецкурсът по проблемите на изучаването на Великото октомврийска социалистическа революция се води от проф. Ст. Колев. Гл. ас. Зоя Иванова чете спецкурса по История на руската и съветска култура. Българо-съветски отношения и връзки е воден в годините 1976-1980 от ст. н. с. П. Панайотов. Гл. ас. Ч. Найденов чете спецкурса по Външна политика на СССР. През последните години са четени и спецкурсове от гости на сектора: 1977 г. - Източната криза и Русия от доц. В. А. Георгиев (МГУ) и Българо-съветски отношения между двете световни войни от проф. Д. Б. Мелцер (БГУ - Минск) през 1978 и 1983 г.

- ⁴¹ Спецкурсът по изборознание и историография се чете от доц. Е. Михайлов (частта за епохата на феодализма) и от гл. ас. Д. Вечев (частта за епохата на капитализма).
- ⁴² Христоматия по история на СССР (Ст. Колев). С., 1983. Съставители: Михайлов, Е., П. Панайотов, С. Панова, Л. Ревякина, Д. Вечев, З. Иванова, Ч. Наїденов, Р. Раденска.
- ⁴³ М и х а ї л о в, Е. България и Русия през ранното средновековие (VI-X в.). България и народите на Светския съюз през вековете, Летопис на дружбата. Т.8. С., 1981, 571-589; Българо-руските взаимоотношения от края на X до 30-те години на XIII в. в руската и българската историография. - Год. СУ. ФИФ, 59, № 3. История. С., 1965, 159-186; Българо-руските културни взаимоотношения от края на X в. до 30-те години на XIII в. в руската и българската историография. - Год. СУ. ФИФ, 60, № 3. История, 1966, 193-258; За руско-българската етническа граница до края на X в. - Год. СУ. ФИФ, 65, № 3. История, 1971, С., 1973, 185-211; Изучаване на българо-руските взаимоотношения през средновековието след 9. IX. 1944 г. - Ист. пр., 1965, № 2, 84-91; Кратък терминологичен речник. История на СССР. Ч. I (Под ред. на П. И. Кабанов и В. В. Мавродин). С., 1972, 595-608; Обособяването на източните и южните славяни. - Ист. пр., 1971, № 3, 63-80; Руси и българи през ранното средновековие (602-964 г.). - Год. СУ. ИФ, 66, 1972-1973. С., 1975, -7-143; Руско-българската бойна дружба. - Славяни, № 9, 1965, 34-35; Славяни и анти в долнодунавските земи. - Год. СУ. ФИФ, 64, № 3, История, 1970, 25-53; Съветска историческа наука за образуването на древноруската държава. - Ист. пр., 1970, № 3, 89-99.
- ⁴⁴ М и х а ї л о в, Е. Една дуалистична легенда в старата руска летопис. -В: Българско средновековие. Бълг.-съв. сборник в чест на проф. Ив. Дуйчев. С., 1980, 233-239; Киевска Русия (882-1132 г.). - Ист. пр., 1982, № 5, 45-72; Киевска Русия и България през X в. -В: Руско-български връзки през вековете. С., 1986, 62-70; Некоторые аспекты изучения связей между восточными славянами и народами Восточной Европы до IX в. - Национальный вопрос в дореволюционной России и его решение после Великой Октябрьской социалистической революции. М., 1984, 78-84; Някои особености на формирането на класите у източните славяни. -В: Изсл. в чест на проф. д-р Хр. Ганев (по случай 70 год. от рождението му). С., 1983, 73-85; Образование Киевской Руси. - Etudes Historiques, 11, 1983, 69-86; Формирование феодальной собственности на землю в Киевской Руси. - Основные закономерности смены общественноэкономических формаций в истории СССР. С., 1980, 64-81.
- ⁴⁵ И л и е в а, И. Московските летописи от 70-те години на XV в. в идеологията и политическата практика на великокняжеската власт. - Год. СУ. ИФ. - 78 (под печат): Проблема складывания самодержавия в советской историографии (историко-государственный аспект). -В: Материалы четвертой научной конференции болгарских аспирантов, обучающихся в СССР. М., 1980, 186-199; Происхождение власти московских государей. - Bulgarian Historical Review, No 4, 1986.
- ⁴⁶ И. Илиева защитава кандидатска дисертация на тема „Роль московского летописания второй половины XV - первой трети XVI в. в формировании идеологии самодержавия“. И л и е в а, И. Й. Владетельский титул Московских великих князей (с середины XV до первой четверти XVI века). - Bulgarian Historical Review, 1984, No 2, 75-87.
- ⁴⁷ И л и е в а, И. Й. Изграждане на официалната идеология в Русия и южнославянските политически опит (краят на XV - началото на XVI в.). -В: Българо-руски и българо-съветски връзки през вековете. Доклади и съобщения. Т.2. С., 1986; Политическата дейност на митрополит Григорий (1458-1478). - Във: Втори международен семинар на тема „Университетски изследвания и преподавания по българска история у нас и в чужбина“. Смолян, 1984 (под печат).
- ⁴⁸ В е ч е в, Д. А. Русия и българският национален въпрос в края на XIX и началото на XX в. България 1300. Институции и държавни традиции. Т.3, 1983; Реформите в Европейска Турция и руско-българските отношения - Векове, 1980, № 2; Солунските атентати през април 1903 г. и Февруарската реформа. - Във: Втори международен семинар на тема „Университетски изследвания и преподавания по българска история у нас и в чужбина“. Смолян, 1984 (под печат).
- ⁴⁹ В е ч е в, Д. А. Писарев и общественный прогресс. - Etudes Historiques, 11, 1983.

- ⁵⁰ В е ч е в, Д. А. Народностна характеристика на украинците в украинската историография от XIX в. - В: Българо-украински връзки през вековете, 1983; Юридическая (государствен.ая) школа от переходе от феодализма к капитализму. - Основные закономерности смены общественно-экономических формаций в истории СССР. С., 1980.
- ⁵¹ К о л е в, С. М. Борбата на В. И. Ленин против дребнобуржоазната революционност и сектатството. - Полит. просвета, 1966, № 6; В. И. Ленин - непримирим борец против десния и „левия“ опортюнизм. - Полит. просвета, 1970, № 2; Възникване и значение на болшевиизма. - Полит.просвета, 1978, № 12, 1963; Началото на болшевиизма. - Български профсъюзи, 1983, № 7.
- ⁵² К о л е в, С. М. Болшевишката партия в годините на Първата руска революция (1905-1907). - Полит. просвета, 1967, № 10; Болшевишката партия в периода на Първата световна война. Събаряне на царизма (1914-1917). - Полит.просвета, 1967, № 11; Болшевишката партия през годините на реакцията и на новия революционен подем (1907-1914). - Полит.просвета, 1967, № 10; За труда на В. И. Ленин „Две тактики на социалдемократията в демократическата революция“. - Полит.просвета, 1969, № 3; Първата народна революция в Русия (1905-1907 г.) в епохата на империализма. - Полит.просвета, 1985, № 4, 84-93; Стратегията и тактиката на Болшевишката партия в буржоаннодемократическия етап на революцията. - Полит.просвета, 1969, № 1; Н а й г е н о в, Ч. А. Ленинската концепция за народната революция в епохата на империализма. - Векове, № 5, 1985; Международното значение на революционния опит на руския пролетариат. - Полит.просвета, № 5, 1978.
- ⁵³ К о л е в, С. М. Световноисторическото значение на Великата октомврийска социалистическа революция, С., 1978.
- ⁵⁴ К о л е в, С. М. Трите революции в Русия и тяхното влияние в България (историографски очерк). С., 1986.
- ⁵⁵ К о л е в, С. М. Българската историческа наука за събитията в Русия през февруари-октомври 1917 г. - ИБИД, Т.33, 1980; За трактовката на някои събития в Русия през периода февруари-октомври 1917 г. в произведения на български историци. - НИИ, БКП, 44, 1981.
- ⁵⁶ К о л е в, С. М. КПСС - вдъхновител и организатор на Съюза на съветските социалистически републики. - НИИ, БКП, 48, 1983; Лениновият план за изграждане на социализма. - Полит. просвета, 1969, № 6; К о л е в, С., В. М. С е у н к а я, В. З. Д р о б и ж е в. Предпосылки и история формирования экономического базиса и социальной структуры социализма в СССР. Основные закономерности смены общественно-экономических формаций в истории СССР. С., 1980; Ръководната роля на КПСС в изграждането на социализма и комунизма. Съветският съюз - страна на строящия се комунизъм. С., 1974; Създаването на СССР - тържество на ленинската национална политика. - Полит. просвета, 1972, № 11.
- ⁵⁷ К о л е в, С. М. Българската историческа наука за отношението на БЗНС към Февруарската и Октомврийската революция. - НИИ, БКП, 50, 1983; Вестник „Земеделско знаме“ за вътрешната политика на Съветската държава. 1917-1923. - Изв. на БИД, Т.37, 1985.
- ⁵⁸ Л у н и н, А. П. Съветската историография за рентата и характера на ТКЗС. - Гог. СУ.ИФ, 78, 1985 (под печат).
- ⁵⁹ Л у н и н, А. П. Забытая интервенция. США против Советской России. 1918-1920. - В: Интервенция США в XX веке. Прогресс, М., 1984.
- ⁶⁰ Л у н и н, А. П. Към въпроса за участието на врангелистите в заговора срещу правителството на БЗНС. Университетски изследвания и преподавания по българска история у нас и в чужбина. Смолян, 1984. с., 1987 (под печат).
- ⁶¹ И в а н о в а, З. Д. Българо-съветското културно сътрудничество в етапа на развитото социалистическо общество. - Във: Втори международен семинар на тема „Университетски изследвания и преподавания по българска история у нас и в чужбина“. Смолян, 1984 (под печат). Българо-съветското културно сътрудничество в съветската историография. - В: Студентски проучвания. Т.2. С., 1974, 250-274; Българо-съветското научно сътрудничество (1956-1976). - В: Първа национална конферен-

ция на младите историци. Доклади и съобщения. С., 1977, 364-374; Културното сътрудничество между България и СССР през 50 -те и 60-те години. - В: Българо-руски и българо-съветски връзки през вековете. Доклади и съобщения. Т.2. С., 1984.

⁶² Н а й д е н о в, Ч. А. Интеграционните процеси между СССР и НРБ и изграждането на развитото социалистическо общество в България. - В: Българо-руски и българо-съветски отношения и връзки през вековете. Т.1. С., 1984; Интернационалния аспект развитого социализма и создание материально-технической базы коммунизма. - В: Основные закономерности смены общественно-экономических формаций в истории СССР. С., 1980.

⁶³ N a j d e n o v, C. Zum Beginn der Herausbildung der Konzeption der entwickelten sozialistischen Gesellschaft. - In: Beitrage zur Geschichte der UdSSR. Bd.7. Halle/S., 1983, 71-77.

КАТЕДРАТА ПО АРХЕОЛОГИЯ

ЛЮДМИЛ ГЕТОВ

Лекционни курсове по Археология започват да се четат за първи път към Историко-филологическия факултет на Висшето училище в София от началото на учебната 1890/1891 година. Предвид отсъствието на наши собствени кадри лекциите са възложени на чеха Вацлав Добруски първоначално в качеството му на временно командирован преподавател, а впоследствие, след избирането му от Академичния съвет, и като частен хоноруван доцент. Добруски е представител на плеядата чешки учени - историци и археолози, които с готовност и желание идват в България и години наред отдават знания и умения за развитието на младата българска историческа и археологическа наука. Високо ерудирани и с много добра специална подготовка по археология и класическа филология, в продължение на почти двадесет години той чете пред студентите пет различни лекционни курса: Гръцка археология, Римска археология, Увод в гръцката и римската епиграфика, Увод в римската нумизматика, Антична нумизматика в България. Макар и твърде специализирани, тези лекционни курсове идват да задоволят очевидната нужда от преподаването на знания по една нова дисциплина - археология, отдавна заела подобаващото ѝ място в най-реномираните европейски университети. Щастлив случай е, че първ преподавател по археология в Университета е именно Вацлав Добруски, който малко след избирането му за хоноруван доцент е назначен за директор на Народния музей, музея, който от 1905 г. разполага със собствена експозиция, използвана и за нуждите на университетските преподавания.

Интересът на европейската археологическа наука е насочен по това време почти изключително към паметниците на гръко-римската древност. Вацлав Добруски, сам представител на тази наука и възпитаник на нейните школи, не може да преодолее ограничения ѝ тематичен обхват и до края на преподавателската си кариера не прочита нито един лекционен курс по проблемите на собствено

българското (средновековно българското) изкуство и култура. Тази проблематика намира естественото си място в един общ лекционен курс по Археология, какъвто се въвежда значително по-късно.

През 1910 г. Вацлав Добруски напуска Университета и поста директор на Народния музей в София и заминава за родината си. Катедрата по Стара история и археология с ръководител тогава проф. Гаврил Кацаров в продължение на няколко години полага напразни усилия да осигури преподавател по археология, поради което почти до края на учебната 1913/1914 година пред студентите не е четен курс лекции по тази дисциплина. Едва през месец май 1914 г. Академичния съвет избира за частен хоноруван доцент Богдан Филов, по това време вече назначен за директор на Народния музей на мястото на заминалия В. Добруски. В продължение на шест последователни учебни години Б. Филов чете лекции в Университета, като постепенно променя наименованията на отделните лекционни курсове и въвежда нови.

Успехите на младата българска археологическа наука в теренните проучвания и в изследването на паметниците на миналото, в изучаването на материалната култура и изкуство на древните общества и народи логично довеждат до решението за откриване на самостоятелна катедра по Археология и история на изкуството към Историко-филологическия факултет на Университета. На обявения конкурс за редовен професор към катедрата се явява Богдан Филов, който е избран през месец юни 1920 г., като същевременно оглавява новооткритата катедра, след което напуска дължността директор на Народния музей и преминава изцяло на университетска работа.

В продължение на близо две десетилетия (до 1938 г., когато след назначаването му за министър на народната просвета фактически скъсва с университетската си кариера) Б. Филов чете пред студентите в Университета различни лекционни курсове, някои от тях твърде специализирани, отговарящи до голяма степен на личните интереси на лектора: Увод в археологията, Критско-микенска култура, Архаизъм и класицизъм в гръцката скулптура през V в. пр. н. е., История на елинистическото изкуство, Антична митология, Антично изкуство в България, Римски оброчен релеф в България, Старобългарско изкуство. Сега вече лекционните курсове са тематично разнообразени, отразяващи развитието на археологическата наука в световен мащаб. За първи път сега се четат лекции, обособени като отделен курс, върху старобългарското изкуство. Научното ниво на четените лекции е на завидна висота, напълно съответстващо на ерудираността на лектора, утвърдил се вече като един от най-добрите специалисти (у нас безспорно най-добрият) по класическа археология и история на изкуството. Създаденият към катедрата Археологически семинар поставя началото на отделна специализирана библиотека, колекции от диапозитиви и албуми със снимки на най-известните археологически паметници и произведения на изкуството от античността и

средновековието. Поръчани са и първите няколко копия от произведения на гръцката и римската пластика за нуждите на бъдещия учебен музей.

Научните изследвания на Б. Филов като университетски преподавател по археология обхващат твърде широк хронологически диапазон - от паметниците на тракийската култура и изкуство (Надгробните могили при Дуванли в Пловдивско. С., 1934, 245 с.; Паметници на тракийското изкуство. - Изв. на археологическото дружество, 6, 1916/1918, 1-56) до проблемите на старохристиянската архитектура и старобългарското изкуство (Софийската църква „Св. София“. С., 1913, 172 с.). Най-значителните му научни приноси обаче, незагубили до голяма степен валидността си и досега, са из областта на класическата археология, област, в която са насочени интересите му от началото на неговата научна дейност („Археологически паралели“. - МинСб. Т.20, 1910/1911, 1-80).

През целия, почти двадесетгодишен период като преподавател в Университета и ръководител на катедрата Б. Филов работи сам, без асистент. През 1939 г. като асистент към катедрата по археология е назначен Димитър П. Димитров, току-що завършил двегодишната си специализация по антична и средновековна археология и история на изкуството в Германия. Той поема четенето на лекциите по археология след назначаването на Б. Филов за министър на просветата. За редовен доцент Д. П. Димитров е избран през 1942 г., през 1946 г. за извънреден професор, като до 1950 г. изпълнява и длъжността ръководител на катедрата. Той чете общ курс от лекции по Археология и история на изкуството. През 1950 г., вече редовен професор, Д. П. Димитров е избран за титуляр ръководител на катедрата по археология. През 1946 г. с конкурс като негов асистент към катедрата е назначен Кирил Жуглев, който е натоварен да води семинарните упражнения със студентите, а впоследствие поема и част от лекционния курс. Хабилютира се през 1969 г.

С името на Д. П. Димитров (от 1966 г. редовен член на БАН, академик) е неразривно свързан един тридесет и пет годишен период на преподаване на археология в Университета. Той развива активна преподавателска, научноизследователска, популяризаторска и проучвателска дейност. Дори след като през 1952 г. преминава на основна работа в БАН като директор на Археологическия институт и музей, той продължава да чете лекции в Университета и да ръководи катедрата.

Дългогодишната научноизследователска дейност на акад. Д. П. Димитров има като резултат написването на голям брой статии, обобщителни студии и монографии. Научните му интереси се характеризират с широк обхват - от раннотракийската история и култура до периода на ранното средновековие. Въз основа на откритите у нас „троянски чаши“ той проследява връзките и вза-

имоотношенията между Тракия и Троя, блестящо потвърдени при по-късно направените проучвания на редица праисторически селища и обекти. (Нов принос към въпроса за културните отношения на Тракия и Троя през втората половина на III хил. пр. н. е. - Беломорски преглед, I, 1942, 149-156). Години след това той отново се връща към този проблем, когато поставя въпроса за належащата нужда от промяна в хронологията на старожелязната епоха в Тракия на основата на аналогии с пласта VII В 2 в Троя (Троя VII В 2 и балканските тракийски и мизийски племена. - Археология, 1968, № 4, 1-14).

Забележителен е неговият принос в изучаването на тракийската материална култура и изкуство от предримската епоха на основата на резултатите от проучванията на тракийския град Севтополис, представени в няколко отделни негови изследвания (Градоустройство и архитектура на тракийския град Севтополис. - Археология, 1960, № 1, 3-15; Към въпроса за религията на траките от ранноелинистическата епоха. - ИПр., 1957, № 2, 65-81; Материална култура и изкуство на траките през ранната елинистическа епоха. - Сб. Археологически открития в България, 1957, 61-92 и гр.). За първи път той дава една цялостна картина на тракийския бит, култура и изкуство, отчитайки влиянията на гръцката култура, но подчертавайки и собствено тракийското, самобитното и оригиналното в тази култура.

Крупни изследователски трудове на акад. Д. П. Димитров са посветени на паметници на провинциалното римско изкуство - портрет и надгробен релеф, стенописи, чрез които се поставя на сериозна научна основа изследването на изкуството на римските провинции с всичките негови особености. (Особеностите на римския портрет в Тракия и Македония. - Год.СУ, ИФФ, 39, 1942/43); Надгробните плочи от римско време в Северна България, 1942, 119 с.; Стил и дата на стенописите от късноантичната гробница при Силистра. Археология, 1961, № 1, 10-21 и гр.).

Академик Д. П. Димитров организира и провежда и археологическите разкопки в чашата на язовир „Г. Димитров“, където в продължение на седем години почти цялостно е проучен неизвестният до това време от историческите извори тракийски град Севтополис. Тук той се проявява като активен организатор и за първи път у нас прилага стриктна методика за археологическо проучване на многослойно селище върху широки площи, образец и досега за всеки теренен изследовател. По негова инициатива катедрата по Археология използва разкопките на Севтополис (както и тези на черноморската гръцка колония Аполония) като една добра школа за натрупване на практически навици и умения у бъдещите специалисти - историци и археолози. По-голямата част от неговите помощници в работата по време на проучванията впоследствие постъпват на работа в научни институти и провинциални музеи. Те представляват онази генерация, която в следващите близо тридесет години работи всеотдайно и с която са

свързани най-забележителните успехи на българската археология.

През 1950 г. към катедрата по Археология е обособена отделна специализация (профил), където чрез допълнителни лекционни курсове студентите задълбочават своята подготовка в областта на археологията и теренната работа. При отсъствието на отделна специалност по археология тази специализация изигра и продължава да играе определено положителна роля като единствен засега път за подготовка на специалисти в тази област.

Академик Д. П. Димитров остава ръководител на катедрата по Археология до 1965 г., а през 1974 г. се оттегля окончателно от преподавателска работа. Умира през октомври 1975 г.

През 1950 г. в катедрата постъпва като преподавател Атанас Милчев, завършил редовна аспирантура в Ленинградския университет (СССР), избран за редовен доцент през 1951 г. С неговото постъпване в катедрата се поставя началото на ново направление в научните изследвания - в областта на славянската и средновековната българска археология. През 1964 г. той е избран за професор, а от 1965 г. оглавява катедрата, чийто ръководител остава до 1976 г.

Професор Атанас Милчев се проявява като активен организатор на обучението по Археология в университета, в това число и в рамките на специализацията, укрепва кадрово катедрата и чрез аспирантура осигурява подготовката на повече от десет млади специалисти. Особено активно под негово ръководство работи студентският научен кръжок по археология, където правят първите си стъпки в науката десетки студенти, мнозина от които днес са сред най-изявените представители на младата генерация български археолози.

Научното дело на проф. Атанас Милчев е разнообразно и съдържателно. Той посвещава редица общи и частни изследвания на проблемите на социално-икономическото развитие на траките, на тракийската култура и изкуство (Социално-икономическият и обществено-политическият строй на траките (VIII-V в. пр. н. е.). - ИПр., 6, 1949/50, № 4-5, 526-552; Трако-кумерийски находки в българските земи. - ИАИ, 19, 1955, 359-373; Към култа на Сабазий в Долна Мизия и Тракия. Год.СУ, ИФ, 66, 1975, 37-74) и др.

В областта на славянската археология неговата заслуга е локализирането и проучването на редица раннославянски селища в Североизточна и Северозападна България. В своите изследвания върху ранно средновековни паметници и обекти (Вълчедръм, Якимово, Плиска, Нова Черна) той изтъква голямата и решаваща роля на славяните във формирането на средновековната българска култура (Формирование старобългарской культуры. - В: Славяните и средиземноморският свят, VI-XI в., 1973, 105-133) и др. Определен принос представляват неговите регионални проучвания в Севлиево и Троянско, по долините на р. Цибър, Средна Струма и в Габровско, чрез които допринася за съставянето на

бъдещата археологическа карта на България. Дълги години той активно участвува в разгърналите се на широк фронт археологически проучвания на първата българска столица Плиска. В ръководените от него археологически проучвания на различни обекти неизменно участвуват специализиращи археология студенти, които добиват практически опит и навици за бъдещата си работа.

В началото на седемдесетте години започва кадрово обновяване на катедрата по Археология чрез привличане на преподавателска работа на млади специалисти, завършили аспирантура към катедрата. В периода 1971--1975 г. чрез конкурси последователно са назначени като асистенти Людмил Гетов (от 1975 г. доцент, от 1989 г. доктор на науките, а от 1976 г. ръководител на катедрата), Стефка Ангелова (от 1987 г. доцент) и Павлин Димитров.

През 1982 г. с конкурс е назначен за асистент по Тракийска археология към катедрата Тотко Стоянов. През 1987 г. след завършване на редовната си аспирантура в катедрата постъпват Красимир Лещаков и Петя Георгиева. Всички те са защитили кандидатски дисертации.

Увеличаването и погмладяването на преподавателския състав на катедрата по археология се отразява благоприятно както на преподаването на общите и на специализираните лекционни курсове, така и на научноизследователската работа. Чувствително се увеличава кръгът от проблеми, които се разработват - в областта на праисторията (неолит, халколит и бронзова епоха) - Красимир Лещаков и Петя Георгиева; в областта на тракийската и класическата археология - Людмил Гетов и Тотко Стоянов; на късната античност, ранното средновековие и славянската археология - Стефка Ангелова; в областта на културата и изкуството на Втората българска държава Павлин Димитров. По проблемите на античната митология и религия успешно работи дългогодишният специалист археолог към катедрата Петър Горбанов. Към същата проблематика насочва своите изследвания и неговият приемник Костадин Рабаджиев. Редица изследвания на членовете на катедрата по посочените проблеми дават определен принос в изясняване на съществени и важни страни в материалната култура и изкуството на българските земи през различни исторически епохи.

В момента катедрата по Археология осигурява четения на три основни лекционни курса в три различни факултета на Софийския университет. Общи курсове по Археология се четат пред студенти от специалност история (Исторически факултет) и студенти от специалността класическа филология (Факултет по класически и нови филологии), както и курс лекции по Археология на България за студенти от специалността география на туризма в Геолого-географския факултет. От учебната 1986/1987 г. катедрата осигурява

четенията на общ курс по Археология и във Висшия педагогически институт в Благоевград.

В рамките на специализацията по Археология се четат осем специализирани курса с пряко отношение към бъдещата реализация на специализиращите студенти: Праистория, Теория и методи на археологията, Тракийска археология, Антична археология, История на архитектурата, Средновековна българска археология, Нумизматика и един практикум по Музеология. Паралелно с тях студентите от специализацията изучават през целия учебен цикъл старогръцкия език. За четения на някои от тези специализирани курсове са привлечени и се привличат редица изтъкнати специалисти от Археологическия институт и музей при БАН - проф. Георги Ил. Георгиев, ст. н. с. Мария Чичикова, ст. н. с. Люба Огненова-Маринова, ст. н. с. Румен Катинчаров, ст. н. с. Иван Панайотов, ст. н. с. I ст. д-р Йорданка Юркова, ст. н. с. Златозара Гочева, н. с. Дафина Василева и др.

Неразделна част от учебния процес са практиките. Катедрата по Археология е организатор и ръководител на лятната учебна практика на студентите от I курс на Историческия факултет, която от 1972 г. се провежда в продължение на един летен месец на Националния археологически резерват „Кабиле“ и която е своеобразна школа за бъдещите специалисти - историци и археолози.

Научно-производствените практики се провеждат на различни археологически обекти, проучвани от членове на катедрата, или на обекти на Археологическия институт и музей. Чрез тях се осигурява необходимата практическа подготовка на бъдещите специалисти археолози.

Една от формите на подготовка на квалифицирани кадри по Археология е аспирантурата. Досега към катедрата са завършили редовна и задочна аспирантура 22 български и чуждестранни аспиранти, а други седем са разработили дисертация чрез самостоятелна подготовка. За различни периоди от време към катедрата са били на специализация 27 чуждестранни граждани.

Чрез формата на следдипломна специализация към катедрата се подготвят изявени студенти със склонност и възможности за научна работа, които разработват важни в научно отношение теми. Досега през тази форма на специализация са преминали шестима завършили с отличен успех студенти от специализацията по археология.

Катедрата по Археология освен това проявява непрестанни грижи за ранно насочване на изявените студенти към научна работа. В това отношение особено важна е както ролята на студентския научен кръжок по археология, така и индивидуалната работа със студентите. Досега в тази насока са регистрирани значителни успехи - студенти от специализацията по археология са редовни участници в редица регионални и национални научни конференции, както и по линията на студентските научни обединения, техни разработки са удостоявани с

награди и са намерили място в студентския сборник „Студентски проучвания“.

Катедрата поддържа връзки и осъществява сътрудничество с редица чуждестранни университети - Берлин, Будапеща, Сегед, Киев, Москва, Хамбург, Саарбрюкен. В организираниите в някои от тях студентски научни конференции неизменно участвуват и успешно се извяват и наши студенти.

Активно участвуваха студентите от специализацията по Археология и в продължилата няколко години студентска експедиция за историко-археологическо проучване на Сливнишката селищна система, включително и в археологическите проучвания на тракийското светилище при Сливница. Резултатите от тези проучвания своевременно са публикувани.

Към катедрата по Археология има специализирана библиотека, която в момента наброява 7300 тома специализирана литература по археология, история на изкуството, нумизматика, архитектура и др. Тя непрекъснато се комплектува с най-нови изследвания в различни области и осигурява отлична възможност на студентите за самостоятелна работа. Учебният музей към катедрата чрез грижливо подбран археологически материал и копия на произведения на античната пластика е в пряка помощ за практическата подготовка на студентите, както и за нуждите на обучението в различните му форми.

За момента може да се смята, че катедрата по Археология е конструирана правилно както с оглед нуждите на преподаванията, така и с оглед развитието на отделни научни направления. С оглед перспективите за развитието ѝ обаче се полагат непрестанни грижи за подготовка на млади кадри по пътя на аспирантурата.

Катедрата по Археология към Историческия факултет на Софийския университет „Климент Охридски“ има вече 50-годишна история като учебно-преподавателско и научно звено, доказала своето право на съществувания като необходимо звено в общоуниверситетската структура.

ПРЕПОДАВАНЕТО ПО ЕТНОГРАФИЯ В СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ * (1888--1988)

ИВАНИЧКА ГЕОРГИЕВА

Важността на етнографията като научна дисциплина е видяна и оценена от основоположниците на висшето образование у нас. С „Временни правила за научни и книжовни предприятия“ от 16.III.1888 г. се цели „да се пробуди жив интерес към проучването в страната историческо, археологическо, географско и етнографско отношение и да се достигне до твърде значителни резултати“. В своята статия „Значението и задачите на нашата етнография“ (Сб. НУ, 1, 1889) Иван Шишманов разгръща широка програма за събиране и изследване на българската народна култура. За осъществяването на тази огромна научна и национална задача, която стои пред българското общество, той възлага надежди на възпитаниците на Висшето училище. „Нашата най-голяма надежда е в младите, ония сили, които Висшето ни училище изобразува постепенно, в тях и в учителското ни съсловие. Именно и там най-главно се посвещават настоящите бележки.“ Затова още през 1888 г., първата година, в историческия клон на Висшия педагогически курс Александър Теодоров-Балан чете лекции по общославянска етнография.

Според правилника за Висшето училище, приет през 1889 г., в Историко-филологическия отдел (факултет) в специалност (клон) история от 1888/89 г. се предвижда четене на курс по общославянска етнография и диалектология. От 1891/92 г. славянската етнография преминава във филологическия клон на факултета и се чете от 1891/1892 до 1896 г. от Димитър Матов. Съгласно новия учебен план, приет

* Настоящата статия е написана въз основа на книгите: А р н а у д о в, М. История на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. С., 1939; Алманах на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. С., 1940. М и л е т и ч, Л. Дейността на семинара по славянска филология от основаването му досега (1896-1905). - ИССФ. Т. 1. 1905, I--XVI и разчетите на лекциите и архива на катедра Етнография. Поради оскъдните данни статията не претендира за изчерпателност и абсолютна прецизност.

през 1896 г., в Историко-филологическия факултет се създава специалност история и география, където също започват лекции по етнография. Първата година те се четат от Любомир Милетич. По всяка вероятност още през 1898 г. в историческия клон на същия факултет се създава катедра по география и обща етнография, която съществува до 1938 г. Към славянска филология през 1909 г. се формира катедра по славянско езикознание и етнография и за редовен доцент по тази специалност е избран Стоян Романски.

През 1920 г. се образува самостоятелна катедра по славянска етнография, която от 1922 г. се нарича катедра по българска и славянска етнография. През 1934/35 г. поради промени в университетския бюджет се съкращават и сливат катедри - етнография се обединява с езикознанието в катедра по славянско езикознание и етнография. Неин титуляр от 1922 до 1947 г. е проф. Стоян Романски.

През 1896 г. по предложение на Любомир Милетич се поставят основите на семинара по славянска филология, чиято цел е: „да се подтикнат студентите, които изучават славянска филология, към самостоятелен научен труд и научна критика“. През 1907 г. бива одобрен правилникът за семинара като научно-спомогателен институт, в който правилник се казва, че „семинарът трябва да улесни и упъти членовете си към самостоятелна научна работа по всички въпроси из областта на славянската филология, а именно теория на българския език и на славянските езици, по история на българска и славянска литература и по славянска етнография“. Начело на семинара стои уредник, избран от Факултетния съвет. Първ и дългогодишен уредник е Любомир Милетич. През 1919 г. се приема нов правилник за Института по славянска филология с три семинара: славянско езикознание и етнография, български език, българска и славянска литература. До 1935 г. уредник на Института по славянска филология е Любомир Милетич, а от 1935 г. - Йордан Иванов. Любомир Милетич ръководи и семинара по славянско езикознание и етнография към Института по славянска филология до 1929 г., когато ръководството на семинара, наречен „семинар по българска и славянска етнография“, се поема от Стоян Романски. От 1940/1941 г. той отново връща предишното си название (Семинар по българска и славянска етнография).

Семинарът има голямо значение за създаването на подготвени кадри по етнография. В него под прякото методично и научно ръководство на Любомир Милетич и Стоян Романски студентите събират етнографски материал, учат се на самостоятелна работа, дискутират, обсъждат своите научни разработки. Те се радват и на първите си публикации в Известия на семинара по славянска филология (1905--1948). Публикуваните проучвания, предимно с регионален характер, са извънредно ценно градиво за българската етнография*.

* Общо цялото съдържание на семинара по славянска филология - К о в а ч е в, Й. Библиография на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ 1904-1942. С., 1943, 353-355.

Още от самото създаване на Университета лекции по етнография се четат в двете (обособени през 1896 г.) специалности история и география (като от 1925 г. се слушат само от географи) и славянска филология. Лекции по обща етнография от 1898 до 1935 г. чете проф. Атанас Иширков (през 1933/34 - с Иван Батаклиев), а от 1944/45--1949 г. Любомир Динев (с хорариум 2 часа). На същата специалност (география) от 1935 г. е въведен и спецкурс по Славянска етнография с упражнения по славянска картография, който се води от Стоян Романски (2 семестъра) до 1946 г. През 1949/50 г. на студентите по география лекции по славянска етнография (2 семестъра с хорариум 1 час) чете Цветан Тодоров. Особено интересен е фактът, че в специалност география от 1928 до 1939 г. Рафаил Попов чете лекции на тема „Предисторията във връзка с етнографията“ (средно 2 семестъра по 2 часа). Същият е хоноруван доцент по предистория в катедра по обща география и етнография от 1925 г.

Етнография се чете в историческия клон на Историко-филологическия факултет в най-ранния период (1888-1891, 1918/1919 г.). Практически студентите със специалност история не се запознават с етнографската наука, която се оформя като филологическа. Четенията по етнография основно са съсредоточени в специалност славянска филология с курсовете по славянска етнография на Димитър Матов от 1891 до 1896 г., на Любомир Милетич от 1909 до 1920 г., на Стоян Романски от 1909 (според разписа от 1911 г.) до 1948 г. Освен лекциите по славянска етнография, обща и историческа част от Стоян Романски се четат и по-специализирани лекции по етнография на южните славяни, на източни и западни славяни, обобщаващи лекции по славянски сватбени и погребални обичаи, славянска митология; лекции по вещественна и духовна култура на славянските народи, за произхода на славяните и даже четения по славянска археология и за културата на славянските племена. Стоян Романски въвежда и курс по етнографска картография. Наред с лекционните занятия се водят упражнения по славянска и българска етнография и четене на реферати в семинари по славянска етнография. Стоян Романски е продължител на демократичните традиции на славистиката и лекциите по славянска етнография отразяват прогресивните настроения на българските преподаватели и студенти. Това особено е показателно в периода на Втората световна война, когато в лекциите се застъпват възгледите за славянското културно единство и славянския произход на българския народ.

Обликът на преподаването по етнография се определя от млади, със солидно образование специалисти, завършили или специализирали в Западна Европа или Русия, Александър Теодоров-Балан, Димитър Матов, Любомир Милетич, Стоян Романски, Анастас Иширков, Михаил Драгоманов, назначен по идея на Иван Шишманов за 6 години като преподавател по история и който има определена роля и за разработването на фолклористично-етнографска проблематика. Голя-

мо значение за организационното и идейно-научното развитие на етнографската наука има Иван Шишманов. Безспорно голяма е неговата роля и в създаването на Софийския университет. Макар и непряко зает с преподаването по етнография, той е възлагал големи надежди на възпитаниците на Висшето училище за етнографското проучване на страната. Затова може да се смята, че той има определена роля и внушение за въвеждането на етнографията като учебна дисциплина.

Краткият преглед на четенията по етнография отразяват научните схващания за мястото на етнографията в хуманитарните науки. Тя се определя преди всичко като филологическа наука в тясна връзка с езикознанието и се изучава от студенти филолози. Студентите слависти слушат лекции по български народни песни при Йордан Иванов от 1919 до 1943 г. и по сравнителен фолклор от 1919 г. при Михаил Арnaudов (който курс от 1924 до 1940 г. се чете в специалността нова филология и литература).

Върху схващанията за мястото на преподаването по етнография влияние оказва антропогеографската школа от края на XIX и началото на XX в. Привържениците на школата изтъкват тясната зависимост на културата от географската среда. Тези идеи намират отражение върху връзката на етнографията и географията, върху лекциите по обща география, антропогеография, предистория в специализацията по география, така и върху регионалните и поселищни изследвания, съдържащи проучване на природо-географската среда, населението и народната култура. Непосредствено след Втората световна война четенията по етнография следват установената традиция - четат се лекции по славянска етнография на студенти филолози (слависти, българисти и русисти) и по обща етнография - на студенти географи от Стоян Романски (до 1948 г.), от Цветан Тодоров (1947--1962 г.) и Цветана Романска (асистент по етнография / разписа от 1947 г.) и Любомир Динев (1945--1948 г.). Цветан Тодоров чете лекции и по славянска етнография на студенти по география (1949/50 г.).

Промени в четенията настъпват през 50-те години след отделянето на Философско-историческия факултет. От 1956/1957 г. Цветана Романска води специален курс по славянска етнография на студенти от профил музейно дело и етнография към катедра Археология. Едновременно с това се увеличава хорариумът на лекциите по славянска етнография и славянски фолклор във Филологическия факултет от Цветан Тодоров, Цветана Романска, Антонина Афанасиева (от 1969 г.).

Поврат в развитието на етнографията и схващането за насоките на преподаването настъпват през 60-те години във връзка с повишаване научно-теоретичното равнище на обществените науки и засилването на тяхната роля в обществения живот. Конкретно в българската етнографска наука се прави оценка на научното наследство, разширява се предметната област и се прилага нова методология. През този период се налага и възгледът за етнографията като

историческа наука. За организационното и научното преустройство на етнографията от филологическа наука в историческа голяма роля има Христо Гандев (директор на Етнографския институт и музей от 1958 до 1972 г.). През 1959 г. Етнографският институт преминава от Отделението за език и литература към отделиението за исторически науки на БАН. Това безспорно дава своето отражение и върху мястото на етнографията сред университетските дисциплини. През 1965 г. към катедра Археология се създава профил етнография. Основните четения по етнография преминават в Историческия факултет, специалност история. Това организационно преустройство на преподаването означава признаване на етнографията за историческа наука въпрос с важно методологическо и приложно значение. Подготовката на етнографски кадри е неотделима от тяхната обща историческа подготовка. Предвиденият хорариум от 210 часа включва лекции по обща етнография, български фолклор (Цветана Романска), българска етнография - историческа етнография, материална култура, духовна култура (Иван Коев, преп.) и музейно дело (Татяна Силяновска). Студентите от профил археология слушат лекции по славянска и по българска етнография при Цветана Романска. След смъртта ѝ (1969 г.) лекциите поема Иван Коев, избран през 1970 г. за редовен доцент.

Студенти слависти продължават изучаването на славянска етнография и славянски фолклор (четени до 1968 г. от Цветана Романска, а след това от Антонина Афанасиева). От 1969/1970 г. са възобновени и лекциите по етнография в Геолого-географския факултет на специалността география на туризма (от Т. Силяновска), а от 1972 г. от Иван Коев. И в трите факултета лекциите се слушат от студенти с редовно и задочно обучение.

През 1973/1974 г. профил етнография преминава към катедра Архивистика. Броят на преподавателите се увеличава с идването на гл.ас. Иваничка Георгиева (1974 г.). През същата година се въвежда общ курс „Основи на етнографията“ (28 ч.) за всички студенти от I курс от специалност история. Иваничка Георгиева поема и четене на спецкурс по духовна култура, а от 1974/1975 г. и общия курс „Основи на етнографията“.

Съгласно новия учебен план, който влиза в сила от 1974/1975 г., в преподаването на етнография с хорариум от 310 часа са включени и нови спецкурсове: история на материалната култура по българските земи (Магдалина Станчева, Иван Коев), славянска етнография (1974 - Татяна Колева, 1976 - Стоян Генчев), български фолклор (словесен - Стефана Стойкова, музикален - Тодор Джиджев), етносоциология (Делчо Тодоров), етническа антропология (Петър Боев), етномузеензнание (Марина Черкезова), традиционна духовна и соционормативна култура (Иваничка Георгиева). През 1975/1976 г. е въведен факултативен курс по българска диалектология и ономастика (Максим Младенов).

По този начин подготовката на студентите получава по-

комплексен характер и се съобразява със съвременното състояние на етнографската наука и с необходимостта от изградени квалифицирани кадри. Голяма заслуга за организационното и научното укрепване на преподаването по етнография има Мария Матеева, ръководител на катедра Архивистика. Катедрата работи в тесен контакт и с Етнографския институт и музей, подпомогната и от директора му Веселин Хаджиниколов (1972 г.). По линия на интеграцията за четене на лекции и ръководство на дипломни работи са привлечени специалисти в съответните области от институтите на БАН. На този етап при малочисления състав на редовни преподаватели интеграцията с ЕИМ подпомогна преподаването по етнография. След пенсионирането на Иван Коев (1978 г.) е назначена за асистент Таня Бонева, която поема четене на част от спецкурса по материална култура 1980 г., 1983/1984 и студентските практики.

Съгласно учебния план за студентите се предвиждат 2 летни производствени практики. Те заедно с разработването на теми за курсови и дипломни работи имат важно значение за повишаване на професионализма на обучаваните студенти. Тези практики дават възможност да се свържат теоретичните познания с практиката и методиката и на етнографските проучвания. Отначало лятната практика се провежда по линия на Научно експедиционен клуб (НЕК), където през 1972 г. е създадена секция по етнография под ръководството на доц. Иван Коев. През 1973 г. секцията включва договор за етнографско проучване на Разградски окръг, а през 1974 г. на Ямболски. През 1975 г. под ръководството на Иваничка Георгиева студентите се включват в националната програма „Родопи“. Организираны са студентски експедиции в Разградски окръг (1973--1975 г. под ръководството на доц. Иван Коев), Ямболски окръг (1974--1975 г. на Иваничка Георгиева и Иван Коев). На Средни и Западни Родопи (Иваничка Георгиева 1975--1980 г.), Странджа (1976 - Марина Черкезова, 1980 г. - Таня Бонева), Габрово (1978 - Игнат Минков), а през 1979 г. практиката е свързана с усвояване на музейната дейност в музея в Берковица (Таня Бонева) и Етнографския музей - БАН. С научни съобщения за резултатите от етнографското проучване студентите участвуват в студентски конференции, а резултатите от експедициите в Родопите са докладвани на конференция в Смолян през 1976 г.

През разглеждания период (1975--1976 г.) по искане на Комитета за култура са организирани два краткосрочни курса за следдипломна квалификация по етнография за музейни работници, които в своето мнозинство нямат специализирана етнографска подготовка. Успешно завършват своята едногодишна специализация със защита на дипломна теза Желя Бонина, Евгени Сачев, Катя Атанасова.

От 1965 г. специализацията по етнография в Историческия факултет организационно и научно укрепва и се развива. Затова в отговор на обществените потребности и изисквания на съвременна-

та етнографска наука през април 1980 г. е създадена катедра Етнография с ръководител доц. Цветана Георгиева и членове - доц. Иваничка Георгиева и ст.ас. Таня Бонева. Специализацията се осъществява и с помощта на специалисти от БАН - Стефана Стойкова, Максим Младенов, Петър Боев, Стоян Генчев, Тодор Джиджев, Делчо Тодоров, Марина Черкезова.

Настъпват промени и в учебния план, които отразяват възгледите за комплексния характер на етнографската наука, интердисциплинарния подход в етнографските изследвания и перспективното развитие на преподаването по етнография извън тесните национални рамки, включвайки етнография на други народи - на първо време славянски и балкански. С оглед на тази перспектива са изпратени аспиранти в СССР, Румъния и Унгария.

Съгласно учебния план, който влиза в сила от 1981/1982 г., се предвиждат четения по Българска народна култура, като е преодоляно традиционното ѝ делене на материална и духовна; Славянска етнография и Етнография на съвременността, а от 1985 г. - Антропология и Български фолклор. Въведени са и нови специурсове - по историческа демография на българския народ, Диалектология и ономастика, Славянски език, полски и практикум по Етномузеезнание¹.

От 1984 г. се въвежда и специурс по Етнография на българското градско общество, а от 1987 г. - Народни институции². Хорариумът на основния курс „Основи на етнографията“ нараства, като от 1983/1984 г. са въведени и упражнения, водени от Красимир Стоилов. Катедрата осъществява също така четенията в Геолого-географския факултет и на студентите историци от другите форми на обучение (заочно и от Наредба № 2)³. Във връзка с актуализацията на учебния план неговото доближаване до учебния план на Московския университет през 1984/1985 г. основният курс включва и изучаване на родовото общество („Основи на етнографията и история на първобитното общество“).

Преустройството на специализацията има за цел преди всичко усъвършенстване подготовката на бъдещите български етнографи в две посоки - запознаването им с достиженията на световната етнографска наука както в сферата на фактологичните приноси, така и в методиката и методологията на интерпретиране на етнографския материал. Въпреки минималния си състав катедрата се стреми да осигурява четенията със собствени сили, като използва обаче и помощта на изтъкнати наши специалисти от институтите на БАН.

За улесняване на студентската теренна работа е издадено Методично ръководство за събиране на етнографски материали. Студентската практика през 1981--1984 г. включително се провежда в Годечко и Драгоманско (ръководител Таня Бонева, 1981--1984 г.) и Сливнишко (ръководител Красимир Стоилов, 1983--1984 г.). Материалите и статиите са събрани в отделен том - „Историко-

археологически и етнографски изследвания в Софийски окръг“, кн. II. От 1985 г. лятната практика се осъществява по линията на обмен на студентски групи между Софийския и Варшавския университет. Други групи студенти изследват Провадийски район (1986 г. с ръководител Тая Бонева, а от 1987 г. - Красимир Стоилов), Хасковско 1986 г. - с ръководител Красимир Стоилов. От събрания теренен материал и защитените дипломни работи към катедрата е създаден значителен архив от етнографски материали (около 250). За запознаване на студентите с водещите тенденции в етнографската наука се издаде учебно помагало „Етнографите за обществото и неговата култура“ (1988 г.).

Факултетът по Славянски филологии продължава традициите на славистите етнографи. Катедрата по Славянско езикознание и етнография организира четене на курсове по славянска етнография и етнографски фолклор. Тези съкратени курсове се четат от Антонина Афанисиева. Към катедрата също има значителен архив от дипломни работи (около 150), изработени под ръководството на проф. Цветана Романска и Антонина Афанисиева. Архивът от студентски работи, написани под ръководството на Стоян Романски, се съхранява в Университетска библиотека.

В заключение може да се каже, че етнографията като университетска учебна дисциплина има стародавна история въпреки относително краткото съществуване на самостоятелна катедра по Етнография при Историческия факултет. Именно натрупаният опит в преподаването и изследването на този дял от общественото дават възможност на младото научно звено бързо да се стабилизира и да осигури високо равнище в подготовката на млади кадри, необходими за нашите музеи и институти. Достигнатото равнище дава увереност в перспективите както на преподавателската, така и на изследователската дейност на катедрата по Етнография, които засега ние виждаме в няколко насоки: разширяване на специализацията чрез системата на следдипломна специализация, усъвършенстване на спецкурсовете, издигане професионалното равнище на студентите чрез утвърдените форми (експедиции, спецсеминари, индивидуална дейност, дипломни тези); разширяване и задълбочаване на изследванията в областта на българската народна култура; разчупване на тесните национални рамки чрез съвместната преподавателска и изследователска дейност с други европейски университети (с лекционни курсове по балканска и славянска етнография).

Б Е Л Е Ж К И

¹ Четенията на спецкурсовете се осъществяват, както следва: Българска народна култура (120 ч.) от Ив. Георгиева; Славянска етнография (45 ч.) от Ст. Генчев; Етнография на съвременността (45 ч.) от Д. Тодоров, а от 1985 г. от Красимир Стоилов; Антропология (45 ч.) от П. Боев; Български фолклор (75 ч.) от Ст.

Стойкова и Т. Джигжев; Историческа демография на българския народ (45 ч.) от Цв. Георгиева; Диалектология и ономастика (45 ч.) от М. Младенов и Етномузеезнание (45 ч.) от М. Черкезова.

² Лектори са съответно Георги Георгиев и Таня Бонева.

³ Геолого-географски факултет от 1983 г. лекционният курс се чете от Таня Бонева; на специалност история - задг. обучение, до 1984 г. от Иваницка Георгиева, а от 1984 г. - Т. Бонева. На студентите от Наредба № 2 от 1982 до 1985 г. - Т. Бонева.

АРХИВИСТИКА И ПОМОЩНИ ИСТОРИЧЕСКИ ДИСЦИПЛИНИ

ЙОРДАН ШОПОВ, СТЕФКА ПЕТКОВА

Катедрата с название „Архивистика и помощни исторически дисциплини“ е сравнително млада катедра в Историческия факултет, включваща дисциплини, непосредствено свързани с професионалната реализация на студентите историци. За разлика от повечето катедри на факултета тя е в точния смисъл на думата катедра с теоретико-приложен характер на провежданото обучение. Като част от факултетната учебна структура тази катедра се грижи за подготовката на архивисти и на учители по история. Според първоначалния замисъл в нейната компетенция влиза и подготовката на музейни работници, както и на специалисти нумизмати, специалисти по хералдика, палеография и др. Но поради причини от различно естество се обособяват само първите две професионални направления. В тях се развива и научноизследователската дейност на членовете на катедрата.

* * *

В сегашния си вид катедрата „Архивистика и помощни исторически дисциплини“ се създава през 1972 г. заедно с обособяването на Историческия факултет. Ръководител е доцент Мария Матеева и се водят четения по архивистика, по методика на обучението по история, по етнография, музейно дело. Впоследствие етнографията се отделя в самостоятелна катедра, а четенията по музейно дело са прекъснати.

До оформянето на катедра „Архивистика и помощни исторически дисциплини“ в продължение на 20 години архивистичните дисциплини са застъпени в други катедри. Първоначално това е катедра „Архивистика“ при Философско-историческия факултет, създадена през 1952 г. под ръководството на проф. Тодор Боров, виден български библиограф. Макар за кратко време, в тази катедра са привлечени редица много известни научни работници - Жак Натан, Михаил

Андреев, Васил Цонев и др. В основата на първите учебни дейности са лекциите на Иван Дуйчев по архивистика, четене пред библиотекари през 1948--1949 г. Названието на ръководената от Тодор Боров катедра и въвеждането на архивистични дисциплини са пряко следствие от създаването на Държавен архивен фонд по силата на Указ № 515 на Президиума на Народното събрание от 10.X.1951 г. Катедрата въпреки е едновременно и катедра по Библиотекознание без съответната номенклатурна диференциация (1951--1956). Конкретно изискване за подготовка на „високо квалифицирани специалисти - историци-архивисти“ се съдържа в Постановление № 344 на Министерския съвет от 18.IV.1952 г. за организиране на Държавния архивен фонд. Приети са и първите студенти по специалност архивистика. В резултат обаче на промените във факултетските структури специалността се слива впоследствие със специалност история. Превръща се в специализация при Историческия факултет.

Още от самото начало в катедрата се четат „История на архивите и организация на архивното дело“, „Теория и практика на архивното дело“, „История на държавните учреждения“, а след 1964 г. се въвежда и „Документознание“. С тази последна дисциплина се следва световната тенденция в обучението по архивистика - засилване вниманието към съвременната документация.

От 1956 до 1972 г. в рамките на Философско-историческия факултет архивистиката се развива като профил на катедра „История на България“, бившата катедра „Архивистика“ се обособява като катедра по библиотекознание.

Към края на 70-те години обучението по архивистика придобива по-голяма завършеност, макар че поради мащабите на нашата страна то не може да достигне широтата на обучението в страни (СССР, Германия, Франция и др.), където то не е преплетено с подготовка за учителстване. Все пак става възможно преподаването по значително по-разгърнат учебен план (до девет учебни дисциплини), както и усъвършенстването на учебното съдържание в съответствие с развитието на архивното дело и самото архивознание. Въвеждат се четения по „Информационна система на архивите“, „Археография“ и „Режим на съхранение на документацията с реставрация“.

Подобренията в учебния план са органично свързани с укрепването и по-нататъшното развитие на архивното дело в страната и произтичат от задачите, поставени през 1977 г. с Постановление на Централния комитет на Българската комунистическа партия и Министерския съвет на НРБ „За по-нататъшното развитие и усъвършенстване на архивното дело“.

Много важна стъпка на ръководството на Историческия факултет е въвеждането през 1975 г. на четения по архивознание за всички студенти по история.

Съвременният обхват на обучението по архивистика се определя

от решението на Факултетния съвет на Исторически факултет през април 1986 г. Според това решение за студентите от профил архивистика се четат следните осем специални курса: Документознание, Формиране на Държавния архивен фонд, Информационна система на архивите, История на институциите в НР България, Археография, Специални документи и архиви (научно-технически, кино-фото-фоно, видео- и машиночитаеми) и Съхранение на архивните документи.

Сърцевината на обучението по Архивистика е дисциплината „Теория и практика на архивното дело“, четена първоначално от доц. М. Матеева, а по настоящем от доц. Стефка Петкова. Тя е разделена в най-новия учебен план на два специални курса - Формиране на Държавния архивен фонд и Информационна система на архивите. През последните няколко години в четенията по този предмет се обръща внимание на автоматизацията на търсенето на архивна информация и изграждането на Автоматизирана информационна система на архивите (ИСА).

Сполучливо допълнение към курса по теория и практика на архивното дело е този по история на архивите и организация на архивното дело, четен от начало от доц. М. Матеева, впоследствие от гл.ас. Андриана Нейкова.

Въпреки цялата очевидна важност на въпроса известни сведения за научните изисквания при публикуването на историческите извори се дават години наред само като част от курса по Теория и практика на архивното дело. Едва през 1975 г. доц. М. Матеева, а от 1983 г. гл.ас. Ан. Нейкова провеждат отделни четения по курса Археография. Цел на студентите, от една страна, да се запознаят с развитието на теорията, методиката и практиката на публикуване на изворите, а от друга - да получат известни практически умения и навици в тази така важна за историческата ни наука дейност.

Археографията засега се преподава само на специализиращите архивистика, но би трябвало да се изведе като общ курс, тъй като с археографска дейност се занимават в една или друга степен всички историци, работещи в научни институти, информационни звена, музеи, издателства, редакции.

История на институциите е учебна дисциплина, която задължително се изучава от всички архивисти по света поради огромната роля, която играят държавните учреждения и обществените и стопанските организации при обучаването на архивните фондове. Историята на институциите има и голямо практическо значение заради конкретните данни, до които тя достига за институционната система на страната, както и за голям брой учреждения, организации и предприятия от различен ранг. Тя помага за осъществяването в архивите на редица важни процеси и дейности - определянето на фондовата принадлежност на документите и границите на фондообразователите, осъществяването на вътрешнофондовата класификация и разп-

ределението на документите по мрежата от архиви.

Този курс, наименован най-често История на държавните учреждения, е четен в рамките на обучението по архивистика както от юристи, така и от историци. Това са последователно професорите Михаил Андреев, Иван Дерменджиев, Илчо Димитров, Георги Константинов, а през последните години - глас. Лъчезар Стоянов.

През втората половина на XX в. заедно с лавинообразното увеличаване на документната информация става ясно, че без добре уредено деловодство, без правилна систематизация на документите още в периода на тяхното интензивно използване за оперативни нужди, без текуща експертиза на ценността на документите въз основа на научнообосновано прогнозиране на сроковете за използване на тези документи в близко или в по-далечно бъдеще, без предва-рителна научно-техническа обработка на документалните фондове не е възможно формирането впоследствие на високоинформативни и добре организирани архивни фондове на съответните учреждения, организации, предприятия. Самата социална потребност доведе до силно развитие на документознанието и до неговото разширено преподаване. След студентските вълнения в Европа през 1968 г. преустройство в такава насока претърпя даже Школата на хартите в Сорбоната, възникнала през 1821 г. като първо в света висше учебно заведение по архивистика и известна със своята вяност към традициите.

У нас четенията по документознание се започват през 1964 г. от доц. Стефка Петкова. За кратко време през 70-те години курсът се чете от Димитър Минцев, на когото дължим и единствения засега учебник по тази дисциплина. Понастоящем курсът се води от глас. Румен Донков.

Архивистиката беше нова област и за българската наука, тя нямаше свои кадри, които паралелно с научната работа да поемат и преподавателската. Самите преподаватели често разчитаха само на собствените си изследвания. Но въпреки трудното начало и липсата на традиции архивистиката зае през годините подобаващо място и в научния живот на факултета.

Резултат от пионерски усилия беше монографията на доц. М. Матеева „История на архивите и организация на архивното дело в България“. С много свои студии и статии тя допринесе както за развитието на българската архивистика, така и за решаване на важни въпроси на архивното ни дело. Под нейно ръководство работеха първите аспиранти по архивистика в България и първите участници в следдипломната квалификация. Десетки са защитените под нейно ръководство дипломни работи на изявили се впоследствие възпитаници на факултета.

С кандидатската дисертация на Ст. Славова (Петкова) за „Класификацията в архивните каталози с логическа структура и

нейното развитие в България“, със студиите и статиите на същата авторка се допринася за обобщаване на постигнатото в практиката и за обосноваване на редица рационални нововъведения в научносправочния апарат към архивните документи и в информационната дейност на архивите. За първи път у нас тя се занимава с проучвания и приложни разработки по автоматизацията на архивните процеси, с концепционното и с фактическото изграждане на автоматизираната информационна система на архивите. Пред защита е докторската ѝ дисертация на тема „Архивите и информацията в условията на интензивен научно-технически прогрес“.

С дисертацията на Ан. Нейкова „Археографски проблеми на българското възрожденско документално наследство (1878--1979 г.)“ останалите проучвания на същата авторка и участието ѝ в международната разработка по методиката на съвместните документални публикации, с дисертацията на вьетнамския аспирант Нгуен Мин Фьонг „Принципи и методи на публикуване на документи с научна цел (сравнителен анализ)“ се изясняват редица важни въпроси на методологията и методиката на издаване на историческите извори, проучена е и теорията на тази дейност.

Дисертацията на Л. Стоянов „Висшият държавен апарат в България от 9.IX.1944 до 27.X.1948 г.“ и другите работи на същия автор са принос в историята на институциите в страната ни, подтик към по-нататъшно изследване на тази област, доскоро разглеждана само от гледна точка на правото.

Голямо е практическото значение на разработките на преподавателите от катедрата поради приложния характер на самата архивистика. Така Ст. Петкова и Ан. Нейкова активно участваха в създаването на Методическия кодекс на Главно управление на архивите (С., 1982, 725 с.), който представлява едновременно нормативен документ и модел за състоянието на архивната система за десетилетия напред. С приложен принос в областта на документознанието са разработките на Р. Донков за документосъздаването и документооборота във висшите учебни заведения и работата на аспирантката Анастасия Кокаланова по документационното осигуряване на Комитета за култура и неговите поделения.

* * *

Другото професионално направление на катедрата - подготовката на учители по история, се основава на три обособени учебни дейности: курс по Методика на обучението по история (1 семестър), хоспитация (1 семестър) и педагогическа практика с откъсване от учебните занятия от два до три месеца. За педагогическата подготовка на студентите историци се провеждат и четения по дидактика и психология, които се осъществяват от катедра извън Исторически факултет.

Курсът по методика на обучението по история започва да се чете системно от 1950 г. с назначаването на Невена Попова за преподавател по тази дисциплина в катедрата по история на България. Четенията на лекциите по методика на обучението по история се развиват на основата на вече известните в България съветски публикации и на опита в подготовката на учители в учителските полувисши институти.

В първите години след Деветосептемврийската революция педагогическата подготовка на студентите се извършва в стажантския институт. В него се чете и кратък курс от лекции, организират се наблюдения на уроци при опитни учители по история. В този стажантски институт работи като учителка Н. Попова под ръководството на Воин Божинов, по-късно професор по история на България при БАН.

В началото на 50-те години се оформя и университетската система за подготовка на учители по история, която продължава без особени промени и до днес. С обособяването на Философско-историческия факултет от 1951 г. методическата подготовка на студентите влиза в компетенцията на сборната катедра „Методика“ с ръководител Борис Иванов.

От 1972 г. с отделянето на Историческия факултет Методиката на обучението по история се включва в катедрата „Архивистика и помощни исторически дисциплини“. Методическата подготовка на историците представлява самостоятелен компонент в дейността на катедрата, запазвайки традиционната си структура - курс по методика на обучението по история 45 часа, хоспитация в един семестър по 4 часа седмично при образцови учители и от два до три месеца педагогически стаж. Сред базовите учители, които макар нещатни членове на катедрата се оформя една група от гудактици-историци, които играят водеща роля в развитието на българската педагогическа практика на обучението по история. В нея са учителите: Златка Станчева, дългогодишен хоноруван асистент по методика на обучението по история при катедрата, носител на званието „Заслужил учител“, Георги Георгиев, също дългогодишен хоноруван асистент, Н. Попова - доцент по методика на обучението по история и член на катедрата, Панайот Дражев - ст.н.с. в Научноизследователския институт за образование (НИИО) „Т. Самодумов“, Георги Гаврилов, Венета Топалова, Стефана Парашкевова, Мария Алексиева, Надежда Иванова, Ганка Панайотова, Юлия Георгиева, Мария Негревска и др., които са отличени с различни орден и медали на МНП.

Курсът по методика на обучението по история, формиран теоретично и структурно от Н. Попова (доцент от 1963 г., починала през 1987 г.), е обоснован в неговите най-съществени пунктове в хабилитационния ѝ труд „Повишаване на ефективността на обучението по история“. Като главен редактор на методическото списание

(отначало „История и география“, после „История и научен комунизъм“) и като член на различни комисии в Министерство на народната просвета тя дава научен тон на всички основни проблеми на историческото образование в средните училища. През дългогодишната си университетска преподавателска дейност тя е подготвила много методици - специалисти, които се развиват като теоретици и приложници в методическите центрове на страната - Софийския университет, НИИО „Т. Самодумов“, ВТУ „Кирил и Методий“ и Централния институт за повишаване квалификацията на учители в София, и институтите за повишаване на квалификацията във Варна и Стара Загора.

От 1963 до 1972 г. асистент е Йордан Шопов, който през 1973 г. защитава дисертация на тема „Фашизмът и българското училище през Втората световна война“. След пенсионирането на доц. Н. Попова той започва да чете основния курс по методика на обучението по история. В своите публикации, свързани с националноосвободителното движение на българите в Македония до войните от 1912--1918 г., той изследва по-скоро особеностите на историческото познание с оглед на тяхното отражение върху обучението по история.

За да обоснове развитието на методическите идеи, Й. Шопов систематизира методическите изследвания и публикации в нашата страна и отделя по-специално внимание на самостоятелната работа на учениците в учебния процес. За тази цел по предложение на методиците от Историческия факултет Министерството на народната просвета включва в учебните програми и специални часове за запознаване на учениците с методите и принципите на историческото познание.

През 1975 г. доц. Й. Шопов и доц. Г. Георгиев издават учебник по Методика на обучението по история за студенти, който има и второ допълнение и преработено издание (1978 г.). Това е първият университетски учебник, който обобщава методическата мисъл и практика у нас и в чужбина.

В катедрата под ръководството на доц. Й. Шопов започва изследване на проблема за формирането и функционирането на историческото съзнание у учениците, в което активно се включват доц. Г. Георгиев и доц. Мария Радева.

М. Радева постъпва в ИФ в края на месец март 1972 г. след курс по методика на обучението по история. Като асистент на доц. Й. Шопов през 1977 г. защитава дисертация на тема „Културната политика на правителството на Народнолибералната партия 1903--1908 г.“ за получаване на научната степен кандидат на историческите науки. Хабилитира се през 1984 г. Чете основен курс на студентите с втора специалност история във Философския факултет.

Изследователските интереси на М. Радева са съсредоточени в областите: методика на преподаването по история в средното

училище и теория на българската култура в епохата на капитализма. Тя се налага като опитен интерпретатор и изследовател на теоретични и теоретико-приложни проблеми на методиката на обучението по история. Вторият методически проблем, който намира важно място в изследователската работа на М. Радева в края на 70-те и началото на 80-те години, е проблемът за оформяне на светогледа на ученика.

Проблемът за възпитателното въздействие на историческото знание присъствува и в някои чисто исторически изследвания на М. Радева.

Постижение на М. Радева е разкриването на мястото на училището в обществените борби в края на XIX и в началото на XX в. През 1982 г. тя публикува монографията „Културната политика на българската буржоазна държава 1885--1908 г.“. В монографията тя изнася богат интересен материал, излага оригинални съображения във връзка с идеята за развитие на историческото съзнание на българите. В това отношение засяга актуални и сега проблеми на образователното дело. Работи и върху други проблеми на културната ни история.

Важна роля в живота на катедрата има доц. Г. Георгиев. Дългогодишният му учителски стаж като образец учител и хоноруван асистент по методика, разнообразните му научноизследователски интереси и проучвания му позволяват да се занимава еднакво успешно както в теоретичната, така и в практико-приложната сфера на методическата дейност. Дълги години той чете лекции по учебна техника и методика на обучението по история, ръководи хоспитацията и стажантската практика. Той става доцент през 1980 г., а от 1984 г. преминава на щатна работа в Исторически факултет. Повече от 30 години Г. Георгиев сътрудничи непрекъснато на катедрата. До постъпването на щатна работа той създава над 250 учебника, методически ръководства, студии, статии, рецензии и др. Дълги години изследва историята на българското националноосвободително движение в Македония и Тракия (1878--1912 г.). Плод на проучванията му са редица заглавия, между които: Илинденското въстание - 1903 г. (в съавторство с Й. Шопов), редица брошури за нуждите на Дружеството за разпространение на научни знания „Г. Кирков“, на МНП и др., много научно-методически статии в педагогическата периодика.

В рамките на катедрата доц. Г. Георгиев работи активно по основните направления на училищната дидактика на историята по проблемите на интензификацията на учебно-възпитателния процес (в това число и методиката на използването на аудио-визуалните средства), нравственото възпитание на учениците, училищните учебници по история.

От началото на 70-те години катедрата се развива и като звено за следдипломна квалификация и специализация. Всяка година средно по 10 учители се зачисляват на едногодишна специализация. Голяма част

ит учителите развиват дипломни тези с методически характер. В опреснителните курсове (от средно по 30 учители на година) са включени и основни методически въпроси.

За задълбочаване на методическите изследвания и за изработване на дидактически материали от 1986 г. към катедрата започва да функционира методически кабинет. Назначен е специалист по електроника - к. т. н. Юрий Тодоров, завършил висше образование в Дрезден. През следващата 1987 г. са назначени двама специалисти с висше образование, единият за създаване на видеопродукти за нуждите на отделните дисциплини на Историческия факултет, а другият като проучвател в областта на обучението по история и на историческата култура на учениците с оглед на по-обосновани предложения за учебна технология, учебни програми, пособия и др.

В продължение на близо 20 години от 1968 г. членовете на катедрата участвуват активно във всички международни симпозиуми на историците - дидактици, които се провеждат веднъж на всеки три години в различни страни на социалистическата общност. Присъствието ни на симпозиумите стимулира изследването и популяризирането на положителния опит в историческото образование.

В резултат на разнообразната учебна и научноизследователска дейност на методическото звено на катедрата то се превръща в национален център за методически изследвания, за следдипломна квалификация на учители и инспектори по история. Всички негови членове участвуват в международни симпозиуми на историци - дидактици с доклади и съобщения.

Катедрата участвува като колективен консултант на Министерството на народната просвета и на Главно управление на архивите за изработването както на учебни програми, така и на различни ръководства и нормативни документи, свързани с динамичното развитие на съответните системи. Но хетерогенният характер на катедрата в последна сметка я лишава от сигурна перспектива. Непрекъснато се чуват препоръки за нейното разделяне, което просто се отлага, докато се утвърди хабилираният минимум членове на архивисткото направление.

Катедрата ръководи следните четения, упражнения и практики:

ПРОФИЛ „АРХИВИСТИКА“

1. Теория и практика на архивното дело
(от уч. 1990/1991 г. - Основи на архивознанието)

I к. 2+1

Спецкурсове

1. Документознание
2. История на държавните институции при социализма

III к. V сем. 2+1

III к. V сем. 2+1

3.Формиране на ДАФ	IIIк.	V сем.	2+1
4.История на архивите	IIIк.	VI сем.	2+1
5.Специални документи и архиви	IVк.	VII сем.	2+1
6.Съхранение на архивните документи	IVк.	VII сем.	2+1
7.Археография	IVк.	VIII сем.	2+1
8.Информационна система на архивите	IVк.	VIII сем.	2+1

ПРОФИЛ „МЕТОДИКА“

1.Методика по обучението по история	IIIк.	V сем.	3+0
2.Методика задочно обучение	IVк.	XI сем.	
3.Учебна техника	IIIк.	VI сем.	0+2
4.Информатика	IIк.	III сем.	2+2
5.Хоспитиране	IVк.	VIII сем.	0+4
6.Педагогическа практика (8 седмици)	Vк.	IX сем.	